

SUOMALAIS-UGRILAISEN SEURAN TOIMITUKSIA
MÉMOIRES DE LA SOCIÉTÉ FINNO-OUGRIENNE
* 232 *

Raija Bartens

Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys

SUOMALAIS-UGRILAINEN SEURA
HELSINKI 1999

Raija Bartens: *Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys.*
Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 232.

Taitto: Jack Rueter

Copyright © 1999 by the Finno-Ugrian Society /Société Finno-Ougrienne /
Finnisch-Ugrische Gesellschaft / Suomalais-Ugrilainen Seura
Mariankatu 7, FIN-00170 HELSINKI
<http://www.helsinki.fi/jarj/sus/>
<http://www.helsinki.fi/jarj/sus/sust.html>

Tilaukset:
Tiedekirja
Kirkkokatu 14
FIN-00170 HELSINKI
FAX +358 9 635 017
tiedekirja@pp.kolumbus.fi

Tämä julkaisu luetteloidaan ja indeksoidaan ARTO-tietokantaan
tunnuksella Urbis sekä vuosittain ilmestyvään teokseen Bibliographie
Linguistique/Linguistic Bibliography.

ISBN 952-5150-22-4
ISSN 0355-0230

Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 1999

Aluksi

Tämä esitys pohjautuu luentoihin, joita pidin Helsingin yliopistossa 1980- ja 1990-luvuilla.

Akateemikko, professori Erkki Itkosen mordvan kieltä käsitelleet luentosarjat Helsingin yliopistossa, jotka sain kuunnella 1950-luvulla, ovat olleet itselleni korvaamattoman arvokas perusta.

Olen käyttänyt Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisessa laitoksessa lukuvuonna 1996-1997 vierailleen ersäläisen tutkijan Olga Jerinan ja laitoksessa samaan aikaan mokšan vierailevana lehtorina toimineen Valentina Markinan äidinkielen kompetenssia hyväkseni ja esittänyt heille loputtomasti kysymyksiä heidän äidinkielestään. Heidän avuliaisuudestaan ja kärsivällisyydestään haluan esittää heille tässä lämpimät kiitokseni.

Sydämelliset kiitokset osoitan myös FM Jack Rueterille, joka taittoi tekstin ja mordvantaitoisena teki siihen useita hyviä korjaus- ja parannusehdotuksia.

Raija Bartens

Sisällysluettelo

Johdanto	9
Mordvalaisista ja heidän kielitilanteestaan	9
Mordvalaisten historiasta	13
Mordvalaisesta kansanrunoudesta ja kaunokirjallisuudesta	20
Mordvan kielen tutkimuksesta	23
Mordvalaiskielet: ersän ja mokšan kieli	27
Äänneoppi	27
Ersän äänneoppia	27
Konsonantisto	27
Vokaalisto	27
Paino	28
Mokšan äänneoppia	28
Konsonantisto	28
Vokaalisto	28
Paino	30
Ersän ja mokšan äännejärjestelmien vertailua: konsonantisto	31
Keitys suomalais-volgalaisen kantakielen konsonanttijär- jestelmästä ersän ja mokšan konsonanttijärjestelmään	33
Klusiilit	37
Affrikaatat	41
Sibilantit	42
Frikatiivit	44
Nasaalit	47
Likvidat	50
Myöhäisistä konsonanttiyhtymistä	51
Ersän ja mokšan äännejärjestelmien vertailua: vokaalisto	53
Keitys suomalais-volgalaisen kantakielen vokaalijärjestelmästä ersän ja mokšan vokaalijärjestelmään	54
1. tavun vokaalit	54
Suomalais-volgalaisen kvantiteettiopposition käsittely kantamordvassa	59
2. tavun vokaalit	60
Kantamordvalainen ja myöhempi 2. tavun vokaalien kato	64
Vokaalisoinnusta	66
Muoto- ja lauseoppi	68
Suffiksityypit	68
Substantiivi	70
Vartalotyypit	70

Deklinaatiot:.....	73
Perusdeklinaatio	74
Yksikkö	74
Monikko	82
Determinatiivinen deklinaatio	83
Yksikkö	83
Monikko	86
Kaasusten käyttö	88
Nominatiivi	88
Genetiivi	90
Determinatiivisuuden genetiivi-akkusatiivi	92
Allatiivi	93
Ablatiivi	93
Illatiivi	95
Inessiivi	95
Elatiivi	96
Prolatiivi	97
Latiivi	98
Translatiivi	98
Abessiivi	99
Komitatiivi	99
Kausatiivi	100
Possessiivisuffiksit	100
Possessiivisuffiksien käyttö	105
Substantiivien muodostaminen	105
Yhdistäminen	105
Johtaminen	106
Adjektiivi	108
Komparaatio	109
Adjektiivien modifiointi johtamalla	109
Adjektiivien muodostaminen	110
Yhdistäminen	110
Johtaminen	110
Adjektiivin substantiivistaminen	111
Pronominit	111
Persoonapronominit	111
Refleksiivipronomini	113
Resiprookki-ilmaus	114
Demonstratiivipronominit	114
Interrogatiivipronominit	115
Relatiivipronominit	117
Indefiniittipronominit	117

Kvanttorit	118
Kardinaalilukusanat	118
Ordinaalilukusanat	120
Indefiniittiset kvanttorit	120
Kollektiiviset kvanttorit	121
Verbi	122
Vartalotyypit	122
Finiittinen taivutus: Persoonapäätteet	122
Subjektikonjugaation persoonapäätteet	122
Objektikonjugaation persoonapäätteet	125
Tempustunnukset	127
Preesens	127
1. preteriti	128
2. preteriti	129
Tempukset ja objektikonjugaatio	131
Modustunnukset	132
Indikatiivi	132
Konjunktiiwi	132
Desideratiivi	133
Konditionaali	134
Konditionaali-konjunktiiwi	137
Optatiivi	137
Imperatiivi	138
Modukset ja objektikonjugaatio	138
Kielteinen taivutus	140
Infiniittiset muodot	144
Infinitiivit	144
Infinitiivi-partisiippi	151
Partisiipit	152
Gerundit	154
Verbien muodostaminen	157
Yhdistäminen	157
Johtaminen	158
Eksistentiaali-possessiivi	162
Postpositiot ja adverbit	163
Paikkaa ilmoittavat postpositiot ja adverbit	164
Paikkaa ilmoittavat adverbit	164
Aikaa ilmoittavat postpositiot ja adverbit	164
Aikaa ilmoittavat adverbit	164
Muita postpositioita	165
Modaaliset adverbit	165
Kvanttoriadverbit	166

Intensiteettiadverbit	166
Puhetilanteen adverbit	166
Muita adverbija	166
Konjunktiot	167
Enkliittiset partikkelit	167
Interjektiot	167
Ideofonit	168
Sanajärjestyksestä	168
Kongruenssi-ilmiöistä	169
Kongruenssi lauseessa	169
Kongruenssi lausekkeessa	171
Subjektista	173
Objektista	175
Väitelause ja kysymyslause	176
Lähteenä käytettyä kirjallisuutta	177
Kartta	183

Johdanto

Mordvalaisista ja heidän kielitilanteestaan

Mordvalaisia oli v. 1989 väestönlaskennan mukaan 1 154 000. (Toinen lähde mainitsee luvun 1 072 900.) Tämän lukumäärän perusteella mordvalaiset ovat suurin Venäjän alueen uralilaisia kieliä puhuvista kansoista. Mordvalaisten väestönkehitys on kuitenkin ollut taantuvaa. On laskettu, että vuoden 1959 väestönlaskennan lukuun verrattuna heidän määränsä olisi 30 vuotta myöhemmin ollut 88,6% aiemmasta. Annettu luku ilmoittaa kuitenkin kaikkien niiden määrän, jotka katsovat kuuluvansa mordvalaisiin. Vuoden 1989 väestönlaskennassa todettiin, että tästä lukumäärästä vain 67% (toisen lähteen mukaan 69%) eli n. 750 000 pitää äidinkielenään mordvaa. (Vielä v. 1959 luku oli ollut 78,1% ja v. 1979 72,5%.) Itsensä mordvalaisiksi luokittelevista lähes 33% (toisen lähteen mukaan 30,9%) ilmoittaakin äidinkielekseen venäjän. On myös kysytty, kuinka suuri osa mordvaa äidinkielenään pitävistä puhuu todella hyvin, vapaasti mordvaa. Luvuksi on esitetty 7,9%. Oman tasavallan alueella elävistä mordvalaisista vain 2,9% puhuisi mordvaa hyvin. On myös todettu, että hyvät mordvan puhujat ovat yleensä vanhuksia. Keski-ikäiset puhuvat huonosti, nuoret ja lapset tuskin ollenkaan.

Mordvalaisilla on keski-Venäjällä Volgan eteläpuolella oma nimikkotasavaltansa, Mordovia. Tasavallan länsiosassa virtaa Mokša-joki, itäosassa Sura ja sen sivujoki Alatyr. Tasavallan pinta-ala on 26 200 km². Se on lehtimetsävyöhykkeen ja aron välialueella. Metsät (tammi-, koivu-, haapametsät) peittävät siitä neljänneksen. Maaperä on mustanmullan aluetta, eteläiset arotkin ovat viljavia. Neuvostoliiton aikana mordvalaisten nimikkotasavaltaa mainostettiin valtakunnan parhaisiin viljantuottajiin kuuluvaksi. Hedelmä- ja vihannesviljelyä oli myös paljon. 90% kolhooseista harjoitti lisäksi mehiläishoitoa. Maasta ilmoitettiin olevan 53% peltoa ja n. 12% laidunta. Teollisuus oli elintarviketeollisuutta ja puuhun perustuvaa (puu-, paperi- ja huonekalu-) teollisuutta. Teollistumisen myötä kaupungit ovat kasvaneet; yli 100 000 asukkaan kaupunkeja on vain kaksi. Kuten kaikilla muillakin uralilaisten kansojen asuma-alueilla teollistuminen on merkinnyt väestöpohjan muuttumista, jolloin alueen alkuperäinen väestö on jäänyt vähemmistöksi.

Nimikkotasavallassaan mordvalaisista asuu kuitenkin vain 27,2%. (Toisen lähteen mukaan 29,2%.) Suurin osa asuu siis tasavallan ulkopuolella. Heitä on Venäjän Federaatiossa Samaran alueella 116 500, Penzan alueella 86 400, Orenburgin alueella 68 900, Uljanovskin alueella 61 100, Moskovassa ja Moskovan alueella 59 200, Nižnij Novgorodin alueella 36 700, Saratovin alueella 23 400, Kemerovon alueella 13 900, Tatarstanissa 28 900, Tšuvassissa 18 700 – mainitsematta monia alueita, myös Venäjän Aasian-puoleisissa osissa, missä heidän lukumääränsä jää alle 10 000. Mordvalaisten asuma-alue on siis

erittäin hajanainen.

Mordvalaisten hajanaisuus ei ole pelkästään alueellista. Edellä on puhuttu mordvalaisista ja mordvan kielen puhujista. Mordvalaisiksi luonnehdittuja ovat todellisuudessa vain ulkopuoliset nimittäneet näin; ulkopuoliset ovat myös puhuneet mordvan kielestä. Näin nimetyt pitävät itse itseään kahtena eri kansana, ersäläisinä ja mokšalaisina, ja katsovat puhuvansa kahta eri kieltä: ersää ja mokšaa. (On jopa tietoja siitä, että osa ersäläisistä katsoo muodostavansa myös oman erillisen, šokšalaisiksi itseään nimittävän ryhmän.) Tässä esityksessä käytetään niin termejä mordvalainen ja mordvan kieli kuin termejä ersäläinen ja ersän kieli, mokšalainen ja mokšan kieli sen mukaan, mikä kussakin yhteydessä tuntuu tarkoituksenmukaiselta.

Ersäläisten lukumäärä on suurempi. Ersäläisiä on karkeasti arvioiden n. 500 000 ja mokšalaisia n. 250 000. Mokšalaisten ja mokšan kielen vahvuutta lisää kuitenkin se, että heidän asuma-alueensa on tiiviimpi. Heitä asuu runsaasti juuri nimikkotasavallassa. Nimikkotasavallassa mokšalaisia onkin hiukan enemmän kuin ersäläisiä.

Nimikkotasavallassa mordvalaiset eivät suinkaan ole enemmistönä. Heitä on tasavallan väestöstä 32,5% eli kolmasosa. Venäläiset ovat enemmistönä. Heitä on yli 60%. Muista kansallisuuksista mainittakoon tataarit, joita on n. 5%. Tasavallan länsiosissa asuvat ovat etupäässä mokšalaisia ja venäläisiä; alue on maatalousaluetta. Tasavallan eteläosa on teollisuusaluetta, väestöpohja niinikään mokšalainen ja venäläinen. Tasavallan maatalousvaltainen keskiosa on lähinnä venäläisten hallussa ja itäinen osa, niinikään maatalousvaltainen, on ersäläisten ja venäläisten aluetta. Tasavallan luoteisosassa on kuitenkin 15 kylän ryhmä ersäläisasutusta. Tämä mokšalaisen vaikutuksen alaisena elänyt ersäläisryhmä on juuri mainittu šokšalaisryhmä, jolle olisi kehityksessä oma ersäläisistä ja mokšalaisista erillinen identiteetti. Tasavallan keskiosassa sijaitsevassa pääkaupungissa Saranskissa oli v. 1989 312 000 asukasta; vuoden 1979 tilaston mukaan pääkaupungissa oli mordvalaisia 46 000. Maaseudulla mordvalaisten ja venäläisten määrät ovat samansuuruisia, mikä johtuu siitä, että venäläiset ovat suuremmassa määrin muuttaneet maalta kaupunkeihin.

Mordvalaisten kielen menetystä, kielen vaihtoa on tapahtunut jo ennen tätä vuosisataa. Volgan ja Okan välisellä alueella, Nižnij Novgorodin alueella, elää (tai eli äskettäin) n. 16 000 ns. terjuhaania, jotka 1700-luvun lopulla muuttuivat kieleltään venäläisiksi, mutta säilyttivät vaatetuksessaan, tavoissaan ersä-mordvalaisia piirteitään. Tataariassa elää (tai eli äskettäin) 3 kylässä ns. karataj-mordvalaisia, joiden äidinkieli on tataari. 1600-luvulla he olivat vielä mordvankielisiä, ilmeisesti sekä mokšan että ersän puhujia. Heidän kielessään tuntuu mordvalainen substraatti ja mordvalaisia piirteitä on myös heidän kulttuurissaan, mm. vaatetuksessa. Paasonen tutki heitä ja todisti heidät alkuperältään mordvalaisiksi (Paasonen 1903b). Feoktistov tutki heitä 50 vuotta

myöhemmin ja totesi heidän sanastossaan vielä mordvalaista ainesta, pääasiassa sukulaisuusnimissä ja omaisuutta koskevilla sanoilla (Feoktistov 1965:339-). Ilmeisesti he ovat niitä mordvalaisia, joita Kappeler (1982) kertoo kaanin siirtäneen – siis ennen 1500-luvun puoliväliä! – valtakunnan keskusalueille, ts. mordvalaisia on ilmeisesti jo tuolloin ollut Suran itäpuolella.

Tällä vuosisadalla mordvalaisten kielen vaihtoa on tapahtunut kiihtyvästi, näin varsinkin 2. maailmansodan jälkeen. Äidinkieleltään mordvalaisia laskettiin olevan v. 1897 1 023 841, v. 1926 1 267 126, v. 1939 1 287 392, v. 1959 1 004 112, v. 1970 982 963 ja v. 1979 864 779. Alussa mainittiin, että v. 1989 äidinkieleltään mordvalaisia oli n. 750 000. Jos lähtökohtana pidetään v. 1897 väestönlaskun lukumäärää ja merkitään se 100%:ksi, saadaan seuraavat äidinkieleltään mordvalaisten väestönkehitystä kuvaavat prosenttiluvut: v. 1926 123,8%, v. 1939 125,7%, v. 1959 98,1%, v. 1970 96%, v. 1979 84,5% ja v. 1989 73,3%. Vertauskohtana olkoot seuraavat Neuvostoliiton äidinkieleltään venäläisten väestönkehitystä kuvaavat luvut: jos v. 1897 lukumäärä (55 667 469) merkitään 100%:ksi, on kasvu v. 1926 154,2%, v. 1939 177,9%, v. 1959 204,7% ja v. 1970 231,4%. Mordvalaisten väestönkehitys ei voi perustua siihen, että syntyvyysluvut olisivat mordvalaisilla pienemmät kuin Neuvostoliitossa yleensä tai venäläisillä. Neuvostoliiton alueella eläneiden suomalais-ugrilaisten kansojen syntyvyysluvut virolaisia lukuun ottamatta olivat korkeammat kuin venäläisillä. Näitä eri lukuja tarkasteltuaan I.Bátori (1980) tekee sen johtopäätöksen, että mordvalaisten väheneminen selittyy vain yhdellä tavalla: kysymys on kansallisuuden vaihdosta, venäläistymisestä. – Kaikkien Neuvostoliiton alueella eläneiden suomalais-ugrilaisten kansojen väestönkehitys jäi alapuolelle Neuvostoliiton yleisen väestönkehityksen. Vielä jyrkempi laskusuunta kuin mordvalaisilla oli virolaisilla, saamelaisilla, manseilla ja karjalaisilla, vepsäläisistä ja inkeroisista puhumattakaan. Vatjalaiset ja liiviläiset eivät enää taulukoissa esiintyneetkään. Muut suomalais-ugrilaiset kansat osoittivat v. 1970 väestönkehitystä, joka oli vähemmässä määrin laskeva kuin mordvalaisten. Venäläistyminen ei ollut tietenkään vain Neuvostoliiton suomalais-ugrilaisia kansoja koskenut ilmiö vaan koski kaikkia muitakin kansallisuuksia. V. 1970 väestönlaskussa joka kymmenes venäjän äidinkieleeseen ilmoittanut oli ei-venäläistä alkuperää. (Suomalais-ugrilaisia oli Neuvostoliiton asukkaista v. 1970 1,88% kansalaisuuden perusteella laskien ja 1,58% kielen perusteella laskien.) Syy mordvalaisten nopeampaan venäläistymiseen esim. marilaisiin ja permiläisiin kansoihin verrattuna on ilmeisesti heidän hajanaisessa asumisessaan. Mordvalaiset itse ovat olettaneet, että heidän lukumääränsä itse asiassa olisi korkeampi kuin tilastot osoittavat. Väestönlaskussa on tiedustelu kansalaisuudeltaan mordvalaisia, ei ersäläisiä tai mokšalaisia. Koska nimitys "mordvalainen" on koettu halventavaksi, ei ole haluttu samaistua ryhmään. Mordvalaisten ongelma ilmeisesti onkin ollut kansallisen itsetunnon, itsearvostuksen puute. Mordvalaisen sivistyneistön edustajat, joita

jo vuosisadan vaihteessa oli runsaasti, siirtyivät kernaasti Moskovaan ja ryhtyivät käyttämään vain venäjää.

Assimiloituminen ei kuitenkaan rajoittunut sivistyneistöön. Jo viime vuosisadan tutkijat ovat kuvanneet, että mordvalaisten talonpoikien assimiloituminen venäläisiin oli alkanut jo tuolloin. Esim. Smirnovin käsityksen mukaan venäläinen talonpoika oli tullut jonkinlaiseksi mordvalaisen talonpojan ideaaliksi, jäljittelymalliksi (Lallukka 1990: 87). Sittenmin teollistuminen ja kaupungistuminen ovat merkinneet venäläisyyden voittoa. Mordvalaisten kaupungistumista kuvaavat luvut ovat kylläkin keskimääräistä alhaisempia: v. 1989 mordvalaisista 61,8% asui vielä maaseudulla. Mutta tilanne on huonompi kuin lukujen perusteella näyttää: nuoret lähtevät kylistä. Neuvostoliitossa sen kolmenkymmenen viimeisen vuoden aikana suoritettu kylien hävitys koski myös satoja mordvalaiskyliä.

Mordvalaiset saivat myös osansa 30-luvun sorto- ja tuhoamistoimista. Hruštševin "koulu-uudistus" 1958-9 heikensi kaikkien vähemmistökielten elinmahdollisuuksia ratkaisevasti. Kun vielä 30-luvulla mordvan kieli, ersä ja mokša, oli ollut opetuskielenä 10-luokkaisissa kouluissa, annettiin nyt yhä harvemmissa maaseutukouluissa alaluokillakaan äidinkielistä opetusta. Mahdollisuudet saada opiskella äidinkieltä edes yhtenä oppiaineena vähenivät myös rajusti. Saranskissa, pääkaupungissa, ei ollut mitään mahdollisuuksia, ei liioin juuri missään tasavallan ulkopuolisilla mordvalaisalueilla. Lastentarhat olivat aina venäjänkielisiä.

Uudessa tilanteessa, Neuvostoliiton hajottua, ryhdyttiin vaatimaan äidinkielen opetusta tai äidinkielistä opetusta. Heti vuoden 1989 kouluasetuksessa määrättiin kansallisten koulujen 1-4 luokille pääopetuskieleksi äidinkieli. 5. luokasta lähtien niissä on ollut äidinkieli oppiaineena. Sellaisia kouluja, joissa opetetaan oppiaineena ersää, oli jo v. 1994 tasavallassa 116, ja sellaisia, joissa opetetaan oppiaineena mokšaa, 178. Tasavallan ulkopuolistenkin mordvalaisalueiden kouluihin (esim. Samaran, Penzan, Uljanovskin alueille, Baškortostaniin, Tšuvassiaan) on nyttemmin järjestetty ersän tai mokšan opetusta. Koulukirjojen saanti on ollut vaikeaa, painokset ovat pieniä. Kustantajilla on suuria taloudellisia vaikeuksia. Tasavallassa on kaksi opistoa, jotka valmistavat ala-asteen opettajia. Keskikoulujen (keski- ja yläasteen) opettajat valmistuvat Saranskin yliopistosta. Vuosittain otetaan vastaan 25 ersäläistä ja 25 mokšalaista opiskelijaa. Myös Jevsevjeville nimetty pedagoginen instituutti valmistaa opettajia keskikouluihin; 25 opiskelijaa otetaan vuosittain vastaan. Yliopistossa on Ersän kielen laitos ja Mokšan kielen laitos sekä suomalais-ugrilainen linja, jossa opiskellaan ersää, mokšaa, suomea, viroa, unkaria. Ersän ja mokšan opiskelu voidaan liittää myös venäjän kielen, germaanisten kielten, romaanisten kielten tai historian opintoihin. – Kolme kertaa viikossa ilmestyy ersän- ja mokšankielinen päivälehti. Kulttuurilehdet Šatko ja Mokša, jotka on perustettu jo 1920-luvulla ja jotka 1930- ja 1940-luvun

välivaihetta lukuun ottamatta, jolloin lehdet oli lakkautettu, ovat olleet ersäläisen ja mokšalaisen kulttuurin tärkeitä kannattajia, ovat viime aikoina taloudellisista syistä ilmestyneet epäsäännöllisesti. On myös kaksi kerran kuukaudessa ilmestyvää lastenlehteä. TV-lähetyksiä tulee viikossa tunti ersän kielellä ja tunti mokšan kielellä. Samoin on kerran viikossa ersän- ja mokšankielistä radio-ohjelmaa. Pääkaupungin kansallisteatterissa on venäjänkielisen ohjelman ohella myös ersän- ja mokšankielisiä näytöksiä, jotka tulkataan venäjäksi.

Aivan uusia mahdollisuuksia oman kielen ja kulttuurin kehittämiseksi avaa juuri voimaan tullut (toukokuussa 1998) kielilaki, joka määrittelee Mordvan tasavallan valtiolliseksi kieliksi venäjän ja mordvan (mokšan ja ersän). Siinä luvataan myös tasavallan ulkopuolisille alueille apua kansallisen kulttuurin kehittämiseen.

Mordvalaisten historiasta

Mordvalaisten esi-isinä pidetään varhaisen rautakautisen gorodec-kulttuurin kannattajia. Tämä kulttuuri oli levinnyt Okan varsille. Sitä on pidetty yhtenä aiempien Kasanin kulttuurin ja tekstiilikeramiikkakulttuurin jatkajista. Näiden taustalla taas oletetaan olevan ns. Volgan – Kaman kulttuuri (5. – 3. vuosituhat eKr.) ja kuoppa- ja kampakeramiikan kulttuuri (5. vuosituhannelta noin aikaan 1500 eKr.). Niitä on pidetty suomalais-ugrilaisina (uralilaisinakin) kulttuureina.

Mordvalaisten ikimuistoinen alue on ollut Oka ja Sura -jokien välillä. Siltä on löydetty merkkejä maanviljelystä jo v. 2000 eKr. Koska maanviljelyssanasto on tärkeitä osin yhteistä mordvalaisille, marilaisille ja itämerensuomalaisille, on alueella oletettu puhutun vielä yhteistä suomalais-volgalaista kantakieltä silloin, kun maanviljelys on saanut siellä alkunsa. Läntisiin kielisukulaisiinsa, itämerensuomalaisiin ja saamelaisiin, mordvalaisten yhteydet lienevät katkenneet pronssikauden alussa, n. 1500 eKr. Kuitenkin sen saman kulttuuripiirin vaikutus, joka ulottui Itämeren rannoilta Okan yläjuoksulle aina n. 1000 jKr. asti ja jonka kulttuurin kannattajia olivat itäbaltit, ulottui sekä mordvalaisten että itämerensuomalaisten alueille. Itäisempiin kielisukulaisiinsa mordvalaisten yhteydet katkesivat ilmeisesti vielä aikaisemmin. Kielillisesti mordvalaiset ovat lähempänä itämerensuomalaisia ja saamelaisia kuin marilaisia. (On tosin joitakin mordvan ja marin kieltä, erityisesti sanastoa, yhdistäviä piirteitä, mutta ne lienevät läntisempien kielisukulaisten menettämiä.) Mordvalaisten lähimpien läntisten kielisukulaisten kohtalona on ollut assimiloitua alueelle ajanlaskumme ensimmäisen vuosituhannen jälkipuoliskolla saapuneisiin slaaveihin. Mordvalaisista länteen eläneiden muromalaisten asutuksesta Volgan ja Okan risteysalueella on merkkejä vielä vuosilta 900 – 1100 jKr. Toisen slaavilaisiin assimiloituneen kansan, merjalaisten, asuma-alueet olivat Jaroslavl'n alueella, Nero- ja Pleštševo-järvien tienoilla. Rävila on huomauttanut, että mikäli

muromalaisten ja merjalaisten asuinpaikkojen nojalla voi tehdä johtopäätöksiä heidän kielestään, on oletettava näiden kielten edustaneen itämerensuomen ja mordvan välistä tyyppiä (Ravila 1938: 25).

Mordvalaisten virtojen välisen, eteläiselle aroalueelle ulottuvan maan läpi ovat kulkeneet monet kansat. Tämä näkyy mordvan lainasanakerrostumistakin.

Mordvassa on alkuperältään indoeurooppalaisia sanoja, jotka on tulkittu jo mordvan kielen itsenäistä elämää varhaisempien vaiheiden lainoiksi. Sellaisia ovat esim. E (= ersä) *mekš*, M (= mokša) *meš* 'mehiläinen', E M *med* 'mesi, hunaja', E *šuro*, M *šura* 'sarvi'. Nämä ovat laaja-alaisia niin suomalais-permiläisten kuin ugrilaistenkin kielten tuntemia lainasanoja.

Suomalais-permiläiselle alueelle levinneitä indoeurooppalaisia, mordvankin käyttämiä lainasanoja ovat E *ažija*, M *ažja* 'aisa' (sama sana suomessakin: *aisa*), E M *juv* 'ruumen, akana' (sama sana suomessakin: *jyvä*), E *urē*, M *urä* 'orja, palvelija' (suomessa *orja*), E *purcos*, M *puć* 'porsas' (suomessa *porsas*), E M *sal* 'suola' (suomessa *suola*), E M *šuva*, *šiva* 'akanat; vihne', E *ožo* 'keltainen' (samasta sanasta kuin suomen *viha*, *vihreä*).

Mordvassa on myös sellaisia indoeurooppalaisia lainasanoja, joiden levikki rajoittuu suomalais-volgalaiselle alueelle (mo = mordva, ma = mari, sa = saame, ims = itämerensuomi): E *kir'dems*, M *kir'dəms* 'pitää, kestää; kärsiä' (sama sana kuin suomen *kärsiä*), E M *odar* 'utare' (suomessa *udar*, *utare*), tai alueelle mo, sa, ims : E *rungo*, M *ronga* 'vartalo' (sama sana kuin suomen *runko*), E *moda*, M *moda-* 'maa' (sama sana kuin suomen *muta*), E *kalmo*, M *kalma* 'hauta' (sama sana kuin suomen *kalma*), E *užeř*, *vižir*, M *užəř* 'vasara' (suomen *vasara*). Vain mordva ja saame tuntevat samaksi lainasanaksi oletetut sanat E *risme*, M *rišmä* 'ketju' (sa. L *riesjmē*, N *ræšme*).

Indoiranilaisiksi tai iranilaisiksi on luokiteltu lainasanoja, joiden levikki on mordvasta itään ulottuva: E *azoro*, M *azor* 'herra' (sama sana on lainautunut permiläisiin kieliin ja mansiin), E *sed*, M *šed* 'silta'. Rédei on tulkinnut *mordva*-nimenkin iranilaisperäisestä, kylläkin hypoteettisesta, *morta*-asusta. **morta* olisi ollut takavokaalinen variantti siitä iranilaisesta **mertä*-sanasta, joka on lainautunut niin mordvaan: E *miř'de* 'aviomies' kuin permiläisiinkin kieliin, mm. udmurttien omakielinen nimitys *ud-murt*.

Mordvassa on myös sellaisia indoiranilaisia tai iranilaisia lainoja, joita ei tavata muissa sgr. kielissä. Sellaisia on laskettu mordvassa olevan 18 kappaletta (Korenchy 1988: 675; tässä suhteessa suuremmaksi lainaajaksi osoittautuu vain unkari: vain unkarissa tavattavia iranilaisperäisiä sanoja on 30; marissa esim. tällaisia lainoja on 6 kappaletta). Esim. M *pavas*, E *pas*, *paz* 'jumala; M myös: onni', vrt. sanskr. *bhagas* 'jumala, aurinko, onni'. E *verges*, M *vərgas* 'susi', vrt. sanskr. *vrgas*. Iranilaisella puolella jo Avestan kielessä sanat ovat ilman loppusibilanttia: av. *baga*, *vərhka*; mistä on päätelty mordvan saaneen lainat sitä varhaisemmassa vaiheessa. On kuitenkin esitetty sekin oletamus, että

Etelä-Venäjän alueen iranilaiskielistä jokin olisi säilyttänyt pitempään vanhoja piirteitä. Tällöin lainojen saantikin voitaisiin ajoittaa huomattavasti myöhemmäksi, keski-iranilaiseen kauteen. (Mustanmeren pohjoispuolisilla aroilla asui keski-iranilaisia saka-heimoja ainakin vielä 400 jKr.) Iranilaisperäiseksi selittyy ersäläisten Volgasta käyttämä nimi *Rav, Ravo*; mokšassa sama sana *rava* merkitsee jokea. Sirpin nimen *tarvas* ja vuohen nimen *E séja*, *M sáva* mordvalaisten oletetaan myös saaneen iranilaisilta. Mordvan sisarta merkitsevä sana *E sazor, sazero, M sazâr, sazâra* on tulkittu iranilaisperäiseksi (balttilaisperäiseksi on sen sijaan selitetty itämerensuomalainen ja mahdollisesti myös marin, udmurtin ja komin vastaava sana).

Mordvalaisten ja balttilaisten kosketuksista todistavia lainasanoja mordvassa on joidenkin laskelmien mukaan 13, toisten mukaan 9 tai 10. (Marissa balttilaisiksi luokiteltuja lainasanoja on vielä vähemmän, toisten laskelmien mukaan 7, toisten 4 tai 5. Itämerensuomessa niitä on yli 100, saamessa yli 20.) Useimmat mordvan balttilaisperäisistä sanoista ovat sellaisia, jotka itämerensuomikin on saanut, esim. *E pur'gine* 'ukkonen', vrt. liett. *perkunas*, *E ŋožan*, *M ŋožan* 'tuhat', vrt. liett. *tukstantis*, *E kšna*, *M šna* 'higna', vrt. liett. *šikšna*, *E kirda*, *M kârda* 'kerta', vrt. mpreussi *en kerdan* 'tällä kertaa'. Kolmella mordvan balttilaisella lainasanalla ei kuitenkaan ole vastinetta itämerensuomessa: *E pejel'*, *M pejal'* 'veitsi', vrt. liett. *peilis*; *M pandâs*, *E pantst* 'hihnasuitset', vrt. liett. *pantis*; *E M sod* 'noki', vrt. liett. *sodis*.

Itägermaanit, gootit, olivat goottilaisen historioitsijan, Jordaneksen (hänestä on tieto n. 551 jKr.) mukaan alistaneet *mordens*-kansan valtaansa. Tämä olisi tapahtunut kuningas Ermanarikin aikana 300-luvun keskivaiheilla. Gootin kielen vaikutusta kuvastaisi yksi lainasana: *E pondo*, *M ponda* 'puuta (viljamitta)'. Saman sanan olisi saanut mari: *pundo* 'rahat, pääoma'. Vrt. goot. *pund*, Wulfilan raamatunkäännöksessä 'naula' (= lat. *pondo* 'painoltaan, painon mukaan'; ven. *пуд*).

Myös mordvalaisten alueelle tai heidän naapuruuhteensa useana aaltona saapuneet turkinsukuiset kansat vaikuttivat heidän kulttuuriinsa ja jättivät merkkejä kieleen. Jo n.v. 750 keski-Volgalle maineikkaan valtionsa perustaneet Volgan bolgaarit olivat ainakin osittain ulottaneet valtapiirinsä myös mordvalaisten maille. Mordvalaiset olivat bolgaarien verotuksen kohteina. Mordvan bolgaarilaisten, siis tšuvassilaistyyppisten lainojen määrä on kuitenkin vähäinen. Esim. *M ajra, ajâra* 'kolea', vrt. nykytšuv. *ojar* 'kirkas (sää)' (sen sijaan tat. *ajaz* 'kirkas'. tšuv. -r = muut turkkil.kielet -z; tšuv. -z > -r). Samanlaisia lainoja ovat Róna-Tasin mukaan (Róna-Tas 1988: 767) myös *M kaba: šelma k.* 'silmäluomi', *E keñd'al*, *M kelda* 'lude', *M šerä* 'kupari, kuparilanka'.

Seuraavaksi, 11., 12. vuosisadalla, mordvalaiset joutuivat venäläisten vaikutuspiiriin. Venäjän kieli on alkanut vaikuttaa mordvalaisten kieleen kuitenkin vasta myöhemmin.

Ennen venäläisvaikutuksen alkua mordvalaisten on kuitenkin oletettu jo

eronneen kahdeksi ryhmäksi, ersäläiseksi ja mokšalaiseksi, ja yhteisen kielen, ns. kantamordvan, jakautuneen ersäksi ja mokšaksi. Edellä mainittiin, että mordvalaisista ovat puhuneet vain ulkopuoliset. Asianomaisilla itsellään ei ole yhteistä identiteettiä, ei omakielistä yhteisnimitystä. Nimien ersä ja mokša etymologia ei ole varma, kumpikin liittyyne paikannimiin. Edellisen suhteen on viitattu paikannimeen Arzamas. Mokšalaiset ovat ottaneet nimensä alueellaan virtaavan Mokša-joen mukaan. Ravila näki ersäläisten ja mokšalaisten eron toteutuneen jo ensimmäisen vuosituhannen aikana (Ravila 1973: 298). Jo sen lopulla kahden ryhmän hautaustavat esimerkiksi erosivat selvästi toisistaan (Salo 1991: 161). Mokšalaisten alueita oletetaan alunperin pohjoisemmiksi, Okan ja Suran välille sijoittuviksi. Ersäläiset olisivat asuneet etelämpänä, Suran ja Mokšan yläjuoksulla. Myöhemmin asuma-alueiden suhde on kääntynyt päinvastaiseksi. Mokšalaisten alueet ovat etelässä ja lännessä, ersäläisten pohjoisessa ja idässä.

Ersäläisten ja mokšalaisten ero kuvastuu paitsi kielissä myös kulttuuri-piirteissä, esimerkiksi naisten kansanpuvuissa. Perustyyppiltään ersäläinen kansanpuku näyttäisi säilyneen saman tyyppisenä roomalaiselta rautakaudelta tälle vuosisadalle asti, kuten arkeologit ovat säilyneiden metallikorujen perusteella arvelleet. Mokšalaisnaisten puku on saanut vaikutteita turkkilaisten kansojen naisenvuvusta; mokšalaispukuun kuuluivat housut. Niiden päällä pidettiin polviin ulottuvaa, valkoista, kirjailuin koristeltua paitaa. Ersäläisnaisen mekko ulottui kantapäihin. Ersäläispuvun erikoisuus oli takaliina, takana vyöstä riippuva, takapuolen peittävä helmin koristeltu *pulagaj* t. *pulakš*. Tyttö sai sen häissään; se osoitti naisen olevan naimisissa. (Kukaan mies, varsinkaan appi, ei saanut nähdä naista ilman takaliinaa; ei hän liioin saanut nähdä naisen hiuksia tai paljaita jalkoja.) Kuitenkin jo viime vuosisadalla takaliinan käyttö levisi: naimaikään tulleen tytön oli ruvettava käyttämään sitä.

Venäläiset perustivat Nižnij Novgorodin mordvalaisten maalle Oka-joen suuhun v. 1221. Rjazanin ruhtinas halusi siitä tukikohdan mordvalaisia vastaan suunnattaville sotaretkille. Perimätiedon mukaan mordvalaisilla oli näihin aikoihin kaksi johtajaa, ersäläinen Purgas ja mokšalainen Pureš. Jälkimmäinen liittoutui venäläisten puolelle Purgasia vastaan; vasta hänen poikansa kuitenkin löi venäläisten avulla Purgasin.

V. 1236 mongolilais-tataarilaiset joukot valloittivat mordvalaisten alueita. Tästä oli seurauksena venäläisten etenemisen pysähtyminen. N. v. 1250 kukistivat nämä uudet valloittajat bolgaarit. Mongolilais-tataarilaisen valtiomuodostelman Kultaisen Ordan valtapiirissä mordvalaiset olivat kahden rintaman välissä: sekä tataarien että venäläisten sotajoukot hävittivät heidän alueitaan ja osaksi he joutuivat tataarilaisten – näin varsinkin mokšalainen alue – osaksi venäläisten ruhtinaiden alaisuuteen. Mordvalaiset joutuivat tataarien sotajoukoissa taistelemaan länsi-Euroopassakin; v. 1253 taisteli Saksassa

mokšalainen sotajoukko. Kultaisen Ordan vallan peri tataarilainen Kasanin kaanikunta. Kaanikunnan kukisti vasta Iivana Julma. V. 1552 hän valloitti Kasanin. Nyt kaikki mordvalaisalueet joutuivat Moskovan valtaan.

Tataarien vaikutus mordvalaiseen, varsinkin mokšalaiseen kulttuuriin on ollut suuri ja myös tataarin kielen vaikutuksesta mordvaan todistaa n. 300 lainasanaa. Vaikka turkkilaiskansojen isännuus keski-Venäjällä päättyikin v. 1552, ovat turkkilaiset kielet, joita edelleen alueella puhuttiin – mordvalaisten ja mišääritataarien alueet ovat olleet limittäin – jatkuvasti vaikuttaneet mordvaankin.

Tataarien kukistuttua venäläisten ja mordvalaisten, varsinkin ersäläisten, kanssakäyminen tuli kiinteämmäksi. Kun venäjän kielen vaikutus alkoi tuntua mordvan kielessä, se ilmeni sanastossa. On esitetty, että venäläiset lainasanat ovat alkaneet saada jalansijaa ersässä 1400-luvulta, mokšassa myöhemmin, vasta 1600-luvulta. Ersän kieli on ollut pohjois-isovenäläisten murteiden vaikutuspiirissä, mokša taas keski-isovenäläisten (toisten lähteiden mukaan etelä-isovenäläistenkin). On kyllä esitetty, että venäjä olisi jo varhemminkin vaikuttanut mordvalaiskielten äännerakenteeseen. Tällaisena piirteenä on esitetty mordvalaiskielten liudennus. E. Itkonen oli kuitenkin sitä mieltä, että venäjän vaikutusta mordvan äännerakenteeseen ja sen varhaisuutta on yliarvioitu. Venäjän fonetiikan vaikutus ei ole vanhempi kuin sanaston vaikutus eli ei 1400-lukua vanhempaa. Mordvan liudennuksen piirteet näyttävät sen sijaan jopa viittaavan varhaiseen kantamordvalaiseen vaiheeseen, jolloin mordvalais-slaavilaisia kosketuksia ei edes vielä ollut. Venäjän liudennus taas on suhteellisen myöhäinen, hyvän matkaa 1000-luvun jälkeen syntynyt. Roman Jakobson on turvautunut Sprachbund-käsitteeseen: muissakin venäjää ympäröivissä kielissä, mm. liettuassa, esiintyy liudennus.

Mordvalaiset maksoivat veroa ja suorittivat sotapalvelusta uusille isännille. Samalla alkoi luonnonuskontoonsa kiintyneiden mordvalaisten kääntäminen. Mordvalaiset vastustivat kovakouraista kääntäytystä ja mordvalais-venäläiset suhteet saivat vihamielisen luonteen useiksi vuosisadoiksi. 1654-55 Rjazanin piispa lähti ristiretkelle Tambovin alueelle. Hänen joukkonsa hävittivät uhripaikat ja kaatoivat pyhät puut; piispa itse sai surmansa mordvalaisen nuolesta.

Mordvalaisten vanhaa uskontoa on Uno Harva kuvannut teoksessaan ”Mordvalaisten muinaisusko”. Jumalista tärkein oli Ylinen jumala (ersäläisten *Vefe-pas*, mokšalaisten *Värd’ä-pavas*. Hänellä on muitakin nimiä: ersäläisillä *Ški-pas*, mokšalaisilla *Škaj-pavas* ’Luoja-jumala, ? Siittäjä-jumala, ? Synnyttäjä-jumala’, tai ersäläisillä *Niške* ’Suuri luoja’). Ersäläisten uskon mukaan hänellä oli kaksi tyttärtä, *Kastargo* ja *Vezorgo*. Jälkimmäisen, nuoremman, aviomies oli ukkosenjumala *Pu’giñe*. Yliseltä jumalalta on anottu siunausta niin omalle elämälle kuin viljallekin, ukkosenjumalalta on rukoiltu sateita. Jumalat elivät ylisessä maailmassaan. Keskisessä maailmassa, ihmisen maailmassa, vaikuttivat emot. Koko luonnon mordvalaiset elollistivat emoiksi.

Heillä oli Maan emo, Pellon emo, Viljan emo, Metsän emo, Veden emo, Tuulen emo ja muitakin emoja. Niiltä rukoiltiin apua niiden vaikutusalueen mukaan. Naispuolinen on ollut kodinhaltiaikin, *Jurt-ava*. (Sillä on turkkilainen nimi.) Pihapiiriin ja kotieläinten haltia oli nimeltään *Kardas-šarko* tai *Kardo-šarko*. Sen hahmo on hämärä. Ersäläiset ovat kuvitelleet sitä miespuoliseksi, mutta on sitä emoksikin nimitetty. Mokšalaiset ovat niin ikään pitäneet sitä joko emona tai haltiana. Alinen maailma oli vainajain aluetta. Siellä vainajat jatkoivat suvuittain elämää ja osallistuivat edelleen maanpäällisen suvun elämään; ilman vainajain suostumusta ei maan päällä ratkaisuja tehty. Jokaisen mordvalaistalon pihalla tai kylän raitilla oli perheellä pyhä paikka, jolla lähestyttiin vainajia, haettiin heihin kontaktia.

Mordvalaisten mytologinen maailma muistutti paljossa balttilaisten muinaista uskomusmaailmaa ja samaan kulttuuripiiriin näyttävät liittyneen itämerensuomalaistenkin esivanhemmat. Balteillakin oli ylimpänä jumaluutenaan taivaan jumala ja tällä rinnallaan maanviljelykselle tärkeä, maamiehen pelloille sateita tuova ukkosen jumala, jolta muuten ersäläisten ukkosenjumala on nimensäkin lainannut. Emojen täyttämä on luonto ja ihmisen ympäristö ollut niin balttilaisilla kuin mordvalaisilla ja itämerensuomalaisillakin alueilla. Ja myös balttilaisessa kulttuurissa vainajat jatkoivat suvuittain elämänsä ja vaikuttivat edelleen elossa olevan suvun kohtaloihin.

Varhaisina aikoina mordvalaiset olivat metsästäjiä ja kalastajia, jotka harjoittivat jonkin verran maanviljelyä ja karjanhoitoa. Vielä 1600-luvulla metsästyksellä ja kalastuksella oli tärkeä osuus. Kauppiat ja verottajat tunsivat heidät kuitenkin paitsi turkisten myös hunajan sekä rukiin tuottajina. Metsäalueella mehiläishoito oli tärkeä elinkeinonhaara. 10. vuosisadalta lähtien mordvalaiset ovat harjoittaneet kiinteää maanviljelystä. Maanviljelystä ja karjanhoidosta tuli sitten heidän pääelinkeinonsa.

Vielä 1800-luvun lopussa mordvalaiset, varsinkin mokšalaiset, elivät 25-40 jäsentä käsittäneinä suurperheinä. Suurperhe valitsi itselleen päämiehen, joka säilytti asemansa kuolemaansa asti. Yksityisomaisuutta ei suurperheen jäsenillä ollut; ansaittu rahakin oli yhteistä. Kun suurperheet alkoivat hajaantua siten, että nainut poika rakensi perheelleen talon, pysyi maaomaisuus jatkuvasti yhteisenä; sitä viljeltiin yhteisesti. Pojalle yritettiin saada vaimo mahdollisimman varhain, yritettiin siis saada lisää työvoimaa taloon. Tämän takia poikalapsille, kansanrunon mukaan kehtolapsillekin, otettiin täysikasvuisia naisia vaimoksi. Saman tavan tunsivat muutkin keski-Volgan alueen kansat, tšuvassit, marilaiset, udmurtit ja venäläisetkin. 1700-luvulla kyllä säädettiin sulhasen alaikärajaksi 15 vuotta, mutta tiedetään tätä säädöstä kierretyn. Myös morsiamen ryöstöllä yritti varaton sulhaskandidaatti vapautua suorittamasta morsiamesta maksettavaa hintaa; morsiamia on ryöstetty vielä tämän vuosisadan alussa.

Mordvalaisilla, kuten kaikilla "vierasheimoisilla", oli valtakunnassa erikoisasema. 1600-luvulla palkittiin kääntyneitä rahalla, verohelpotuksin,

vapauttamalla sotapalveluksesta. Pariin otteeseen päästettiin jopa kääntyneet rikolliset pois vankiloista. 1700-luvun loppuun mennessä katsottiin käännystyö loppuun suoritetuksi. Kuitenkin suuri osa kansasta oli säilyttänyt vanhan luonnonuskonnon tälle vuosisadalle asti. 1700-luvun alusta alkaen mordvalaisilla ei enää hallinnollista erikoisasemaa ollut, heistä tuli maaorjia kuten venäläisistäkin talonpojista. He olivat kuitenkin suurimmaksi osaksi suoraan kruunun maaorjia, vain šokšalaisalueen ersäläiset joutuivat yksityisten maanomistajien orjiksi. Mutta jo 1500-luvun lopulla oli alkanut mordvalaisten muuttoliike, pakoliike, itään ja etelään. Erityisen vilkasta oli muutto 1600-luvulla. Mordvalaiset ottivat osaa useihin kapinoihin, mm. 1600-luvun alussa Vale-Dmitrin kapinaan ja 1667 Stenka Razinin johtamaan Donin kasakoiden kapinaan. Vv. 1773 – 75 Pugatšovin johtamaan talonpoikaiskapinaan otti koko Mordvan maa osaa. Taas oli seurauksena pako kaukaisemmille seuduille. Myös viime vuosisadalla mordvalaisia siirtyi suurin määrin Siperiaan ja Kazakstaniin asti. Kun heitä viime vuosisadan puolivälissä asui 6 piirikunnassa, olivat he vuosisadan loppuun mennessä hajaantuneet jo 11 piirikuntaan. Vielä 1896 – 1910 välisenä aikana 200 000 vaelsi asuinseudultaan.

Neuvostoliitossa mordvalaisille perustettiin oma autonominen alue v. 1930, joka v. 1934 sai korkeamman statuksen: siitä tuli Mordvan sosialistinen autonominen neuvostotasavalta. Uudessa poliittisessa tilanteessa tasavalta muuttui tällä vuosikymmenellä Mordovian tasavallaksi. Muutosvaihe ei ollut yksinkertainen; osa mordvalaisista halusi jopa kaksi erillistä tasavaltaa, mokšalaisen ja ersäläisen. Näin ei kuitenkaan käynyt. Tasavallan valtarakenteissa venäläisillä on toki edelleenkin ratkaiseva asema. Nyt mordvalaiset ovat kokoamassa voimiaan oman kielen ja kulttuurin hyväksi tehtävään työhön. Tulevaisuus näyttää, mitä konkreettisia vaikutuksia juuri voimaan tulleella kielilailalla on. Voi toivoa, että kielen statuksen nousu lisää mordvalaisten uskoa oman kielen ja kulttuurin mahdollisuuksiin.

Mordvalaisesta kansanrunoudesta ja kaunokirjallisuudesta

Mordvalaisten kansankulttuuri on kyllä yltänyt sellaisiin saavutuksiin, että jo niiden perusteella kansallinen itsetunto olisi suotuisissa olosuhteissa voinut herätä aikaisemminkin. Viime vuosisadalla aloitti työnsä mordvalaisten kansallinen suurmies, Makar Jevsevjev (1864-1931). Hän tajusi, että jo tuolloin oli aika tallentaa mordvalaista kulttuuria häviämästä: "yritän kaikin voimin kerätä yhteen sen, mikä mordvalaisten kielestä, kansanrunoudesta, vaateparsista ja tavoista on vielä jäljellä" (Domokos, 1983 29). Hän ehti julkaista mm. erinomaisen kieliopin (1929). Hänen sanakirjansa jäi valitettavasti kesken: sanakirja loppuu k-kirjaimen (siinä ovat mukana ka-, ke- alkuiset sanat). Tämä alkuosa julkaistiin hänen kuolemansa jälkeen (1931) ja toimitus esittää loppusanassaan toivomuksen, että Jevsevjevin keräämä mutta häneltä muokkaamatta jäänyt aineisto pääsisi sekin nopeasti julkisuuteen. Näin ei vielä ole tapahtunut. Materiaalin olemassaolostakaan ei ole varmuutta. (Siitä ei ole mitään mainintaa uuden v. 1993 ilmestyneen suursanakirjan muuten yksityiskohtaisessa esipuheessa.) Vv. 1961-1966 julkaistiin Saranskissa Jevsevjevin kootut teokset, hänen etnografiset tutkimuksensa ja hänen kielioppinsa sekä hänen kansanruno-, satu- ja arvoituskokoelmansa. Erinomaisen mordvalaisten häiden kuvauksensa Jevsevjev sai julkaistuksi ennen kuolemaansa (toukokuussa 1931), ainakin hän on ehtinyt päivätä sen esipuheen toukokuussa vuotta aiemmin. Tässä teoksessa ovat erityisen arvokkaita hänen omalta äidiltään tallentamansa hääitkut. Mordvalainen itkuvirsi, ja nimen omaan hääitku, on runoutta, joka voidaan asettaa parhaan kalevalamittaisen runouden rinnalle kuten näiden runotraditioiden tuntija, venäläinen folkloristi Tšistov on sanonut.

Mordvalaisessa kansanrunoudesta itkuvirrellä onkin tärkeä asema. Hääitku on sikäläkin kiinnostava, että se on mitallista runoa. (Sellaista on setukaistenkin itkuvirsi.) Mitallista on kaikki mordvalainen kansanruno. On keskusteltu siitä, onko sillä yhteys itämerensuomalaiseen mitalliseen runoon. (Itäisempien suomalais-ugrilaisten kansojen vanha runo ei ole mitallista.) Itämerensuomalainen mitta on kuitenkin Mikko Korhosen tutkimusten mukaan (Korhonen 1987) kehittynyt erillään, kielen oman erikoiskehityksen aikana, kielen asettamien edellytysten mukaisesti. Mordvalaiseen runomittaan oli jo Heikki Paasonen kiinnittänyt huomiota (Paasonen 1897). Hän saattoi todeta, että ukrainalainen kansanruno käyntelee samanlaisia mittoja, ei kuitenkaan isovenäläinen runo, joten mitan selittäminen lainatuksi ei liioin olisi luontevaa. Myös Roman Jakobson ja John Lotz ovat käsitelleet mordvalaisen runon mittaa (Jakobson – Lotz 1979).

Kuuluisia ovat mordvalaiset eppiset runot. Niiden aiheet ovat mytologiasta tai mordvalaisten muinaisesta, itse asiassa myyttiseksi verhoutuvasta historiasta. Balladinomainen laulu on myös hyvin edustettuna. Sen sijaan puhtaasti lyyristä laulua on vähän. Runomuotoinen folklore on keskeisellä

sijalla mordvalaisessa perinteessä. Toki heidän folklorensa sisältää myös satuja, legendoja sekä pienimuotoista folklorea kuten arvoituksia.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran stipendiaattina mordvalaisten luo viime vuosisadan lopulla (1889-90, 1890, 1898-99) ja tämän vuosisadan alussa (1901) lähtenyt Heikki Paasonen on tehnyt suurtyön mordvalaisen folkloren tallentajana. Paasonen ehti itse julkaista vain pienen osan ersäläisestä materiaalistaan (SUSA IX v. 1891 ja XII v. 1894). Parikymmentä vuotta hänen kuolemansa jälkeen saatettiin ryhtyä hänen kokoelmansa julkaisemiseen. Paasonen teos *Mordwinische Volksdichtung* alkoi ilmestyä Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia -sarjassa Paavo Ravilan toimittamana (I – IV, vv. 1938 – 1947). Paasonen oli tutkimusmatkojensa aikana ohjannut myös mordvalaisia oman folklorensa tallennustyöhön ja nämä Suomalais-Ugrilaisen Seuran ns. talonpoikaisstipendiaattien keräämät ja Helsinkiin Suomalais-Ugrilaiselle Seuralle lähettämät kokoelmat julkaistiin Martti Kahlan toimittamina *Mordwinische Volksdichtung* -kokoelman V, VI, VII ja VIII osina (vv. 1977, 1977, 1980, 1981). – Mordvalaisten kansallisten tieteiden tutkimuslaitoksessa on v. 1963 aloitettu mordvalaisen kansanrunouden julkaisusarja (*Устно-поэтическое творчество мордовского народа*), jota on julkaistu jo 11 osaa. Suuri osa materiaalia on kerätty tätä teosta varten ja julkaistu tässä sarjassa ensimmäisen kerran. Mukaan on pyritty ottamaan myös vanhemmat kokoelmat, Jevsevjevin ja Heikki Paasonen kokoelmat samoin kuin vähäisemmän keräystyön tehneiden kokoelmat. Näistä mainittakoon venäläisen tutkijan A.A. Šahmatovin teokseen *Мордовский этнографический сборник* (1910) sisältyvät ainekset (satuja, itkuvirsiä).

Mordvan kielten kirjallinen viljely alkoi hitaasti. Tosin kirjallisuuden käyttäjäkään ei olisi ollut runsaasti: tämän vuosisadan alussa mordvalaisista miehistä vain 3,7% osasi kirjoittaa ja lukea; 4 naista tuhannesta osasi kirjoittaa nimensä. Ensimmäinen ersämordvankielinen julkaisu on katekismus vuodelta 1808. (Sen käsikirjoitus on vuodelta 1788.) Raamatunhistoria ilmestyi ersäksi v. 1820. Evankeliumit ovat ersäksi käännettyinä ilmestyneet v. 1821. Kaikki edelliset ovat venäläisten kääntämiä. Ensimmäinen mokšalainen kirja on niin ikään katekismus, vuodelta 1861. Ajalta ennen lokakuun vallankumousta oleva muukin vähäinen kirjallisuus on kirkon tai koulun tarpeisiin laadittua lukuun ottamatta yhtä merkittävää julkaisua. Se on ersäläistä ja vähän mokšalastakin kansanrunoutta sisältävä *Образцы мордовской народной словесности*. I. Казань 1882. Toinen osa, ersäläisiä satuja ja arvoituksia sisältävä, ilmestyi seuraavana vuonna. Kysymyksessä on oikeastaan kokoelma murrenäytteitä: teksteihin on liitetty tieto, miltä murrealueelta ne on kirjoitettu muistiin. Toisaalta tätä kokoelmaa on arvostavasti luonnehdittu mordvalaisten kirjakielten kehityksen lähtökohdaksi: "ne avasivat lukijalle elävän mordvalaisen puhekielen ainutkertaisen ominaislaadun ja sen rikkauden"

(Feoktistov 1976: 103, Stipa 1990: 355).

Kaunokirjallisuus alkoi tällä vuosisadalla. Mordvalaissyntyiset kirjoittajat kirjoittivat kuitenkin aluksi venäjäksi. Vallankumouksen jälkeenkin kirjallisuus kehittyi vain vitkaan. 1920-luvulla suunniteltiin kaikille mordvalaisille yhteistä kirjakieltä. Kuitenkin päädyttiin jo edellisellä vuosisadalla vallinneeseen käsitykseen kahden kirjakielen tarpeesta. 1928 päätettiin ottaa ersän kirjakielen pohjaksi Kozlovkan murre, mokšan kirjakielen pohjaksi taas Krasnoslobodskin ja Temnikovin murre. (Ersäläismurteiden väliset erot ovat suuremmat kuin mokšalaimurteiden erot; ersäläismurteiden puhujat asuvat myös laajemmalle alueelle levittyneinä. Murteiden erikoistuntija A. Feoktistov erottaa kuitenkin kummallakin murrealueella viisi alamurretta: Feoktistov 1990.) Kirjakielten kirjaimistona päätettiin käyttää edelleen kyrillistä kirjaimistoa.

Ersäläisen kirjallisuuden, ersäläisen taidelyriikan perustajia oli *Jakov Grigošin* (1888-1939). Vallankumouksen jälkeen hän perusti mordvalaisten kirjailijain liiton ja organisoi äidinkielen koulutuksen. 1930-luvulla hän toimi tasavallan kansankomissariaatin korkeimman neuvoston taidehallinnon johtajana, kunnes hänetkin Stalinin vainoissa murhattiin. Hänen runonsa soljuvat usein kansanrunon omaisina. Hänen tiedetään viime vuosinaan valmistaneen romaanin; sen käsikirjoitus on kadonnut. Ersäläisen romaanin aloittajana kunnioitetaan kuitenkin niin ikään Stalinin aikana murhattua *Timofej Raptanovia* (1906-1936), erityisesti arvostetaan hänen pienoisromaaniaan *Tat'u*. Ersäläisen epiikan huomattavin nimi on *Kuzma Abramov* (1914-). Hän on kirjoittanut mm. kaksi trilogiaa: toisen *Najmanin* ersäläiskylän vaiheista ja toisen kuvanveistäjä *Erzan* eli *Stepan Nefjodovin* (1876-1959), tunnetuimman ersäläisen, elämää kuvaavan. Vanhan eepin kansanrunon teemoja on käyttänyt hyväkseen *Vasili Radajev* (1907-), joka on kirjoittanut sekä mordvalaisten kansanrunojen sankarin, *Tjustjanin*, hahmon ympärille rakentamansa laajan kolmiosaisen runoelman että mordvalaisten eepokseksi nostetun *Sijažar*-runoelman. Ihan äskettäin (1994) ilmestyi uusi eepos, *A.M. Šaronovin* kirjoittama *Mastorava*, "Maaemo", lähes viisisataasivuinen teos. Siinä tekijä on käyttänyt paljon samaa mittaa, millä Radajevkin eepoksensa kirjoitti, mordvalaiselle balladinomaiselle kansanrunolle tyypillistä kymmentavuista säettä, mutta myös muita kansanrunon erityisesti suosimia mittoja, mm. 8- tai 7-tavuista säettä. Tekijän mukaan uusi eepos pohjautuu ersäläisten ja mokšalaisten vanhoihin myytteihin, eppisiin lauluihin ja tarinoihin; myös itkuvirsitekstejä Šaronov on sisällyttänyt teokseensa. Ensimmäisenä ilmestyi ersänkielinen laitos. Tarkoitus on julkaista teos myös mokšankielisenä ja vielä venäjänkielisenäkin. Muutkin ersäläiset runoilijat kirjoittavat kernaasti pitkiä runoelmia – ikään kuin ersäläisen eepin kansanrunon voiman vaikutuksesta.

Mokšalaisen kirjallisuuden isänä pidetään *Zakar Dorofejevia* (1890-1952). Kanan seminaarissa koulutuksensa saanut ja siellä valtakunnan

vähemmistökansojen kansallistunteen nousulle merkityksellisen vuoden 1905 kokenut Dorofejev aloitti runoilun jo seminaarissa, kuitenkin venäjäksi, koska niin hän sai runojaan julkisuuteen; vallankumouksen jälkeen hän kirjoitti äidinkielellään novelleja ja runoja. Opettajantoimensa ohella Dorofejev keräsi mokšalaista kansanrunoutta – olihan hän ollut seminaarissa M. Jevsevjevin oppilaana. 20-luvulla hän toimitti mokšalaista koulua varten oppikirjoja, joissa julkaisi omiakin runojaan. Mokšalaisen taidetunnon syntyvaiheessa sykkii pohjalla huomattavan usein kansanrunon, balladin kaltaisen laulun kymmentavuinen säe. Myös mokšalaisen kirjallisuuden klassikoksi luonnehditun *Mihail Bezborodovin* (1907-1935) säkeistä sen kuulee. Bezborodov on kansanlaulunomaisten mokšalaisalueiden luontoa kuvaavien runojen ohella kirjoittanut poliittisia tarkoitusperiä palvelevia tekstejä.

Stalinin vainoissa murhattiin tai teljettiin vankileireihin monia mordvalaisia kirjailijoita ja muita mordvalaisen kulttuurin edustajia. Tuhotuksi kirjallisuutta ei näin kuitenkaan saatu. Tässä mainittakoon vain, että viime aikoina mordvalaisessa, niin ersäläisessä kuin mokšalaisessakin, kirjallisuudessa on herättänyt huomiota etevien naislyrikkoiden esiintyminen. Sama ilmiö näkyy muidenkin suomalais-ugrialaisten kansojen lyriikassa.

Mordvan kielen tutkimuksesta

Ensimmäinen julkaistu mordvan sanojen luettelo sisältyy *Nicolaes Witsenin* kansatieteellisten kuvausten kokoelmaan *Noord en Oost Tartarye* (1692, 2. painos 1705. V. 1975 T. Mikola julkaisi sarjan *Studia Uralo-Altaica* osana 7 saksaksi Witsenin uralilaisia kansoja koskevan materiaalin: T. Mikola, N. Witsens *Berichte über die uralischen Völker*). Tämä Amsterdamin pormestari ja Pietari Suuren ystävä julkaisi siinä itä- ja pohjois-Venäjän sekä Siperian uralilaisten ja turkkilaisten kielten sanaluetteloita ja kielennäytteitä. Mordvankielisiä sanoja on 325 (hollanninkielisin käännöksin), pääasiassa mokšasta.

Ph. von Strahlenbergin Das nord- und ostliche Theil von Europa und Asia (1730) sisältää myös mordvalaistakin sanastoa.

S. P. Pallas: Linguarum totius orbis vocabularia comparativa (1787-9) sisältää lähes 600 mordvan sanaa.

Tärkein 1700-luvun sanastolähteistä on Nižnij-Novgorodin piispan Damaskinin sanakirjakäsikirjoitus ("Nižnij-Novgorodin hiippakunnassa elävien eri kansojen kielten sanakirja, nim. venäläisten, tataarien, tšuvassien, mordvalaisten ja marilaisten", v. 1785). Sen mordvaa koskevan osan julkaisi A.P. Feoktistov v. 1971 (Moskova): *Русско-мордовский словарь. Из истории отечественной лексикографии*. Pääosa sanastosta on ersää, mutta mokšalaiset vastineet on

myös esitetty. (Keresztesin mukaan Pallas käytti tätä lähdettä.)

1800-luvulta on käsikirjoituksena kaksi mokšan sanakirjaa, *Ornatovin* vuodelta 1844, toinen vähän myöhempi käsikirjoitus käsittää 10 000 artikkelia.

Ahlqvistin mokšan ja *Wiedemannin* ersän kieliopissa on sanaluettelo.

József Budenz julkaisi 1866 (NyK 5) *Reguly*n kokoelmiin perustuvan mokšan ja ersän sanaluettelon.

Julkaisematon ersän sanakirjan käsikirjoitus, *Šahmatovin* oppilaan tekemä, on viime vuosisadan vaihteesta.

Ensimmäinen kirjakielen sanakirja oli *A.P. Rjabovin* ersäläis-venäläinen pieni sanakirja vuodelta 1930, joka sisältää lähes 3 000 sanaa. Seuraavana vuonna ilmestyi sen toinen, laajennettu painos. Siinä oli lähes 8 000 sanaa.

Venäläis-ersäläinen sanakirja ilmestyi v. 1948 (lähes 25 000 venäjän sanaa yhdyssanat mukaan lukien) ja Ersäläis-venäläinen sanakirja v. 1949 (lähes 15 000 sanaa).

Mokšalais-venäläinen sanakirja ilmestyi v. 1949 (17 000 sanaa) ja Venäläis-mokšalainen sanakirja v. 1951 (lähes 40 000 sanaa). Nämä sanakirjat ilmes-tyivät Moskovassa.

Uusi suuri ersäläis-venäläinen sanakirja *Эрзянско-русский словарь. Эрзянь-рузонь валкс* ilmestyi Moskovassa 1993. Esipuheen mukaan siinä on lähes 40 000 sanaa, tittelilehden mukaan 27 000 sanaa.

Samana vuonna ilmestyi Saranskissa pienempi kaksisuuntainen sanakirja. *В.С. Шемерова: Эрзянь-рузонь валкс. Русско-эрзянский словарь. V. 1993* ilmestyi Saranskissa myös vastaavanlainen mokšan sanakirja. *В. И. Щанкина: Мокшень-рузонь валкс. Русско-мокшанский словарь.*

Turussa valmistui v. 1995 *Ersäläis-suomalainen sanakirja*, toimittajana *Jaana Niemi* ja v. 1998 *Mokšalais-suomalainen sanakirja*, toimittajana *Eeva Herrala*. Suomalais-ersäläinen sanakirja on tekeillä Turussa.

Ensimmäinen varsinainen murre-sanakirja on *M.E. Jevsevjevin Erzań-ruzoń valks A-K* (vain alku *K*-artikkeleista. Lähes 2 500 sana-artikkelia). Sanakirja ilmestyi Moskovassa 1931.

Paavo Ravila julkaisi Mordvan maalla tekemänsä keräelmän ersäläisen *Malyj Tolkaj*n murteen sanastosta. *SUSA 61*. Helsinki 1958.

J. Juhász, Moxsa-mordvin szójegyzék Budapest 1961: sanakirjan aineisto on kerätty sekä kirjallisuudesta että sotavangeilta 2. maailmansodan aikana.

H. Paasosen suuri murre-sanakirja on valmis: *H. Paasonens Mordwinisches Wörterbuch. Zusammengestellt von Kaino Heikkilä. Unter Mitarbeit von Hans-Hermann Bartens, Aleksandr Feoktistow und Grigori Jermuschkin bearbeitet und herausgegeben von Martti Kahla. I-IV. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXIII*. Helsinki 1990-1996. Hakemisto-osa on valmisteilla. *H. Paasosen Mordwinische Chrestomathie* (1909, 2. painos 1953) sisältää myös sanaston ja siihen liitetyt etymologiset viitteet.

Ensimmäinen mordvan kielioppi oli *P.P. Ornatovin* mokšan kielioppi 1838, joka orjallisesti noudattaa venäjän kielioppimallia. Vain historiallinen arvo oli E. Itkosen mukaan myös *H.C. Gabelentzin* kieliopilla vuodelta 1839 (sen pohjana on virheellinen evankeliumikäännös). Seuraavat ovat edelleen hyödyllisiä kielioppeja:

A. Ahlqvist, Versuch einer mokscha-mordwinischen Grammatik nebst Texten und Wörterverzeichnis. St. Petersburg 1861.

F.J. Wiedemann, Grammatik der ersa-mordwinischen Sprache nebst einem kleinen mordwinisch-deutschen und deutsch-mordwinischen Wörterbuch. Reval 1865.

J. Budenz, Moksa- és erza-mordvin nyelvtan. NyK 13. Budapest 1876.

Mordvalaisista tutkijoista *M.E. Jevsevjev* ja *M.N. Koljadjonkov* ovat kirjoittaneet tärkeitä kieliopit:

M.E. Jevsevjev, Основы мордовской грамматики. 1929 sekä Избр. труды 4. Саранск 1963.

M.N. Koljadjonkov, Грамматика мордовских (эрзянского и мокшанского) языков. II. Синтаксис. Саранск 1954.

M.N. Koljadjonkov, Структура простого предложения в мордовских языках. Саранск 1959.

M.N. Koljadjonkov ja *R.A. Zavodova* ovat toimittaneet kieliopin

Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. Фонетика и морфология. Саранск 1962

sekä *D.V. Cygankin* kieliopin

Грамматика мордовских языков. Фонетика, графика, орфография, морфология. Саранск 1980.

Muusta mordvan kieleen kohdistuneesta tutkimuksesta mainittakoon mordvalaisten tutkijain tekemä työ, esim. mainittujen *M.E. Jevsevjevin*, *M.N. Koljadjonkovin*, *A.P. Feoktistovin* ja *D.V. Cygankinin* lisäksi monen muun tutkimustyö. Siitä saa käsityksen mm. bibliografiasta *Bibliographia Studiorum Uralicorum* 1917-1987. III Языкознание. Tärkeä murretutkimuksia sisältävä sarja on

Очерки мордовских диалектов. I–. 1961-.

Venäläisten tutkijoiden mordvaa käsittelevistä töistä mainittakoon ennen kaikkea seuraavat:

D.V. Bubrih, Историческая грамматика эрзянского языка. 1953.

B.A. Serebrennikov, Историческая морфология мордовских языков. 1967.

Mordvan tutkijoista Suomessa mainittakoon *Heikki Paasosen* lisäksi (*H. Paasonen*, mm. *Mordvinische Lautlehre* SUST 22 1903 ja mordvan turkkilaisia lainasanoja koskeva tutkimus: SUSA 15 1897) *Paavo Ravila* (mm. mordvan 2. tavun *a*: FUF 20), *Erkki Itkonen* (mm. vokaaliston kehitys: FUF 29, FUF 39; objekti: FUF 39), *G. Stipa* (mordvan ja venäjän suhteet; hyödyllinen

apuneuvo: Mordwinisch als Forschungsobjekt 1973), *A. Alhoniemi* (mm. kaasussyntaksia, objekti), *R. Bartens*, *K. Heikkilä*, *M. Kahla*, *S. Saarinen*, *M. Salo*.

Mordvan kielen tutkijoita Unkarissa Reguly ja Budenzin lisäksi ovat mm. *I. Erdélyi*, *L. Keresztes*, *E. Mészáros*, *K. Rédei*, *G. Zaicz*.

Virolaisia mordvan tutkijoita ovat mm. *V. Hallap* (johto-oppi), *V. Pall* (modukset).

Muissa maissa harjoitetun mordvan tutkimuksen edustajista mainittakoon ainakin Saksassa työskennellyt *Ernst Lewy* ja italialainen *D. Gheno*.

Mordvankielen oppikirjoja:

M.V. Mosin – N.S. Bajuškin: Ersämordvan oppikirja. Suomeksi kääntänyt ja toimittanut sekä sanaston laatinut *Eino Koponen*. Helsinki 1983. SUS.

L. Keresztes, Chrestomathia morduinica. Budapest 1990.

H. Paasosen edellä mainittu *Chrestomathie* on edelleen tärkeä.

Mordvalaiskielet: ersän ja mokšan kieli

Äänneoppi

Ersän äänneoppia

Konsonantisto

Ersässä on 28 konsonanttifoneemia:

klusiiilit	<i>p</i>	<i>t</i>		<i>t'</i>	<i>k</i>
	<i>b</i>	<i>d</i>		<i>d'</i>	<i>g</i>
affrikaatat		<i>c</i>	<i>č</i>	<i>c'</i>	
sibilantit		<i>s</i>	<i>š</i>	<i>s'</i>	
		<i>z</i>	<i>ž</i>	<i>z'</i>	
frikatiivit	<i>(f)</i>				<i>(χ)</i>
	<i>v</i>			<i>j</i>	
nasaalit	<i>m</i>	<i>n</i>		<i>n'</i>	<i>(ŋ)</i>
likvidat		<i>l</i>		<i>l'</i>	
		<i>r</i>		<i>ř</i>	

Konsonantistoa säätelee siis kaksi korrelaatiota: Soinnillisuuskorrelaation piiriin kuuluvat klusiilit ja sibilantit. (Suhuaffrikaatalla on soinnillinen allofoni: se esiintyy ainoastaan soinnillisen äänteen jäljessä.) Liudennuskorrelaation piiriin kuuluvat alveolaarit. Labiaali- ja velaarikonsonanteilla on palataalisen vokaalin edellä liudentunut allofoni.

f ja *χ* esiintyvät vain venäläisissä lainasanoissa.

ŋ esiintyy vain ahtaalla alueella, luoteisessa murretyypissä.

Vokaalisto

1. tavun vokaalit:

<i>u</i>	<i>i</i>
<i>o</i>	<i>e</i>
<i>a</i>	

2. tavun ja muiden jälkitavujen vokaalit:

Jälkitavuuissa esiintyvät samat vokaalit kuin 1. tavussakin. Yleisimmät jälkitavujen vokaalit ovat *o*, *e* ja *a*. *i* esiintyy vain tietyissä muotoryhmissä ja *u* esiintyy vain lainasanoissa. (Murteittain *u* ja *i* esiintyvät jälkitavuuissa vastaa-
massa kirjakielen ja useimpien murteiden *o* ja *e* -äänteitä.)

Kaikissa tavuasemissa *i* ja *e* -foneemeilla on takainen allofoni *ɨ* ja *ɛ* liudentumattoman alveolaarin jäljessä. Esim. *šɨrɨe* 'kulta', *palɨ* 'hän suutelee', *seɖ* 'silta', *vel'esɛ* 'kylässä' (*vel'e* 'kylä').

Paino

Ersässä on ns. vapaa painotus; paino on yleensä 1. tavulla, mutta se voi sijoittua muillekin tavuille. (Vrt. s. 60.)

Mokšan äänneoppia

Konsonantisto

Mokšassa on 33 konsonanttifoneemia (luoteis- ja lounaismurteissa enemmänkin, 36):

klusiilit	<i>p</i>	<i>t</i>		<i>t'</i>	<i>k</i>
	<i>b</i>	<i>d</i>		<i>d'</i>	<i>g</i>
affrikaatat		<i>c</i>	<i>č</i>	<i>(č'), c'</i>	
sibilantit		<i>s</i>	<i>š</i>	<i>(š'), s'</i>	
		<i>z</i>	<i>ž</i>	<i>(ž'), z'</i>	
frikatiivit	<i>f</i>			<i>ɸ</i>	<i>χ</i>
	<i>v</i>			<i>j</i>	
nasaalit	<i>m</i>	<i>n</i>		<i>ñ</i>	
likvidat		<i>L</i>		<i>L'</i>	
		<i>l</i>		<i>l'</i>	
		<i>R</i>		<i>R'</i>	
		<i>r</i>		<i>r'</i>	

Soinnillisuuskorrelaatio on siis laajempi kuin ersässä. Se on levinnyt myös (vanhojen) frikatiivien alueelle: *j* : *J*, *v* : *f* (ersässä *f* esiintyy vain lainasanoissa.) sekä likvidain alueelle: *l* : *L*, *l'* : *L'*, *r* : *R*, *r'* : *R'*. Soinnittomat frikatiivit ja likvidat eivät voi esiintyä sanan alussa lukuun ottamatta *f*-frikatiivia, joka silloin on venäläisten lainasanojen äänne.

Myös liudentuneen korrelaatio on osassa aluetta, luoteis- ja lounaismurteissa, laajempi kuin ersässä. Se käsittää myös suhuaffrikaatan ja suhusibilantit.

χ on venäläisten lainasanojen äänne.

Vokaalisto

1. tavun vokaalit

Mokšassa on 7 vokaalifoneemia:

<i>u</i>		<i>i</i>
<i>o</i>	<i>â : ə</i>	<i>e</i>
<i>a</i>		<i>ä</i>

Redusoituneella vokaalilla on kaksi allofonia, takainen ja etinen. Etinen tulee käyttöön liudentuneen konsonantin jäljessä, takainen muissa tapauksissa.

Esim. *sárcak* 'sivuttain', *šára:* 'pöytä'. Liudentuneen konsonantin edellä edustus vaihtelee murteesta riippuen: *mârd'ä, mærd'ä* 'mies, aviomies'.

Mokšan redusoituneella vokaalilla on kylläkin piirteitä, joiden johdosta joutuu kysymään, onko se pelkkä allofoni. Mokšan murteissa vaihtelevat nimittäin sanan 1. tavussa sekä *u* että *i* redusoituneen vokaalin kanssa. Jos 1. tavulla on paino, siinä on täysvokaali. Jos paino on 2. tavulla, 1. tavussa on redusoitunut vokaali. Esim. *šuva, šáva:* 'laiha', *mir'd'ä, mâr'd'ä*. Redusoituminen on siis seurausta siitä, että vokaalilta paino on liukunut eteenpäin.

Täysvokaalin sisältävää muotoa ei mokšassa kaikissa tapauksissa enää olekaan. Ersän perusteella, tai, jos kyseessä on lainasana, lainan-antajakielen perusteella, redusoituneen, painottoman vokaalin taakse voi kuitenkin olettaa juuri suppeaa täysvokaalia *u* tai *i*. Esim. M *pârna:ms* 'kerätä', vrt. E *purnams*, M *pâtams* 'polttaa', vrt. E *pultams*. M *šára:* 'pöytä', vrt. turkkilaiskielten *şirâ* (Paasonen Chrest. 137), M *šâne:l'* 'takki', vrt. ven. шинель.

Redusoitunut vokaali on kuitenkin mahdollinen myös painollisessa 1. tavussa. Paasosella on seuraavia esimerkkejä: *pâti* (tai: *puti*) 'hän asettaa', *pâta:n* 'minä asetan', *kârd'i* (tai: *kir'd'i*) 'hän pitää', *kârd'a:n* 'minä pidän'. Paasonen huomauttaa, että näissä tapauksissa redusoitunut vokaali on yleistynyt niistä muodoista, joissa paino on siirtynyt 2. tavulle (edellä yks.1. persoonan muodot), muihinkin muotoihin (Paasonen 1903: 97). Mutta hänellä on myös esimerkkejä sellaisista painollisista redusoituneista vokaaleista, joissa ainakaan paradigman-sisäistä analogiavaikutusta ei ole: *mâr'd'ä* (tai: *mir'd'ä*) (mts.). Painollisessa tavussa esiintyvä redusoitunut vokaali voi edustaa vain foneemia. Olkoonkin että analogiamuodot ovat tuoneet redusoituneelle vokaalille foneemin statuksen.

1. tavussa *i-* ja *e-*foneemilla saattaa olla takainen allofoni liudentumattoman alveolaarin jäljessä: *seřä* 'kupari, messinki', *sivêl'* 'liha'. Alveolaari on kuitenkin mokšassa useimmiten menettänyt aiemman liudentumattoman luonteensa, jolloin *i* ja *e* ovat odotuksenmukaisesti etisiä: M (myös) *seřä* 'messinki', *sivêl'* 'liha' (E *sivel'*), M *sîrnâ* 'kulta' (E *sîrne*).

2. tavun ja muiden jälkitavujen vokaalit:

<i>u</i>		<i>i</i>
	<i>â:ə</i>	
<i>a</i>		<i>ä</i>

Täysvokaaleista *a* ja *ä* ovat jälkitavujen keskeiset vokaalit. *i* ja *u* esiintyvät vain tietyissä muotoryhmissä tai lainasanoissa. Mokšassakin jälkitavujen *i:*llä on liudentumattoman alveolaarin jäljessä takainen allofoni: *vanî* 'hän katsoo'. Poikkeuksellisesti, lainasanoissa, voivat esiintyä jälkitavuissa myös *o* ja *e*. Silloin niillä on aina paino: *at'o:ks'* 'kukko' (vrt. E *at'aks'*), *kořmal'e:ć* 'ruokkija'.

Redusoituneen vokaalin etinen allofoni tulee jälkitavuissa käyttöön silloin,

kun edellisen tavun vokaali on etinen tai kun edeltävä konsonantti tai edeltävän konsonanttityhtymän yksi konsonantti on liudentunut alveolaari. Esim. *šimams* 'juoda', *šārādāms* 'olla sairaana', *kořmal'ec* 'ruokkija'. (Paasosella on kyllä myös esimerkkejä siitä, että murteittain etinen allofoni tulee silloinkin käyttöön, jos seuraava konsonantti on liudentunut alveolaari: *sukāšams* ja *sukāša:ms* 'kumartua'. Tai että takainen allofoni tulee käyttöön, jos seuraava konsonantti on liudentumaton alveolaari: *šejār* 'hiiri'.) Muussa tapauksessa takainen allofoni tulee käyttöön: *sodāms* 'sitoa', *šāradāms* 'hajaantua'.

Mokšan redusoituneen vokaalin status on mielenkiintoinen. Takaisella ja etisellä vokaalilla on täydennysjakauma, joten ne voidaan tulkita allofoneiksi. Koska poikkeuksia kuitenkin on (esim. *šejār*), on tässä esityksessä redusoitunut vokaali merkitty allofonein. Mutta redusoitunut vokaali kokonaisuudessaan käyttäytyy jälkitavuissakin osaksi allofonin tavoin. Jälkitavussa se on komplementaarissa distribuutiossa *a:n* ja *ä:n* kanssa. Sananloppuisen aseman *a:ta*, *ä:tä* vastaa sanansisäinen redusoitunut vokaali, *â* tai *ə*. Esim. *panda* 'vuori', yks.gen. *pandān* 'vuoren', *lišmä* 'hevonen', yks.gen. *lišmān*. Selvästä distribuutiosta huolimatta kyseessä ei kuitenkaan ole allofonivaihtelu. Mokšassa on nimittäin toinenkin sananloppuinen *a* ja *ä*, sellainen joka ei vaihtelee redusoituneen vokaalin kanssa vaan säilyttää kvaliteettinsa sanansisäisessäkin asemassa: *moda* 'maa', yks. gen. *modān*, *prā* 'pää', yks. gen. *prān*. Sanatyypejä *panda*, *moda*, niiden eri muotoja, ei erota mikään äänneympäristön piirre. Redusoitunut vokaali – jolla on kaksi allofonia – on siis luokiteltava foneemiksi niin kuin täysvokaalikin.

Sen lisäksi, että mokšan jälkitavujen *a* ja *ä* vaihtelevat paradigmassa redusoituneen vokaalin kanssa, ne voivat vaihdella keskenään samassa paradigmassa. Liudentuneen konsonantin jäljessä sananloppuisena ja kahden liudentuneen konsonantin välissä tai suhusibilantin ja liudentuneen konsonantin välissä esiintyy sanansisäisenä vain *ä*; *a* esiintyy samassa paradigmassa sanansisäisenä, jos sitä seuraava konsonantti on liudentumaton. Esim. M *prā* 'pää' : def.gen.-akk. *prāf*, abl. *prāda*.

Paino

Mokšassa on selvä ero painollisten ja painottomien tavujen välillä. Pääpaino on yleensä 1. tavulla. Määrähdoin paino on kauempana: jos 1. tavun vokaali on *u*, *i*, tai *ə* ja kauempana sanassa on täysvokaali *a* tai *ä* (sellainen *a*, *ä* -vokaali, joka ei vaihtelee paradigmassa redusoituneen vokaalin kanssa), niin paino voi liukua *a:lle*, *ä:lle*. On murre-eroja. Esim. (Paasonen) Pšenevo: *kārga*: 'kaula', mon.nom. *kārga:t*, mutta Selištše: *kā:rga*, mon.nom. *kārga:t* – tässä murteessa vain sanansisäinen *a* saa painon. Joskus mokšassa paino on siirtynyt muullekin vokaalille; *o:n* ja *e:n* esiintymiselle jälkitavussa on juuri edellytyksenä, että niillä on paino.

Ersän ja mokšan äännejärjestelmien vertailua: konsonantisto

Konsonantistossa herättää huomiota mokšan laajempi järjestelmä, sehän on 5, murteittain jopa 8 foneemia laajempi kuin ersän. Laajentumisen syykin mainittiin: soinnillisuuskorrelaation ja liudennuskorrelaation leviäminen. On nimittäin helpompaa olettaa korrelaatioiden leviämistä kuin olettaa ersän osalta korrelaarioiden kapenemista. Ersän konsonantisto edustaa siis vanhempaa kantaa. Syy mokšan järjestelmän muuttumiseen on kielensisäinen.

Soinnittomat likvidat ovat syntyneet assimilaatiossa: kun likvidaa seurasi soinniton klusiili *k* tai *t* tai soinniton affrikaatta *ć* tai *č*, vaikutti regressiivinen assimilaatio siten, että likvidakin menetti sointinsa. Assimilaatio on vaikuttanut niin morfeemien rajalla kuin morfeemin sisäisenäkin. Esim. yhtymä *lk > lk*, *lt > lt*, *rk > rk*, *rt > rt*: *kal* 'kala', mon. nom. *kalt*, *marta* 'kanssa' (E *marto*), *kâččâ* 'ämmänlänget' (E *kučca*).

Nämä assimilaatiossa syntyneet allofonit foneemistuivat,

1) kun yhtymistä jälkikomponentti heittyi sanansisäisessä asemassa pois. Vrt. M *varsi* 'varis', mutta E *varksij*; M frekv.-johdos, yks.1.prs. *koňnan* 'puhun usein', mutta M *kortan* 'puhun'. Jälkimmäisessä esimerkissä, muodossa *koňnan*, pois heittynyt klusiili on siis *t*. Tällaista konsonanttiyhtymien yksinkertaistumista mordvassa on tapahtunut paljon. Esim. nominintaivutuksen määräisen deklinaation mon.nominatiivista *t* heittyy mokšassa usein pois: sibilantin, frikatiivin, labiaalinasalin ja likvidan jäljestä. Esim. *saras* 'kana': *sarashâ* '(ne) kanat' (pro **saras-t-nâ*), *oš* 'kaupunki' : *ošnâ* '(ne) kaupungit', *kov* 'kuukausi': *kofnâ* '(ne) kuukaudet', *pej* 'hammas': *pejnâ* '(ne) hampaat', *utâm* 'aitta': *utâpnâ* '(ne) aitat' – tässä tulee näkyviin myös mokšalle luonteenomainen *-mt-* > *-pt-* muutos –, *val* 'sana': *valnâ* '(ne) sanat', *štír* 'tyttö; tytär' : *štírnâ* '(ne) työt, tyttäret',

2) kun vanhemman yhtymän rinnalle muodostui uusi yhtymä. Vrt. seuraavia monikon nominatiivin ja yksikön määräisen genetiivin muotoja: mon. nom. *virŕ* (*vir* 'metsä'), mutta määr. taivutuksen yks.gen.-akk. *virŕ*. (Paasonen 1903: 51.)

Soinniton frikatiivi *ʃ* on myös syntynyt assimilaatiossa: **jt > ʃt*, murt. *šŕ*, esim. *kuj* 'käärme', mon.nom. *kutŕ*, murt. *kušŕ* (mutta vertaa määr. taiv. yks. gen.-akk. *kujŕ*), prees. mon.3. *nâŕŕ*, murt. *nâšŕ* 'he näkevät' (*nâjams* 'nähdä'). *ʃ* on syntynyt etuvokaalisessa ympäristössä myös yhtymästä **kt* (?**pt*) > **χt* > *ʃt* tai murt. *šŕ*: vrt. M *piŕŕams*, murt. *pišŕams* 'kirmuta', E *pivŕems*.

Soinniton frikatiivi *f* on niin ikään syntynyt assimilaatiossa: *kev* 'kivi': mon.nom. *kefŕ* (mutta vertaa nuorempi yhtymä määr. taiv. yks. gen.-akk. *kevŕ*). Lisäksi *f* on syntynyt myös yhtymässä **kt* (?**pt*) > **χt* > *ft* (E *vt*): esimerkiksi M *kafto* 'kaksi', vrt. E *kavto*.

Yhdessä tapauksessa edustus on poikkeava, kehitys on kulkenut toisin (varsinkin ersässä; mokšassa odotuksenmukainen *-štŕ-* näyttää vain assimiloituneen *-štŕ-* :ksi):

baltt. (*dukter*- ? > sm. *tytär*, > eteläsaame *daktere*; eteläsaamekin edellyttää etuvokaalista lähtömuotoa) >> kantamordva **tVχtVr* tai **tVγtVr* > E *tejer*, M *šir* 'tytär; tyttö'.

(Miksi kuitenkin regressiivinen assimilaatio vaikutti näissä tapauksissa vain mokšassa mutta ei ersässä, on selvittämättä. Lainavaikutusta mokšan kehitykseen ei kai voi olettaa. Esim. tataarissa regressiivinen sointiassimilaatio vaikuttaa vain soinnillisen sibilantin ja soinnittoman sibilantin tai affrikaatan välillä. Tataarin soinnillisuuskorrelaation piiriin kuuluvat vain klusiilit, sibilantit ja affrikaatta. Poppe 1968: 10-, 18.)

Mokšassa liudennuskorrelaatiokin levisi, suhusibilanteihin ja -affrikaataan kuten mainittiin. Mokšassa myös sananalkuinen **s* jakautui *s*:ksi ja *š*:ksi, ikään kuin allofoneiksi, mutta itse asiassa lisäten vanhan liudentuneen sibilantin, itsenäisen foneemin, aluetta: *san* 'suoni' (E *san*), mutta *šel* 'syli' (E *sel*), *säpä* 'sappi' (E *sepe*).

Muita mokšan erikoiskehityksen tapahtumia oli **kš* > *š* -muutos etuvokaalisissa sanoissa: *meš* 'mehiläinen' (E *mekš*). Velaarinasaalin mokša menetti kokonaan: **η* > takavokaalisissa sanoissa *v*: *kov* 'kuu', > etuvokaalisissa sanoissa *j*: *pej* 'hammas'. Latiivinpäätteessä nasaali vokaaliutuikin: *modav* 'maahan', mutta: *kudu* 'taloon', *veli* 'kylään'.

Mokša on *χ* -foneeminsa omaksunut venäläisten lainojen mukana kuten ersäkin.

Kahdessa tapauksessa ersän erikoiskehitys vei sen taas kauemmaksi kantamordvalaisesta lähtökohdasta. Se menetti etuvokaalin edeltä sananalkuinen **j*:n: E *ej*, *ev*, *eη* 'jää' (M *jāj*, murt. myös *āj*). Toinen muutos koski sibilanttia: sananalkuinen suhusibilantti muuttui affrikaataksi: E *čejer*, *čever* 'hiiri' (M *šejār*).

Edellä olevissa tapauksissa oli siis kysymys kantamordvan jälkeisestä kehityksestä. Mokša on useimmissa tapauksissa loitontunut kauemmaksi kuin ersä kantamordvalaisesta tilanteesta. Tässä edellytetään, että kantamordvan tilanne oli sellainen, millaiseksi se ersän ja mokšan edustuksen yhteisten piirteiden nojalla voidaan olettaa ottaen kuitenkin huomioon, että osa yhteisistä piirteistä voi olla myöhemmän konvergenssin tulosta ja että jokin eroavuus voi johtua siitä, että toinen kieli on menettänyt vanhan piirteen. Kantamordvan systeemin voidaan olettaa muistuttaneen ersän systeemiä (lukuun ottamatta *f* ja *χ* foneemeja, jotka ersässä molemmat, mokšassa jälkimmäinen, ovat myöhäisiä, venäläisten lainasanojen mukana tulleita). Epävarmaa on, onko kantamordvassa ollut *c*-affrikaatta. Sananalkuisena se on kummassakin kielessä venäläisten lainasanojen äänne. Ersässä on myös jonkin verran *c*-alkuista deskriptiivisanastoa, mutta kantamordvalaisiksi tulkittavia etymologioita ei löydy.

Kehitys suomalais-volgalaisen kantakielen konsonanttijärjestelmästä ersän ja mokšan konsonanttijärjestelmään

Oletettu suomalais-volgalaisen kantakielen konsonantisto on seuraava:

klusiilit	<i>p</i>	<i>t</i>			<i>k</i>
affrikaatat			<i>č</i>	<i>ć</i>	
sibilantit		<i>s</i>	<i>š</i>	<i>ś</i>	
frikatiivit	<i>v</i>	<i>δ</i>		<i>δ', j</i>	
nasaalit	<i>m</i>	<i>n</i>		<i>ń</i>	<i>ŋ</i>
likvidat		<i>l</i>			
		<i>r</i>			

Klusiilit ovat tunteneet kvantiteettikorrelaation: oletetaan geminaatat *pp*, *tt*, *kk*.

Oletettava kantamordvalainen konsonantisysteemi on seuraava:

klusiilit	<i>p</i>	<i>t</i>		<i>t'</i>	<i>k</i>
	<i>b</i>	<i>d</i>		<i>d'</i>	<i>g</i>
affrikaatat		<i>?c</i>	<i>č</i>	<i>ć</i>	
sibilantit		<i>s</i>	<i>š</i>	<i>ś</i>	
		<i>z</i>	<i>ž</i>	<i>ź</i>	
frikatiivit	<i>v</i>			<i>j</i>	
nasaalit	<i>m</i>	<i>n</i>		<i>ń</i>	<i>ŋ</i>
likvidat		<i>l</i>		<i>l'</i>	
		<i>r</i>		<i>ř</i>	

Kantamordvan systeemi on siis laajempi. Laajentuminen on tapahtunut siten, että osaa alveolaareista koskenut liudennuskorrelaatio on levinnyt käsittämään kaikki alveolaarit. On myös syntynyt kokonaan uusi korrelaatio: soinnillisuuskorrelaatio, jonka vaikutusalueita ovat klusiilit ja sibilantit. Vanha systeemi on kyllä menettänytkin osiaan: klusiilien kvantiteettioppositiota ei kantamordvan systeemi enää tuntenut; spirantit se myös menetti.

Liudennuskorrelaatio vaikuttaa koko mordvan konsonantistossa: etisen vokaalin edellä konsonantti on liudentunut (E M *l'em* 'nimi'). Myös etistä vokaalia seuraava sananloppuinen konsonantti on liudentunut (E M *ved'* 'vesi', E *keńer*, M *keńar* 'kyynärpää'). Kantamordvassa esim. *ved'* sana oli vielä vokaaliloppuinen – vokaalien välissä soinnillisessa ympäristössä sen alkuaan soinniton vartaloklusiili soinnillistui – ja klusiili liudentui odotuksenmukaisesti sananloppuisen redusoituneen vokaalin etisen allofonin edessä. Se säilyi liudentuneena 2. tavun vokaalin heittyttyä poisikin. *d'*:llä oli foneemin status. *keńer*, *keńar* –sanassa ei loppuvokaalia ole kenties ollutkaan. Kokonaan etuvokaaliset sanat –

jollainen tietysti myös *ved'* on – näyttävät edellyttävän sananloppuiselta konsonantistoltakin palataalisuutta.

Liudennus on fonemaattinen kuitenkin vain alveolaarikonsonanttien osalta; muiden konsonanttien osalta kysymys on allofonivaihtelusta eikä tässä esityksessä sitä merkitä näkyviin. Liudennuskorrelaatio on usein selitetty venäjän vaikutuksesta syntyneeksi, siis kantamordvalaista aikaa myöhäisemmäksi ilmiöksi. Silloin sen täytyisi olla paralleeli-ilmiö ersässä ja mokšassa. Vahvemman venäjänkielen vaikutuksen on nimittäin oletettava alkaneen vasta huomattavasti kantamordvalaisen ajan jälkeen. Erkki Itkonen kuitenkin osoitti (1946: 298-, 1971: 51-, 54-), että sgr. kielille jo niiden varhaisvaiheissa tyypillinen alveolaarien liudennuskorrelaatio lähti kantamordvassa leviämään tavalla, jossa ei ollut kysymys allofonivaihtelusta. (Alempana siitä enemmän.) Toisaalta on kysytty sitäkin, olisiko venäjän liudennus suomalais-ugrilaisen substraatin aiheuttama (Veenker 1967: 48). On kuitenkin muistettava, että tämä ilmiö ei rajoitu venäjään ja mordvaan. Kyseessä on areaalinen ilmiö: myös liettuassa ja puolassa on samaa liudennusta. (Itämerensuomalaisissa kielissä esiintyvä on selitetty varmaan oikein venäjän vaikutuksesta.)

Kuten mainittiin, liudennus on tuottanut pelkkiä allofoneja muissa kuin alveolaarikonsonanteissa. Osaa alveolaareista koski vanhastaan liudennuskorrelaatio (etymologioiden avulla ei pysty todistamaan, että liudennus olisi alun alkaenkin koskenut kaikkia alveolaareja). Tämän myöhäisenkin, kantamordvalaisen, liudennuksen tuottamat palataalistuneet foneemit ovat alveolaareja, nimittäin klusiilit *ʔ* ja *d'* sekä likvidat *l'* ja *ʃ*. (Osassa mokšan murteita, siis kantamordvalaisen ajan jälkeen, liudennuskorrelaatio on levinnyt suhusibilanteihin ja suhuaffrikaattaan – edellä s. 28, 32. Jossakin kantamordvan vaiheessa liudennus on aiheuttanut myös velaaristen konsonanttien, nimittäin velaariksiilien ja velaarinasaalien, jakautumisen kahdeksi foneemiksi, *j*:ksi ja *v*:ksi, alempana s. 38, 40, 49.)

E. Itkonen on huomauttanut, että kantamordvaan varhemmista kielenvaiheista periytyneiden liudentuneiden konsonanttien lisäksi (esim. *keñəʃ* 'kyynär-' < **küñer*) liudentuneita äänneitä tuottivat **j*-loppuiset konsonanttiyhtymät yksinkertaistuessaan kantamordvassa (esim. **kel'ə* 'leveys' < **kiljə* t. **küljə*, vrt. sa. *gäl'je*, *nül'ə* 'neljä' < **neljə*, *pil'ə* 'korva' < **peljə*).

Hän kiinnittää myös huomiota ryhmään verbejä, joiden vartalokonsonantti on kantamordvassa liudentunut; ne todistavat vastaansanomattomasti, että liudennus lähti jo kantamordvassa leviämään (1971: 51-):

**küle-* > kantamordva **kulə-* > **kul'ə-* > E *kul'e-*, M *kul'ə-* 'kuulla' (vrt. **köle-* > E *kulo-*, M *kulə-* 'kuolla') = sm. *kuule-*, sa. *gullä-*, ma. *kola-*

**kulke-* > kantamordva **kolgə-* > **kol'gə-* > E *kol'ge-*, M *kol'gə-* 'valua, vuotaa' = sm. *kulke-*, sa. *gol'gä-*

**mule-* > kantamordva **molə-* > **mol'ə-* > E *mol'e-*, M *mol'ə-* 'mennä' = sa. *mollä-*

**pane-* > kantamordva **panâ-* > **pañâ-* > E *pañe-*, M *pañâ-* 'leipoa; ajaa, karkottaa' = sm. *pane-*

**pure-* > kantamordva **porâ-* > *pořâ-* > E *poře-*, M *pořâ-* 'järsiä, syödä' = sm. *pure-*, sa. *borrâ-*, ma.L *pârâ-*, I *pura-*

**sante-* > kantamordva **sandâ-* > **sañdâ-* > E *sañd'e-*, M *sañd'â-* 'raivata (metsää), puhdistaa' = sa. *suod'dâ-*

**vole-* > kantamordva **ulâ-* > **ul'â-* > E *ul'e-*, M *ul'â-* 'olla' = sm. *ole-*

Kaikki nämä aiemmin liudentumattoman vartalokonsonantin omanneet mutta varmasti jo kantamordvassa liudentuneen vartalokonsonantin saaneet sanat ovat siis verbejä. Verbin paradigman rakenne on tuskin kuitenkaan vaikuttanut asiaan. Tosin paradigmassa palataalinen aines, **j* > *i*, liittyy monessa muodossa vartalokonsonanttiin (prees.3.pers., pret.1. ja 2. pers.), mutta sen liudentavaa vaikutusta vastaan oli keino: palataalivokaalilla oli takainen allofoni *i* liitettäväksi liudentumattoman alveolaarin perään (s. 27, 29). Jokin yhteys verbisyydellä liudennukseen täytyy kuitenkin olla. Liudennus takasi sen, että nämä verbit taipuivat *-ams*-verbiin tapaan eivätkä *-âms*-verbeinä. Tämä merkitsi mm. konsonanttivartaloisuuden vahvistumista. (Vrt. alempana s. 122).

Toisaalta verbin paradigman rakenne voi selittää sen, miksi kantamordvassa ilmeisesti allofoneina, etuvokaalin edellä, syntyneet uudet liudentuneet alveolaarit vaivattomasti foneemistuivat. Esim. deverbaalisten verbinjohtimien joukossa on paljon sellaisia, joiden vokaalina on aina etuvokaali, E *e*, M *ə*. Esim. E *-d'e-ms*, M *-d'ə-ms*, E *-l'e-ms*, M *-l'ə-ms*. Kaikkien verbin vartalotyypin taiputus on keskeisissä osissa paradigmaa samanlainen, esim. prees. yks.1. ja 2. persoonan päätte on aina *an*, *at*, siis myös johdosten taiputus on tyyppiä *-d'an*, *-d'at*, *-l'an*, *-l'at*. Etuvokaalin edellä liudennuksensa saanut alveolaari joutuu siis takavokaalinkin eteen ja foneemistuu.

Ravila on kiinnittänyt huomiota siihen, että joukko verbejä on siirtynyt E *e-*, M *ə*-vartaloisesta taiputuksesta *a*-vartaloiseen, jolloin mm. *d'* tai *l'* esiintyy *a:n* edellä: E *ved'ams*, *vet'ams*, M *väd'ams*, vrt. M *vät'ams* 'vetää', E *ped'ams*, vrt. M *ped'ams* 'tarttua'. Muotoja ei voi kuitenkaan todistaa kantamordvalaisiksi. Verbeillä on aina E *e*, M *ə*-vartaloisia rinnakkaismuotoja. Etuvokaaliset vartalot ovatkin Ravilan mukaan alkuperäisiä; analogia – esim. juuri prees.1. ja 2. persoonan muotojen kautta vaikuttava – on siirtänyt verbit *a*-vartaloisiksi (Ravila 1929: 103).

Sanan alkuunkin myös takavokaalin eteen lienevät uusista alveolaareista päässeet ainakin *ř* ja *l'* jo kantamordvassa. Niiden tuolloista uutuutta kuvastaa se, että niitä on käytetty ilmeisen halukkaasti affektisten sanojen muodostukseen. *ř* sen sijaan näyttää kantamordvassa jääneen *ři-*, *ře-*alkuiseen sanastoon. Vasta myöhemmin, paljon kantamordvalaisen ajan jälkeen, ersään ja mokšaan kotiutuu venäläisten lainasanojen mukana *ř* takavokaalienkin eteen. Ei liioin löydy sellaista kantamordvalaiseksi oletettavaa sanastoa, jonka alussa olisi ollut *ri* takavokaalin edellä. On kyllä ersälle ja mokšalle yhteistä nasaali+*u*

alkuista sanastoa, mutta ersässä nasaali on liudentumaton ja vain mokšassa liudentunut. Kun nämä ovat deskriptiivisiä sanoja, on helpompi olettaa mokšan lisänneen niihin liudennuksen kuin olettaa ersän yksinkertaistaneen nasaalin, esim. E *nuřams*, M *nuřams* 'keinua', E *nuřgems*, M *nuřgams* 'tippua', E *nuřgamoms*, M *nuřgamams* 'voipua nälästä', E *nudej*, M *nuđi* 'ruoko; ruokopilli' (kaikki esimerkit ovat Paasonen sanakirjasta).

Sananalkuisen *t*:n sisältävien sanojen joukossa on kaksi, joille on esitetty **t*-alkuinen etymologia. E *turams*, M *turams* 'kamppailla' on yhdistetty suomen *tora*-sanueeseen. Jos yhdistys on oikea, sen deskriptiinen luonne on voinut vaikuttaa klusiilin kantamordvassa läpikäymään muutokseen **t* -> *t*-. Toinen esimerkki on E (murt) *tožan*, M *tožan* 'tuhat', vrt. baltt. **tūšamt*-. Balttilaiset lainasanat voivat myös olla kantamordvan aikaisia, 1. vuosituhannelta j.Kr. Viimemainitussakin lainasanassa voi olettaa olleen lainanottajille affektisuutta, joka olisi aiheuttanut liudennuksen. Sananalkuisen *t*:-n sisältävien sanojen joukossa on muita ilmeisen kantamordvalaisia, esim. E *řokor*, M *řokar* 'penis', E *řungul'dems*, M *řungâl'dams* 'kyllästyä', E *řuža*, M *řužā* 'keltainen'. Tähän sanatyyppiin kuuluu myös folkloren suuri sankarihahmo E *Tušřa(n)*, M *Tušřan*. Affektisia sanojahan nämä yleensä ovat.

Sananalkuisesta *ř*:sta on muutamia todistusvoimaisia tapauksia – elleivät ne selity lainasanoiksi –: *ř*. tavussa on takavokaali. Sanat lienevät kylläkin kaikki deskriptiivisiä. Sellainen lienee myös viljalajin nimi E M *řukša*, M *řukšā* 'tattari; hirssi'.

Kuten seuraavasta käsittelystä käy ilmi, alussa mainittu klusiilien kvantiteettiopposition häviäminen ja soinnillisuuskorrelaation synty ovat toisiinsa kytköksissä olevia ilmiöitä. Ne selittyvät kielensisäisestä kehityksestä. Sibilanttien soinnillisuuskorrelaation synty on sidoksissa klusiilien soinnillisuuskorrelaatioon. Klusiileista alkunsa saanut soinnillisuuskorrelaatio on levinnyt helposti sibilanttien alueelle.

Sanansisäisestä asemasta alkanut klusiilien soinnillisuuskorrelaatio on saanut sijan sanan alussakin, ilmeisesti kuitenkin vasta kantamordvalaisen ajan jälkeen. Ersässä sananalkuinen soinnillinen klusiili on vahvempi; mokšassa on vastaavasta sanasta usein yksinomaisena tai rinnakkaisasuna sellainen muoto, jossa sananalkuinen klusiili onkin soinniton. Vielä sata vuotta sitten mokšan Pšenevon murteessa sananalkuiset soinnilliset klusiilit olivat tuntemattomia (Paasonen ML 9). Siellä missä sananalkuiset soinnilliset klusiilit tunnetaan, ne kuuluvat vain reunasanastoon: onomatopoeettiset ja muut deskriptiiviset tai affektiset sanat voivat alkaa soinnillisella klusiililla, esim. E *bajams*, M *bajams* 'nukahtaa' (hellittelysana), E *dubordoms*, M *dubârdams*, *tâbârdams* 'jyristä', E *gagams*, M *gagams* 'kaakattaa (hanhi)'. Myös lainasanoissa on soinnillista sananalkuista klusiilia. Tosin vanhemmissa turkkilaisperäisissä lainoissa oli vielä Paasonen mordvaa tutkiessa sekä sellaisia, joissa originaalin soinnillista

klusiilia vastasi mordvalaiskielessäkin soinnillinen klusiili, että myös sellaisia, joissa mordvalaiskielessä olikin soinniton sananalkuinen klusiili (Paasonen, ML 12, TL 11), esim. tat. *baška* 'paitsi' > E *baška*, M *baška*, *paška*, tat. *bik* 'kovin' > E *pek*, M *päk* (Paasonen TL 43). Venäläisissä lainoissa originaalin soinnillinen alkukonsonantti on säilynyt; kuitenkin tässäkin tapauksessa mokšassa saattaa olla käytössä myös soinniton konsonantti. Esim. E *dorogoj*, M *daragoj* 'kallis' < ven. *дорогой*, mutta E *dosadna*, M *tasa:dna* 'harmittava' < ven. *досадно*. (Feoktistov 1990:XLVII.)

Sananalkuiset soinnilliset sibilantit ovat niin ikään ilmeisesti saaneet sijaa kummassakin kielessä vasta kantamordvalaisen ajan jälkeen. On muutamia yhteisiä, mahdollisesti kantamordvalaisia deskriptiivisanoja, mutta ne ovat vain ersässä kauttaaltaan *z-* tai *ž-* alkuisia; mokšan murteista monet tuntevat sanan soinnittomalla sibilantilla alkavana. *ž-*alkuinen omaperäinen deskriptiivisanastokin näyttää rajoittuvan vain ersään. Vielä venäläisissä *ž-*alkuisissa lainasanoissakin mokša näyttää helposti substituoivan soinnillisen sibilantin soinnittomalla, esim. E *žorna*, M *šorna* 'jyvä' < ven. *зерно*.

Seuraavassa tarkastellaan oletetusta suomalais-volgalaisen kantakielen konsonanttijärjestelmästä ersän ja mokšan konsonanttijärjestelmään johtanutta kehitystä yksityiskohtaisesti.

Klusiilit

Suomalais-volgalaisen kantakielen kuuden klusiilin, kolmen soinnittoman yksinäisklusiilin ja kolmen soinnittoman geminaatan, sijalle kantamordvaan voidaan olettaa seitsemän klusiilia, neljä soinnitonta ja kolme soinnillista yksinäisklusiilia. Geminaattoja ei siis enää ole, mutta sen sijaan on soinnillisten klusiilien sarja. Lisäksi alveolaariksiililla on palataalistunut pari. Miten tähän on tultu?

Sananalkuiset klusiilit:

**p-* on säilynyt:

**päŋi* > E, M *pe* 'loppupää' = sm. *pää*

**t-* on säilynyt takavokaalin edellä; etuvokaalin edellä sen sijalla on liudentunut klusiili:

**tuli* > E, M *tol* 'tuli; kipinä' = sm. *tuli*, sa. *dollâ*, ma. L *tâl*, I *tul*

**teke-* > E *teje-*, M *tejə-* 'tehdä' = sm. *teke-*, sa. *dâkkâ-*

**k-* on säilynyt:

**kala* > E, M *kal* 'kala' = sm. *kala*, sa. *guolle*, ma. *kol*

Edellä käsiteltäessä mordvan liudennusta todettiin, että ilmeisesti jo kantamordvalaisena aikana uusi foneemi *t'* tuli käyttöön myös sananalkuisena; sen soinnillisesta parista *d'*:sta taas ei sananalkuisena kantamordvalaisena

äänteenä todista mikään etymologia. Ei liioin vaikuta siltä, että kantamordva olisi omannut muitakaan soinnillisia sananalkuisia klusiileja.

Sanansisäiset klusiilit:

Kantamordvalaisessa vaiheessa kvantiteettikorrelaatio on hävinnyt. Se on muuttunut kvalitatiiviseksi eroksi. Kaikki vanhat geminaattaklusiilit ovat lyhentyneet yksinäisklusiileiksi, ja kaikki vanhat yksinäisklusiilit ovat heikentyneet, ensin ilmeisesti soinnillistuneet ja nasaali- ja velaariklusiili siitä edelleen muuttuneet frikatiiveiksi.

-*p - > *b > *β > v :

**sepä* > E *sive*, M *sivä* 'paidankaulus'; vrt. myös E *siveks* 'länget' = s. *sepä*, sa. *čæbet* 'kaula; kaulus', ma. *šü(j)* 'kaula', *šüäkš*, *šüäš* 'kaulus; kaulapanta'

-*t - > d takavokaalin tai redusoituneen vokaalin takaisen allofonin edellä, > d' etuvokaalin tai redusoituneen vokaalin etisen allofonin edellä (E.I. pohti luennoillaan, kulkiko tässäkin kehitys spiranttiin asti, mutta palautui takaisin soinnilliseen klusiiliin.):

**kota* > E *kudo*, M *kud* 'talo' = sm. *kota*, sa. *goatte*, ma. *kuðo*

**käti* > E *ked'*, M *käd'* 'käsi' = sm. *käte-*, sa. *giettä*, ma. *kit*

- *k - > *g > *γ > v takavokaalin ja redusoituneen vokaalin takaisen allofonin edellä, mutta etuvokaalin tai redusoituneen vokaalin etisen allofonin edellä > *g > *γ > j ; tässä tapauksessa kantamordvan velaaristakin äännettä koskenut allofoniliudennus on tuottanut fonemaattisen eron!

**jaka-* > kantamordvan **jagâ-* > **jayâ-* > **javâ-* > E *javo-*, *java-*, M *javâ-* 'erottaa, jakaa; erota, irtautua' = sm. *jaka-*, sa. *juokke-*

**teke-* > kantamordvan **tegâ-* > **teγâ-* > **teja-* > E *teje-*, M *tijâ-* 'tehdä' = sm. *teke-*, sa. *dâkkâ-*

**väki* > kantamordvan **vigâ* > **viγâ* > **vijâ* > **vij* > E *vij*, M *vi* 'voima' = sm. *väki*, sa. *viekkâ*, ma. *wi(j)*

Parissa tapauksessa alkuaan redusoituneen vokaalin takaisen allofoninkin edessä ollut *k:n jatkaaja on siirtynyt j-edustukseen: **sâke-* > > E *saje-*, M *sajâ-* E 'saada; ottaa', M 'tulla, saapua'. **iōke-* > > E *tuje-*, M *tujâ-* 'tuoda, hakea'. E. Itkonen huomautti, että näissäkin tapauksissa on kyseessä kantamordvassa tapahtunut liudennuskorrelaation leviäminen: *k- > *g > *γ- > *j- > j.

Soinnillisen konsonantin jäljessä klusiilit soinnillistuivat. Tällaisia soinnillisen konsonantin ja klusiilin yhtymiä olivat nasaali + klusiili tai likvida + klusiili - yhtymät. (Poikkeuksellinen oli yhtymä likvida + p.) Myös konsonanttiyhtymässä alveolaariklusiili oli edustuneena joko d tai d' -foneemina konsonanttiyhtymää seuraavan vokaalin laadusta riippuen.

*-nt-: *kanta- > E *kando-*, M *kandâ-* 'kantaa' = sm. *kanta-*, sa. *guod'de-*, ma. L *kande-*, I *konde-*

*-mt-: *amta- > E *ando-*, M *andâ-* 'ruokkia' = sm. *anta-*, sa. I *vyebdi-*

*-mp-: *lämpV > E *l'embe*, M *l'ämbä* 'lämpö; lämmin' = sm. *lämpe-*

*-ŋk-: *tunke- > E *tongo-*, M *tongâ-* 'tunkea, pistää' = sm. *tunke-*

*-lk-: *sülke-, *sülki > E *sel'ge-*, M *šal'gə-* 'sylkeä', E *sel'ge*, M *sel'gä* 'sylki' = sm. *sylke-*, *sylki*, sa. *čol'gâ-*, *čol'gâ*, ma. *šawe-*, *šawal'*, I *šüwül*

*-lt-: *keltä- > E *kil'de-*, M *kil'də-* 'valjastaa' = sa. *gæl'de-*

*-rk-: *särki > E *serge*, M *särgä* 'särki' = sm. *särki*

Yhtymässä *-rp- kehitys vei kuitenkin spirantiksi asti: *rp > *rb > *rβ > rv:

*turpa > E *turva*, *torva*, M *tārva*: 'huuli' = sm. *turpa*, ma. L *tərwə*, I *türwō*

Kaksi myöhäisempää erikoistapausta:

1) Mordvalle ovat luonteenomaisia jälkitavujen vokaalien putoamiset. Jos sen johdosta tällainen soinnillinen konsonanttiyhtymä joutuukin tavunloppuiseksi, menettää jälkimmäinen konsonantti soinnillisuutensa; tavun lopussa ei voi olla kahta soinnillista konsonanttia. Esim. E *kandoms*, M *kandāms*, mutta frekventatiivijohdos E *kant'ems*, kausatiivijohdos M **kantftāms*. (Paasonen 1903: 19.)

2) -nd- yhtymä osoittaa muutamissa tapauksissa erikoista edustusta: mokšan grammaattisen morfeemin, siis kauempana sanassa sijaitsevan, -nd- yhtymää vastaa ersässä pelkkä -n- : M *mokšānda*, E *mokšna* 'nyrkki' (= ma. L *māškāndā*, I *muškāndā* – mordvassa ja marissa on siis sama johdostyyppi); M *sel'gāndāms*, E *sel'genems* 'syljeskellä' (verbi on frekventatiivijohdos), M *ozāndan*, E *oznan* 'rukoilen' (verbi on frekventatiivijohdos); M *avañd'i*, E *avañeñ* 'äidille' (perustaivutuksen yks. datiivi); M *talānda*, E *təl'ña* 'talvella' (temporaaliadverbeja; ne voivat olla rakenteellisesti identtiset). (Paasonen 1903: 41-42.)

Mordvalaiskielille nyt luonteenomainen soinnillisuuskorrelaatio on siis luonnollisen äännekehityksen tulosta. Kuten jo mainittiin, se on lähtenyt liikkeelle sanan sisältä.

Vokaalienvälinen vanha alveolaariklusiili (*-t-) on edustuksessaan erilainen kuin muut klusiilit. Sitä edustaa soinnillinen klusiili (-d- tai -d') eikä spirantti. Kuten kohta osoitetaan, vanhat alveolaarispirantit ovat kantamordvassa hävinneet – alveolaarispiranttia foneemijärjestelmä ei hyväksynyt. Ei se hyväksynyt labiaali- ja velaarispiranttiakaan – joita klusiilien kehityskulun yhteen vaiheeseen kuitenkin oletetaan. Labiaali- ja velaarispiranteista oli kuitenkin lyhyt askel dentilabiaaliseen (v) ja palataaliseen (j) frikatiiviin. Konsonanttiyhtymän osana, soinnillisen konsonantin jäljessä, klusiilit kuitenkin yhtä poikkeusta lukuun ottamatta (*-rp-) edustuvat kaikki soinnillisina klusiileina.

Sanan sisällä soinnillistunut klusiili on loppuheiton takia voinut menettää sanansisäisen paikkansa. Sananloppuisessa asemassa näyttää kuitenkin tulevan

kysymykseen vain soinnillinen alveolaariklusiili *d* tai *d'*: E *od*, M *od* 'uusi, nuori', E *ved'*, M *ved'* 'vesi'. Lainasanojen mukana sitä on myös saatu: E *god* 'vuosi' < ven. год. -*b* ja -*g* -loppuisia sanoja ei kuitenkaan ole. (Tässäkin tapauksessa alveolaariklusiili on siis erikoisasemassa.)

Soinnittoman konsonantin yhteydessä sanansisäiset klusiilit ovat sen sijaan mordvalaiskielissä säilyneet.

-**ks*- : **suksi* > E *soks*, M *soks* = sm. *suksi*

-**tk*- : **totki* > E *tutko*, M *tutka* 'eräs kala (Tinca tinca)' = viro *tõtkes*, mari L *tatâ*, I *toto*.

Poikkeuksellinen kehitys on **kt* -yhtymällä. Kehitys on kulkenut kummassakin mordvalaiskielessä omaa tietään.

Takavokaalin tai redusoituneen vokaalin takaisen allofonin edellä **kt* > **χt* vai/ja **γt*? > E *vt*, M > *ft* (moksalle luonteenomaisen regressiivisen assimilaation takia, vrt. s. 31):

**kakta*, **kakti* > E *kavto*, M *kafta* 'kaksi' = sm. *kaksi*, sa. *guok' te*.

Etuvokaalin tai redusoituneen vokaalin etisen allofonin edellä **kt* > **χt'* vai/ja **γt'*? > E *jt'*, M *jt'*, *št'* (vrt. s. 31); on myös E *vt'*, M *ft'* -edustusta:

**tVχtVt'* tai **tVγtVt'* > E *t'ejt'er*, M *št'ir* 'tytär; tyttö', vrt. baltt. *dukter-*, sm. *tytär*, eteläsaame *daktere*

**pektä-* > E *pivt'e-*, M *pit'ä-*, *pišt'ä-*, *pift'ä* 'kirmuta' = sm. *pettä-*, *pyöhtä-*.

Mokša on menettänyt etuvokaalisten sanojen *kš*-yhtymästä klusiilin:

**mekši* > E *mekš*, M *meš* 'mehiläinen' = sm. *mehi-*, ma. *mükš*. Tässä on kyse kantamordvan jälkeisestä ilmiöstä.

Klusiiligeminaattojen kehitys:

Geminaatat ovat yksinkertaistuneet.

**pp* > *p*:

**säppä* > E *sepe*, M *säpä* 'sappi' = sm. *sappi*, sa. *sap'pe*

**šappamV* > E *čapamo*, M *šapama* 'hapan' = sm. *happama-*, ma. L *šapâ*, I *šopâ* 'hapan', L *šape-*, I *šope-* 'hapantua'

Muista klusiiligeminaatoista ei ole varmoja esimerkkejä. E *tarka* 'paikka' -sanaa on verrattu suomen sanaan *tarkka*, ersän deminutiivijohdinta -*ke* suomen -*kka* -johtimeen.

(Jos mordvasta tapaa kaksoiskonsonantin, kulkee välistä aina morfeemiraja: E *pekke* 'kunnollisesti, paljon' < *pek* 'sangen, mielellään'+ *ke* demin.suffiksi? Jos kaksi soinnillista samaa klusiilia joutuisi morfeemirajalla rinnatusten, ne menettäivät soinnillisuutensa: E *ved'*, M *ved'* 'vesi'+ -*d'e* ablatiivi > E *vet'te*, M *vet'tü*. Paasonen 1903: 20.)

Sananloppuiset klusiilit:

Sananloppuinen klusiili – samoin kuin muutkin sananloppuiset konsonantit –

on tullut kysymykseen vain vartalonjälkeisen toisen morfeemin, grammaattisen morfeemin edustajana.

*-t on ollut esim. mon.nominatiivin päätte ja yks.2.Vx. Se on säilynyt; etuvokaalisissa sanoissa sen tilalla on liudentunut t': E M *moda-t* 'maat', E *vel'e-t'*, M *vel'ə-t'* 'kylät', E *kal-t*, M *kal-t* 'kalat', E *vir-t'*, M *vir-t'* 'metsät'. E, M *pala-t* 'suutelet'. (Imperfektissä siihen sulautunut imperfektin tunnus *j on vaikuttanut palataalistavasti: E *palit'*, M *palat'*.)

*-k on ollut esim. imperatiivin tunnus yks.2. persoonassa. Vokaalivartalon jäljessä se on säilynyt, mutta jos verbinvartalo on menettänyt loppuvokaalin, on useimmissa ersän murteissa ja kaikissa (?) mokšan murteissa tapahtunut -k > -t -muutos. Esim. E M *pala-k!* 'suutele!', E *vano-k!*, M *van'ə-k!* 'katso!', E *niil'-k*, *niil'-t'!*, M *niil'-t'!* 'niele!'. Paasonen mukaan konsonantinjälkeinen *-k > -t -muutos oli kantamordvalainen (Paasonen 1903: 22). Paasonen mainitsee kuitenkin poikkeuksena ersän mon.3.Px:n *-sAk > -sk > -st, josta murteittain on käytössä myös varhaisempi, muuttumattoman klusiilin -sk -tyyppi. (Huomaa myös, että ersän mon.2.Px on muotoa -ŋk! Sitä ei kuitenkaan voi vaivattomasti selittää kantamordvalaiseksi. Mokšan Px:t ovat eri tyyppiä. Px:issa on siis kantamordvan jälkeistä kehitystä.)

Affrikaatat

Sananalkuiset affrikaatat:

*č - on säilynyt:

*čečä 'setä' > E *čiče* 'vanhemman sisaren mies', M *šč-, išč-* (yhdyssanoissa, joiden jälkiosana toinen sukulaisuusnimi, esim. *aka* 'vanhempi sisar', *ava* 'nainen', *at'a* 'isoisä') = sm. *setä*, sa. *čæcce*, ma. *čücö*

*ć - > ś-:

*ćolmi > E *śulmo*, M *śulma* 'solmu' = sm. *solm-u*, sa. *čuol'bmâ*

Sanansisäiset affrikaatat:

*-č- on säilynyt tai > -š-

*pečä- > E *piče*, M *pičä* 'mänty' = sm. *petä-jä*, sa. *bæcce*

*oča- > E *učo-*, M *učā-* 'odottaa' = sm. *odo-ttaa*, sa.R *ádso-tet*, ma. L *wāče-*, I *wučē-*

*voča > E, M *oš* 'kaupunki' = sm. *ota-va*, sa. *oacce* '(porojen) kulkueste'

Soinnittoman konsonantin yhteydessä affrikaatta on säilynyt:

*-čk-: *pučki > E *počko*, M *počka* 'putki, karhunputki' = sm. *putki*

Soinnillisen konsonantin yhteydessä affrikaatalla on soinnillinen allofoni tai affrikaatta on muuttunut sibilantiksi:

*-nč-: *künči > E *kenče* [ʃ], *kenže*, M *kenčä* [ʃ], *kenžä* 'kynsi' = sm. *kynsi*, sa. *gāž'žá*, ma. *kūž*

*-ć- > -ś-

**i(i)ci* > E, M *eś* 'itse' = sm. *itse*, sa. *ieččâ-*, ma. *š(-ke)*

Säilymätapaukseksi on selitetty aiemmin sana M *ocâ* 'isän vanhempi veli' = sm. *isä*, sa. *âčče*, ma. *iza*. Sammallahden mukaan sanassa ei ole kuitenkaan ollut affrikaattaa, vaan sibilantti: **išä*.

Kahdesta vanhasta affrikaatasta on siis vain toinen säilynyt. Toinen, **ć*, on kokonaan siirtynyt sibilanttien puolelle, vahvistamaan *ś*-sibilanttia, ja toinenkin on sanansisäisenä voinut siirtyä sibilanttien puolelle, edustamaan *š*- tai *ž*-sibilanttia.

Affrikaattojen vähenemistä tämä ei kuitenkaan ole merkinnyt. Kummassakin kielessä on jopa kolme, mokšassa murteittain neljäkin, affrikaattaa käytössä: *c*, *ć*, *č* ja mokšan murteissa vielä *č'* (s. 28).

č:lla on vanha historia, se on vanhan **č*-affrikaatan edustaja (s. 33). Sen edustus on kuitenkin vahvistunut: ersässä **š* on murteittain muuttunut affrikaataksi (s. 43) ja lainasanojen mukana *č*-äännettä on tullut lisää (Paasonen 1897:10).

Vanha **ć* siis menetti asemansa täydelleen, mutta äänne on tullut kieleen uudestaan. Kummassakin kielessä on runsaasti esim. *ć*-alkuista deskriptiivisanastoa ja *ć*-alkuisia lainasanoja, tataarilaisista venäläisiin. Ersälle ja mokšalle yhteisen *ć*-alkuisen deskriptiivisanaston perusteella on ilmeistä, että jo kantamordvaan ilmaantui tämä toinen affrikaatta uudelleen.

c-alkuisissa sanoissa näyttää olevan lähinnä venäläisiä lainasanoja; ei olekaan mahdollista olettaa tätä affrikaattaa sananalkuisena ääntenä jo kantamordvaan. Tämän affrikaatan frekvenssi näyttää kokonaisuudessaankin huomattavasti heikommalta kuin edellisten.

Affrikaattojen edustusta ovat sanan sisässä myöhemmin lisänneet morfeeminrajalla tapahtuneet ääntenmuutokset, esim. assimilaatio: *pačkod'e* 'saapua' : imperf.yks.3. *pačkoć*, *pačkoś* < *pačkod*+ *ś* (Paasonen Wb.1499), vokaalinheitto: E *panct* 'päitset', vrt. M *pandâs* (Paasonen 1903: 58), substitutio: M iness. *šovâńca* < **šovâń-sa*; *šovâń* 'savi' (mts. 28).

Mokšan murteissa, lounais- ja luoteismurteiden alueella, liudentuskorrelaation piiriin ovat tulleet kaikki suhuäänteet, siis myös affrikaatta *č*. Liudentuneillakin äänneillä on foneemin status: Feoktistov esittää liudentumattoman ja liudentuneen affrikaatan sisältäviä minimipareja, esim. *učat* 'odotat' : *učat* 'lampaat' (Feoktistov 1990: LD).

Sibilantit

Suomalais-volgalaisen kantakielen kolmen sibilantin sijalla jo kantamordvassa on ollut kuusi, kolmen soinnittoman lisäksi kolme soinnillista. Sibilanttien kehitys suomalais-volgalaisesta kantakielestä kantamordvaan ei ole ollut täysin

suoraviivaista. Vanhojen sibilanttien kehitys on voinut viedä sibilantin affrikaataksikin, toisaalta vanha affrikaatta on vahvistanut sibilantteja, kuten edeltä ilmeni; mokšassa soinniton suhusibilantti tai liudentunut sibilantti on murteittain ilmaantunut soinnittoman frikatiivinkin tilalle (s. 31). Mokšan lounais- ja luoteismurteissa suhusibilantitkin osallistuvat liudennuskorrelaatioon.

Sananalkuiset sibilantit:

*s- on säilynyt aina takavokaalin edellä. Ersässä se on säilynyt etuvokaalinkin edellä, mutta mokšassa etuvokaalin edellä se on useimmiten liudentunut (vrt. s. 29): *s- > s'. Jostakin syystä vanhat sibilantit ovat mordvassa erikoisasemassa. Niin sananalkuisten kuin sanansisäistenkin sibilanttien vanhan liudennusopposition mukaista jakaamaa yrittää kieli pitää yllä, kun sen sijaan muiden konsonanttien, esim. nasaalien *n ja *ni suhteen vanha jakauma on saanut kokonaan väistyä uuden kantamordvalaisen liudennusopposition jakauman tieltä.

*sōni > E, M *san* 'suoni' = sm. *suoni*, sa. *suodnâ*, ma. *šün*

*šäppä > E *sepe*, M *šäpä* 'sappi' = sm. *sappi*, sa. *sap'pe*

*süli > E *sel'*, M *šel'* 'syli' = sm. *syli*, sa. *sällâ*, ma. *šel*

*s'- on säilynyt kummassakin mordvalaiskielessä. (Siis myös takavokaalin edellä on s'!)

*šilmä > E *šel'me*, M *šel'mä* 'silmä' = sm. *silmä*, sa. *čäl'bme*, ma.L *sənzä*, I *šinča*

*šata > E *šado*, M *šada* 'sata' = sm. *sata*, sa. *čuoŋte*, ma. *šüðö* (vanha laina arjalaiselta taholta)

*š- on säilynyt ersässä osassa murteita, osassa muuttunut affrikaataksi: > č, mokšassa se on säilynyt kaikissa murteissa.

*šiniri > E *šejeř*, *seveř*, *čejeř*, *čeveř*, M *šejar* 'hiiri' = sm. *hiiri*

Mokšan lounais- ja luoteismurteissa liudennuskorrelaatio on levinnyt alveolaarien ulkopuolelle. Sen piiriin kuuluvat suhuäänteetkin, siis myös sibilantit š ja ž, vrt. *šava* 'tyhjä' : *šava* 'vati' (Feoktistov 1990: LI). Edellä mainittiin, että mokšassa murteittain äännekehitys -jt > -j' onkin jatkunut ja frikatiivi on saanut sibilantin suhun > š'. Esim. verbimuoto prees.mon.3. **palaj-t* > M *palaj'*, murt. *palajš'*.

Sanansisäiset sibilantit:

Sanan sisässä vokaalien välissä kaikki sibilantit ovat soinnillistuneet: > z, ž, ž.

*pesä > E *pizeř*, M *piza* (ersä ja mokša varjelevat näin, takaistamalla 2. tavun vokaalin, sibilantin palataalistumiselta) 'pesä' = sm. *pesä*, sa. *bæsse*, ma. *pež-äš*

**küše*- > M *kižə-ftə* 'kysyä' = sm. *kys-y-*, sa. *gáččā-*

**iša* > E *jožo*, M *jož, joža* 'iho; pinta' = sm. *ih-o*, sa. *āsse*, ma. *juž*

Konsonanttityhtymissä sibilantit ovat soinnillisen konsonantin jäljessä soinnillistuneet, muissa asemissa säilyneet:

*-*ŋš*- : **jaŋša*- > E M *jaža*- (soinnillinen äänne, nasaali, on siis itse kadonnut) 'jauhaa' = sm. *jauha-*, ma.I *joŋəže-*

*-*šm*- : **lešmä* > E *lišme*, M *lišmä* 'hevonon' = sm. *lehmä*

*-*sv*- : **kasva*- > E *kasō-*, M *kasā-* (sibilanttia seurannut soinnillinen konsonantti kadonnut) 'kasvaa' = sm. *kasva-* (? ieur. lainasana)

*-*ks*- : **maksa*- > E *makso-*, M *maksā-* 'antaa' = sm. *maksa-*

*-*ks*'- : **süksi* > E, M *sóks, sóks* (!), E *sokś* (!)

*-*sk*- : **askel* > M *askəl-ks* 'askel' = sm. *askel*

*-*št*- : **täšti* > E *ʔešʔe*, M *ʔäštʔä* 'tähti; merkki' = sm. *tähti*

*-*kš*- : **makšV-* > E *makšo*, M *makša* 'laho kohta puussa' = ? sm. (Lönnr.) *mah-ea* 'laho' / **pokša* > E *pukšo* 'reisi, lonkka', M *pukša* 'luuton liha' = sm. *pohje: pohkee-*. Mutta etuvokaalisissa sanoissa mokšassa aina **kš* > *š*: M *meš*, E *mekš* 'mehiläinen'.

Seuraavaan sanaan on oletettu jopa kolmen konsonantin yhdistelmää sanan sisäin; huomaa mokšan edustus:

**vakšter*- > E *ukštō(o)*, M *uštār, ukštār* = sm. *vaahtera*, ma. L *waštar*, I *woštar*.

Sananloppuiset sibilantit:

Sibilantti on sananloppuisena soinniton.

*-*s*: yks.illat. -s (= sm. *s*-latiivi: *ala-s*) *kudo-s* 'taloon', *pe-s* 'loppuun asti'

*-*š*: **veneš* > M *veňəš* (E *ventš*) 'vene' = sm. *vene(h)*

Jos sanaan liittyy suffiksi ja sibilantti joutuu vokaalien väliin, se soinnillistuu: poss.taiv. yks.1.p. illat. *kudo-zo-n* 'talooni', perustaiv. yks.gen. M *veňəžəň* 'veneen'.

Frikatiivit

Frikatiiveista tunnettiin varhemmissa kielenvaiheissa kaksi spiranttia, alveolaarispirantti ja sen liudentunut pari.

Sananalkuinen spirantti:

Tunnetaan vain sellaisia sananalkuisen spirantin sisältäneitä etymologioita, joissa on ollut liudentunut äänne **δ*'. Sellainen on sana

**δ'ōmi* > E *l'om*, M *lajmä* 'tuomi' = sm. *tuomi*, sa.E *fuom*, sa.N *duobmā*, ma. *lom-bā*.

Mordva ei siis spiranttia enää tunne; ersässä sen liudentunut säilynyt likvidan

liudennuksena, mokšassa sijoittunut tavun loppuun.

Sanansisäinen spirantti:

Sanansisäisessä asemassa kumpikin kaukaisempien sukukielten nojalla oletettava spirantti on mordvassa (kuten itämerensuomessa ja saamessakin) edustunut samalla tavalla; mahdollisesti jo suomalais-volgalaisessa kantakielessä sanansisäiset spirantit ovat yhtyneet. Mordvassa vokaalienvälinen sanansisäinen spirantti on edustuneena kuten vokaalienvälinen *t – edustus on siis sama kuin itämerensuomessa – : se on *d, d'*.

*δ ja *δ': *süδäm > E *śedeń*, M *śed'i* (sana muuttanut johdostyyppiä) 'sydän' = sm. *sydäme-*, sa.(Ko) gen.sg. *čáđđam*, ma. *šüm*

*kaδ'a- > *kaδa- > E *kado-*, M *kadê-* 'jättää' = sm. *kat-o-*, sa. *guodde-*, ma. *kođe-*, *kođa-*

*ūδ'i > *ūđi > E, M *od* 'uusi' = sm. *uute-*, sa. *odđâ*, ma. *ū, u*, udm. *vjl', vil'*, komi *vjl', vil'*

Sanansisäinen alveolaarispirantti on siis kantamordvassa klusiiliutunut. Muutos *-δ- > -d-, -d' oikeuttaa oletamaan, että kantamordvan sanansisäinen alveolaariklusiilikin on voinut heikentyä spirantiksi asti: *-t- > *-d-, *-d'- > *-δ-, *-δ'- ja siitä uudelleen kehittyä soinnilliseksi klusiiliksi (edellä s. 38).

Spirantin edustus konsonanttityhtymässä:

*-δk- : *šodka > > E *śulgo*, M *śulga* 'sotka' = sm. *sotka*, sa. *čoad'ge*.

Ei ole varmaa, onko mordvassa kysymys varsinaisesta äännekehityksestä vai substituuutiosta. Jälkimmäinen vaihtoehto edellyttää, että *-dg- oli kantamordvassa fonotaktisesti mahdoton. Murteittain on kyllä kahden soinnillisen klusiilin yhtymiäkin: M (Pšen.) *šobda* 'pimeä', vrt. E Mar. *čopuda* (Paasonen 1903: 21). Kantamordvaan ei kuitenkaan kahden soinnillisen klusiilin yhtymän voi osoittaa ulottuvan.

Frikatiivit *v ja *j

sananalkuisina:

Frikatiivien *v ja *j edustus on yhdensuuntainen. Sananalkuisessa asemassa ne ovat säilyneet, jos frikatiivi ja seuraava vokaali ovat olleet artikulatorisesti etäällä toisistaan: *v on säilynyt illabiaalivokaalin edellä, mutta kadonnut labiaalivokaalin edeltä (mokšassa se on jälkimmäisissäkin tapauksissa säilynyt, mutta ehtona on ollut, että vokaali puolestaan on muuttunut illabiaaliseksi). *j on säilynyt takavokaalin edellä, mutta kadonnut etuvokaalin edeltä (mokšassa se on murteittain kyllä näissäkin asemissa säilynyt).

*v- illabiaalivokaalin edellä:

*veri > E *veř*, M *veř*, murt. *vär* = sm. *veri*, sa. *vârrâ*, ma. *wer*

*vala- > E *valo-*, M *valê-* 'valaa' = sm. *vala-*

*vala > E M *val* 'sana' = sm. *vala*, sa.R *vuollē* 'saamelainen laulu, joiku' ja labiaalivokaalin edellä:

**vole-* > E *ul'e-*, M *ul'ə-* 'olla' = sm. *ole-*, ma. L *āla-*, I *ula-*

**vüdem* > E *ud'em*, murt. *ud'ime* 'ydin' = sm. *ydin*, sa. *âdâ* : *âdâdâm(â)*, ma. L *wim*, I *wem*

mokšassa erilainen edustus:

**voj* > E *oj*, M *vaj* 'rasva; voi; öljy' = sm. *voi*, sa. *vuoggjâ*, ma. *ü*, (I myös) *üj* Mordvan kannalta samanlaisia sanoja ovat E *ojma-*, M *vajma-* 'rauhottua'; E *ojme*, M *vajmä* 'henki, hengenveto; elollinen olento'. Jälkimmäistä on verrattu itämerensuomalais-saamelaiseen *vaimo*-sanaan, joka kylläkään ei sisällä labiaalivokaalia. (Itämerensuomalainen *voima* on selitetty toisin.)

Kuten esimerkeistä näkyi, samaa **v*:n katoa labiaalivokaalin edeltä on muissakin suomalais-volgalaisissa kielissä.

Toisaalta vanha vokaalialkuinen sana **ülä-*, **üli-* on mordvassa (kuten myös permiläisissä kielissä) saanut *v*-alun: *vel'-ks* 'yläpinta, kansi', vrt. udm., komi *vil-*.

**j-* takavokaalin edellä:

**jaka-* > E *javo-*, M *javâ-* 'jakaa' = sm. *jaka-*, sa. *juokke-*

**jalka* > E *jalgo*, M *jalga* 'jalan' (adv.) = sm. *jalka*, sa. *juol'ge*, mari L *jal*, I *jol*

**juta-* > E *juta-*, M *jota-* 'ohittaa' = sa. *jotte-*

**j-* etuvokaalin edellä:

**jäni* > E *ej*, *ev*, *eη*, M *jäj*, *äj* (mokšassa siis myös säilynyt **j-*) 'jää' = sm. *jää*, sa. *jiegnâ*, ma. *i*, *ij*

**jäsen* (? **jäsen*) > E *ežne*, M *jäžnâ*, *äžnâ* (deminutiiveja?) 'jäsen' = sm. *jäsen*, mariL *ježəη*, I *jəžəη*

Toisaalta **iša* > E *jožo*, M *jož*, *joža* = sm. *iho*, sa. *âsse*, ma. *juž*

Sanansisäiset **v* ja **j*:

Sanan sisässä **v* ja **j* ovat vokaalien välissä yleensä säilyneet:

**kivi* > E M *kev* 'kivi' = sm. *kivi*, ma. *kü*

**vaja-* > E M *vaja-* 'vajota; hukkaa' = sm. *vaj-o-*, sa. *vuoggj-o-*

**uje-* > E *uje-*, M *ujə-* 'uida' = sm. *ui-*, sa. *vuoggjâ-*, ma. L *iä-*, I *ija-*

Sanassa **üji* on poikkeuksellisesti **-j-*:n kato:

**üji* > E M *ve* 'yö' = sm. *yö*, sa. *iggjâ*

Konsonanttiyhtymissä **v* ja **j* ovat muuten kadonneet, mutta antekonsonant-tinen **j* näyttää säilyneen.

Postkonsonanttiset **v* ja **j*:

**kasva-* > E *kaso-*, M *kasə-* 'kasvaa' = sm. *kasva-*

**śorva* (laina iranilaiselta taholta) > E *śuro*, M *śura* 'sarvi' = sm. *sarvi*, sa. *čoar've*, ma. *šur*

**järvi* > E *ér-ke*, M *jär-kä*, *är-kä* 'järvi' (sanaan on liittynyt deminutiivisuffiksi) = sm. *järvi*, sa. *jaw're*, ma. L *jär*, I *jer*

**neljä* > E *nil'e*, M *nil'ä* 'neljä' = sm. *neljä*, sa. *njæl'lje*, ma. L *nəl*, I *nəl*

Antekonsonanttiset *v ja *j; esimerkkejä on vähän.

*sävni > E *señej*, M *señi* 'jokin kalalaji, säynävä' (mordvassa *η -johdos) = sm. säynä- (*säynät, säynäs, säynävä, säyne*), sa. *siewnā*

*kajka- > E *kajge-*, M *kajgə-* 'helistä' = ? sm. *kaik-u-*

Edellä mainittiin, että E *ojme*, M *vajmä* 'henki, hengenveto; elollinen olento' on yhdistetty sm. *vaimo*, sa. *vaibmo* sanoihin.

Myöhäisissä konsonanttiyhtymissä *v+t, *j+t frikatiivi on mokšassa menettänyt sointinsa. Allofoneina syntyneet f ja j ovat sitten foncemistuneet (s. 31). Sointikorrelaatio ulottuu siis mokšassa frikatiiveihinkin: v ja j foneemeilla on soinniton pari f ja j. Vanhassa konsonanttiyhtymässä *kt on myös syntynyt mokšaan soinniton frikatiivi, j -foneemi (s. 40). Kun mokša on vielä saanut venäläisten lainasanojen mukana χ -foneemin, niin mokšan frikatiivien lukumäärä on noussut viideksi. Ersäkin on saanut kaksi uutta venäläisten lainasanojen mukana, f ja χ -foneemit.

Nasaalit

Sananalkuiset nasaalit:

Sanan alussa esiintyneestä kolmesta nasaalista *m, *n ja *n̄

*m on aina säilynyt:

*mule- > E *mol'e-*, M *mol'ə-* 'mennä' = sa. *mollā-* 'ohittaa jk huomaamattaan'

*meti (vanha ieur. lainasana) > E M *med'* 'hunaja' = sm. *mesi*

*n ja *n̄ lienevät jo kantamordvassa sekoittuneet. Ne ovat edustuneina samalla tavalla: n- takavokaalin, n̄- etuvokaalin edellä:

*nolki > E *nolgo*, M *nolga* 'räkä' = karj.V *nolki*, sa. (s)*nuol'gā*

*nüdi > E M *ned'* 'varsi' = sm. *nysi*, sa. *nâđđâ*

*nōle- > E M *nola-* 'nuolla' = sm. *nuole-*, sa. *njoall-o-*, ma.L *nāle-*, I *nule-*

*nōmala > E *numolo*, M *numâl* 'jänis' = sa. *njoammel*

*nēle- > E *nīl'e-*, M *nīl'ə-* 'niellä' = sm. *niele-*, sa. *njiellā-*, ma. *nela-*

Yksi poikkeus: sekä mordvassa että marissa vanha *nimi on likvida-alkuinen: E M *l'em*, ma. L *lem*, I *lüm*. Mordvassa on murteissa muissakin sanoissa samaa vaihtelua: E *nud'ej*, M *nud'i*, *nud'i*, mutta E (Temn.Kal.) *l'ud'ij*, M *l'ud'i* (l- !) 'ruokopilli'; E *nupoñ* ~ *lupoñ*, M *nupâñ*, myös Regulylä E *lupoñ* 'sammal' (Paasonen 1903: 48, Paasonen Wb.). Marissakin on muitakin sanoja, joissa on l- ~ n- vaihtelu (Bereczki 1994: 44. Bereczkin mukaan kysymys on dissimilaatiosta: sanoissa on myös sanansisäinen nasaali. Kuten mordvan esimerkeistä näkyy, mordvaan tämä selitys ei aina päde).

Sanansisäiset nasaalit:

Kaikista neljästä nasaalista (*-m-, *-n-, *-ń- ja *-ŋ-) on säilymäedustusta.

*-m-:

**lēmi* > E *lem*, M *lām* 'keitto, liemi, rasva' = sm. *lieme-*, sa. *liebma*, ma. *lem*

Poikkeustapauksia: On kysytty, onko joissakin tapauksissa vokaalien välissä

*-m- > -v- :

E *čovar*, M *šovar* 'huhmar', ma. *šuer*, *šuar*, vrt. sm. *huumar*, *huhmar*

E *suv* 'sumu', vrt. sm. *sumu*, sa. *sobmo*.

Konsonanttiyhtymä *-mt- > > -nd- :

**amta-* > E *ando-*, M *andâ-* 'ruokkia, elättää' = sm. *anta-*, sa. *vuow'de-* 'myydä; ruokkia eläimiä'

Kahdessa tapauksessa itämerensuomessa on nasaaligeminaatta sellaisissa sanoissa, joilla on verraten varma vastine mordvassa:

sm. *tammi*, vrt. E *tumo*, M *tuma*, ma. L *tum*, I *tumo* 'tammi'

sm. *kymmen* = E *kemeń*, M *keməri*

Kysymys on siitä, kuinka vanhaksi nasaaligeminaatta voidaan olettaa. Yleisen käsityksen mukaan se ei ole kantasuomalaista ja kantasamealaista vaihetta vanhempi (Korhonen 1981: 169). UEW rekonstruoii suomalaisvolgalaiset asut **toma* (s. 798) ja **küme(-ne)* (s. 679).

Morfeemirajalle joutunut -m- voi kadota ersässä ja klusiiliutua mokšassa *t:n* edessä; yhtymä on silloin tavunloppuinen: E *sel'me* 'silmä': mon.nom. *sel'mr'*, *sel't'*, M *utâm* 'aitta': mon.nom. *utâpt*, *stama* 'sellainen' : mon.nom. *stapt* (Paasonen 1903: 41). Paasonen mukaan säilymätapauksissa, esim. determ.taiv. yks.gen.akk. *utâmr'*, olisi kyse myöhemmästä konsonanttiyhtymästä.

*-n- on takavokaalin tai redusoituneen vokaalin takaisen allofonin edellä säilynyt, etuvokaalin tai redusoituneen vokaalin etisen allofonin edellä sen sijalla on liudentunut nasaali:

**puna* > E M *pona* 'karva, villa' = sm. *puna*, ma.L *pân*, I *pun*

**enâ* > E *ine*, M *iriâ* 'iso' = sm. *enâ-*, sa. *ædne-*

Samoin nasaali on edustuneena konsonanttiyhtymässä:

*-nt-: **kanta-* > E *kando-*, M *kandâ-* 'kantaa'

Aiemmin (s. 39) huomautettiin tapauksista, joissa mokšan -nd- yhtymää kauempana sanassa vastaakin ersässä pelkkä nasaali.

Morfeemirajainen assimilaatio -n-t > -tt : E *jon* 'hyvä' : mon.nom. *jott*, kuten myös assimilaatio -ń-t' > -t't' (siitä alempana), on Paasonen mukaan jo kantamordvalainen (1903: 40).

*-ń- on säilynyt aina sanansisäisenä:

**kuńa-* > E M *końa-* 'ummistaa silmät' = udm. *kiń-*, komi *kuń-*

**küñärä* > E *keñer*, M *keñar* 'kyynärvarsi; kyynärä' = sm. *kyynär-*, *kyynärä*, sa. *gār'dnjel*, ma. L *kāñer*, I *kāñer*

Morfeemirajalla *-ñ- t'* on tapahtunut siis jo kantamordvassa assimilatio: *lomañ* 'ihminen' : mon.nom. *lomañt'* (sen sijaan determ.taiv. yks. gen.-akk. M *lomañ-t'*).

*-*η*- on vokaalien välissä säilynyt vain ersän luoteismurteissa (Alatyrin ja Suran murretyypissä sekä ala-Pjanan murretyypissä: Feoktistov 1990: XXXVIII). Tällä alueella etuvokaalisissa sanoissa on liudentunut *ñ*. Takavokaalisissa sanoissa *η* on kantamordvassa ollut redusoituneen vokaalin takaisen allofonin edellä, etuvokaalisissa sanoissa *ñ* on kantamordvassa ollut redusoituneen vokaalin etisen allofonin edellä. Tässäkin tapauksessa velaarikonsonantin molemmat kantamordvalaiset allofonit ovat jakautuneet kahdeksi eri foneemiksi. (Vrt. s. 38.) Muissa ersän murteissa ja mokšassa nasaali on frikatiivistunut. Takavokaalisissa sanoissa siitä on tullut *ν* (**η* > *ν*), etuvokaalisissa *j* (**ñ* > *j*); ersässä *ν* on saattanut siirtyä etuvokaalisiin sanoihin.

**kuñi* > E M *kov*, E murt. *koñ* 'kuu: kuukausi' = sm. *kuu*

**piñi* > E M *pej*, E myös *pev*, *peñ* 'hammas' = sm. *pii*, ma. *pü(j)*

**jäñi* > E *ej*, *ij*, *ev*, *eñ*, M *jäj*, *äj* 'jääh' = sm. *jää*, sa. *jiegnâ*, ma. *i(j)*

**šñiri* > E *čeveré*, *čejeñ*, M *šejâr* 'hiiri' = sm. *hiiri*

Poikkeuksellista edustusta:

**päñi* > E M *pe* 'loppu (loppupää)' = sm. *pää* (vrt. edellä esitetyn **piñi* -sanan edustukseen)

**poñi* > E *pongo*, M *pov*, *pova* 'povi' = sm. *povi*, sa. *buognâ*, ma. *pong-âš*, *poñ-âš*, *pom-âš* (Poikkeuksellinen on sanan edustus siis myös suomessa ja marissa.)

**η* on konsonanttiyhtymissä velaariklusiilin edellä säilynyt, mutta koska sillä on lähes kaikkialla (lukuun ottamatta ersän luoteista, Atratjin, murretyypipiä) vain allofonin status, sitä merkitään tässä esityksessä *n*-kirjaimella:

**ñk*: **tunke-* > E *tongo-*, M *tongâ-* 'tunkea, työntää' = sm. *tunke-*

**ñs*-yhtymään on ilmaantunut velaariklusiili, jonka turvin nasaali säilyy:

**jonsi* > E *jonks*, Atratjin murre *jons*, M *jonks*, mutta: MUrjum *jons* ! (Tämä murre on Tataariassa Tetjusin alueella eli juuri ersän luoteisesta Atratjin murteen alueesta itään. Onko Urjumin mokšaan sana ja äänne saatu ersäläisestä naapurimurteesta vai onko kantamordvan velaarinasaaali säilynyt tällä alueella?) 'jousi' = sm. *jousi*, sa. *juok'sâ*, ma. L *janžež*, I *jonež*

Seuraavassa sanassa sibilantin etinen nasaali on kuitenkin kadonnut:

**ñš*: **janša-* > E M *jaža-* 'jauhaa' = sm. *jauha-*, ma. L *janžâže-*, I *jonežē-*.

Sananloppuiset nasaalit:

*-m > -n, esim. yks.1.pr.s. *palan* 'suutelen'

*-n :n paikan on ottanut -*n* (ersässä muutamassa murteessa nasaali on kuitenkin liudentumattoman alveolaarin jäljessä joskus säilynyt liudennukselta), esim. gen. *modan* 'maan'. Jostakin syystä grammaattisissa morfeemeissa näyttää vokaalienvälinen tai sananloppuinen *n korvautun **n*:lla; esim. *n+redusoitunut vokaali -rakenteisissa suffikseissa on aina käytössä redusoituneen vokaalin etinen allofoni ja nasaali on liudentuneena. Grammaattisten morfeemien joukossa on vain yksi n-aineellinen, ääntä jäljittelevien verbien johtimessa.

*-*η* on säilynyt vain ersän luoteisessa, Atratjin murretyypissä, muualla ersässä frikatiivistunut, takavokaalisissa sanoissa **η* > *v*, etuvokaalisissa sanoissa **η* > **ŋ* > *j* tai, ilmeisesti yleistymänä, *v*. Mokšassa sananloppuinen **η* on a-vartaloiden jäljessä frikatiivistunut (> *v*), muissa vartaloissa siitä edelleen vokaaliutunut, sulautunut edeltävään redusoituneeseen vokaaliin, jolloin lopputuloksena on täysvokaali (takainen redusoituneen vokaalin allofoni + **η* > *u*, etinen allofoni + **ŋ* > *i*).

Sananloppuisena **η* esiintyy latiiivin päätteessä. Esim. E M *moda* 'maa' : latiiivi E *modav*, (murt.) *modan*, M *modav*; E *kudo*, M *kud* 'talo' : latiiivi E *kudov*, (murt.) *kudon*, M *kudu*; E *vel'e*, M *vel'ä* 'kylä' : latiiivi E *vel'ej*, (murt.) *vel'ev*, *vel'en*, M *vel'i*.

On myös johdoksia, joissa *η* näyttää olevan johdinainesta. Esim. E *sed'ej*, M *sed'i* 'sydän' näyttää siirtyneen *-*m*-johdoksesta -*η*-johdokseksi.

Likvidat

Likvidat ovat säilyneet niin sananalkuisina kuin sanansisäisinäkin; etuvokaalin tai redusoituneen vokaalin etisen allofonin edellä on niin sananalkuisessa kuin -sisäisessäkin asemassa käytössä liudentunut likvida. Liudentuneillakin likvidoilla on foneemin status.

Mokšan konsonanttisysteemin tarkastelun yhteydessä todettiin, että sointikorrelaation piiriin kuuluvat mokšassa myös likvidat *l* : *L*, *l'* : *L'*, *r* : *R*, *r'* : *R'*. Soinnittomat likvidat ovat syntyneet allofonivaihteluna, soinnittoman klusiilin tai soinnittoman affrikaatan edellä (s. 31), mutta saaneet foneemin statuksen, kun allofonin ehtona ollut soinniton konsonantti on voinut kadota.

Sananalkuiset likvidat

**l* :

**luke*- > E *lovo*-, M *luvâ*- 'laskea, lukea' = sm. *luke*-, sa. *lokkâ*-, **lokke* 'kymmenen', ma. *lu* 'kymmenen'

**lêmi* > E *l'em*, M *l'äm* 'liemi, rasva, tali' = sm. *liemi*, sa. *liebmâ*, ma. *lem*

*r- :

**runka* > E *rungo*, M *ronga* 'runko (Rumpf), ruumis, hahmo' = sm. *runko*

**repä* > E *riv-es* 'kettu' = sm. *rep-o*, sa. *rieb-ân*, ma. *rew-ež*

Sananalkuinen *r*- ilmestyy sanastoon vasta suomalais-permiläisellä kaudella. Sitä on varmaan käytetty pitkään deskriptiivisanaston muodostamiseen. Seuraavanlaisten, vieläkin deskriptiivisten sanojen etymologisesta yhteydestä ei ole varmuutta: E *rango-*, M *rangâ-* 'huutaa, mylviä, möristä' = ? sm. (Lönnr.) *rankua* 'huutaa möristä' < ? **ranka-*.

Sanansisäiset likvidat

*-l-:

**pala-* > E *palo-*, M *palâ-* 'palaa', E M *pal* 'palanen' = sm. *pala-*, *pala*, sa. *buolle-* 'palaa' (Janhunen 1981: 222)

**kēli* > E *kel'*, M *käl'* 'kieli (Zunge; Sprache)' = sm. *kieli*, sa. *giellâ*

Edellä (s. 34) mainittiin liudennuskorrelaation kantamordvassa laajentuneen, jolloin mm. seuraavan sanan likvida liudentui:

**kulke-* > E *kol'ge-*, M *kol'gâ-* 'vuotaa, valua' = sm. *kulke-*

*-r- :

**asira* > E *azoro*, *azor*, M *azâr* 'herra' = udm. *uzîr*, komi *ozîr*, mansi **äter* (Sammallahti esittää sanan suomalais-ugrilaiseen sanakerrostumaan kuuluvana, 1988: 542. Myös Joen mukaan kyseessä olisi jo suomalais-ugrilaisessa vaiheessa saatu kanta-arjalainen tai varhaiskantairanilainen laina: Joki 1973: 253. Schmid kuitenkin ajoittaa lainauksen vasta aikaan n. 500 eKr.: Schmid 1979: 268-)

**nēri* > E *nief*, M *nâf* 'nokka, kärsä, kuono, turpa' = sa. *nierrâ* 'poski', ma. *ner* 'nenä; kukkula'

**veri* > E M *vef*, M myös *vâf* 'veri' = sm. *veri*, sa. *vârrâ*, ma. L *wâr*, I *wür*

Konsonanttiyhtymissä *-r- on edustuneena samalla tavoin: *r* tai *ř* -foneemina.

*-rk- : **sârki* > E *serge*, M *sârgâ* 'sârki' = sm. *sârki*

*-rp- : **turpa* > E *turva*, *torva*, M *târva*: 'huuli' = sm. *turpa*, ma. L *târwa*, I *türwö*

Myöhäisistä konsonanttiyhtymistä

Mordvan fonotaksille ovat luonteenomaisia pitkätkin konsonanttiyhtymät. Sanan alussa saattaa olla 2-, 3-, jopa 4-osainen konsonanttiyhtymä. Paasonen luettelee seuraavat: *fk*, *ft*, *fp*, *fš*, *fl*, *kr*, *ksn*, *kst*, *kš*, *kšn*, *kšt*, *kšl*, *kštr* (esim. M *kštralks* 'Spindelwirtel' < *kšřîr* 'värttinä' + *alks* 'alusta'), *kv*, *pr*, *psk*, *pst*, *pšk*, *pšč*, *sk*, *st*, *sn*, *sr*, *sv*, *sf*. Näiden konsonanttiyhtymien myöhäistä luonnetta

osoittaa se, että useimmissa tapauksissa jossakin murteessa on vielä säilyneenä muoto, jossa sanan alussa on yksinäiskonsonantti. Konsonanttiyhtymä on syntynyt vokaalin kadon tai erilaisten metateesien kautta. Paasonen pitää kuitenkin mahdollisena, että konsonanttiyhtymä on joissakin tapauksissa syntynyt näin jo kantamordvalaisena aikana: kaikissa murteissa on tällöin konsonanttiyhtymä (Paasonen 1903: 52-). Huomiota herättää, että kaikkien mainittujen konsonanttiyhtymien alkukomponentti on soinniton. Kiinnostavaa on, että myöhäinen *f* (eikä oma vanha *v*) esiintyy myös konsonanttiyhtymien alkukomponenttien joukossa! Sananalkuisten konsonanttiyhtymien joukossa on kuitenkin muutama *g*- tai *d*- alkuinen, mutta ne ovat siis poikkeuksellisia ja aina myöhäisten venäläisten lainasanojen mukana tulleita. Venäläisissä lainoissa on esim. *gl*-, *gr*-yhtymää: E *gluxoj* 'kuuro' < *глухой*, E *griza*, M *griz* 'paise' < *грыжа*, jopa (hyperkorrektia) *gžn*- yhtymää: E *gžniva* 'säntki' < *жниво*, ja myös *dr*-yhtymää: E M *drobina* 'mäski' < *дробина*. Mokša kuitenkin näyttää kauemmin vierastaneen tätäkin soinnillista yhtymää, vrt. E *drop*, M *trop* 'haultit' < *дробь*, E *druk*, M *trug* 'ystävä' < *друг*. Venäjistä lainatuissa sanoissa on kuitenkin usein originaalin soinnillisella konsonantilla alkava konsonanttiyhtymä yksinkertaistettu: E *dova* 'leski' < *вдова*, *řema* 'aika' < *время*, *gožda* 'naula' < *гвоздь*.

Paasonen huomauttaa, että sanansisäiset ja sananloppuiset kolmen tai neljänkin konsonantin yhtymät eivät ole harvinaisia. Hän mainitsee yhtymät *tkš*, *nct*, *lkt*, *lks*, *lkš*, *škt*, *fkst*, *nftt*, *rkst*, *lkšt* (1903: 59). Niidenkin synnyn selittää yleensä vokaalin pois heittyminen.

Toisaalta konsonanttiyhtymät yksinkertaistuvat sikäli, että konsonantti tai kaksikin putoaa pois. Esim. *t* heittyy asemasta, jossa sen edellä on ollut *š*, *s*, *k* ja jäljessä *n*; tämä vaikuttaa esim. determinatiivisen taivutuksen monikonmuodoissa: E *ošne*, M *ošnä* 'kaupungit' < **oš* + *t* + E *-nie*, M *-nä* : *oš* 'kaupunki'; E *sarasne*, M *sarasnä* 'kanat' < **saras* + *t* + E *-ne*, M *-nä* (huomaa ersän *-ne* allomorfi, jossa takainen *ę*, koska edellä vartalonloppuinen liudentumaton alveolaari *s*): *saras* 'kana'; E *karknie*, M *karknä* 'kurjet' < **kark* + *t* + E *-nie*, M *-nä* : E *kargo*, M *karga* 'kurki'. Se vaikuttaa myös E *-nie*-, M *-nä*- frekventatiiviverbien taivutuksessa: E M *ušan* 'lämmittän', mutta *ušnan* (< **ušt-nan*) 'lämmittelen'. (Paasonen 1903: 61.)

Mokšan soinnittomien likvidain ja frikatiivien synty (s. 31) edellyttää soinnillisen likvidan tai frikatiivin ja seuraavan soinnittoman äänteen *t*, *c*, *č*, *k* assimilaatiota; tällöin likvida tai frikatiivi muuttuu soinnittomaksi (Paasonen mukaan loppuosastaan soinnittomaksi). *t* heittyy myös näiden konsonanttien jäljestä, kun sitä on seurannut *n*. Seuraavassa esimerkkejä sekä mon.determinatiivisen taivutuksen nominatiivista että frekventatiiviverbistä: M *pej'nä* 'hampaat' (E *pej'nie*) : *pej* 'hammas'; M *kofriä* 'kuut; kuukaudet' (E *kov'nie*) : *kov* 'kuu; kuukausi', M *valnä* 'sanat' (E *valtne*) : *val* 'sana', M *š'iknä* 'tytöt': *š'ir* 'tyttö'. M *kořnan* 'puhelen' (E *koř'nan*) : M *kortan* 'puhun'. (Paasonen

1903: 62.) Edellä mainittiin toinenkin mokšassa tapahtunut soinnillisen ja soinnittoman äänteen assimilaatiotapaus, jonka tuloksena edellinen äänne menettää soinnillisuutensa: *-m-t > -pt : utām : mon.nom. utāpt*. Myös tästä yhtymästä *t* heittyy, kun sen jälkeen tulee *n*: *M utāpnā 'aitat' : utām 'aitta'*. (Paasonen mts. 62.)

Kantamordvan myöhäisessä vaiheessa on ollut voimakas tendenssi toisen tavun yleisimmän vokaalin, redusoituneen vokaalin, sisäheittoon. Tämä on synnyttänyt pitkiä konsonanttiyhtymiä. Samalla regressiivinen sointiassimilaatio vaikuttaa syntyneeseen konsonanttiyhtymään. Sisäheitto tapahtuu asemassa, jossa redusoitunutta vokaalia on seurannut soinniton yksinäiskonsonantti tai soinnittomalla konsonantilla alkava konsonanttiyhtymä. Nominin puolella tyypillisiä sisäheittomuotoja ovat mon.nominatiivi, yks.ablatiivi ja yks.sisäpaikallissijat. Esim. mon.nom. *E pekt'*, iness. *pekse*, elat. *pekste*, ill. *peks : peke 'vatsa'*; mon.nom. *E M part : E paro, M para 'hyvä'*; *E ventš (-nš > -ntš)*, *M venāš 'vene'*; *M iness. stamsa, mon.nom. stapt : stama 'sellainen', gen. stamāni*; mon.nom. *E M pankt, yks.iness. E pankso, M panksa, yks.elat.E panksto, M panksta, abl. M pankta : E pango, M panga 'sieni'*; mon.nom. *E šel'mt', šel't'*, iness. *šel'mse*, elat. *šel'mste : šel'me 'silmä'*. Verbin puolella tyypillisiä sisäheittomuotoja on yks.2.imperatiivi. Konsonanttiyhtymään jälkikomponentiksi joutunut **k > t*; muutamassa ersäläismurteessa *k* on kuitenkin säilynyt. *E nil't', nil'k, M nil't' : E nil'e-, M nil'a- 'niellä'*. Sisäheittomuotoja ovat myös preesensissä mon.1. ja 2. persoona: *E nil'ano(k), M nil'ama 'me niellemme'*, *E nil'ado, M nil'ada 'te nielette'*, sekä preteritissä yks. ja mon. 3. persoonat: yks.3. *E nil's, M nil's, mon.3. E M nil'st'*.

Ersän ja mokšan äännejärjestelmien vertailua: vokaalisto

Ersän ja mokšan vokaalijärjestelmät poikkeavat laajuudeltaan. Ersän vokaalisysteemiin kuuluu 5 vokaalia, joista jälkitavuuissa voivat esiintyä myös kaikki, *i* tosin vain tietyissä muotoryhmissä ja *u* vain lainasanoissa. Mokšan 7 vokaalista jälkitavuuissa voivat niin ikään esiintyä kaikki, puolisupeat *o* ja *e* tosin vain poikkeuksellisesti, painollisina lainasanoissa. Havainnollisuuden vuoksi seuraavassa vielä

ersän systeemi		mokšan systeemi		
<i>u</i>	<i>i</i>	<i>u</i>		<i>i</i>
<i>o</i>	<i>e</i>	<i>o</i>	<i>â:ə</i>	<i>e</i>
	<i>a</i>	<i>a</i>		<i>ä</i>

Mokšan laajempaan systeemiin kuuluu siis myös väljä etuvokaali ja redusoitunut vokaali.

Seuraavassa tarkastellaan, miten kieli on päätynyt näihin järjestelmiin.

Kehitys suomalais-volgalaisen kantakielen vokaalijärjestelmästä ersän ja mokšan vokaalijärjestelmään

Oletettava suomalais-volgalaisen kantakielen vokaalisto on seuraava:

<i>u</i>	<i>ū</i>	<i>ü</i>	<i>i</i>	<i>ī</i>
<i>o</i>	<i>ō</i>		<i>e</i>	<i>ē</i>
<i>a</i>			<i>ä</i>	

Näistä suppeat ja puolisupeat vokaalit lukuunottamatta *ü*:tä tunsivat siis kvantiteettikorrelaation: *u* : *ū*, *i* : *ī*, *o* : *ō*, *e* : *ē*. Vain 1.tavussa ovat kaikki vokaalit voineet esiintyä. Jälkitavuuissa on esiintynyt vain 3 vokaalia: *i*, *a*, *ä*. (Vrt. Sammallahti 1988: 523. Tässä otetaan se kanta, että Sammallahten suomalais-permiläiseen kantakieleen oletama keskivokaali **ɛ* olisi suomalais-volgalaisessa vaiheessa jo sulautunut *a*:han. Viimeistään näin on tapahtunut suomalais-saamelais-mordvalaisessa vaiheessa. Marin etymologiain antama todistus ei ole ristiriidaton.)

1. tavun vokaalit:

Erkki Itkonen konstruoi kantamordvaan 6 vokaalin systeemin. Siinä ovat edustuneina ne 6 vokaalia, jotka mokšassa esiintyvät täysvokaaleina:

<i>u</i>	<i>i</i>
<i>o</i>	<i>e</i>
<i>a</i>	<i>ɛ</i>

Etistä labiaalivokaalia ei kantamordva siis enää tunne. Kvantiteettikorrelaation kohtaloa kantamordvassa tarkastellaan erikseen myöhemmin (s. 59). Seuraavassa käsitellään edellä lueteltujen kantamordvan vokaalien historiaa: mistä suomalais-volgalaisen kantakielen vokaaleista ne ovat syntyneet ja millaisena niiden edustus jatkuu ersässä ja mokšassa. Esitys pohjautuu E. Itkosen käsitykseen kantamordvan vokaaliston kehityksestä (Itkonen 1946).

1. kantamordvan **a*

on säilynyt sekä ersässä että mokšassa. Se palautuu seuraaviin suomalais-volgalaisen kantakielen äänneisiin:

1.1. **a*:

**amta*- > E *ando*-, M *andâ*- 'ruokkia' = sm. *anta*-, sa.I *vyebdi*-

**kala* > E M *kal* 'kala' = sm. *kala*, sa. *guolle*, ma. *kol*

**askel* > M *askâlks* (poikkeuksellinen redusoituneen vokaalin takainen allofoni, vaikka edeltävässä konsonanttiyhtymässä on liudentunut *s*), E *eskel'ks* 'askel' = sm. *askel*, ma. L *aškâl*, I *oškâl*

**kalki* > E *kalgo*, M *kalga* 'pellavan tai hampun päistär' = sm. *kalki* 'karva', sa. *guol'gâ*

1.2. *ō:

**nōli* > E M *nal* 'nuoli' = sm. *nuoli*, sa. *njuollâ*, ma. (Vasiljev) *nölö*

**sōni* > E M *san* 'suoni; jänne' = sm. *suoni*, sa. *suodnâ* 'suoni; jänne', ma. L I *šün*, I myös *šön*, *šin* 'jänne'

Kehitys **ō* > *a* on tapahtunut sanoissa, jotka loppuheiton kautta ovat kehittyneet yksitavuisiksi. (Ne ovat siis aina nomineja.)

(1.3. On oletettu myös **ā*-lähtöisiä sanoja, mutta ei ole varmaa, onko edes suomalais-saamelais-mordvalaisessa vaiheessa ollut **ā*-vokaalia. E M *vaksa* 'vaaksa' sanaa on verrattu suomen *vaaksa*, saamen (In.) *vyepsi*-sanaan; virossa on kuitenkin *vaks*, joten mordvan sana voi olla 1.1. tyyppiä.)

2. kantamordvan *ε

on säilynyt mokšassa (tässä käytetään kirjoitusasua *ä*), ersässä > *e*. Se palautuu seuraaviin suomalais-volgalaisen kantakielen äänneisiin:

2.1. *ä

**käti* > E *ked'*, M *kād'* 'käsi' = sm. *käte-*, sa. *giettâ*, mar. *kit*, *kiδ-*

**täštä* > E *teš'ε*, M *täš'ä* 'tähti; merkki' = sm. *tähti*, sa. (N murt.) *daste*, ma. L *tišta*, I *tištâ*

**jäsi*, ? **jäsen* > E *ežne*, M (j)*äžnâ* 'nivel, jäsen' (*-ne*, *-nâ* ? dem.suffiksi) = sm. *jäse-n*, ma.L *ježə-n*, I *jäžə-n*

2.2. *ē

**kēli* > E *kel'*, M *käl'* 'Zunge; Sprache' = sm. *kieli*, sa. *giellâ*

**lēmi* > E *l'em*, M *l'am* = sm. *liemi*, sa. *liebma*, ma. *lem*

Kehitys **ē* > kantamordvan **ε* on tapahtunut sanoissa, jotka loppuheiton kautta ovat kehittyneet yksitavuisiksi. Vrt. **ō* > **a*.

(2.3. **ā* -vokaalia ei voi todistaa suomalais-volgalaiseksi kuten ei **ā* -vokaaliakaan. Joskus on yhdistetty E *šeske*, M *šäškä* 'hyttynen' ja suomen *sääski*. Saamen sana N *čuoikâ*, I *čuoška* viittaa kuitenkin lähtömuotoon **saski*.)

3. kantamordvan *o

on säilynyt sekä ersässä että mokšassa. Se palautuu seuraaviin suomalais-volgalaisen kantakielen äänneisiin:

3.1. *u:

**mūda* > E M *moda* 'maa, multa' = sm. *muta*, sa. *modde* 'suomuta, lieju'

**sula*, **sula-* > E M *sola* 'sula', *sola-* 'sulaa, liueta' = sm. *sula*, *sula-*, ma. L *šōla*, I *šula*

**kuδa-* > E M *koda-* 'kutoa' = sm. *kut-o-*, sa. *gođde-*, ma. L *koe-*, I *kue-*

**pučki* > E *počko*, M *počka* 'putki, karhunputki' = sm. *putki*, sa. *bos'kâ*, ma.L *pâč*, I *puč*

**tuli* > E M *tol* 'tuli; kipinä' = sm. *tuli*, sa. *dollâ*, ma. L *tâl*, I *tul*

**kulke-* > E *kol'ge-*, M *kol'gə-* 'tihkua, vuotaa' = sm. *kulke-*, sa. *gol'gâ-* 'vuotaa, valua'

Suomalais-volgalaisen kantakielen **u* on siis aina avautunut kantamordvassa **o*:ksi. 2. tavun **a*:n edellä paino siirtyi kantamordvassa ahtaalta 1. tavun vokaalilta 2. tavun **a*:lle. Kun suomalais-volgalaisen kantakielen 1. tavun ahtaat vokaalit aukenivat kantamordvassa, vetivät ne uudelleen painon itselleen: s.-volg. **mu.ða* > kantamordv. **muda*: > *mo.da*. Painoton *u* saattoi sporadisesti redusoi- tuakin. Näin on käynyt varsinkin *r*-alkuisen tai sibilantin sisältäneen konsonant- tiyhtymän edellä. Redusoituneena se ei enää saanut painoa ja se saattoi heit- tyäkin: **u.skal* > kantamordv. **uska:l* > **âška:l* > E M *skal* 'lehmä', **tu.rpa* > kantamordv. **turva*: > M *târva*:, *turva*: (ersässä kuitenkin *turva, torva*).

3.2. **i*

**nîla* > E M *nola* 'nila, mahla' = sm. *nila*, sa. *njâlle* 'nilan aika'

**iša* > E M *oža* 'hiha' = sm. *hiha*, sa. R *sasse* (sm., sa. < **šiša* < **iša*)

**šîŋa-* > E *čova-*, M *šova-* 'hioa, hangata' = ma. L *šâma-*, I *šume-*; **šîŋa-* > **šîja-* > sm. *hiv-o-*, *hij-o-*, *hi-o-*, sa. *sâggje-*

Seuraavien esimerkkien sana ei mordvassa kuulu odotuksenmukaiseen *a*-vartalotyypin:

**jiša* > E *jožo*, M *joža, jož* 'iho; pinta' = sm. *ih-o*, sa. *âsse*, ma. *juž-*

**sita-* > E *sodo-*, M *sodâ-* 'sitoa' = sm. *sit-o-*, ? ma. *šəð-*, *šüð-*: *šəðəkš* 'tynnyrinvanne; seppel' (vrt. E M *soda-* 'tietää')

Suom.-volg. **i* > kantamordv. **o* -muutoksen edellytyksenä oli, että 2. tavussa oli **a*. Sen edellä **i* velaaritui > **u* ja siitä **u* > **o* (=3.1.)

3.3. **o*:

**okti* > E *ovto, ofto*, M *ofta* 'karhu' = sm. *oht-o*, vir. *ott*, gen. *ote*

**olki* > E *olgo* 'oljenkorsi' = sm. *olki*

**poni* > E *pongo*, M *pov(a)* 'povi' = sm. *povi*, sa. *buognâ* 'linnun rinta', ma. *ponğâ-š*, *ponâ-š*, *pomâ-š*

Suomalais-volgalainen **o* on säilynyt sanoissa, joissa 2. tavussa oli **i*.

4. Kantamordvan **e*

on säilynyt mokšassa ja murteittain ersässä; muissa ersän murteissa se > *ε*, *ä*. Liudentumattoman alveolaarin jäljessä sillä on allofoni *ɛ*, murt. *ǣ*; erityisesti tulee kysymyksen kombinaatio sibilantti + *ɛ* tai *ä*.

Kantamordvan **e* palautuu seuraaviin suomalais-volgalaisen kantakielen vokaaleihin:

4.1. **i*:

**šîlmä* > E *šel'me*, murt. *šäl'mä*, M *šel'mä* 'silmä' = sm. *šilmä*, sa. *čâl'bme*, ma. L *sənzä*, I *šinčä*

**kivi* > E *kev*, murt. *käv*, M *kev* 'kivi' = sm. *kivi*, ma. L *kü*, I *kü(j)*

**šîjeli* > E *šejel'*, M *šejal'* 'siili' = sm. *siili*, ma. L *šülə*

Suomalais-volgalainen **i* on avautunut kantamordvan **e*:ksi sekä 2. tavun **i*:n että 2. tavun **ä*:n edellä. Mutta jos 2. tavussa oli **a*, **i* ensin velaaristui **u*:ksi, joka sitten puolestaan avautui kantamordvan **o*:ksi (3.2.).

4.2. *ü:

**külmä* > E *kel'me*, murt. *käl'mä*, M *kel'mä* 'kylmä' = sm. *kylmä*, sa. *gâl'bme*, ma. L *kālmə*, I *kālmē*

**südam* > E *śed'ej*, Atr. *śed'eŋ*, M *śedi* 'sydän' = sm. *sydän*, sa. *čādđām-*, ma. *šüm*

**südi* > E *śed'*, *śād'*, M *śed'* 'hiili' = sm. *syte-*, sa. *čādđā*, ma. L *šü*, I *šü(j)*

**sülki* > E *sel'ge*, *säl'gä*, M *sel'gä* 'sylki' = sm. *syliki*, sa. *čol'gâ*, ma. L *šawəl*, I *šüwāl*

**süli* > E *sel'*, *säl'*, M *sel'* 'syli' = sm. *syli*, sa. *sâllâ*, ma. L *šəl*, I *šülö*

?**kümen* > E *kemeŋ*, M *keməŋ* 'kymmenen' = sm. *kymmen*

**ü:n* edustus lankeaa siis yhteen **i:n* edustuksen kanssa. Kuitenkin silloin kun

**ü* on ollut sananalkuinen, on säilynyt merkki sen labiaalisuudesta: **ü-* > *ve-*:

**üji* > E *ve*, *vä*, M *ve* 'yö' = sm. *yö*, sa. *iggjâ*

**ukti* > E *vejke*, M *ifkâ*, *fkâ* (metateesi? E *-ke*, M *-kâ* on dem.-suffixi) 'yksi' = sm. *yksi*, sa. *âk'tâ*, ma. L *iktə*, I *ikte*

**üli*, **ülä* > E M *vel'-* : E *vel'ga* 'kautta; yli', M *velf* 'ylitse, ääriä myöten, liikaa; kautta, yläpuolelta' = sm. *yle-*, *ylä-*, sa. *âllâ-*, *âlle-*, ma. L *wəl-* : *walnə* 'päällä', I *wül-*: *wülnö* 'päällä'

4.3. *e:

**pese-* > E *peze-*, M *pezâ-* 'pestä pää' = sm. *pese-*, sa. *bâssâ-*

**seve-* > E *seve-*, *säve-*, M *sevə-*, *sívə-* 'syödä' = sm. *syö-*

**veneš* > E *venč*, *vänč*, M *venš* 'vene' = sm. *vene(h)*, sa. *fânâs*, *vânâs*

**veri* > E *ver'*, *vär'*, M *ver'* 'veri' = sm. *veri*, sa. *vârrâ*, L *wər*, I *wür*

**veti* > E *ved'*, *väd'*, M *ved'* 'vesi' = sm. *vete-*, L *wət*, I *wüt*

Suomalais-volgalainen **e* on säilynyt kantamordvassa 2. tavun suppean vokaalin (**i* : **e-*) edellä. (Se on ummistunut 2. tavun väljän vokaalin edellä. Samalla tavalla on käyttäytynyt toinen puolisupea vokaali, **o*. Se on säilynyt 2. tavun suppean vokaalin edellä ja ummistunut 2. tavun väljän vokaalin edellä.)

5. Kantamordvan *u

on säilynyt sekä ersässä että mokšassa. Mokšassa se saattaa vaihdella reduoituneen vokaalin kanssa: *putâms* 'asettaa' : *pâti* 'hän asettaa'. Kantamordvan **u* palautuu seuraaviin suomalais-volgalaisen kantakielen vokaaleihin:

5.1. *ū:

**jūri* > E M *jur* 'juuri, tyvi, alaosa; pensas' = sm. *juuri*

**kūle-* > E *ku'lē-*, M *ku'lâ-* 'kuulla' = sm. *kuule-*, sa. *gullâ-*, ma. *kola-*

**kūsi* (Sammallahti: **kōsi*) > E M *kuz* 'kuusipuu' = sm. *kuusi*, sa. *guossâ*, ma. *kož*

5.2. *ō:

**kōle-* > E *kulo-*, M *kulâ-* 'kuolla' = sm. *kuole-*, ma. *kole-*

**tōke-* (Sammallahti: **toxi-*) > E *tuje-*, M *tujâ-* 'tuoda' = sm. *tuo-*, sa. *duokkâ-* 'myydä'

Suomalais-volgalainen **ō* > kantamordvan **u* niissä sanoissa, joissa 2. tavun vokaali ei ole heittynyt, siis erityisesti verbeissä. Vrt. **sōni* > E M *san* 'suoni'. (Vastaavasti suomalais-volgalainen **ē* > kantamordvan **i*, jos toisen tavun vokaali ei ole heittynyt.)

5.3. **o*:

**kota* > E *kudo*, M *kud* 'talo' = sm. *kota*, sa. *goatte*, ma. *kuđo*

**śođka* > E *śulgo*, M *śulga* 'telkkä (?)', *kuikka* (?) = sm. *sotka*, sa. *čoadđge*, ma. L *šoe*, I *šue*

**ora* > E *ur(o)* 'orava' = sm. *ora-va*, sa. *oar'r-e*, ma. *ur*

**ora* > E *uro*, M *ura* 'iso naskali' = sm. *ora*, sa. Inari *oari* (ieur. laina)

**orja* > E *urē*, *urā*, M *urā* 'orja; palvelija' = sm. *orja*, ? sa. *oar'je* 'lounainen, murt. länsi, etelä' (ieur. laina?)

**poršas*, ? **porčas* > E *purcos*, M *puć* 'porsas' = sm. *porsas* (ieur. laina)

Suomalais-volgalainen **o* > kantamordvan **u*, kun sanan 2. tavussa oli **a*.

6. Kantamordvan **i*

on säilynyt sekä ersässä että mokšassa. Mokšassa *i* voi vaihdella redusoituneen vokaalin kanssa: *pił'gā* 'jalka' : *pāł'gāñā*: 'pikku jalka'. Lisäksi ersässä sillä on liudentumattoman sibilantin jäljessä allofoni *ĩ*; mokšassa sillä on sama allofoni, mutta vain parissa sanassa (jälkkitavuuissa tämä allofoni on mokšassakin yleisesti käytössä): M *šivāl*, *šivāl*, E *šivel* 'liha', M *širā*, *širā*, E *šife* 'vanha'. Yleensä ersän *šj* -kombinaatiota vastaa nimittäin mokšan *ši* -kombinaatio: E *širne*, M *širñā* 'kulta'. Kantamordvan **i* palautuu seuraaviin suomalais-volgalaisen kantakielen vokaaleihin:

6.1. **i*:

**vike-* > E *vije-*, M *vija-* 'viedä, palauttaa' = sm. *vie-*, sa. *vikkā-* (ieur. laina)

**piri* > E *piŕe*, M *peřā* 'aitaus', E *piŕa-*, M *peřa-* 'aidata, ympäröidä', E *peřt*, M *peřf* 'ympäri' (? -*ir-* > -*er-*) = sm. *piiri*, sa. *birrā*

6.2. **ē*:

**mēke-* > E *mije-*, M *mija-* 'myydä' = sm. *myō-*, *myy-*, sa. *miekkā-*

**nēle-* > E *niŕe-*, M *niŕā-* 'niellä' = sm. *niele-*, sa. *njiellā-*, ma. *nela-*

**šēmi*, **šēme-* > E *šime-*, M *šima-* 'juoda' = sm. (vanh.) *siemi* 'kulaus', vir. *seem*

**šēmen* > E (folkl.) *šimeñ* 'juuri; heimo; suku', vrt. sm. *siemen* (baltilainen laina)

Suomalais-volgalainen **ē* > **i*, mikäli 2. tavun vokaali säilyi loppuheitolta. (Sen sijaan **kēli* > E *kel*, M *kāl* 'Zunge; Sprache')

6.3. **e*:

**enā* > E *ine*, M *iñā* 'suuri' = sm. *enā-*, sa. *ædne-*

**kesā* > E *kize*, M *kiza* 'kesä; M myös: vuosi (< ven.)' = sm. *kesā*, sa. *gæsse* (ieur. laina)

**lešmä* > E *lišme*, M *lišmä* 'hevonen' = sm. *lehmä*

*neljä > E *nīl'e*, M *nīl'ä* 'neljä' = sm. *neljä*, sa. *njæl'lje*, ma.L *nəl*, I *nəl*, *nil*
 ?*pektä- > E *piv'e-*, M *piŕ'ä-*, *piš'ä-* 'kirmuta' = sm. (Lönnr.) *pettä-*, *pyöhtä-*
 'kirmuta'

Suomalais-volgalainen *e > kantamordvan *i, kun 2. tavussa on ollut *ä.

Suomalais-volgalaisen kvantiteettiopposition käsittely
 kantamordvassa

E. Itkosen mukaan suomalais-volgalaisesta vokaalijärjestelmästä

<i>u</i>	<i>ū</i>	<i>ü</i>	<i>i</i>	<i>ī</i>
<i>o</i>	<i>ō</i>		<i>e</i>	<i>ē</i>
<i>a</i>			<i>ä</i>	

kehitys on johtanut varhaiskantamordvan vokaalijärjestelmään

<i>o</i>	<i>ū</i>	<i>e</i>	<i>ī</i>
<i>a</i>	<i>ā</i>	<i>ε</i>	<i>ē</i>

jossa kvantiteettiopposition piiriin ovat tulleet myös väljät vokaalit ja jossa lyhyt puolisuuppea ja pitkä suppea vokaali muodostavat oppositioparin, seuraavalla tavalla (Itkonen 1946):

- o* < **u*, **i*, **o*: *moda* < **muta*, *nola* < **nila*, *olgo* < **olki* (2.tavussa **i*!)
ū < **ū*, **ō*, **o*: *jur* < **jūri*, *kulo-*, *kulâ-* < **kōle-*, *kudo* < **kota* (1.tavun *u*
 puolisuuppean **o*:n jatkajana muodostui 2.tavun **a*:n edellä
 hölläliittymäiseksi ja piteni, Itkonen 1946: 310. Alempana tulee puheeksi E.
 Itkosen kantamordvaan oletama vokaalien jako höllä- ja lujaliittymäisiin.)
e < **ü*, **i*, **e*: *šed'*, E murt. *säd'* < **südi*, *kev*, E murt. *käv* < **kivi*, *vef*, E murt.
vär < **veri* (2.tavussa **i*)
ī < **ī*, **ē*, **e*: *vije-*, *vija-* < **vike-*, *nīl'e-*, *nīl'ä-* < **nēle-*, *inē*, *inā* < **enā* (1.
 tavun *i* puolisuuppean **e*:n jatkajana muodostui 2. tavun **ä*:n edellä
 hölläliittymäiseksi ja piteni, Itkonen 1946: 310)
a < **a*: *ando-*, *andâ-* < **amta-*
ā < **ō*: *san* < **sōni* (Itkosen mukaan 2. tavun vokaalin heittyttyä 1. tavun
 vokaali sai sen intensiteettiä ja muuttui kaksihuippuiseksi, siitä > **soan* >
 **sān* > *san*)
ε < **ä*: E *řeš'ē*, M *řeš'ē* < **řaš'i*
ē < **ē*: E *l'em*, M *l'em* < **lēmi* (Itkosen mukaan 2. tavun vokaalin heittyttyä 1.
 tavun vokaali sai sen intensiteettiä ja muuttui kaksihuippuiseksi, siitä **leem*
 > **lēm* > *lem*).

E. Itkosen käsityksen mukaan varhaiskantamordvan kvantiteettioppositio vaikutti vielä kantamordvasssa siinä muodossa, että vokaalit olivat kahta tyyppiä: 1) hölläliittymäisiä, vähän pidempiä, ja 2) lujaliittymäisiä, lyhyempiä. (Vokaalin ja sitä seuraavan konsonantin välinen liittymä on höllä, jos vokaalin intensiteetti on sivuuttanut huippukohtansa ennen konsonantin artikulaation alkua. Jos taas vokaalin intensiteettihuippu edeltää välittömästi konsonantin

artikulaation alkua, on liittymä luja.)

Kantamordvan vokaalit jakautuivat siis kvantiteetin perusteella kahteen tyyppiin:

1): à è ù ì

2): o e

Liittymän erolla selittyy E. Itkosen mukaan, miksi kantamordvan **ε* ja **e* pysyivät erillään, vaikka ersässä **ε* > *e* (M **ε* säilyi), ja toisaalta murteittain ersässä **e* > *ä* (M *kel'*, E *kel'*; E *ved'*, murt. *väd'*).

Viimeisessä kantamordvan vaiheessa tämä kvantiteettiero hävisi ja tultiin järjestelmään

<i>u</i>	<i>i</i>
<i>o</i>	<i>e</i>
<i>a</i>	<i>ε</i>

Tämä vokaalijärjestelmä säilyi mokšassa. Ersässä puolisupea ja väljä etuvokaali (*e* ja *ε*) lankesivat yhteen, mutta muutamissa murteissa ne jäivät elämään, puoliväljä *ε* kuitenkin väljentyen *ä*:ksi. Ersässä nykyään kaikki vokaalit ovat hölläliittymäisiä ja kvantiteetiltaan epämääräisiä. Voi kysyä, onko ersän ns. vapaa painotus heijastuma sen vokaalien laadusta ts. onko ersän painotus jonkinlainen saattoilmiö.

Paino, joka kantamordvassa oli siirtynyt ensi tavun suppealta vokaalilta jälkitavun väljälle vokaalille, ei aina ole palautunut 1. tavulle kuten *moda* < < **muta* -tyypissä. 1. tavun **u* > *o* -muutos, joka varmisti painon 1. tavulle (**muta* >> *moda*), ei ole varsinkaan mokšassa aina toteutunut: M *turva*:, *tārva*: 'huuli' = E *turva*, *torva*. Ravila esittää sen ajatuksen, että ei voi todistaa mokšan painotuksen säilyttävän kantamordvalaista edustusta; voi vain sanoa, että painosuhteiden periaate on periytynyt kantamordvasta mokšaan (Ravila 1929: 109). Mokšassa ensi tavun suppeat vokaalit *u* ja *i* vaihtelevat redusoituneen vokaalin kanssa: (inf.) *putāms* : 1.sg.prs. *pāta:n*, *puta:n*; *pi:l'gā* : (dem.) *pəl'gəñā* : . Painon siirron johdosta ensi tavun vokaali on ilmeisesti jo kantamordvassa voinut heittyä poisikin, esim. E *kšna*, M *šna* 'higna', vrt. liett. *szikszna* (Ravila mts. 110).

2. tavun vokaalit:

Suomalais-volgalaisen kantakielen vokaaleista jälkitavuuissa esiintyi vain kolme, yksi suppea vokaali: **-i*, jolla oli mahdollisesti sanansisäisessä asemassa puolisupea allofoni **-e-*, ja kaksi väljää vokaalia: **a* ja **ä*.

Kantamordvassa oli neljä 2. tavun vokaalia:

1.: yksi redusoitunut vokaali, jolla oli kaksi allofonia: **ə* ja **ɔ*

2. ja 3.: kaksi väljää vokaalia, takainen ja etinen: **a* ja **ɛ*

4.: yksi suppea vokaali, jolla oli kaksi allofonia: **i* ja **i*.

Näistä 1., redusoitunut vokaali, oli normaali suomalais-volgalaisen kantakielen 2. tavun vokaalin, vartalovokaalin, edustaja.

2. ja 3. vokaali, väljät vokaalit, olivat erikoistapauksia, esiintyivät tiettyjen ehtojen vallitessa.

4. vokaali tuli kysymykseen vain tietyissä grammaattisissa morfeemeissa.

1. Jo kantamordvassa redusoituneella vokaalilla **ə* : **ɔ* oli ilmeisesti seuraava jakauma: **ə* esiintyi 2. tavussa, jos 1. tavu oli takavokaalinen ja tavujen välinen konsonantisto liudentumaton; **ɔ* esiintyi 2. tavussa, jos 1. tavu oli etuvokaalinen tai jos tavujen välinen konsonantti tai konsonanttiyhtymän yksikin konsonantti oli liudentunut. Kantamordvan **ə* on edustuneena ersässä *o*:na; mokšassa se on säilynyt, paitsi absoluuttisessa lopussa, missä se edustuu *a*:na; se esiintyy sananloppuisenakin silloin, kun se ei ole absoluuttisessa lopussa. Esim. E *ulo*, gen. *uloń*, M *ula*, gen. *ulǎń* 'leuka', E *tusto*, M *tusta* 'tiheä', mutta M *tustǎ* *viř* 'sanka metsä', E *kuloms*, M *kulǎms* 'kuolla', E *śolǵoms*, M *śolǵǎms* 'sulkea', E *uskoms*, M *uskǎms* 'asko'. Kantamordvan **ɔ* on edustuneena ersässä *e*:nä; mokšassa se on säilynyt, paitsi absoluuttisessa lopussa, missä se edustuu *ɛ*:nä (-*ǎ*). Esim. E *vel'e* 'kylä' : gen. *veleń*, M *vel'e* : gen. *vel'ǎń*, E *kol'gems*, M *kol'ǵems* 'virrata', E *kul'ems*, M *kul'ǎms* 'kuulla', E *piv'ems*, M *piv'ǎms* 'kirnutta', E *muškems*, M *muškǎms* 'pestä'. (Poikkeuksellisia ovat esim. sana M *pižǎl*, E *pižol* 'pihlajanmarja; pihlaja' ja tataarilainen lainasana E *ajgor*, M *ajǵǎr*, joissa toiseen tavuun odottaisi redusoituneen vokaalin etisen allofonin edustajaa. Prolatiivimuodossa M *pingǎva* – vrt. *pingǎ* 'aika' : gen. *pingǎń* – näyttää 3. takavokaalinen tavu ennakoineen redusoituneen vokaalin takaisen allofonin.)

Ersän murteissa, varsinkin mokšalaisvaikutteisissa, voi *o*:n sijasta esiintyäkin *u* ja *e*:n sijasta *i*.

Jos 1. tavun etuvokaalin jäljessä konsonanttina oli liudentumaton sibilantti, oletetaan 2. tavun redusoituneella etisellä allofonilla olleen jonkin verran velaaristunut hahmo: *ɔ*. Näin selittyisivät suhteet E *pižǎ*, M *piza* : gen. *pižǎń* 'pesä', E *pežems*, M *pežǎms* 'pestä pää'. 2. tavun vokaalin velaaristuminen takasi sen, että sibilantti säilyi liudentumattomana; näin säilyi vanha oppositio *s* : *ś* (> vokaalinen välissä *z* : *ǵ*).

Kantamordvan redusoitunut vokaali palautuu seuraaviin suomalais-volgalaisen kantakielen vokaaleihin:

1.1. **i* : *-*e*-

**pučki* : **pučken* > E *počko* : gen. *počkoń*, M *počka* : gen. *počkǎń* 'putki: putken' = sm. *putki* : *putken*

Hueta

**sōni* : **sōnen* > E M *san* : E *sanoń*, M *sanân* 'suoni : suonen' = sm. *suoni* : *suonen*

**kōle*- > E *kulo*-, M *kulâ*- 'kuolla' = sm *kuole*-

Edellisissä tapauksissa kantamordvassa on ollut redusoituneen vokaalin takainen allofoni: 1. tavun vokaali on ollut takavokaali eikä tavujen välisessä konsonantistossa ole ollut liudentunutta konsonanttia.

**kāti* : **käten* > E *ked'* : *ked'eń*, M *kād'* : *kād'ań* 'käsi : käden' = sm. *käsi* : *käden*

**petkel* > E *peťkel*, M *peťkəl'* 'petkel' = sm. *petkel* (ieur. lainasana)

**sülke*- > E *śel'ge*-, M *śal'gə*- 'sylkeä' = sm. *sylke*-

**kaśe*- > E *kaže*-, M *kažə*- 'lahjoittaa' = ma. *kuž-uk*

Edellisissä tapauksissa kantamordvassa on ollut redusoituneen vokaalin etinen allofoni: 1. tavun vokaali on ollut etuvokaali tai tavujen välisessä konsonantistossa on ollut liudentunut konsonantti. Seuraavissa tapauksissa vanha liudentumaton vartalokonsonantti on yllättävästi kantamordvassa liudentunut (Itkonen 1971: 54-) ja 2. tavun vokaalina on vain redusoituneen vokaalin etinen allofoni ollut mahdollinen:

**pure*- > kantamordva **pořə*- > E *poře*-, M *pořə*- 'purra' = sm. *pure*-

**kulke*- > kantamordva **kol'gə*- > E *kol'ge*-, M *kol'gə*- 'tihkua, valua' = sm. *kulke*-

**küle*- > kantamordva **kuł'ə*- > E *kuł'e*-, M *kuł'ə*- 'kuulla' = sm. *kuule*-

**mule*- > kantamordva **mol'ə*- > E *mol'e*-, M *mol'ə*- 'mennä' = sa. *mollä*-

**pane*- > kantamordva **pańə*- > E *pańe*-, M *pańə*- 'leipoa' = sm. *pane*-

**sante*- > kantamordva **sańd'ə*- > E *sańd'e*- (tai: *sańd'a*-), M *sańd'ə*- 'raivata metsää' = sa. *suod'dä*-

*(v)*ole*- > kantamordva **ul'ə*- > E *ul'e*-, M *ul'ə*- 'olla' = sm. *ole*-

1.2. **a*

**kota* : **kotan* > E *kudo* : *kudoń*, M *kud* : *kud'ań* 'kota : kodan' = sm. *kota* : *kodan*

**amta*- > E *ando*-, M *andə*- 'ruokkia' = sm. *anta*-

**kasva*- > E *kaso*-, M *kasə*- 'kasvaa' = sm. *kasva*-

**vasara* > E *užer'*, M *užər'* 'kirves' = sm. *vasara*, sa. *væččer* (ieur. lainasana)

Jos näissä takavokaalin 1. tavussa sisältäneissä sanoissa sanansisäinen konsonantisto on ollut liudentunut, on redusoituneesta vokaalista tullut kysymykseen vain etinen allofoni.

Näissä sanoissa ei 1. tavussa ole ollut alkuperäistä ahdasta vokaalia. 1. tavun ahtaalta vokaalilta on nimittäin 2. tavun **a* vetänyt kantamordvassa itselleen painon, ja painollisena se on säilynyt reduktiolta (alempana kohta 2.). 2. tavun **a* redusoitui siis vain siinä tapauksessa, että pääpaino sanassa säilyi kantamordvassa 1. tavulla.

1.3. **ä*

**lešmä* : **lešmän* > E *lišme* : *lišmeń*, M *lišmä* : *lišməń* 'hevonen : hevosen' =

sm. *lehmä* : *lehmän*

*pektä- > E *piv'te-*, M *pir'ə-*, *piš'tə-*, *pift'ə-* 'kirmuta' = sm. *pettä-*, *pyöhtä-*

Koska näissä sanoissa 1. tavussa on aina etuvokaali, redusoituneesta vokaalista on voinut tulla käyttöön vain etinen allofoni.

Kantamordvan redusoitunut vokaali voi palautua siis kaikkiin kolmeen suomalais-volgalaisen kantakielen 2. tavun vokaaliin. Ehtona on ollut, että 2. tavun vokaali on ollut painoton ja painottomana pääsyt redusoitumaan.

Suomalais-volgalainen 2. tavun **ä* on erikoistapauksissa voinut mokšassa painottomanakin säilyä (*ε*) redusoitumatta (alempana kohta 3.).

2. Kantamordvan **a* palautuu suomalais-volgalaisen kantakielen **a*:han. Kantamordvassa *a* tuli 2. tavussa kysymykseen silloin, kun 1. tavussa oli alkuperäisen suppean vokaalin jatkaja. Sanatyypeissä *moda* (< **mudā*) ja *nola* (< **nula* < **nila*) 2. tavun *a* oli vetänyt kantamordvassa painon suppealta vokaalilta ja painollisena itse säilynyt reduktiolta, vaikka sittemmin menettikin taas painon 1. tavun vokaalille, joka oli väljentyen vetänyt painon taas 1. tavuun.

Mokšassa sananloppuinen *a* on liudentuneen konsonantin jäljessä myöhemmin muuttunut ä:ksi: M *pirä*, *prü* 'pää'. Sama muutos on tapahtunut, jos vokaali on sanansisäisenä joutunut kahden liudentuneen konsonantin tai suhusibilantin ja liudentuneen konsonantin väliin (Paasonen 1903: 99), esim. determ.taiv.gen.-akk. *prüt'*. Muuten se on sanansisäisenä säilynyt *a*:na: ablat. *prüda*. Vrt. E *pira*, *pra*. (Mordvan sana, joka rinnastetaan sm. *perä* -sanaan, on kyllä vokaalirakenteeltaan outo, vrt. E *pize*, M *piza* 'pesä'.)

On odottamattomia tapauksia, joissa 2. tavussa on *a*, vaikka odottaisi kantamordvan redusoituneen vokaalin edustajaa: E M *sala-* 'varastaa' pro E **salō-*, M **salā-*. Onko *sala-* tyypissä 2. tavun **a* palautettu ensi tavun **a*:n jälkeen tai onko se kokonaan säilynytkin reduktiolta 1. tavun *a*:n turvin? Vrt. 2. tavun *ä*.

3. 2. tavun kantamordvalaisesta **ε* vokaalista on niukasti jälkiä. Se on säilynyt vain murteittain mokšassa sellaisissa tapauksissa, joissa myös 1. tavussa on *ε*: M *šejeř* 'kaalinvarsi' (= sm. *sääri* < **säjär*). Samarakenteisia sanoja ovat esim. *pejeřd'əms* 'sirotella', *šeřed'əms* 'olla sairaana'. Ravila oletti 1. tavun *ε*-vokaalin säilyttäneen *ε*:n 2. tavuunkin. On kyllä sellaisiakin mokšan murteita, joissa *ε* esiintyy 1. tavun *ε*:n jäljessä: M (Pš) *pežär'd'əms* 'halveksia', ja on tapauksia, joissa sekin näkyy vetäneen painon 1. tavun redusoituneelta vokaalilta: M *pal'šä:j* 'totisesti', *pəñčəñčü:j* 'västäräkki'.

4. Suppean vokaalin allofonien *i*:n ja *i* :n jakauma oli seuraava: *i* esiintyy liudentumattoman alveolaarin jäljessä, *i* muulloin.

Synnyltään tämä 2. tavun suppea vokaali on sulaumavokaali. Se on yleensä

syntynyt kombinaatiosta redusoitunut vokaali + *j, joka on kuulunut kantamordvassa samaan tavuun. Redusoitunut vokaali edustaa vartalovokaalia, j jota-kin grammaattista morfeemia. (j olisi ilmeisesti palataalistanut syntyvän sulau-mavokaalin aina i:ksi, ellei konsonantistossa olisi ollut estettä: jos redusoituneen vokaalin ja j:n yhdistelmästä olisi tullut aina i, olisivat nykyisin liudentumattomat alveolaarit pakosta palataalistuneet eli vartalokonsonantin tilalle olisi tullut toinen foneemi. Alveolaarin säilymiseksi oli tarpeen takainen allofoni i.)

Esim. E M *udj* 'hän nukkuu; nukkuva' < **udâ-j* < **oδa-ja*; E M *maksi* 'hän antaa; antava' < **maksâ-j* < **maksaja*; E M *niili* 'hän nielee; nielevä' < **niilaj* < **niēlejä*.

Sen sijaan M *palaj* 'hän suutelee; suuteleva' < **palaja*. Tässäkin vartalotyypissä, a-vartalotyypissä, jossa vartalovokaalina ei siis ole redusoitunut vokaali, on kuitenkin ersässä samanlainen sulau-mavokaali, mikä on syntynyt redusoitunut vokaali + j -yhtymästä: *palj* 'hän suutelee; suuteleva'. Ersän muoto on analoginen muoto, mokšan muoto odotuksenmukainen.

i ja j esiintyvät lisäksi säilyneenkin, tavua aloittaneen j:n edellä. j:n edellä redusoitunut vokaali > i tai i riippuen edeltävän konsonantin laadusta (liudentumaton alveolaari + i). Esim. E M *vazijams* 'vasikoida' < **vazâ-j-*, kantasana *vaz* 'vasikka', E M *vacijams* 'tahaantua kuraan' (Paasonen 1903: 84) < **vacâ-j-*, kantasana E *vacé*, M *vacä* 'rapa; ulostus'. Tämä edustus on tyypillinen ersälle; mokšassa j:n edellä on usein edelleenkin redusoitunut vokaali, vrt. E *alijams*, M *alâjams* tai *alijams* 'munia' < E M *al* 'muna'. Onko muutos siis kantamordvan jälkeinen, erikseen kummassakin kielessä tapahtunut?

Kantamordvalainen ja myöhempi 2. tavun vokaalien kato

2. tavun sananloppuinen suomalais-volgalainen *i on kantamordvassa heittynyt pois sanoista, joissa

- 1) 1. ja 2. tavun rajalla oli yksinäiskonsonantti: **veri* > E M *ver*, **veti* > E M *ved*, **süli* > E *sel*, M *sel*, **uni* > E M *on*
- 2) 1. ja 2. tavun rajalla oli sibilanttiloppuinen konsonanttiyhtymä *ks*, *η(k)s*, *kš*: **suksi* > E M *soks*, **joŋsi* > E M *joŋ(k)s*, **süksi* > E M *söks*, **mekši* > E *mekš* (> M *meš*)

Kaikissa näissä tapauksissa on kysymys nominista; verbin 2. tavun vokaali ei kantamordvassa ollut koskaan sananloppuinen.

Jos tavunrajalla oli muunlainen konsonanttiyhtymä tai geminaatta, 2. tavun *-i ei heittynyt pois; se redusoitui. Sen allofonit, takainen ja etinen redusoitunut vokaali *â* ja *a*, ovat mokšassa sanansisäisinä säilyneet. Ne muodostavat edelleen täydennysjakauman: redusoituneen vokaalin etinen allofoni edellyttää, että edellä on palataalinen elementti: 1. tavussa etuvokaali tai konsonantistossa

palataalistunut konsonantti. Takainen allofoni ei näillä ehdoin ole mahdollinen. (Edellä mainittiin muutamasta poikkeustapauksesta.) Mokšassa etisellä ja takaisella redusoituneella vokaalilla on siis allofonin status, ne edustavat molemmat yhtä redusoitunutta vokaalia. Toisaalta takainen *â* muodostaa täydennysjakauman myös sananloppuisen *-a:n* kanssa, etinen *ə* täydennysjakauman sananloppuisen *-ä (ε):n* kanssa. Ersässä kantamordvan redusoitunut vokaali on jakautunut kahdeksi foneemiksi, täysvokaaleiksi *o* ja *e*. *o* on kantamordvan takaisen allofonin jatkaja, *e* etisen. Esim.

**onti* > kantamordv. **undâ* > E *undo* : (gen.) *undoń*, M *unda* : (gen.) *undâń* (= sm. *onsi*)

**künči* > kantamordv. **kenčə* > E *kenče*, *kenže* : (gen.) *kenčeń*, *kenžeń*, M *kenčä*, *kenžä* : (gen.) *kenčâń*, *kenžâń*

**sülke-* > kantamordv. **selgə-* > E *selge-*, M *selgə-*

**särki* > kantamordv. **särgə* > E *serge* : (gen.) *sergeń*, M *särgä* : (gen.) *särgâń*

**pučki* > kantamordv. **pučkâ* > E *počko* : (gen.) *počkoń*, M *počka* : *počkâń*

E. Itkonen on huomauttanut, että suomalais-volgalaisen 2. tavun **i:n* heittyminen sibilanttiloppuisen konsonanttiyhtymien jäljestä mutta säilyminen muiden konsonanttiyhtymien jäljessä johtuu siitä, että sibilanttiloppuiset konsonanttiyhtymät ovat sananloppuisina helposti äännettäviä. Vastaavasti suomalais-volgalainen 2. tavun **-i* on marissa heittynyt yksinäiskonsonantin ja sibilanttiloppuisen (*kš*, *pš*, *tš*) yhtymän jäljestä.

2. tavun suomalais-volgalainen **a* on kantamordvassa

a) säilynyt, jos 1. tavussa oli alkuperäinen suppea vokaali:

**muđa* > kantamordv. **muđa* : > **mo:ða* > *moda* > E M *moda* : gen. *modâń*,

b) muissa tapauksissa se redusoitui. Redusoitunut vokaali säilyi mokšassa sanansisäisenä, mutta muuttui sananloppuisessa asemassa täysvokaaliksi *a* tai *ä*. Ersässä kantamordvan redusoitunut vokaali on aina edustuneena täysvokaalina, vokaaleina *o* tai *e*. (Ersässä on murteita, joissa puolisupeat jälkitavujen vokaalit ovat ummistuneet *u:*ksi ja *i:*ksi.) Myös näissä alkuperäisen 2. tavun **a:n* sisältäneissä sanoissa voivat periaatteessa olla edustuneina 2. tavun redusoituneen vokaalin molemmat allofonit – etinen tulee kysymykseen niissä tapauksissa, joissa näiden takavokaalisten sanojen vartalokonsonantistossa on ollut liudentunut konsonantti. (Kuten edellä olevista esimerkeistä näkyy, myös suomalais-volgalaisen 2. tavun **i:n* sisältäneissä sanoissa voivat olla edustuneina 2. tavun redusoituneen vokaalin molemmat allofonit, vrt. E *serge*, M *särgä* 'särki' ja E *počko*, M *počka* 'putki'.) Esim.

**sata* > kantamordv. **sadâ* > E *sado* : (gen.) *sadoń*, M *sada* : (gen.) *sadâń*

**ora* > kantamordv. **urâ* > E *uro* : (gen.) *uroń*, M *ura* : (gen.) *urâń*

**kalma* > kantamordv. **kalmâ* > E *kalmo* : (gen.) *kalmoń*, M *kalma* : (gen.) *kalmâń*

On kyllä poikkeuksia; 2. tavun vokaali onkin heittynyt:

**kala* > E M *kal* : (gen.) E *kaloń*, M *kalâń*. Samoin **vala* > E M *val*, **vasa* > E M *vaz*, **marja* > E M *-mar* (M myös itsenäisesti: *mar* 'omena')

E. Itkonen tulkitsee ne analogiatapauksiksi: kantamordv. **kalâ* : *kalâń* > *kal* : *kalâń* kuten kantamordv. *nal* 'nuoli' : *nalâń*.

*-*a* -sanoissa on myös horjuvuutta: **kota* > E *kudo*, mutta M *kud*.

Suomalais-volgalainen 2. tavun **ä* on kantamordvassa

oletettavasti säilynyt, jos 1. tavussakin oli *ä*; ersä menetti myöhemmin *ä*-vokaalin (E **ä* > e). Muuten **ä* redusoitui. Redusoitunut vokaali säilyi mokšassa sanansisäisenä, mutta muuttui sanan lopussa täysvokaaliksi. Ersässä se muuttui kaikissa tapauksissa täysvokaaliksi. Koska 2. tavun **ä*:n sisältäneet sanat olivat aina etuvokaalisia, **ä* :tä edustaa ersässä aina e (murteittain *i*), mokšassa *ə* : -*ä*. Esim.

**säjär(i)* > kantamordva **säjär* > E *sejer*, M *säjär* '-varsi'

**kerä* > kantamordv. **kira* > E *kiře*, M *kār*-

**silmä* > kantamordv. **selmä* > E *sel'me* : (gen.) *sel'men*, M *sel'mä* : (gen.) *sel'mæn*

**säppä* > kantamordv. **säpə* > E *sepe* : (gen.) *sepen*, M *säpä* : (gen.) *säpæn*

2. tavun **i*:n redusoituminen tapahtui kantamordvassa. Vrt. **veti* > kantamordv. **vedə* > E M *ved'*, **veri* > kantamordv. **verə* > E M *ver'*. Mutta myös 2. tavun **a*:n ja **ä*:n redusoituminen on tapahtunut kantamordvassa: **sata* > kantamordv. **sadə* > E *sado*, M *sadə*-, **säppä* > kantamordv. **säpə* > E *sepe*, M *säpə*-.

2. tavun vokaalin redusoitumisessa on täytynyt olla kaksi vaihetta. E. Itkonen oletti, että ensin redusoitui 2. tavun suppea vokaali **i*. Sen jälkeen se heittyi pois, jos se fonotaktisesti kävi päinsä. Vasta tämän jälkeen olisivat redusoituneet 2. tavun väljät vokaalit: *-*a* > *ə* : *ə* ja *-*ä* > *ə*, koska vokaalin heittyminen ei koskenutkaan niitä. (E. Itkonen huomauttaa, että samanlaista kaksivaiheista kronologiaa voidaan olettaa marin 2. tavun vokaalin kehityksessä.)

Myöhemmässä kantamordvan vaiheessa ilmenee voimakas tendenssi redusoituneen vokaalin sanansisäisten allofonien sisäheittoon; kysymykseen tulevat siis erilaiset taivutusmuodot ja johdokset. Taivutuksessa tämä aiheuttaa morfoneemisiä vaihteluita. (Tätä ilmiötä kosketeltiin jo edellä s. 53.)

Vokaalisoinnusta

Kantamordvan jälkitavujen vokaalisto, jossa redusoituneella vokaalilla on ollut takainen ja etinen allofoni, ja väljiä täysvokaaleja on ollut kaksi, takainen ja

etinen, viittaa palataaliharmonian olemassaoloon. Vokaalisointu on kuitenkin hämärtynyt kantamordvassa kahdesta syystä:

1) Kantamordvan täysvokaali *a* on menettänyt parinsa *ä*:n. *a* on ollut kantamordvassa ja on edelleenkin sekä ersässä että mokšassa mahdollinen suffiksien vokaali, mutta kantamordvan täysvokaali *ä* ei ollut koskaan suffiksien vokaali. (Se säilyi sanavartalossa vain mokšassa ja vain joissakin sellaisissa sanoissa, joissa 1. tavussakin oli *ä*.)

Ne suffiksit, joiden vokaali oli kantamordvassa jo väljä täysvokaali, ovat siis aina takavokaalin *a* sisältäviä. Suffiksin takavokaalinen asu on sitten yleistynyt kaikkiin vartalotyyppeihin. Esim. prs.yks.1., 2. *-an*, *-at*: E M *palan*, *palat*, infinitiivivartalo *pala-* 'suudella', E M *nil'an*, *nil'at*, infinitiivivartalo E *nil'e-*, M *nil'ä-* 'niellä'; infinitiivi-partisiipin tunnus *-ma*: E *kuloma*, M *kulāma*.; E *nil'ema*, M *nil'ēma*.; ; prolatiivinpäätte E M *-ka*, *-ga* (konsonanttivartalon jäljessä, konsonantin soinnittomuuden, soinnillisuuden mukaan), *-va* (vokaalivartalon jäljessä): E M *oška* (< *oš* 'kaupunki'), E *vir'ga* (> *vir* 'metsä'), E *vel'eva*, M *vel'eva* (< E *vel'e*, M *vel'ä* 'kylä'). Mokšan prolatiivinpäätteen muotoon vaikuttaa kuitenkin mokšalle luonteenomainen myöhäinen *-a* > *-ä* -muutos: sananloppuinen *-a* on (myöhäisenkin) liudentuneen konsonantin tai konsonanttiyhtymän jäljessä muuttunut *-ä*:ksi; sanansisäisenä se on säilynyt *a*:na, jos sitä seurasi liudentumaton konsonantti: M *kād'gā* 'kättä pitkin' (< *kād'*), mutta *kād'gan* 'kättäni pitkin' (Paasonen 1903: 106-).

2) Redusoituneella vokaalilla oli kantamordvassa kaksi allofonia, takainen ja etinen. Kuitenkin jo kantamordvassa etinen allofoni esiintyi 2. tavussa paitsi sellaisissa sanoissa, joiden 1. tavussa oli etuvokaali, myös sellaisissa 1. tavussaan takavokaalin sisältävissä sanoissa, joiden vartalokonsonantistossa oli liudentunut konsonantti. 1. tavun vokaalin laatuun perustuva vokaalisointu ei siis tässäkään vartalotyyppissä voinut säilyä. Vrt. E M *kal* 'kala': abl. E *kaldo*, M *kalda*, elat. E *kalsto*, M *kalsta*, mutta E M *kal'* 'paju': abl. E *kal'de*, M *kal'dä*, elat. E *kal'ste*. Redusoituneen vokaalin kahdesta allofonista kehittyi useimmille mordvan suffiksille kaksi allomorfiä, ersässä *o* ja *e* -vokaaliset, mokšassa *a* : *ä* ja *ä* : *ə* -vokaaliset. Niidenkään käytöllä ei siis kuitenkaan rakenneta vokaalisointua, vaan etisen allomorfin käyttö perustuu paitsi edeltävän palataalisen vokaalin myös edeltävän palataalisen konsonantin olemassaoloon.

Kantamordvassa redusoituneen vokaalin sisältäneiden inessiivin- ja elatiivinpäätteiden yksinomainen takavokaalinen asu *-sa* ja *-sta* mokšassa on mokšan erikoiskehityksen tulosta: *vel'asa* 'kylässä' kuten *modasa* 'maassa', *vel'asta* 'kylästä' kuten *modasta* 'maasta'. Mokšan *ä*:llä ei nimittäin ole takaista allofonia kuten ersän *e*:llä on *ε* (ja ersän murteiden *ä*:lläkin *ǣ*). Ersässä takainen allofoni kuuluu liudentumattoman alveolaarin jälkeiseen asemaan; se takaa alveolaarin liudentumattomuuden (s. 43). Jotta alveolaari säilyi liudentumattomana mokšassa, oli mokšan turvaututtava takavokaaliseen allomorfiin.

Muoto- ja lauseoppi

Mordvan sananmuodot rakentuvat sanavartaloista ja niihin liittyvistä suffikseista. Nominin ja verbin vartalotyypit ovat pitkälti yhdenmukaisia – niihin on vaikuttanut 2. tavun vokaaliston kehitys. Ne on kuitenkin tarkoituksenmukaista esitellä erikseen, koska vartaloiden poikkeavat esiintymisedellytykset – verbivartalohan ei esiinny itsenäisenä koskaan – aiheuttavat myös eroja. Suffiksityypit ovat kuitenkin samoja.

Suffiksityypit

Mordvassa on seuraavanrakenteisia suffiksityyppejä. Sama rakenne on sekä taivutus- että johtosuffikseilla.

1) Pelkästä konsonantista tai konsonanttiyhtymästä koostuvat. Nominilla tällaisia suffikseja ovat esim. genetiivinpäätte *n*, illatiivinpäätte *s*, translatiivinpäätte *ks*, mon.nominatiivin päätte *t*, verbillä esim. finiittisessä taivutuksessa yks.1. ja 2. persoonan päätteet, yks.2.imperatiivin päätte *k*, infiniittisessä taivutuksessa *ž* partisiippi ja gerundi.

Pelkästä vokaalista koostuvia kantamordvaan palautettavia suffikseja ei ole. Erikoistapauksia:

I preteritin tunnus on ersässä kauttaaltaan vokaalinen *i*. Mokšassa se on kuitenkin osassa konjugaatiota konsonantin piirre, sen liudennus.

Prs.yks.3. persoonan päätte ja sen kanssa etymologisesti identtinen päättymättömän tekemisen partisiipin tunnus on ersässä aina vokaalinen *i*, mokšassa *a*-vartaloissa konsonanttinen *j*, muissa vartaloissa vokaalinen *i*. Liudentumattoman alveolaarin jäljessä sillä on kummassakin kielessä takainen allofoni *ɨ*.

Latiivin suffiksi, jolla ersässä on aina konsonantiasu, omaa mokšassa sen vain *a*-vartaloisissa sanoissa. Mokšassa redusoituneen vartalovokaalin sisältäneisiin vartaloihin liittyttyään latiivin **η* on vokaaliutunut, menettänyt konsonantin luonteensa. Esim. E *kudoŋ*, *kudov* 'taloon; kotiin', mutta M *kudu*, E *veleŋ*, *velej*, *velev* 'kylään', mutta M *veli*. Mokšassa on siis tässä tapauksessa pelkästä vokaalista koostuva suffiksi. (Mokšassa allatiivin suffiksinkin vokaali on *i* – jolla allofoni *ɨ*, jos edellä on liudentumaton alveolaari –; etymologisesti siinäkin on kyse latiivin päätteestä.) Sama aines on käytössä myös johtimena.

2) Yksitavuiset konsonantista tai konsonanttiyhtymästä ja vokaalista koostuvat suffiksit. Konsonantilla alkavalla suffiksilla voi olla eri allomorfit, soinnittomalla ja soinnillisella konsonantilla alkavat, sen mukaan, liittyykö suffiksi soinnittomaan vai soinnilliseen konsonanttiin loppuvaan konsonantivartaloon. Myös liudentumattomaan alveolaariin loppuva konsonanttivartalo voi vaatia eri allomorfin kuin muuhun konsonanttiin loppuva konsonanttivartalo. Suffiksilla voi olla myös eri allomorfit sen mukaan, onko vartalo vokaali- vai konsonant-

tivartalo (esim. b)-kohdassa käsiteltävä prolatiivisuffiksi on tällainen).

a) Kantamordvassa suffiksin vokaali on ollut redusoitunut $\hat{a} : \text{ə}$. Näillä suffikkeilla on kaksi allomorfia, joiden vokaalit ovat ersässä o ja e sekä mokšassa \hat{a} ja ə . Konsonantilla tai konsonanttityhtymällä alkavalla suffiksilla voi lisäksi olla eri allomorfit myös sen mukaan, liittyykö se etuvokaaliseen liudentumattomaan vai liudentuneeseen alveolaariin päättyvään konsonanttivartaloon. Jos edellä on liudentumaton alveolaari, on ersän etuvokaalisella suffiksilla myös takaisen ɛ vokaalin sisältävä allomorfi (esim. ablatiivin päätte $d'e, d\text{ɛ}, t'e, t\text{ɛ}$); alveolaarisibilantilla alkavalla etuvokaalisella suffiksilla – inessiivinpäätte – on ersässä vain asu se : vokaalina on aina ɛ ja sibilantti on aina liudentumaton. Mokšassa liudentumattomalla alveolaarilla alkaviin suffikkeihin on yleistynyt takavokaalinen allomorfi, jossa vokaalina on $-a$: $-\hat{a}$. (Murteittain mokšassa on myös etuvokaalista suffiksityyppiä, jossa on $-\text{ä}$: $-\text{ə}$.)

b) Suffiksin vokaali on a . Tällainen suffiksi on esim. nominilla prolatiivisuffiksi: E M *moda-va* 'maata pitkin', *kal-ga* 'kalaa pitkin', *oš-ka* 'kaupunkia pitkin'. Mokšassa vaikuttaa tämän suffiksin kohdalla vielä se, onko edellä palataalinen aines, jolloin prolatiivin päätteellä on myös etuvokaalinen allomorfi : M *vəř-gä, meš-kä*, mutta E *vir-ga, mekš-ka*. Etuvokaalinen päätte on mahdollinen vain sananloppuisessa asemassa. Sen sijaan vokaalina on a , kun päätte on sanansisäisenä: M *käd-gä* 'kättä pitkin', *käd-ga-n* 'kättäni pitkin' (vrt.s. 63).

Johdinsuffiksien joukossa on myös sellainen, jolla on ollut kaksi allomorfia, sekä kantamordvan $*a:n$ että $*\hat{a}:n$ (ja $*\text{ə}:n$) sisältävät. Sellainen on ersän deverbalaalinen substantiivin johdin E *-mo, -ma* (M *-ma*; mokšassa tämä allomorfi on yleistynyt). Esim. E *paloma* 'palaminen', *kuloma* 'kuolema', (murt.) *pel'ima* 'pelko', *pežema* 'päänpesu', *šimema* 'juoma'; *palamo* 'suudelma', *purdamo* 'kiertäminen', *solamo* 'sulaminen', E *čalgamot* 'pellavaloukku' (< *čalga-polkea*). Niissä tapauksissa, joissa johtimen asu on *-ma*, on kantamordvassa ollut 2. tavussa redusoitunut vokaali, *-mo* tapauksissa kantamordvassa taas on ollut 2. tavussa a . Ravila oletti 3. tavun suffiksin vetäneen 2. tavun redusoituneen vokaalin yli itselleen ainakin sivupainon ja saaneen siksi asun *-ma*. Jos taas 2. tavussa ei ollut redusoitunutta vokaalia, ei se luovuttanut lainkaan painoa 3. tavun vokaalille, joka puolestaan itse painottomana redusoitui (ja on nyt ersässä *-mo* -tyyppinä). Vastaavaa kantamordvan painosuhteisiin perustuvaa kehitystä voisi odottaa muidenkin suffiksien kohdalla. Ravila olettaa näin alun perin asian olleenkin. Valtaosassa suffikseja olisi kuitenkin toinen tai toinen allomorfi (redusoituneen vokaalin tai $a:n$ sisältänyt) yleistetty (Ravila 1929: 119-120).

Toisen tai toisen tyyppin yleistyminen on ollut johdonmukaista; poikkeuksellinen on oikeastaan vain mainittu nomininjohdin E *-ma, -mo*. V Hallap kyllä konstruoi esim. seuraavalle deverbalaaliselle johtimelle suffiksiallomorfit $*da, *d'a, *d\hat{a}, *d\text{ə}$: M *aməldams, aməl'dəms, aməl'd'əms*, E

amol'dams, amul'demks 'kerran ammentaa', vrt. *M amâ'lams, amâl'ams*, *E amol'ams, amulems* 'ammentaa (pitempään)' (Hallap 1958). Ilmeisesti näissä tapauksissa on kuitenkin kysymys murre-eroista; sama murre ei käytä kahta allomorfia, sekä *a*:llista että redusoituneen vokaalin sisältävää.

On myös tapauksia, joissa etymologisesti sama-aineksinen suffiksi on edustuneena joko *C+a* tai *C+â* / *C+ə* -tyyppinä. Ne eivät kuitenkaan edusta samaa morfeemia, vaan ovat eriytyneet vokaalin laadun perusteella eri morfeemeiksi. Tässä on siis kysymys funktionaalisista eroista. Tällaisia suffikseja ovat esim. *C+a* -tyyppiä oleva infinitiivi-partisiipin päätte *-ma*, esim. *E kuloma*, *M kulâma* 'on kuoltava', *E M palama* 'on suudeltava', ja *C+â* / *C+ə* -tyyppiä oleva infinitiivin päätte *E -mo, -me*, *M -ma* : *-mâ-*, *-mä* : *-mə-* : *E kulomo*, *M kulâma* 'kuolla', *E nil'eme*, *M nil'ämä* 'niellä', *E palamo*, *M palama* 'suudella'. (Edellä mainittu deverbaalinen substantiivin johdin *E -mo, -ma, M -ma* on myös etymologisesti sama aines.) Ravila kysyi, ovatko nämä tapaukset todisteena siitä, että kantamordvassa painolla olisi ollut erottava, morfologinenkin funktio (Ravila 1929).

c) Suffiksi on aina etuvokaalinen. Näitä päätteitä ovat nominilla esim. komitatiivin päätte, *E nek*, *M nâk*, verbillä esim. I pret. mon.1. ja 2. persoonan päätte, *E me, d'e*, *M mä, d'ä*, sekä monet johtosuffiksit. Vokaali on ersässä *e* (, jolla allofoni *e*, jos edellä on liudentumaton alveolaari; näin allatiivin päätteellä allomorfitt *nen* ja *nen*), mokšassa *-ä* : *-ə*- tai pelkästään *-ə*-, jos suffiksilla on vain sanansisäinen asema.

3) Kaksitavuiset suffiksit. Ne ovat muodostuneet kahdesta yksitavuisesta mutta jo kantamordvassa (tai aiemmin) kaksitavuuksi yhdistyneistä suffikseista. Tällaisia ovat esim. nominin abessiivinpäätte *E vtomo, v'teme, tomo, t'eme, teme*, *M ftâma*, verbin prs. mon.1. ja 2. persoona: *E tano, tado*, *M tama, tada* ja monet yhdysperäiset johtimet.

Substantiivi

Vartalotyypit

Substantiivin yks.nominatiivi voi loppua vokaaliin tai konsonantiin.

Osalla yks.nominatiivissa vokaaliin loppuvista sanoista on vain vokaalivartalo. Vartalovokaali voi sekä ersässä että mokšassa pysyä täysvokaalina läpi koko paradigman (1. vartalotyyppi) tai vartalovokaali pysyy täysvokaalina läpi koko paradigman vain ersässä, mutta vastaavissa sanoissa mokšassa nominatiivin sananloppuisen täysvokaalin sijalla on paradigman muissa muodoissa redusoitunut vokaali. Ersässä vartalovokaali on tällöin *o* tai *e*, mokšassa nominatiivissa *a* tai *ä*, ja paradigman muissa muodoissa *â* tai *ə* (2. vartalotyyppi).

Osalla niistä sanoista, jotka nominatiivimuotonsa ja useiden paradigmanmuotojen perusteella näyttävät kuuluvan 2. vartalotyyppiin, onkin osassa paradigmanmuotoja vokaalivartalon sijasta konsonanttivartalo (3. vartalotyyppi).

Yks.nominatiivissa konsonanttiin loppuvilla sanoilla on sekä konsonanttivartalo että vokaalivartalo (4. vartalotyyppi).

1. vartalotyyppi:

Vartalovokaalina on *a*, joka pysyy täysvokaalina läpi paradigman. Esim. E *M moda* 'maa' : gen. *modañ*, iness. E *modaso*, M *modasa*. Mokšassa sananloppuinen *a* > *ä* liudentuneen konsonantin jäljessä ja myös sanansisäisenä *a* > *ä* kahden liudentuneen konsonantin välissä. Esim. E *pra*, M *prā* 'pää', determ.gen.-akk. E *prañt*, M *prāt*, mutta abl. E *prada*, M *prada*.

Yksitavuisiksi vokaaliloppuisiksi lyhentyneillä omaperäisillä sanoilla on vain vokaalivartalo: E M *ki* 'tie' : gen. *kiñ*, iness. E *kisę*, M *kisa*.

Nuoret lainasanat ja nimet säilyttävät myös vokaalivartalonsa samanlaisena kautta paradigman. Näissä sanoissa 2. tavun vokaalina voivat esiintyä myös *u*, *i*, *o*: esim. *Tatu* : gen. *Taťuñ*, *palt'o* 'palttoo' : mon.nom. *palt'ot*.

2. vartalotyyppi:

Esim. E *užo* 'kulma' : gen. *užoñ*, iness. *užoso*, M *uža* 'kulma' : gen. *užāñ*, iness. *užāsa*; E *ve'le* 'kylä' : gen. *veleñ*, iness. *vel'esę*, M *vel'ä* 'kylä' : gen. *vel'āñ*, iness. *vel'asa*.

3. vartalotyyppi:

Tämä on oikeastaan edellisen, 2. vartalotyypin poikkeustyyppi. Jos näissä E *-o* : *-o-*, *-e* : *-e-*, M *-a* : *-â-*, *-ä* : *-ə-* sanoissa vartalokonsonantistossa on konsonanttiyhtymä, jonka jälkimmäinen jäsen on alveolaariklusiili tai velaariklusiili, osassa paradigmaa muodoilla on tähän konsonanttiyhtymään päättyvä konsonanttivartalo. Tähän konsonanttivartaloon liittyvä päätte on mon.nominatiivin *-t*, sisäpaikallissijojen päätteet illatiivin E M *-s*, inessiivin E *-so*, *-sę*, M *-sa*, elatiivin E *-sto*, *-stę*, M *-sta* ja ablatiivinpäätte E *-to*, *-t'e*, M *-ta*. Näissäkin sijoissa voidaan käyttää kuitenkin myös muotoja, joissa päätte on liittynyt vokaalivartaloon. Paasonen sanoo, että murteet poikkeavat tässä suhteessa suuresti ja että samassakin murteessa on rinnan sekä konsonanttivartaloisia että vokaalivartaloisia muotoja. Erityisesti mokšalaismurteet käyttävät hänen mukaansa kernaasti konsonanttivartaloisia muotoja (Paasonen 1903: 104). Koska mordvan fonotaksi ei hyväksy sellaista tavunloppuista konsonanttiyhtymää, jossa jälkimmäinen konsonantti olisi soinnillinen, menettää vartalokonsonantistossa jälkimmäisenä jäsenenä ollut *d*, *g* konsonanttivartalossa tavun loppuun jouduttuaan sointinsa. Esim. E *pargo*, M *parga* 'vasu', elat. E *parksto*, M *parksta*. Koska konsonanttivartaloisuus merkitsee heti *d* > *t*, *g* > *k* -muutosta, valikoituu ablatiivinpäätteestä, jolla on sekä soinnillisella että soinnittomalla konsonantilla alkava allomorfi (E *-do*, *-d'e*, *-to*, *-t'e*, M *-da*, *d'ä*, *-ta*, *-t'ä*), näihin tapauksiin aina soinnittomalla konso-

nantilla alkava allomorfi. Esim. E *érge* 'helmi', abl. *erkte*, M *pil'gä* 'jalka', abl. *pil'ktä*.

Konsonanttivartalo on käytössä siis vain mon. nominatiivissa, sisäpaikallissijoissa ja ablatiivissa; muissa paradigman muodoissa käytössä on vokaalivartalo eli taivutus on 2. vartalotyypin mukaista.

Mon. nominatiivissa, sisäpaikallissijoissa ja ablatiivissa voi joskus muissakin tapauksissa tulla käyttöön konsonanttivartalo, seuraavissa ainakin mon.nominatiivimuodossa ja ablatiivissa: esim. M *kenčä*, *kenžä* 'kynsi', abl. *kenč'tä*, *kenš'tä* (Paasonen 1903: 19), E *keče* (tässä esimerkissä ei siis ole kysymys sanansisäisestä konsonanttiyhtymästä) 'kauha', mon.nom. *kečt* (myös *kečet*). E *-mo*, *-me*, M *-ma*, *-mä* -päätteisillä sanoilla on konsonanttivartalo riippumatta siitä, onko *m* osa konsonanttiyhtymää vai yksinäiskonsonantti: E *šélme* 'silmä', illat. *šélms*, M *stama* 'sellainen', nom.pl. *stapt* (moksalle luonteenomaisesti *m > p* t:n edellä). Ersässä *šélme* -sanalla voi mon.nominatiivissa olla konsonanttivartalona pelkkä *šél'-: šélt'*. (Ersä käyttää myös yhdyssanaa *šél'ved'* 'kyynel'; vastaavan muodon tuntee myös pari mokšalaismurretta. Ersän *iš'tamo*, *š'tamo*, mokšan *stama* -muodon rinnalla on muoto E *iš'ta*, *š'ta*, mokšan *sta*. Tässä tapauksessa pitempi muoto lienee kuitenkin lyhemmän perusteella muodostunut, sen johdos.)

4. vartalotyyppi:

Konsonanttiin yks.nominatiivi -muodossaan loppuvilla nomineilla on aina myös vokaalivartalo. Vokaalivartalosta muodostuvat genetiivi, myös determ.taivutuksen genetiivi-akkusatiivi, sekä ersässä latiivi. Vartalovokaalina toimii ersässä *o* tai *e*, mokšassa *â* tai *ə*. Esim. E M *kal* 'kala', gen. E *kaloñ*, M *kalâñ*, *viř* 'metsä', gen. E *viřeñ*, M *viřâñ*, lat. E *viřeñ*, *viřej* (mokšassa suffiksin nasaali ei ole enää konsonanttina näkyvissä: M *viři*). Sen sijaan mon.nominatiivin *t* liittyy suoraan loppukonsonanttiin, konsonanttivartaloon: E *kalt*, *viřt'*, M *kalt*, *viřt'*. (Mokšan muodoista näkyy assimilatiovaikutus. Toisenlaisen lopputuloksen tuottava assimilatio vaikuttaa *n*, *ń* -loppuisten sanojen kohdalla: E *jon* 'hyvä', mon.nom. *jot*, E M *lomañ* 'ihminen', E *lomat'*, M *lomat'* - Paasonen 1903: 40.)

Nominatiivimuodossa *s* tai *š* -sibilanttiin loppuvien sanojen vokaalivartaloissa sibilantti soinnillistuu, kuten vokaalien välinen sibilantti yleensäkin (s. 43). Erikoista on, että sanansisäisenä sibilantti voi soinnillistua muissakin paradigmanmuodoissa. Nominatiivissa *s* tai *š*-sibilantteihin loppuvilla sanoilla on siis soinnilliseenkin sibilanttiin loppuva konsonanttivartalo. Konsonanttivartalo edellyttää siten konsonantilla alkavasta suffiksiorfeemistakin sitä allomorfi, joka on käytössä soinnillisen konsonantin jäljessä, esim. prolatiivista *g*-alkuista. Esim. E M *saras* 'kana', gen. E *sarazoñ*, M *sarazâñ*; E *kardas* 'aidattu piha, jossa ulkorakennukset, eläimet jne.', E prolat. *kardazga*; E *řives* 'kettu', gen. (murt., Ba.) *řivižiñ*, determ.taiv.yks.nom. (murt., Kal.) *řivižš*. Kuitenkin kun sibilanttiin päättyvään vartaloon liittyy illatiivin, inessiivin tai

elatiivin päätte, vartalokonsonantti frikatiivistuu ersässä: E *kardas* : ill. *kardajs*, iness. *kardajse* (sibilanttiin loppuvilla sanoilla on ersässä mahdollisuus muodostaa inessiivi toisinkin, siitä s. 78), elat. *kardajste*. Muutos *-zs-* > *-js-* on siis luonteenomainen vain ersälle (Paasonen 1903: 26). (Kumpikaan muutos, sibilantin soinnillistuminen tai frikatiivistuminen, ei koske kolmanteen sibilanttiin *š* päättyviä sanoja. Vrt. E M *oš* 'kaupunki', gen. E *ošni*, iness. E *ošso*.)

Deklinaatiot

Mordvan substantiivia luonnehtii kolme nominin taivutuskategoriaa: kaasus, numerus ja omistajanpersoonaa (possessiivisuffiksi, Px). Kaasukselle on alisteinen determinatiivisuuden kategoria; se sisältää tiedon substantiivin nimeämän referentin piirteestä definiittinen – ei-definiittinen. Mordvan nimitys voi sijoittua myös predikaatiksi lauseeseen, ja siinä asemassa sitä luonnehtivat myös verbin kategoriat: verbin persoonapäätte (Vx) ja tempus (tosin vain osa verbin tempuksista). Tässä jaksossa käsitellään substantiivin taivutusta kuitenkin vain nominin kategorioiden merkinnän kannalta. Myöhemmin käsitellään substantiivia, yleensä nominia, predikaattina.

Substantiivilla on erikseen absoluuttinen taivutus ja possessiivinen taivutus. Edellisessä substantiivin muoto sisältää tiedon kaasuksesta ja siihen liittyvästä numeruksen sekä determinatiivisuuden kategoriasta. Jälkimmäisessä substantiivin muotoon sisältyy sekä tieto kaasuksesta että Px:na myös tieto referentin omistajan persoonasta ja osittain omistetun numeruksestakin.

Absoluuttisessa taivutuksessa on kaksi deklinaatiota, joista voi käyttää nimityksiä perusdeklinaatio ja determinatiivinen deklinaatio. Senluonteisia nimityksiä käyttää mm. vuoden 1980 kielioppi Грамматика мордовских языков: основное склонение (s. 151) ja указательное склонение (s.220). Edellinen deklinaatio on määräisyyden, definiittisyyden, piirteen suhteen tunnusmerkitön, jälkimmäinen tunnusmerkkinen.

Perustaivutusta käytetään ilmauksissa, joita ei määritellä definiittisiksi. Perustaivutusta noudattavat paitsi indefiniittisiä tarkoitteita ilmaisevat sanat, myös sellaiset sanat, joiden kohdalla definiittisyyden määrittely ei ole tarpeen, esim. perheenjäsenten nimityksistä tai muiden tuttujen tarkoitteiden nimistä voidaankin käyttää perustaivutusta niiden definiittisyydestä huolimatta. Proprit noudattavat perustaivutusta; niille ei ole olemassa oppositiota ei-definiittinen : definiittinen.

Numeruksia mordvan substantiivi tuntee kaksi: yksikön ja monikon. Edellinen, tunnusmerkitön muoto, voi ilmaista myös kollektiivisia tarkoitteita. Perustaivutus omaa vain yhden monikonmuodon, mon.nominatiivin. (Muut sijat korvataan perustaivutuksessa yksikön sijamuodoilla.) Täydellinen monikonparadigma on vain determinatiivisella taivutuksella. Siinä paradigman kaikki muodot sisältävät monikon tunnukseksi luokiteltavan aineksen (E *t'ne*, M *-t'nä* : *-t'na-*).

Kaasuksia ersän kirjakielen perusdeklinaatioon lasketaan kuuluvaksi kaksitoista, mokšan kirjakielen deklinaatioon kolmetoista. Kolmea näistä ei Paasonen kuitenkaan paradigmaansa sisällyttänyt (Mordwinische Chrestomathie 01-03).

Possessiivisella taivutuksella mordva merkitsee kuusi persoonaa (*minä, sinä, hän, me, te, he*) omistajiksi; sama taivutus voi ilmoittaa myös, onko omistettuja yksi vai useampia.

Seuraavassa esitetään deklinaatiot, niiden paradigmatt, sellaisina kuin Paasonen ne esitti ja esimerkkisanoina käytetään samoja, joita Paasonenkin käytti.

Perusdeklinaatio

Esimerkkisanat : *moda* 'maa', *vel'e* 'kylä'.

Yksikkö

	ersä	mokša
nominatiivi	<i>moda</i> <i>vel'e</i>	<i>moda</i> <i>vel'ä</i>
genetiivi	<i>moda-ni</i> <i>vel'e-ni</i>	<i>moda-ni</i> <i>vel'ä-ni</i>
allatiivi	<i>moda-nien</i> <i>vel'e-nien</i>	<i>moda-nid'i</i> <i>vel'ä-nid'i</i>
ablatiivi	<i>moda-do</i> <i>vel'e-de</i>	<i>moda-da</i> <i>vel'ä-da</i>
translatiivi	<i>moda-ks</i> <i>vel'e-ks</i>	<i>moda-ks</i> <i>vel'ä-ks</i>
illatiivi	<i>moda-s</i> <i>vel'e-s</i>	<i>moda-s</i> <i>vel'ä-s</i>
inessiivi	<i>moda-so</i> <i>vel'e-se</i>	<i>moda-sa</i> <i>vel'ä-sa</i>
elatiivi	<i>moda-sto</i> <i>vel'e-ste</i>	<i>moda-sta</i> <i>vel'ä-sta</i>
prolatiivi	<i>moda-va</i> <i>vel'e-va</i>	<i>moda-va</i> <i>vel'ä-va</i>
latiivi	<i>moda-v</i> <i>vel'e-j</i>	<i>moda-v</i> <i>vel'i</i>

Ikäsuhteiltaan tämä paradigma on monikerroksinen. Siinä on uralilaiseen kantakieleen palautettavia kaasuspäätteitä.

Nominatiivi on mordvassa kuten kaikissa muissakin uralilaisissa kielissä päätteetön, tunnusmerkitön kaasus.

Genetiivinpäätteenä on jo uralilaisessa kantakielessä ollut **n* (Janhunen 1982: 30). Tällä päätteellä muodostavat genetiivinsä edelleen kaikki suomalaisvolgalaiset kielet ja lisäksi samojedikielet. Mordvan genetiivinpäätteessä *n* herättää huomiota liudennus, joka näyttää jo kantamordvalaiselta. Se on selitetty analogiseksi yleistymäksi etuvokaalisista sanoista (Itkonen 1972: 160; myös liudentuneen konsonanttiaineksen vartalossaan sisältävät tai liudentuneeseen konsonanttiin päättyvät sanavartalot ovat saaneet saman allomorfin kuin etuvokaaliset sanat). Mordvan murteiden tutkijat ovat kuitenkin löytäneet eräistä ersämurteista ja muutamasta mokšamurteestakin liudentumatonta genetiivinpäätettä. Sekä Serebrennikov että Itkonen olivat taipuvaisia näkemään niissä relikhtiedustuksen (Serebrennikov 1967: 16, Itkonen 1972: 161-2); liudennus ei siis olisi ollutkaan kantamordvalainen tai kantamordvassa ehdoton. Näissä tapauksissa on aina kysymys konsonanttiloppuisista takavokaalisista sanoista. Loppukonsonantti näyttää olevan aina liudentumaton alveolaari (näin ainakin esimerkeissä Itkonen 1972: 160-1). Tämä onkin luonteva ympäristö säilymistapauksille. Kun kuitenkin muissakin varmasti alkuaan liudentuneissa suffiksimorfeemeissa suffiksi voi ainakin yhdessä murteessa (eKal) menettääkin liudennuksensa liudentumattomaan alveolaariin loppuvan sanavartalon jäljessä: vrt. determ.yks.nom M *tols* 'tuli', mutta eKal. *tols*; determ.yks.gen.-akk. M *tol'*, mutta eKal. *tol* (Paasonen 1903: 50), olisi sekін mahdollisuus otettava huomioon, että samassa asemassa genetiivin jo kantamordvalainen *n* -päätteenkin on voinut menettää liudennuksen. (Tosin vain mokšamurteessa *n* liittyy konsonanttivartaloon, suoraan alveolaarikonsonanttiin: *kudn*, *orn*, ersämurteissa vokaalivartaloon: *sarazun*, *skalun*, *mostun*, *ruzun* – esimerkit mainitusta Itkonen tutkimuksesta 1972: 160-1.)

Uralilaisen kantakielen akkusatiivinpäätte **m* (Janhunen 1982: 30) on kantamordvassa ilmeisesti langennut yhteen genetiivinpäätteen kanssa; mordvan fonotaksi ei nimittäin ole hyväksynyt sananloppuista *m* -nasaalia. Vrt. yks.1.persoonan päätte **-m* > *-n* (s. 123). Tosin mordvan *n* kaasus on vain poikkeustapauksessa objektin sijan merkki: objektina olevalla proprilla (tai pronominilla) on tämä muoto. Muuten määräisen objektin merkitsemiseen – jollaisen **m* akkusatiivi alkuaan on merkinnytkin – käytetään mordvassa kantamordvalaisena aikana kehittynyttä determinatiivisen taivutuksen muotoa, josta alempana. Proprin merkitseminen determinatiivisen taivutuksen muodolla oli tarpeetonta, minkä takia siinä saattoi säilyä vanhempi merkitätapa. (Itkonen 1972: 164-5.) Mordvalaiskielten sukukielistä **m*-akkusatiivin tai sellaiseksi rekonstruoitavan kaasuksen tuntevat kaikki suomalais-permiläiset kielet, ugrilaisista kielistä mansi, ja samojedikielet.

Uralilaisesta kantakielestä asti ovat säilyneet mordvaan myös ablatiivi ja latiivi. Mordvan ablatiivinpäätte E *do*, *d'e*, *de*, *to*, *t'e*, *te*, M *da*, *ta*, *d'ä*, *t'ä*

palautuu uralilaisen kantakielen erosijanpääteeseen **tA*. Uralilainen **tA* –erosija on kuitenkin mordvassa paikallissijan funktiossa ainoastaan adverbintaivutuksessa; substantiivintaivutuksessa se on grammaattinen sija (pientä alempana mainittavaa poikkeusta lukuun ottamatta). Sama funktionmuutos on tapahtunut itämerensuomessa ja saamessa; saamessa sija on säilynyt elävänä substantiivinparadigman muotona tosin vain monikossa. Myös itämerensuomessa ja saamessa sija on säilyttänyt erosijan luonteensa vain adverbintaivutuksessa. Marin substantiivin paradigmasta se puuttuu täysin; adverbien erosijainen muoto on oudosti **ti*-tyyppiä. Permiläisissä ja ugrilaisissa kielissä uralilainen erosija on menettänyt mahdollisuutensa erosijaisen adverbinkin muodostukseen. Kummallakin alueella substantiivilla on kuitenkin **tA*-muodoksi selitetty paikallissija, ei kuitenkaan erosija. Permiläisissä kielissä on tällainen prolatiivinen sija, oikeastaan kaksikin (Vászoly 1968: 47-81) – erosija saa helposti kielissä prolatiivisenkin funktion –, ja ugrilaisissa kielissä on samaan **tA*-lähtömuotoon palautettu olosija (Korhonen 1991: 168-174). Samojedissa **tA* on jälleen erosijaisen adverbien pääte (Janhunen 1980: 76). Sekä samojedissa että suomalais-volgalaisissa kielissä **tA* on myös substantiivin yhdyseräisten paikallissijojen erosijan jälkimmäisenä aineksena (marissa tosin pääte on taas tyyppiä **ti*).

Mordvan latiivinpääteellä (E *v, j*, Atr. *η*, M *v*, sulaumavokaali *u* tai *i*), joka palautuu kantamordvan **η*-pääteeseen, on vastine vain samojedikielissä. Kantasamojediin voidaan palauttaa adverbien latiivinpääte *η* (Janhunen 1980: 76). Mordvankin latiivi on siinä mielessä lähellä adverbienpäätetä, että latiiivia ei suinkaan muodosteta kaikista substantiiveista. Tästä syystä eräät kieliopit eivät sitä ole esittäneetkään substantiivin paradigman sijana. Näin menettelee esimerkiksi Грамматика мордовских языков 1962 ersän substantiivin paradigman esittäessään (s. 84); mokšan substantiivin paradigmassa se esitetään (mts. 85) yhdessä *s*-illatiivin kanssa; kyseessä olisi latiivi-illatiivi (ersänkin *s*-kaasusta nimitetään samoin) – ikään kuin siis **η* ja *s* olisivat allomorfeja, jotka liittyvät eri sanatyyppeihin. Erillään latiivin ja illatiivin, molemmat substantiivin kaasuksina, esittää usin kielioppi (1980).

Mordvan paikallissijoihin kuuluu prolatiivikin. Ersässä ja mokšassa pääteellä on samat kantamordvasta periytyvät allomorfit: vokaalivartalon jäljessä *va*, konsonanttivartalon jäljessä *ga* tai *ka* konsonantin soinnillisuudesta riippuen. Esim. E M *moda* 'maa' > *modava*, E *todov*, M *todu* 'höyhen' > E *todovga*, M *toduga* (allomorfi on siis määräytynyt kantamordvalaisen muodon mukaan! Tämäkin substantiivi on **η*-johdos, jonka konsonantti on siis mokšan erikoiskehityksen aikana vokaaliutunut), E M *oš* 'kaupunki' > *oška*. Pääte on mokšan erikoiskehityksen aikana saanut etuvokaalisissa vartaloissa etuvokaalisetkin allomorfit, esim. *vir* 'metsä' > *vərgä*, *šedi* 'sydän' (tämäkin **η*-johdos!) > *šedi-gä*, *meš* 'mehiläinen' > *meškä*. (Mutta sensijaan määräisen taivutuksen prolatiivin esittelyssä puheeksi tuleva postpositio on *ezga*, ei **ezgä!*

Tämä prolatiivimuoto on nimittäin jo kantamordvassa kiteytynyt asemaansa. Suffiksin *a* osoittaa, että prolatiivin päätteellä on täytynyt olla kantamordvassa paino: s. 69.) Etymologisesti mordvan prolatiivi on ilmeisesti sama kuin saamen temporaali ja prolatiivi; muodot eivät kuulu kuitenkaan saamessa substantiivin deklinaatioparadigmaan, vaan niillä on adverbien status: sa.N *bæi've* 'päivä' > *bæi'veg* 'päivällä', sa.L *kaddē* 'ranta' > *kaddēk* 'rantaa pitkin'. Kyseessä on uralilaiseen kantakieleen asti palautuva **k*-latiivin vokaaliloppuinen allomorfi **kV*. Sellaista olettaa Janhunen (1982: 30). Prolatiivin funktiossa **kV*-ainesta käyttävät kuitenkin vain mordva ja saame.

Mordvan translatiivilla E M *ks* on mahdollisesti myös uralilaiseen kantakieleen asti ulottuva historia. Sillä on vastine itämerensuomen translatiivissa ja mahdollisesti myös samojedin predestinatiivisen deklinaation tunnuksessa (Janhunen 1989: 298-). On kysytty, onko translatiivilla edustaja myös saamessa. Saamen latiivimuotojen (N *vuolas* 'alas') rakenne on tunnetusti epäselvä. Norjansaamen muodon perusteella olettaisi muotoa alkuaan kolmitavuiseksi **alaksi* -tyypiksi, mutta vastaava inarinsaamen muoto todistaa muodon alkuperäisen kaksitavuisuuden puolesta. Yhdessä tapauksessa saamessa on kuitenkin selvä **ksi* -loppuinen adverb: *luk'sâ* 'etelään', vrt. *lu-lle* 'etelä'; substantiivi on **IA* -johdos. (Korhonen 1981: 230.) Saamessa on kuitenkin kysymys aina paikanadverbista, ei substantiivin sijasta. Niin mordvan kuin itämerensuomenkin muoto kuuluu substantiivin paradigmaan eikä se sellaisena ole koskaan paikallissija. (Tosin itämerensuomessakin on translatiivimuotoisia paikkaa ilmoittavia adverbeja.) Translatiivin synty on selitetty kahdella tavalla jo aiemmin (Hakulinen, SKRK 3. painos 88): siinä olisi liitetty peräjälkeen kaksi latiivintunnusta, **k* ja **s*, tai se olisi alkuaan johdin, denominaalinen **ks*. Janhunen, joka vertaa samojedin tunnusta itämerensuomen kaasukseen, asettuu jälkimmäisen selityksen kannattajaksi kysymällä "Olisiko ajateltavissa, että tässä on kyse yhteisuralilaisesta aineksestä, ehkä alunperin johtimesta, jolle jo varhain on kehittynyt sijapäätettä muistuttavia tehtäviä?" (Janhunen 1989: 301). Samojedin kannalta aineksen selittäminen johtimesta käsin on tietysti luontevaa. Toisaalta itämerensuomen ja saamen translatiivimuotoiset tulopaikallisuutta ilmoittavat paikanadverbit johdattavat tietenkin ajatuksen latiivisuffikseihin, samoin translatiivin asema essiivin parina itämerensuomen järjestelmässä. Kuten mordvan latiivin **η* (myöhemmin s. 102) niin myös latiivin **k* näyttää olleen kyvytön ottamaan peräänsä Px:n. Itämerensuomen kannalta tässä voisi nähdäkin translatiivin motivaation: sm. *taa* < **tayak*, mutta *taakseni* < **tayakseni*. Niin mordvassa kuin itämerensuomessakin substantiivin translatiivi on predikatiiviadverbiaalin sija. Sekin olisi kuitenkin sopusoinnussa sijan tulosija-alkuperän kanssa. Uralilaisen kantakielen tulo- ja olosijasta, **k* ja **nA* -sijoista – tai toisesta niistä –, on moniin sgr.kieliin kehittynyt juuri predikatiiviadverbiaalin sija (esimerkkejä löytyy ugrilaisista ja permiläisistä kielistä, saamesta ja itämerensuomesta). Se seikka taas, että mordvan

translatiivi – kuten vironkin translatiivi tai saamen essiivi – on sekä dynaamisten että staattisten ilmausten predikatiiviadverbiaali, ei tulosija-alkuperän selitystä heikennä. Predikatiiviadverbiaalin sijalle on sgr. kielissä tyypillistä, että sen kohdalla nominin paradigmaa muuten kannattavat oppositiot – paitsi mainittu paikallissijojen muuten merkitsemä dynaamisuus – staattisuus-oppositio, myös numerusoppositio (mordva ja saame) ja definiittisyyden oppositio (mordva) – helposti kumoutuvat ikään kuin predikatiiviadverbiaali olisi liukumassa adverbina lähemmäksi verbiä.

Mordvan paikallissijasarja, *s*-aineksiset illatiivi, inessiivi ja elatiivi (illatiivi E M *s*, inessiivi E *so*, *se*, M *sa*, elatiivi E *sto*, *ste*, M *sta*), näyttää olevan suomalais-volgalaisen kauden innovaatiota. Perussijan, illatiivin, varaan rakentuivat kaksi muuta, erosija liittämällä perään juuri mainittu **tA*-ablatiivin päätte, olosija liittämällä perään uralilaisesta kantakielestä asti periytynyt **nA*-olosijapäätte. (Mordvan deklinaatio ei sitä primaarina kaasuspäätteenä tunne, eikä päätettä löydy mordvan paikanadverbeistakaan. Sen sijaan sen avulla näyttää muodostetun muutamia ajanadverbeja; niistä myöhemmin.) Inessiivinpäätteessä on kantamordvassa tapahtunut samanlainen assimilatio kuin suomessakin; päätteen sibilantin soinnittomuus todistaa sen, että kyseessä ei ole alkuperäinen yksinäissibilanti, vaan konsonanttityhtymä. Paikallissijojen muodostamisen periaate ei ollut ainutkertainen; samoin on esim. kantasamojedi muodostanut substantiivin paradigmaan paikallissijasarjan: latiivin päätteen varaan olo- ja erosijan samat **nA* ja **tA* -päätteet liittämällä (Janhunen, 1980 76). Perussija illatiivi on mordvassa alkuperäisessä muodossaan: sen päätte on *s*. Marikin on muodon säilyttänyt, mutta ei illatiivina vaan latiivina – mordvan ja marin substantiivinparadigmaan kuuluu kaksi erilaista tulosijaa, illatiivi ja latiivi –; itämerensuomi ja saame käyttävät *s*-illatiivinpäätettä, nimittäin sen allomorfia **sV*, vain possessiivisen taivutuksen illatiivin muodostamiseen. Muuten illatiivi on uusiutunut muissa suomalais-volgalaisissa kielissä: itämerensuomessa ja marissa *s*-aines on saanut peräänsä toisen latiivisen aineksen, saame on kehittänyt aivan erilaisen illatiivin ilman *s*-ainesta. Samaan lähtömuotoon (**-s-nA*) palautettavan inessiivin tuntevat kaikki suomalais-volgalaiset kielet ja samaan lähtömuotoon palautettavan elatiivin samat kielet maria lukuun ottamatta. (Marissa kombinaatio **s+*ti*-erosija tulee kyllä kysymykseen, mutta vain pronomien taivutuksessa.) – Inessiivillä on ersän šokšalaismurteissa sibilantiin loppuvien vartaloiden jäljessä päätteinä *na*, *ne*: *kardas* > *kardasna*, *kardasne*. Ravila olettaa, että muodossa on inessiivin päätettä pelkkä *nV* (1935: 46-7 alav.), koska samassa murteessa illatiivi ja elatiivi ovat tyyppiä *kardajs*, *kardajstä* (vrt. s. 72–) eli **kardas+sna* jonon olisi täytynyt tuottaa muoto **kardajsnä*. Kuitenkin **nA*-aineksenkin olisi täytynyt liittyä soinnilliseen sibilantiin päättyvään vartaloon *kardaz-* (s. 72) ja tuloksena olisi ollut vain **kardazna*. Äänteelliset vaikeudet ovat samansuuruiset, selitettäköön *kardasna*-muoto kummin päin tahansa, **sna* tai **na* -päätteen

sisältäväksi. Paradigman kokonaisuuden kannalta **snA*-selitys on luontevampi. Toisessakin tapauksessa **sn* > *s* assimilaatio näyttää kantamordvassa estyneen: nasaaliloppuisessa sanatyypissä inessiivinpäätte on *-sne: on 'uni' > iness. onsne*. (Ravila on kuitenkin sitä mieltä, että tässäkin ei ole kysymys mistään reliktilistä, vaan kontaminaatiosta: inessiivin *se* + sibilanttiloppuisten sanojen inessiivinpäätte *ne*. – Ravila 1935: 46-7 alav.)

Allatiivi on nuorempi kuin edelliset kaasukset. Se on kiteytynyt kaasukseksi vasta kantamordvalaisena aikana. Sen pääteaines on E *neń*, (jos vartalo päättyy liudentumattomaan alveolaariin:) *neń*, murt. *nie, ne*, M *ńdi*. Ersän kaasuspäätte voi vastata mokšan päätettä: ersässä *-ńd'* > *-ń-* eräissä muissakin grammatteisissa morfeemeissa (Paasonen 1903: 41). *ńdi* -päätte on syntynyt postpositiorakenteessa. Sen ainekset ovat pääsanan genetiivinpäätte *ń* ja postpositioivartalon *ʔe-, ʔej-* (= sm. *tyvi*) latiivimuoto; mokšan päätte *-i* selittyy latiivin **-ŋ*-aineksen synnyttämäksi. Mordvan postpositiorakenteissa tulee pääsanana sijana kyllä käyttöön nominatiivikin, mutta tässä tapauksessa, allatiivissa, oli kysymys ennen kaikkea elollisten olentojen nimiin liittyvästä rakenteesta, ja niiden yhteydessä postpositiorakenteen pääsanakin on genetiivimuotoinen. (Samasta *ʔe-, ʔej-* < **tüŋi* -sanavartalosta syntyneitä postpositioita tai postpositioista kehittyneitä kaasuspäätteitä löytyy muistakin sgr.kielistä. Tätä postpositiota voi pitää suomalais-ugrilaisen kantakielen perintönä; ei voi uskottavasti selittää, että samasta substantiivista – 'puun paksu tyvipää' – olisi paralleelista syntynyt moneen kertaan, useassa eri sukukielessä, postpositioivartalo.) Ersän allatiivinpäätte loppukonsonanttiin *ń* vrt. pronominaaliadverbeja E *kozón*, *kozóni* 'minne'.

Kirjakielten kielioppi (Gramm. 1980) esittää näiden kaasusten lisäksi molemmista kielistä

abessiivin E *vtomo, vʔeme, tomo, ʔeme, teme*, M *ftāma*: E *jalga-vtomo* (< *jalga* 'ystävä'), M *varma-ftāma* (< *varma* 'tuuli'), E *pe-vʔeme* (< *pe* 'loppu'), E *oš-tomo*, M *oš-ftāma* (*oš* 'kaupunki'), E *ked-ʔeme*, M *kād-ftāma* (E *ked'*, M *kād* 'käsi') (s. 177-), sekä mokšasta

kausatiivin *nksa: kajmā-nksa* (< *kajmā* 'lapio'), *užarā-nksa* (*užar* 'kirves') (s. 152, 178)

ja vielä molemmista kielistä

komparatiivin E M *ška*: E *či-ška* (< *či* 'päivä'), M *kizā-ška* (< *kiza* 'kesä; vuosi') (s. 176-).

Abessiivi ja kausatiivi deklinaatioon kuuluvatkin. Paasosen varovaisuus kummankin suhteen on kuitenkin ymmärrettävää. Abessiivi on paitsi kaasus myös karitiivinen johdostyyppi. Mordvassa tämän päätte sisältyvät sanat ovatkin usein selviä johdoksia: E *lopavtomo čuvtne* 'lehdettömät puut', M *kartuzftāma prac* 'hänen lippalakiton päänsä' (Gramm. 1980 177). Saman päätteaineksen etymologiset vastineet sukukielisissä ovatkin vain karitiivisia

adjektiivinjohtimia: sm. *ttoma-*, *ttömä-* : *käsi*, *käte-* > *kädetön*, *kädettömä-*, sa. *tæb'me: giētā* > *giedātæb'me* 'kädetön', mari *tāme*, *δāme: kit* > *kittāme* 'kädetön', udm. *tem: ki* > *kitem* 'kädetön', komi *tēm: ki* > *kitem* 'kädetön'. Sama karitiivinen johdin on tunnettu jo uralilaisessa kantakielessä (Janhunen 1982: 29). Pääte on alkuaan kaksimorfeeminen. Ensimmäinen morfeemi on varsinaisesti karitiivinen **ktA*, jälkimmäinen on nomininjohdin **mA*. Kaikissa muissa suomalais-permiläisissä kielissä paitsi mordvassa on karitiivisen johdoksen lisäksi erillinen abessiivinpääte, kaasuspääte. (Sekin on kaksimorfeeminen synnyttäen; siinä karitiiviseen ainekseen on liittynyt latiivinen kaasuspääte, yleensä latiivin **k*. Janhunen on olettanut samojedin perusteella uralilaiseen kantakieleen yksimorfeemistakin **ktA* -suffiksia; ei ole varmaa, onko se ollut kaasuspääte vai sekin johdin - Janhunen 1982: 31.) Mordvassa toista muotoa ei ole. Samalla muodolla, jolla on johdoksen funktio, on selvää kaasuskäyttöäkin: E *kije ved' langa sed' sed'i užeřev'teme, rubankavtomo?* 'kuka vesien yli sillat silloittaa ilman kirvestä, ilman höylää?' (Paasonen, Wb. 488a), M *mes varmaftāma vel'səkš'nat, sil'di marftāma pupārat?* 'miksi kaatuilet tuuletta, kompastelet mättäitä?' (Gramm. 1980 178).

Mokšan kausatiivi puolestaan oli vielä äsken yksinomaan postpostiorakenne; Paasonen esittääkin postposition Chrestomathie-kirjansa sanaluettelossa (s. 65): M *inksa* 'tähten, vuoksi' (Hän vertaa postpositiota toiseen postpositiovartaloon, jonka merkitys mordvassa on 'ete-': M *inġ-əl'-; inksa* olisi siis inessiivimuoto eli sananmukaisesti "edessä".) Kantamordvassa on toisesta postpositiorakenteesta kehittynyt kaasusmuoto, allatiivi. *inksa*-postposition kieliopillistuminen kaasuspäätteeksi on vasta mokšan erikoiskehityksen aikainen. Tämän tapahtuman myöhäisyyttä kuvastaa sekini, että toisin kuin allatiivi kausatiivi ei vielä ole päässyt mokšassa persoonapronominin paradigmaan (vrt. Gramm. 1980 255, 256).

Komparatiivia ei sen sijaan ole syytä lukea deklinaatioparadigmaan kuuluvaksi. Sen pääteaines *-ška* on uuteen funktioon joutunut substantiivi *ška* 'aika' (Paasonen, Chrestomathie 136). Tätä substantiivia käytetään myös adjektiivinjohtimena, esim. *alašaška* 'hevosensuuruinen' (Paasonen, mts. Muistakin sgr. kielistä on esimerkkejä siitä, että ajanjaksoa merkitsevä substantiivi on kieliopillistunut ekvatiivisen johtimen funktioon.) Useimmissa tapauksissa *-ška* -loppuinen muoto onkin johdos, ekvatiivinen adjektiivi. Ainut selvästi ei-adjektiivinen käyttö edellyttää päätteen liittymistä ajanjaksoa merkitsevään sanaan: E *ist'a eřsil' anšak nedlaška* 'sitien meni vain viikon verran', M *ś'adānga kiza kizāška kopornāžā af vid'amkš'ni* 'sitien koko kesän mittaan selkäni ei suoristu' (Gramm. 1980 176-). Kun päätteen liittymismahdollisuudet ovat näin rajalliset, on luontevampaa tulkita se adverbinpäätteeksi eikä deklinaation kaasukseksi. Tässäkin tapauksessa substantiivi on siis kuitenkin kieliopillistunut taiputusainekseksi – muotoja ei käy tulkitseminen yhdysanoiksi. *ška* on esimerkkitapauksissa taipumaton pääteaines.

Sen sijaan voi kysyä, tulisiko komitatiivi lukea deklinaation kaasukseksi. Sen päätte on E *-ńek*, M *-ńak*; liudentumattoman alveolaarin jäljessä ersässä on allomorfi *-nek*. Paasonen puhuu ML -teoksessaan komitatiivi-suffiksista (s. 15, 112), mutta ei siis esitä sitä Chrestomathie-teoksensa deklinaatioparadigmassa. Kirjakielten kielioppi (1980) esittää muodon, mutta ei kaasuksena vaan kollektiivi-ilmausten muodostajana: E *avańek-ějkakšńek*, M *řăďăńak-idńak* 'äidit ja lapset', E *skalnek-řevenek*, M *traksńak-učarıak* 'lehmät ja lampaat' (s. 149). Kaasukseksi komitatiivin on kuitenkin määritellyt Cygankin Šugurovon ersäläismurteen kuvauksessaan. Hän sanoo sen liittyvän täysin vapaasti substantiiveihin ja hän määrittelee muodolle komitatiivisen funktion (Cygankin 1961: 346, 347). Myös Šahmatov esittää komitatiivin (1910: 790).

Sekä kirjakielissä että murteissa muotoa käytetäänkin kaasuksen luonteisesti, komitatiivisesti ilmoittamaan, kenen tai minkä kanssa subjekti toimii tai kenen tai minkä kanssa objekti on toiminnan kohteena. (Näin käytetään itämerensuomalaisissa kielissäkin **-nek* -komitatiivia.) Komitatiivi edellyttää rakenteeseen siis pääsana-subjektia tai -objektia. Pääsana voidaan kuitenkin ilmaista paitsi nominijäsenenä myös pelkästään predikaatin persoonamuotoon sisältyvänä, subjektiin tai objektiin viittaavana suffiksina. Esim. E (Šug.) *velńiik tusť Šibirıuv* 'he lähtivät koko kylä Siperiaan' (Cygankin mts. 346), M *i tusť inksńanza, savsem kudarńak* 'he lähtivät häntä hakemaan ihan morsiamen noutajien kanssa' (Paasonen, MV IV 827); M *veń perf strojak čerkav popńńak řiakńńak i narodńak* 'yön aikana rakenna kirkko pappeineen, diakoneineen ja väkineen' (mts. 883).

Etymologialtaan mordvan komitatiivi on sama kaasus kuin itämerensuomen komitatiivi. Saamen yksikön komitatiivi kuuluu myös samaan yhteyteen, vaikka sen kantasaamelainen asu onkin rekonstruoitu vokaaliloppuiseksi: **-jnV* (Korhonen 1981: 224). (Vokaalin kvaliteetista saamenlaskielet antavat ristiriitaisen todistuksen; inarinsaamen perusteella on oletettava alkuperäistä suppeaa vokaalia, norjan- ja venäjänsaamen perusteella väljää vokaalia. Itämerensuomessakin viron murteissa ja vatjassa komitatiivinpäätteessä on väljä vokaali: Korhonen, mts. 225.)

Edellä esitettyyn Paasonen paradigmaan voisi siis lisätä ersän osalta kaksi kaasusta, abessiivin ja komitatiivin, sekä mokšan osalta näiden kahden kaasuksen, abessiivin ja komitatiivin, lisäksi kausatiivin. Näin ersän kaasusten lukumääräksi kuitenkin tulisi 12 ja mokšan kaasusten lukumääräksi 13.

Kumpaankin mordvalaiskieleen on lainattu tataarista vielä vokatiivi, joka sekin on joskus tulkittu kaasuspäätteeksi. Se muodostetaan sukulaisnimistöistä tai muussa suhteessa puhujaan olevien henkilöiden nimityksistä ja sen päätte on *-aj*, (M liudentuneen konsonantin jäljessä:) *-ăj*, *-kaj*: E *řel'aj!* 'vanhempi veli!' < *řel'a*, M *jalgaj!* 'ystävätär!' < *jalga*, *at'aj!* 'isoisä!', 'appi!' < *at'a*, E *paťaj!*, M *paťaj!* 'vanhempi sisar!' < E *pať'a*, M *pať'ä*; E M *avakaj!* 'äiti!', 'hyvä rouva!',

M myös: 'anoppi!' < E M *ava*, E *l'el'akaj!* 'vanhempi veli!', E *pat'akaj!* 'vanhempi sisar!', *mir'dekaj!* 'mieheni!' < *mir'de*, *tejt'er'kaj!* 'tyttäreni!' < *tejt'er*. Tämän päätteiden funktiona ei kuitenkaan ole osoittaa kaasuspäätteiden tavoin sanan asema lauseessa vaan tuoda puhutteluun kohtelias sävy. Pääte toimii siis pragmaattisen partikkelin tavoin ja onkin sellaiseksi tulkittava.

Adverbien muodostuksessa käytetään myös joitakin sellaisia päätteitä, jotka aiemmin ovat olleet nominin kaasuspäätteitä. Niitä esitellään adverbien muodostusta käsiteltäessä.

Monikko

Perustaivutuksen monikolla on vain yksi kaasu, monikon nominatiivi, jonka pääte on kummassakin kielessä *t*. Esim. E M *moda* 'maa' > *modat*, E *vele*, M *vel'ä* 'kylä' > E *vel'er*, M *vel'ər*, E M *kal* 'kala' > E *kalt*, M *katt*, E M *vir* 'metsä' > E *vir't*, M *vir't*. Kaikki perustaivutuksen monikon obliikvisijat korvataan vastaavilla perustaivutuksen yksikön tai determinatiivisen taivutuksen monikon sijoilla. **t* on uralilaisesta kantakielestä periytyvä mon.nominatiivin pääte, tarkemmin sanoen nominatiiviin kuuluva monikon tunnus. Sama pääte on itämerensuomessa ja saamessa mon.nominatiivilla. Mari on substantiivilleen kehittänyt uuden monikontunnuksen, mutta *t* löytyy vielä marin verbin konjugaatiosta sieltä, mistä sen sgr.kielissä verbistä odottaakin löytyvän, nimittäin mon.3. persoonan muodon lopusta. Uusi monikontunnus on permiläisten kieltenkin substantiivilla eikä **t*-ainesta löydy niistä mistään muustakaan asemasta. Obinugrilaiset kielet ja samojedi sen sijaan ovat päätteiden säilyttäneet deklinaatiossaan. Samaa *t*-päätettä mordva saattaa käyttää aivan toisenlaiseenkin funktioon: koordinaatioon (s. 106).

Determinatiivinen deklinaatio

Yksikkö

	Ersä		Mokša
nominatiivi	<i>modas'</i> <i>vel'es'</i>		<i>modas'</i> <i>vel'as'</i>
genetiivi-akkusatiivi	<i>modan't'</i> <i>vel'en't'</i>		<i>modat'</i> <i>vel'at'</i>
allatiivi-illatiivi	<i>modan't'en'</i> <i>vel'en't'en'</i>		<i>modat'i</i> <i>vel'at'i</i>
ablatiivi	<i>modado'n't'</i> <i>vel'ed'en't'</i>		
elatiivi	<i>modasto'n't'</i> , <i>modan't' ejste</i> <i>vel'esten't'</i> , <i>vel'en't' ejste</i>		
ablatiivi-elatiivi			<i>modat' ezda</i> <i>vel'at' ezda</i>
inessiivi	<i>modason't'</i> , <i>modan't' ejse</i> <i>vel'esen't'</i> , <i>vel'en't' ejse</i>		<i>modat' esa</i> <i>vel'at' esa</i>
prolatiivi	<i>modavan't'</i> , <i>modan't' ezga</i> <i>vel'evan't'</i> , <i>vel'en't' ezga</i>		<i>modat' ezga</i> <i>vel'at' ezga</i>

Mordvan determinatiivinen deklinaatio muodostuu jälkiliitteiden avulla. Niitä on kahta eri tyyppiä. Toinen tulee käyttöön nominatiivissa, toinen genetiivi-akkusatiivissa ja sen varaan rakentuvissa muodoissa: allatiivi-illatiivissa – joka on alkuperältään postpositorakenne – ja paikallissijat korvaavissa postpositorakenteissa. Ersässä determinatiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivinpäätteen avulla voidaan muodostaa synteettisesti kaikki obliikvisijatkin.

Mordvan läheisyydessä on muitakin determinatiivisia jälkiliitteitä, jälkiartikkeleita käyttäviä kieliä. Vepsässä on nähtävissä determinatiivista deklinaatiota ennakoiva vaihe (E. Itkonen 1966: 257), ja determinatiivisen aineksen näkee kliittisesti liittyvän nominin perään niin venäjän luoteismurteissa kuin Kuolan saamelaiskielissäkin. Kyseessä on siis areaalinen ilmiö.

Mordva on kuitenkin ainoa determinatiivisen deklinaation tunteva sgr.kieli. Definiittisyyden piirteen kieliopillistajana se ei kylläkään ole ainoa. Unkarissa niin definiittisyys kuin indefiniittisyyskin saavat kieliopissa merkintänsä kahtena etuartikkelina.

Nominatiivissa käyttöön tullut definiittisyyden tunnus *ś* on alkuperältään demonstratiivipronomini. Demonstratiivista *śe* on vokaali heittynyt. Mordvan determinatiivisen nominatiivin muodostustapa on typologisesti odotuksenmukainen: muoto on rakentunut sen deiktisen pronominin varaan, jolla puhuja viittaa itsestään kauimpana olevaan, kuulijaa lähellä olevaan asemaan. Definiittistähän on se, minkä kuulija pystyy identifioimaan: "definiteness /

indefiniteness is a hearer-related pragmatic feature" (Givón 1984: 419). (Ei ole hämmästyttävää, että mordva, joka nominilausekkeessa sijoittaa määritteet pääsanan eteen, on determinatiivisen deklinaation kuitenkin muodostanut jälkiartikkelin avulla. Determinatiivisen artikkelin paikka nominin edessä tai jäljessä näyttää olevan riippumaton kielen perussanajärjestyksestä, OV vai VO - Givón mts. 226, 227. Kieli, joka demonstratiivipronominia käyttää tietyllä puolella nominiä, voi sijoittaakin painottomaan asemaan vastakkaiselle puolelle demonstratiivista syntyneen determinatiivisen artikkelin - esimerkkejä Givón, mts. 226-.)

Erikoista mordvan determinatiivisessa deklinaatiossa on ensi silmäyksellä se, että nominatiivin merkintään käytetään eri ainesta kuin genetiivi-akkusatiivin merkintään. Tälle on luonnollinen selitys. *še*-pronominin akkusatiivimuotoa ei ollut kantamordvassa olemassa, sen korvasi aina merkintä predikaattiverbissä. Tällaisessa tapauksessa oli aina käytettävä objekti-konjugaation muotoa.

Kantamordvalainen determinatiivisen genetiivi-akkusatiivin päätte **ńt'* menetti nasaalin jo kantamordvassa: **ńt' > t'* (Paasonen 1903: 40). Tätä tyyppiä on mokšan sijapäätte. E. Itkosen mukaan ersän päätte *ńt'* on analoginen, siihen on uudelleen sijoittunut perusdeklinaatiosta Cx *ń*. Kantamordvan **ńt'*-yhtymä on usein tulkittu koostuneeksi perustaivutuksen genetiivistä *ń* ja "läheisestä" demonstratiivista *t'e* (esim. Feoktistov 1975: 293). Kuten mainittiin, determinatiiviset artikkelit syntyvät ennen kaikkea "etäisistä" demonstratiiveista. Kantamordvassa näyttää olleenkin toinenkin *t'e*-morfeemi, ainakin pronominivartaloihin liittynyt tähdentävä, kontrastoiva *t'e* (E *t'e'te*, M *t'it'ä* 'juuri tämä', E *šet'e* = "painokas *še*" - Paasonen, Chrestomathie 122, 140). Tämä aines voikin luontevasti selittyä determinatiivisen taivutuksen rakentajaksi. Kontrastoitu on määräinen, definiittinen. On eri asia, mikä tämä pragmaattinen partikkeli on etymologialtaan; tässä tapauksessa on tärkeää, että se jo kantamordvassa oli käytössä tähdentävänä partikkelina.

Jo kantamordvassa on toinenkin determinatiivisen deklinaation kaasun muodostunut determinatiivisen genetiivi-akkusatiivin varaan: allatiivi-illatiivi. Sehän oli postpositiorakenne, jossa postposition pääsana oli merkitty determinatiivisella genetiivi-akkusatiivilla.

Ersän erikoiskehityksen aikana determinatiivisen genetiivi-akkusatiivin päätte on saanut kaikkiin obliikvisijoihin – niihin, joilla on determinatiivinenkin muoto – soveltuvan tunnuksen statuksen: se on liitetty suoraan perustaivutuksen muodon perään, esim. abl. *modado-ńt'*, iness. *modaso-ńt'*, elat. *modasto-ńt'*, prolat. *modava-ńt'*. Ersässä on näiden muotojen sijasta mahdollista käyttää toisenlaistakin, vanhempaa rakennetta. Kantamordvassa paikallissijat on muodostettu toisin, käyttämällä erityistä postpositiorakennetta.

Determinatiivisen taivutuksen paikallissijojen muodostuksessa otettiin kantamordvassa käyttöön nimittäin vielä yksi demonstratiivi, *e*-pronomini, ja

varsinkin siitä johdettu vartalo *ez-*. Tämä pronomini *e-* on myös "etäinen" demonstratiivi. Mokša käyttää determinatiivisen taivutuksen paikannilmauksiin vain näitä rakenteita, ja ersässäkin ne ovat mahdollisia mainittujen ersän erikoiskehityksen aikaisten synteettisesti rakentuneiden muotojen ohella. Postpositio muodostetaan siis pronominivartalosta, ja niitä on käytössä kaksi. *ez-*tyypin avulla ersä muodostaa kaikki rakenteensa, nimittäin inessiivin, elatiivin ja prolatiivin, ja mokša ablatiivin ja prolatiivin; inessiivin mokša tekee suoraan *e-*vartalosta.

Perustaivutuksen illatiivilla ja latiivilla ei ole vastinetta determinatiivisessa taivutuksessa! Ei sellaista liioin ole translatiivilla, joka etymologisesti saattaisi olla tulosija sekkin. Determinatiivisen taivutuksen allatiivilla on kaikki tulosijan tehtävät; sen takia siitä on edellä paradigma-*taulukossa* käytettykin nimitystä allatiivi-illatiivi.

On mielenkiintoista, että paikallissijojen rakentamiseen otettiin juuri demonstratiivipronominivartalo eikä esim. jotakin paikallisuutta merkitsevää vartaloa, jommoinen oli kantamordvassa otettu allatiivin muodostukseen. Pronominin valinta osoittaa, että postpositiorakenteinkin kieli oli muokkaamassa nimen omaan determinatiivista ilmaisua. Vartalot *e-* ja *ez-* ovat kiinnostavasti eritasoisia. *e-* toimii myös adverbivartalona: M *eza* (ill.) 'sinne, tuonne', E *ese*, M *esa* (iness.) 'siellä, tuolla', E *este*, M *esta* (elat.) 'sieltä, tuolta' (Paasonen, Wb. 343, 344, 345). *ez-* toimii vain postpositiovartalona, jolla on pääsana – se voi olla kyllä pelkkä Px, mikä onkin tyyppillistä sgr.kielten postpositioille: E *ejsēm* (-zs- > -js-: s. 72–) 'minussa', *ezezet* 'sinuun' (Paasonen, Chrestomathie 64 — pronominin taivutukseen, possessiiviseen taivutukseen, voidaan siis muodostaa illatiivikin, jota ei determinatiivisessa taivutuksessa ole). *ez-*vartalo on siis jo kantamordvassa muodostunut determinatiivisen taivutuksen elementiksi, sidonnaiseksi morfeemiksi, joka ei elä itsensä varassa vaan tarvitsee aina pääsanana. On merkillistä, että se ei ole agglutinoinutun pääsanaan. Eihän pääsanaan jo kantamordvassa kuulunut determinatiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivin päätte, äänneellisesti verraten vahva *ńt*, ole allatiivi-illatiivinkaan tapauksessa agglutinoinumista pystynyt jarruttamaan.

Kuten mainittiin, mokša tarvitsee kaksi vartalotyyppiä, *ez-* ja *e-*vartalot. Tämä on tarkoituksenmukaista. Mordvan postpositiosarjoille on tyyppillistä pitäytyminen tiettyssä sarjassa. Yleinen sarja on muotoa (M) *ala* 'alla', *alda* (abl.) 'alta', *alu* (lat.) 'alle'; toinen sarja on muotoa (M) *malasa* (iness.) 'lähellä', *malasta* (elat.) 'läheltä', *malas* (illat.) 'lähelle'. Esim. ablatiivinpäätteen omaavasta muodosta voidaan heti päätellä sarjan muiden jäsenten muoto: niihin ei kuulu *s-*kaasuksia. Mokša ei siis voinut käyttää samaa postpositiovartaloa sekä determinatiivisen ablatiivin että determinatiivisen inessiivin muodostukseen. Ersä saattoi tyytyä yhteen postpositiovartaloon: ersän ablatiivia ei koskaan muodosteta postpositiorakenteena, vaan ablatiivista on ersässä käytössä yksinomaan yhdysperäinen kaasuspäätte (-*don't*, -*d'ent*). Sen sijaan

ersän determinatiivisen deklinaation postpositiorakenteinen elatiivi on omaksunut ablatiivinkin funktiot! (Alhoniemi 1992:2.) Ablatiivi ei perusdeklinaatiossakaan ole paikallisija, ja sikäli ersän ratkaisu on selvä. Mokšan ablatiivin postpositiorakenteen motivoi sen käyttö yleisenä erosijana: se korvaa nimittäin elatiivin. Ersä ja mokša ovat tehneet päinvastaisen ratkaisun, mutta malli on kantamordvalainen: allatiivi-illatiivi. Voi kuitenkin olettaa, että siinä kantamordvan vaiheessa, jossa *ez*-vartalon avulla rakennettiin definiittisiä paikanilmauksia, niitä tarvittiin muuhunkin kuin olosijan ja prolatiivin merkintään. Mokšan voi olettaa syrjäyttäneen myöhemmin ablatiivillaan elatiivin, allatiivi-illatiivin analogian mukaisesti. Mutta muodostuiko definiittisten paikanilmausten sarja todella ilman keskeistä sijaa, tulosijaa? Ilmeisesti on ajateltava, että determinatiivisen taivutuksen nominatiivi, genetiivi-akkusatiivi ja sen varaan muodostunut determinatiivinen allatiivi olivat pitkään determinatiivisen taivutuksen ainoat muodot ja että jo tuolloin determinatiivinen allatiivi otti muutkin tulosija-funktiot kantaakseen. Postpositiorakenteisten muotojen idea on kantamordvalainen, mutta itse asiassa vain yksi muoto, prolatiivin edustaja, on sama ersässä ja mokšassa. Ilmeisesti postpositiorakenteet eivät vielä olleet täysin kiteytyneet asemiinsa kantamordvassa.

Edellä käytettiin determinatiivisen taivutuksen sijoista sellaisia termejä kuin genetiivi-akkusatiivi ja allatiivi-illatiivi, jommoisia perustaivutuksen paradigmaan ei sisällynyt. Havainnollistakoot ne sitä suurta eroa, mikä perustaivutuksen ja determinatiivisen taivutuksen välillä funktionaalisti vallitsee. Kyseessä ei ole kaksi vain yhden tunnusmerkin, definiittisyyden suhteen vastakkaista paradigmaa, vaan kyseessä on samalla kaksi eri kaasusparadigmaa.

Monikko

Determinatiivisen taivutuksen monikon paradigma muodostuu käyttämällä monikollista etäistä demonstratiivia *ne* (= sm. *ne*, *nä*-. Etäisen ja läheisen demonstratiivin oppositio on siis tässä tapauksessa mordvassa kumoutunut: muodot ovat äänteellisesti langenneet yhteen). Nominatiivissa *ne*-aines lisätään perustaivutuksen nominatiivin perään. Genetiivi-akkusatiivi ja allatiivi rakentuvat nominatiivin varaan: mon. nominatiivimuodon perään liitetään perustaivutuksen yksikössä käytetty sijapäätte. Ersä muodostaa myös ablatiivin näin. Mokšan ablatiivi on jo postpositiorakenne, ja monikossakin sillä on myös elatiivin funktio. Postpositiorakenteita ovat myös mokšan inessiivi ja prolatiivi. Ersä saattaa muodostaa paikallissijat, inessiivin, elatiivin ja prolatiivin joko postpositiorakenteina tai synteettisesti liittämällä mon.nominatiivimuotoon perustaivutuksen kaasuspäätteen. Kaikissa muodoissa mukana oleva aines *E t'ne*, *M -t'ná*: *-t'ná-* on siis determinatiivisen taivutuksen monikon tunnus.

	ersä		mokša
nominatiivi	<i>moda'ne</i>		<i>moda'nä</i>
genetiivi-akkusatiivi	<i>moda'neñ</i>		<i>moda'näñ</i>
allatiivi-illatiivi	<i>moda'neñeñ</i>		<i>moda'nänd'i</i>
ablatiivi	<i>moda'ne'de</i>		
elatiivi	<i>moda'ne'ste, moda'neñ ejste</i>		
ablatiivi-elatiivi			<i>moda'näñ ezda</i>
inessiivi	<i>moda'ne'se, moda'neñ ejse</i>		<i>moda'näñ esa</i>
prolatiivi	<i>moda'ne'eva, moda'neñ ezga</i>		<i>moda'näñ ezga</i>

Monikon paradigmojen suhteen perustaivutus ja determinatiivinen taivutus eroavat toisistaan vielä jyrkemmin kuin yksikön perustaivutuksen ja determinatiivisen taivutuksen paradigmat. Kyseessä ei ole tässäkään tapauksessa kaksi yhden opposition, definiittisyyden piirteen, varaan rakentunutta paradigmaa. Determinatiivisen taivutuksen monikon paradigma on muotoutunut determinatiivisen taivutuksen yksikön paradigman mukaiseksi; perustaivutuksen monikon paradigmaan, sen yhteen ainoaan sijaan, sitä ei voi verratakaan.

Determinatiivisella taivutuksella osoitetaan, että kuuliija pystyy identifioimaan sen referentin, johon substantiivilla viitataan. Determinatiivisella taivutuksella on kuitenkin toisiakin funktioita.

Indefiniittinenkin referentti voi saada determinatiivisen taivutuksen muodon. Sillä voidaan osoittaa, että kysymyksessä on spesifi indefiniittisyys: vaikka puheena oleva on kuulijalle identifioimaton, on puhujalla enemmän tietoa siitä: E *er'zan narodoñ ike'leñ valme'revkses' tonavtos* 'muuan ersän kansan vanha sananlasku opetti, että---', M *vants' r'el'evizorsa dokumental'naj fil'ma, kosa er'afksu lomañt's azändžžä, koda---* 'hän katseli television dokumenttifilmiä, jossa joku iäkäs henkilö kertoi, kuinka--'. Indefiniitti-pronominin yhteydessä substantiivilla onkin usein determinatiivisen taivutuksen muoto: E *ve vel'eseni' eras' ajs' xvastun Mikit* 'eräässä kylässä eli suupaltti Mikit', *sex'te mejel'ce vagonstoñt' vejke soldatos' serged's Minkañeñ* 'viimeisestä vaunusta joku sotilas huusi Minkalle', (Kažl.) *vanan vexkä krajnij kudingit' äzda tolingä pala* 'näen kuinka muutamassa laitimmaisessa tupasessa loistaa valo' (tässä murretyypissä ero- ja olosijailmaus ovat langenneet yhteen).

Indefiniittisen referentin yhteydessä käytetyllä determinatiivisen taivutuksen muodolla viestitään mahdollisesti sitäkin, että puheeksi tullut referentti tulee jatkossa olemaan tärkeä: E *seske dil'nezevs' bajagiñes, di klassos sovas' od učitel'ničas'* 'siltoin alkoi kello soida ja luokkaan astui uusi opettaja', *tarksink užerenk! --- Nesink, vazoška ver'gižes!* 'vetäkää esiin kirveenne! Katsokaa, tuolla on vasikankokoinen susi!'

Oppositio indefiniittinen : definiittinen, joka monikossa on muodollisesti

ollut lähes olematon – perustaivutuksessa on vain yksi monikon muoto – näyttää ruvenneen monikossa murenemaan. Aiemmin monikon perustaivutuksen puuttuvat obliikvisijamuodot korvattiin yksikön sijamuodoilla. Nytemmin niitä on ruvettu korvaamaan monikon determinatiivisen taivutuksen muodoilla.

Yhdelle alueelle, jolla nomini toimii, ei determinatiivinen taivutus juurikaan ulotu. Moni substantiivin taivutusmuoto voi sijoittua predikaatiksi, paitsi nominatiivi luonnehtivaan ja identifioivaan predikatiivirakenteeseen, genetiivi omistajan tai lajin predikatiiviksi, inessiivi ja prolatiivi lokaaliseksi predikatiiviksi, elatiivi alkuperän predikatiiviksi, ablatiivi inklusiiviseksi predikatiiviksi ja nykykielissä translatiivikin luonnehtivaksi predikatiiviksi, jos verbi on preteritissä tai infinitiivinä. Kaikissa obliikvisijoissa predikatiivi taipuu aina perusdeklinaation mukaan; determinatiivisen paradigman muotoon verbin persoonapäätte ei voi liittyä. Predikaatinominilla onkin lähes aina luonnehtiva funktio, ja perustaivutuksen muoto on senkin takia odotuksenmukainen. Nominatiivinen predikatiivi voi olla funktioltaan myös identifioiva ja tässä yhdessä tapauksessa käytetään odotuksenmukaisesti determinatiivisen taivutuksen muotoa. (Erikoistapauksesta, jossa luonnehtivankin predikatiivin sijana on determinatiivisen taivutuksen nominatiivi, tulee puhe alempana, s. 90.) Monikkumuotoisista ilmauksista definiittisyyden – indefiniittisyyden piirre on häviämässä kuten edellä mainittiin. Näin predikatiiviasemaankiin voi ilmaantua monikon determinatiivisen taivutuksen muoto: *M sodasi, što ton t’äštijnän ezda* ‘hän tietää, että sinä olet kynänkäyttäjä’.

Kaasusten käytössä determinatiivinen taivutus eroaa perustaivutuksesta keskeisten sijojen osalta. Perustaivutuksen ja determinatiivisen taivutuksen ero ei siis rajoitu definiittisyyden merkintään. Paitsi että paradigmata ovat erituiset, keskeisten kaasusten funktiot ovat paradigmoissa erilaiset.

Kaasusten käyttö

Nominatiivi

Perustaivutuksen yksikön nominatiivi on

- 1) subjektin sija: E *val’malo olgo kučan’ vaksso ašt’eš lišme* ‘ikkunan alla olkikuvon luona seisoivat hevonet’, M *Mitrič’ inksa sas mast’arskâjsta loman’* ‘verstaasta tuli mies hakemaan Mitritsiä’,
- 2) objektin sija: E *lišme ramiñ* ‘ostin hevosen’, *kandiñ ved’ di simiñ* ‘toin vettä ja join’, M *ardš’, ardš’, mušt’ kudñä* ‘he kulkivat, kulkivat, löysivät tupasen’, *vandi nâjan niinge fkâ loman’* ‘huomenna tapaan vielä yhden ihmisen’,
- 3) objektinsukuisen MÄÄRÄN adverbiaalinen sija: E *mon pel’(e) ije učiñ*, M *mon učân päl’ä kiza* ‘minä puoli vuotta odotin’,
- 4) luokittelevan predikatiivin sija: E M *son loman’* ‘se on ihminen’,
- 5) substantiiviattribuutin sija: mordvassa (kuten muissakin Venäjän alueella puhuttavissa sgr.kielissä) on usein vaikea määrittellä sanaliiton ja yhdyssanan

rajaa, tajuta mikä on sanaliitto ja mikä yhdyssana. Uusin kielioppi (1980) esim. ilmoittaa vain, että "sanaliitot" kirjoitetaan erilleen: E *kil'ej pango* 'lehmäntatti', "koivu sieni", *val šulmavks* 'sanaliitto', "sana solmu", mutta "yhdyssanojen" osat yhteen: E M *modamar* 'peruna', *moda* 'maa' + *mar* (ersässä sana *mar* ei ole enää yksin käytössä, vrt. M *mar* 'omena; -marja'). Yhdyssanaksi sana määräytyy aina niissä tapauksissa, joissa sandhi on muokannut sananrajaa: E M *ved'gev* 'mylly', *ved* 'vesi' + *kev* 'kivi'. Mokšassa on kuitenkin tendenssi merkitä yhdysviivaa käyttäen nekin sanat yhdyssanoiksi, joissa ei ole tällaista äänneellistä perustetta: *kelu-panga* 'lehmäntatti',
 6) postposition pääsanana sija silloin, kun se ei nimitä definiittistä referenttiä: E *kudo vaksso* 'talon luona', *kudo vakssto* 'talon luota', *loman ikel'e* 'ihmisen edessä; ihmisten edessä', M *kiš jotaj jomla kud vakska* 'tie vie pienen talon ohitse'.

Perustaivutuksen monikon nominatiivi,

perustaivutuksen monikon ainoa sija, on subjektin ja objektin sija. Esim. E *vir udalo pakšasoht' čorat vans't alašat* 'metsän takana olevalla pellolla paimensivat nuorukaiset hevosia' (Gramm. 1980 210-), *son ants sarast* 'hän ruokki kanoja; hän ruokki kanat', *šimd'i lišmet'* 'hän juottaa hevosia; hän on juottava hevoset' (Колядёнков 1954: 196), M *rä vel'asa efašt' čebär lomati'* 'siinä kylässä eli hyviä ihmisiä', *son ants sarast* 'hän ruokki kanoja'.

Mon.nominatiivi tulee käyttöön myös lukusanojen yhteydessä (s. 119) sekä parissa rakenteessa, joista kumpikin määrittää verbiä adverbialina. Nominativus absolutus -rakenteiksi voisi nimittää seuraavia, joissa nominatiivimuotoinen pääsana on ruumiinosan nimi; sillä on attribuuttinaan adjektiivi tai partisiippi (kaikissa esimerkeissä *n*-partisiippi!): E *pul'džadoŋ pillk (pil'ge* 'jalka') *aš'ti'an, keped'eŋ ke'* (*ke'* 'käsi') *oznutan* 'olemme jalat polvistuneina, rukoilemme kädet kohotettuina', M *jakat vača pekt'* (*pekä* 'vatsa') 'kuljet vatsa nälkäisenä'. Seuraavissa esimerkeissä on latiivisesta adverbista ja substantiivin mon.nominatiivista koostuva rakenne: E *sit' alov pant (pando* 'vuori') 'he tulevat alas mäkeä', M *väfi meŋäl't keped'ams, alu mastärt vačkäd'ams* 'kohottaa kohti taivasta, paiskata vasten maata' (Bartens 1970: 254-). Näissä ei sentään ole kyse prepositiorakenteista (jollaisia mordvan sukukielistä käyttävät vain itämerensuomi ja saame) – vaikka substantiivi yksin (*pant, meŋäl't, mastärt*) ei kaasuskäytöltään tällaisena sovellukaan verbin määritteeksi vaan tarvitsee täydennykseksi latiivisen adverbien. Näillä rakenteilla on nimittäin ilmeinen yhteys edellä nominativus absolutus -rakenteina esitelyihin; latiivisen adverbien jäljestä voi rakenteessa tavata ruumiinosankin nimen kuten nominativus absolutus -rakenteissa: E (murt.) *mäj kanič't (kaniir* 'kyynärpää') *kšumad'ims* 'tyrkätä kyynärpäällä taaksepäin, "takaisin kyynärpäät"'.
 "takaisin kyynärpäät".

Seuraavat reduplikoidut adverbit näyttävät nyt ersässä mon.nominatiivimuotoisilta: E *tarkat tarkat* 'paikoittain', mutta vrt. M *vastak vastak* 'paikoittain'.

Determinatiivisen taivutuksen nominatiivi

on subjektin sija. Esim. E *učitel'és maks' tenze převt' poladoms tonavt'ne manzo Kazańse* 'opettaja antoi hänelle neuvoja täydentää opintojaan Kasanissa', *kiska-levksne viška ejkakšoks vel'avst'* 'ne koiranpennut muuttuivat pieniksi lapsiksi'.

Determinatiivinen nominatiivi voi olla myös predikatiivina. Tällöin on kyseessä identifioiva predikatiivirakenne: E *te šabran' šejas'* 'tämä on naapurin vuohi', *te kin' tejt'eres'?* 'kenen tytär tämä on?', M *tä šabran' st'irs'* 'tämä on naapurin tyttö'.

Determinatiivisen nominatiivin tapaa usein myös luonnehtivasta predikatiivirakenteesta. Silloin substantiivilla on restriktiivinen attribuutti. Predikatiiviaseman tunnuksen, verbin persoonapäätteen, ottaakin tällöin attribuutti; determinatiivisen muodon perään se ei voi liittyä. Esim. E *ton vad'rat avas'* 'sinä olet kaunis nainen', *minek pokš'as' žo is'tamo parol' lomańes'* 'isoisämmekin oli niin hyvä ihminen', M *smekak, konaškatâł' s'ín batârňä* 'kuvittele, millaisia jättiläisiä ne olivat'.

Perustaivutuksen genetiivi

Genetiivi on

1) OMISTAJA-attribuutin (ja muidenkin substantiiviattribuuttien) sija: E *čarkod'si l'i son avan' sed'ejeñt'?* 'ymmärtääkö hän äidin sydäntä?' (V.Kolomasov), *varmas kandi fikšeñ di vaseñ cečan' čine* (K.Abramov) 'tuuli tuo ruohojen ja ensi kukkien tuoksua', M *šarkâd'žä l'i son sä avan' sed'it'?* 'ymmärtääkö hän äidin sydäntä?', *Larisa Grigorjevnan ščokava šud'as't sel'maved'anza* 'Larisa Grigorjevnan poskia pitkin valuivat kyyneleet' (tai: *ščokavanza*). Attribuuttirakenteessa omistettua ilmaiseva sana ei sisällä Px:ia, jos attribuutilla on perustaivutuksen muoto. Jos sen sijaan attribuutilla on determinatiivisen taivutuksen muoto (alempana s. 92), omistettua ilmoittavaan sanaan liittyy Px. Kun omistajanattribuuttina on propri, omistettua ilmaiseva sana voi olla Px:llinen tai Px:ton. (Px:lliset possessiivisen taivutuksen muodot esitellään s. 100–105.)

Usein genetiivimuotoista substantiiviattribuuttia ei voi nimittää varsinaisesti omistajanattribuutiksi. Erilaisten muidenkin substantiiviattribuuttien sija on genetiivi; usein se tosin on nominatiivikin, esim. E *uzeřen' ned'*, M *uz'ar'än ned'* 'kirvesvarsi', mutta myös E *uz'er ned'*, M *uz'ar' ned'* 'kirvesvarsi' – genetiivillä osoitetaan kontrastia: on muitakin varsia, ei vain kirvesvarsia. Genetiivimuotoista attribuuttia näyttää toisaalta suosivan varsinkin elollisen tarkoitteen omaava substantiivi, nominatiivimuotoista (edellä s. 88–) elottoman

tarkoitteen omaava.

2) Genetiivi on myös postposition pääsanana sija. (Postpositiorakenne on alkuaan attribuutin ja pääsanana rakenne.) Tässä asemassa genetiivi ja nominatiivi tulevat molemmat kysymykseen; genetiivi on nominatiivia yleisempi. E *pil'geñ alo lovos čikordi* 'jalkojen alla lumi narisee', M *ton laskat viřeñ, paksañ pačk* 'sinä virtaat metsien, peltojen poikki'. Genetiivin ja nominatiivin käyttö perustuu siihen, että myös substantiiviattribuutin sijoina tulevat kysymykseen sekä genetiivi että nominatiivi. (Kolmen postposition pääsanana sija on ablatiivi.)

3) Genetiivillä merkitään OMISTAJA omistusrakenteessa; omistettu merkitään siinä Px:lla. (Koska omistaja käy ilmi Px:sta, ei pronominia tarvitse panna ilmi omistajan merkitsemiseksi.) Lisäksi rakenteeseen kuuluu positiivinen tai negatiivinen eksistentiaali-possessiivi (s. 162). Esim. E *eřzan ul'nes ajgorozo* 'ersällä oli ori', *avan žo, moñd'eđeñ baška, ul'nešt ješčo ni'le ejkakšonzo* 'äidillä hän oli, minua lukuun ottamatta, vielä neljä lasta', M *Tamaran ul's od knižac* 'Tamaralla oli uusi kirja'. Sama OMISTAJAN merkitsevä kaasuskäyttö on seuraavassa: E *mokšon maštokšnos jožozo* 'mokšalta hävisi taju', M *Tamaran ad'elakšnəvs pu'əvkac* 'Tamaralta loppui lähete, lähetteen aika'.

4) Genetiivi on OMISTAJA-predikatiivin sija: E *Tančan te tarkas* 'se paikka on Tanžkan'.

5) Genetiivipredikatiivilla ilmoitetaan myös, mitä LAJIA jokin on: E *Maksim minək rodoñ-pl'emañ* 'Maksim on meidän sukua, heimoa', M *səđavəj mařeñ ščoka piřeñac* 'hänen poskensa ovat puutarhaomenea'.

6) Objektin sija perustaivutuksen genetiivi on vain poikkeustapauksessa:

Se on yleinen infiniittisten muotojen objektin sija: E *tuš pengeñ keřamo* 'meni halkoja hakkaamaan', *tujat ponksoñ čavovtomo* 'lähdet housujasi pieksättämään' (Kolomasov), M *karmas mamažə šəvñəñ lazəndəma* 'äitini alkoi halkoa pikku päreitä'. Näissä tapauksissa objektin muoto ei siis riipu siitä, onko objektisanan tarkoite definiittinen vai indefiniittinen. Onkin kysytty, onko *ñ*-muoto objekti vai kenties attribuutti. Verbinmuodot ovat kuitenkin selviä infiniitivejä, eivät esim. deverbaalisia nomineja (vrt. *čavovtomo*; *o*-vartaloisesta verbistä – *čavovto-ms* – muodostetussa nominissa päätteenä olisi *-ma: čavovtoma*). On vain todettava infiniittisten muotojen noudattavan toisia objektisääntöjä kuin finiittisten muotojen (Bartens 1979: 81-83). (Finiittisten muotojen pääobjektityyppejä, perustaivutuksen nominatiivia ja determinatiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivia, on myös infiniittisten muotojen objekteina.)

Proprin erikoisaseman vuoksi propri objektinakin on perustaivutuksen genetiivimuodossa (johon on siis etymologisesti sulautunut myös akkusatiivi. Koska perustaivutuksen genetiivi esiintyy vain poikkeuksellisesti objektin sijana, nimitetään sitä tässä esityksessä genetiiviksi. Kun sen sijaan determinatiivisen taivutuksen *ñ*-elementin sisältävä – tai sisältänyt – sija on ensi

sijainen definiittisen objektin kaasus, kuten myös definiittisen omistajan kaasus, nimitetään sitä tässä esityksessä genetiivi-akkusatiiviksi.) Esim. E *Kir'duvan čijakšniž* 'he naittivat Kirduvan'. (Poikkeuksellisesti murteissa muikin definiittinen objekti kuin propri voi olla perustaivutuksen genetiivissä: E *ortan pandžiže, sovaftiže nurdoñ, lišmen noldiže* '/hän tuli kotiin,/ avasi portin, ajoi kuorman sisään, päästi hevosen'.)

Genetiivi voi olla myös TAVAN adverbiaalinen sijana. Koska tällainen genetiivi muodostuu vain muutamista sanoista, ei kysymys ole varsinaisesta kaasuskäytännöstä, vaan adverbien muodostuksesta. Esim. E *pil'en* 'korvin': (folkl.) *arasel' pil'en sonzo matize* 'ei ollut ketään, joka olisi häntä korvin kuunnellut', M *pil'en marəs* 'korvin kuuli', E *šel'men*, M *šel'men* 'silmin': E (folkl.) *arasel' šel'men sonzo neize* 'ei ollut ketään, joka olisi hänet silmin nähnyt'.

Reduplikaatiota käyttäen muodostetaan distributiivisia adverbeja: E *gruppañ-gruppañ* 'ryhmissä', *škañ-škañ* 'ajoittain', *tarkañ-tarkañ* 'paikoittain', M *piñgəñ-piñgəñ* 'ajoittain', *čorañät akša přa šäjärəza surkskän-surkskän pälnaft* 'sen pojan valkeat hiukset kihartuvat sormuksiksi'. (Vrt. myös s. 120.)

Determinatiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivi

Esityksessä on käytetty termejä perustaivutuksen genetiivi ja determinatiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivi, joista jo näkyy sijojen käytön olennainen ero.

Determinatiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivin genetiivisessä käytössä ei kaasuksen osalta ole eroa perustaivutuksen genetiivin käyttöön, mutta muodon ollessa nominilausekkeen attribuuttina eroa on lausekkeen pääsanassa: determinatiivisen taivutuksen muodon omaava attribuutti edellyttää pääsanaan possessiivisuffiksia. Esim. E *kudoñt' přazo* 'talon katto' (Feoktistov 1963). Omistusrakenteessa ei eroa ole, koska omistetussa on aina Px: M *al'ät' ul'i čebär alašac* 'miehellä on hyvä hevonen', *al'ät' ul'it' čebär alašanza* (VM) 'miehellä on hyviä hevosia'.

Determinatiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivi akkusatiivin tehtävässä on definiittisen totaaliobjektin sija. Se laukaisee verbiin objektikonjugaation muodon: E *te lišmen't' tet'am ramiže* 'tämän hevosen isäni osti', *veden't' kandija* 'toin veden, kannoin veden'. Rakenne osoittaa verbin ja sen objektin suhteen kompletiiviseksi. Determinatiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivimuotoinen objekti ei kuitenkaan aina laukaisekaan objektikonjugaation muotoa verbiin vaan verbillä on subjektikonjugaation muoto. Tämä rakenne osoittaa verbin ja sen objektin suhteen inkompletiiviseksi, toiminnan kontinuatiiviseksi. Tätä keinoa suosii varsinkin ersä. Esim. E *čis is'amo l'embeste eždas Jegorka-mežen viškiñe kudiñen't'kak* 'aurinko yhtä lämpimästi lämmitti Jegorkan perheen pikkuista tupaakin', *kosojak jalganzo marto moñ jalga't'neñ kudosto panses'* 'jossakin hän oli ystävineen häätämässä minun ystäviäni kodeistaan'. (Muista objektin merkintätavoista tulee puhe ablatiivin ja inessiivin esittelyn yhteydessä ja kokoavasti objektia käsittelevässä jaksossa s. 175–176.)

Allatiivi

Allatiivi on

1) DATIIVIN sija. DATIIVI esiintyy sekä adverbiaalina: E *śormadan śorma sazorneń* 'kirjoitan kirjeen sisarelle', että attribuuttina: E *sazorneń śormas* 'kirje sisarelle' (huomaa sanajärjestys!),

2) CO-DIREKTIONAALIN roolin omaavan adverbiaalinen sija. Se vastaa kysymykseen kenen luo? E *mol's orožijańe* 'meni noidan luo', *ajdo nej avanen* 'tulepas nyt äidin luo', M *mol's vorožijand'i* 'meni noidan luo',

3) mokšassa TARKOITUKSEN adverbiaalinkin sija: *škajs kalmānd'i l'äpä modańavāk af maksi* 'jumala ei anna pehmeää maatakaan haudaksi'.

4) Allatiivi on myös agentin sija eli upotelauseen subjektia edustava lauseenjäsen kompleksisessä lauseessa. Mordvan agentti on siinä suhteessa erikoinen, että se ei koskaan edustaa AGENTIIVIN roolia. Upotelauseen predikaattiosa on aina modaalisesti tunnusmerkkinen ja upotelauseen subjekti on KOKLIAN edustaja.

Allatiivi on

a) infinitiivin agentin sija. Tällöin lauseen predikaattina on modaalinen verbi *efavi* 'täytyy', *savi* 'sopii, tulee, pitää' tai venäjältä lainatut modaaliset sanat *možna* 'voi', *nel'ža* 'ei saa': E *sazorneń efavi mol'emš*, M *sazârâžand'i efavi mol'emš* 'sisareni täytyy mennä', tai adjektiivi ('hyvä', 'helppo', 'paha', 'vaikea' tms.): E *efamskak šoždinie ul'eval' tink marto paro mird'enen* 'hyvän miehen olisi helppo elääkin teidän kanssanne',

b) infinitiivi-partisiipin agentin sija: E *sazorneń mol'emal'*, M *sazârâžand'i mol'emal'* 'sisareni täytyi lähteä',

c) v-johtimisen verbin agentin sija: E *araži tin sazorneń trāvtađo* 'tokkopa sisar teitä pystyy elättämään', *Nast'anen ežt sodavo kavto čorat'ne*, M *kafta čorat'ňä aššit' sodav Nast'and'i* 'Nastja ei pystynyt tunnistamaan niitä kahta nuorukaista'.

Determinatiivisen taivutuksen allatiivi:

Determinatiivisen deklinaation ja perusdeklinaation paikallissijojen käyttelyssä on kummassakin kielessä tulosijojen kohdalla suuri ero. Illatiivilla ei ole determinatiivisen deklinaation muotoa eikä sitä liioin ole latiivilla. Determinatiivisen deklinaation allatiivi kantaa yksin kaikki tulosijojen funktiot. Sitä onkin edellä nimitetty allatiivi-illatiiviksi. Tulosijojen yhteenlankeaminen on tapahtunut jo kantamordvassa. Esim. E *mol's še kudińen'ien', sovas kudońt'ien* 'hän tuli sen pienen talon luo, astui sisään tupaan', M *suvas kud'ti* 'astui sisään taloon'.

Ablatiivi

1) on verbien E *jarsams*, M *jarcams* 'syödä', E *šimems*, M *šimems* 'juoda' osaobjektin sija edellyttäen, että verbin ja objektin suhde on inkomplettiivinen.

Esim. E *šiman vette* 'juon vettä', *šimems čajde* 'juoda teetä', *jarsams prákodo* 'syödä piirakoita', M *jarcams párakada* 'syödä piirakoita', *šimems čajdä* 'juoda teetä'.

2) Monilla verbeillä – mm. pelkäämistä, lakkaamista, välttämistä, välttymistä, varjelemista, varjeltumista merkitsevät verbit – on ablatiivimuotoinen adverbiaalimäärite: E *peľan kiskado* 'pelkään koiraa', M *af kel'gəndan tatar ćorada* 'en rakasta tataaripoikaa', E *lotkas kaloń kundamodo* 'lakkasi kalaa pyytämästä', *vanozo kel'mede* 'varjelkoon pakkaselta'.

3) Ablatiivi on myös partiaalisen predikatiivin sija: E *il'azan ul'e lomań šemijaso a mon ved'in eřide* 'älköön minusta tulko sellainen, jotka ovat vieraassa perheessä eläviä', M *ul'časta šembāń kel'gəďä, poku vani šel'məďä* 'hän on niitä, jotka kadulla kaikkia lempivät, syrjään-katsova-silmäisiä', *sodasi, što ton řāšt'ünāń ezda* (determ.dekl.) 'hän tietää, että sinä olet kynäkäyttäjiä',

4) ja partiaalisen subjektin sija: M *tumāda kolmāl* 'tammia oli kolme' (VM). Ersäläinen kielenopas (OE) käytti determinatiivisen deklinaation mon.ablatiivia: *tumot'riede kolmol* 'tammia oli kolme', M *rodriktā ul's kolma al'i niľä* 'lähteitä oli kolme tai neljä', *kona kəznā šjāřda lama* 'sellaisena kesänä, jolloin on paljon hiiriä', *šinnəř-tapsəř ošniāń esa paršida lamāl* 'hävitetyissä kaupungeissa oli paljon omaisuutta'. Ablatiivi on mokšassa yleisempi subjektin sijana kuin ersässä. Vrt. E *šormas sodicatkak* (= mon.nom.) *mińek jonkssońt' pek a-lamol't'* 'meidän seudullamme oli hyvin vähän kirjoitustaitoisia'. (Alhoniemi 1982: 55.)

Ablatiivin varaan rakentuvat muutamat lausekkeet:

5) Indefiniittistä kvanttoria seuraava substantiivi, mokšassa myös lukusanaa seuraava substantiivi, on paitsi nominatiivi- myös ablatiivimuotoinen: E *lamo tumodo* 'paljon tammia'. M *šada lomańda* 'sata ihmistä' (vrt. edellä kohta 4).

6) Komparaatio voidaan muodostaa siten, että standardi (= mihin verrataan) on ablatiivimuotoinen ja edeltää adjektiivia. Adjektiivilla on positiivin muoto: E *kize řel'ede paro*, M *kizəš řalāda ćebāř* 'kesä on talvea parempi'.

7) Postpositiot "ennen", "jälkeen", "paitsi" saavat pääsanana ablatiiviin. (Näin myös monessa muussa sgr.kielessä ja turkkilaiskielissä. Semanttisesti rakenteet ovat lähellä komparaatiota.) E *kulomado ikele* 'ennen kuolemaa', M *kovda mel'ä* 'kuukauden kuluttua', E (murt.) *kijak a jarce oďer'vat'ńida* (determ.dekl.) *baška* 'kukaan ei syö lukuun ottamatta hääparia'.

8) Paikanilmaus ablatiivimuoto on vain klišeetyypissä E *kudodo kudós* 'talosta taloon', vrt. myös M *kel'ada-kel'əs* 'sepposen selälleen', "leveydestä leveyteen".

Determinatiivisen taivutuksen ablatiivi:

Mokšassa erosijojen, ablatiivin ja elatiivin, suhteen on tapahtunut sama synkretisaatio, mikä aikaisemmin kantamordvassa tapahtui tulosijojen kohdalla; illatiivista ei muodostunut lainkaan determinatiivisen taivutuksen muotoa ja

determinatiivisen taivutuksen allatiivi on saanut osalleen senkin funktiot. Mokšassa determinatiivisen taivutuksen ablatiivi kantaa kummankin erosijan funktiot, ja sitä on edellä nimitettykin ablatiivi-elatiiviksi. Esim. mokšan ablatiivi-elatiivi partiaalisen predikatiivin tehtävässä: *sodasi, što ton t'äštijnän ezda* 'hän tietää, että sinä olet kynänkäyttäjä', ja sama sija elatiivin tavoin LÄHTEEN adverbiaalina: *mes o'gəd'at ošt' ezda?* 'miksi pakenet kaupungista?'. Vastakkainen ilmiö voidaan todeta ersästä: s. 97.

Illatiivi

Illatiivi on

- 1) paikan adverbiaalinen, DIREKTIONAALIN, sija: E *mol'an ešin kudosa* 'menen omaan huoneeseen', *sovat barias* 'astut sisään saunaan', *mol's inē ved's* 'hän tuli suurelle joelle (?järvelle)', *jaki lišmapras* 'menee lähteelle', *liš's š'eps* 'lähti arolle', M *liš's pakšas* 'tuli peltoaukeaan (esim. metsässä kulkiessaan)',
- 2) ja liikeverbiin liittyvän TARKOITUKSEN adverbiaalinen sija: E *pangso mol'emso* 'mennä sieneen', M *mol's päšts* 'meni pähkinöitä poimimaan'. (Monessa muussakin sukukielessä TARKOITUS ilmaistaan tulosijalla liikeverbien yhteydessä.)

Edellä allatiivin käsittelyn yhteydessä todettiin, että determinatiivisen taivutuksen allatiivilla on illatiivinkin funktio.

Inessiivi

Inessiivi on

- 1) LOKATIIVIN sija. Se voi olla paitsi verbiin liittyvänä adverbiaalina: E *šin vašna eräšt' Moskovso* 'he elivät aiemmin Moskovassa' tai koko lausetta määrittävänä adverbiaalina: M *Vara šormadi jäši lugasa, jäši lugasa lišt'amašasa* 'Vara kirjailee lähdeniityllä, lähdeniityllä, lähteellä'
- 2) myös lokatiivisena predikatiivina: E *bojar avas kudoso* 'pajaritar on kotona', M *son kudsa* 'hän on kotona'. Predikatiivina oleva LOKATIIVI-ilmaus saa verbin persoonataivutuksen, esim. *kudosan* 'olen kotona', *kudosat* 'olet kotona'. (Inessiivi ei ole ainoa LOKATIIVIN ottama hahmo. Vrt. E *udalo*, M *ftala* 'takana': E *son udalo*, M *son ftala* 'hän on takana', E *udalojan*, M *ftalajan* 'olen takana', E *udalokat*, M *ftalokat* 'olet takana'.)
- 3) Adverbiaalinen inessiivi edustaa myös INSTRUMENTTIA: E *kavto sokaso sokaž*, M *kafta sokasa sokaž* 'kahdella auralla kynnetty'.
- 4) KEINOKSI tai TAVAKSI voi luonnehtia seuraavia adverbiaaleja: E *d'irij val(t)so kortakšnos* 'hän puhutteli "isä"-sanalla', *ava'di čova vajgel'se* 'itkee vienolla äänellä', *jutaš pokš eskel'ksse* 'kulki pitkin ("isoin") askelin', M *alašasa ardäms* 'kulkea hevosella', *son langəzənza vərgat's kloksa* 'hyökkäsi nyrkein (nyrkit pystyssä) hänen kimppuunsa', M *aru vajgäl'sa azəžā čoras*

'kirikkaalla äänellä virkkoi poika'.

5) Yksi objektin sijoista on ersässä inessiivikin. Inkompletiivista, kontinuaatiivista aspektia voidaan osoittaa panemalla objekti inessiivimuotoon; verbillä on tällöin subjektikonjugaation muoto. Tällöin on yleensä kysymyksessä definiittinen objekti, joka ilmaistaan determinatiivisen deklinaation muodolla. Esimerkkejä löytyy kuitenkin myös perustaivutuksen inessiivin käytöstä – propriit taipuvat perustaivutuksen mukaan ja perustaivutuksella merkitään myös generisiä ilmauksia: *vejke lomañse šišem lomat' a učit'* 'yhtä ihmistä seitsemän ihmistä ei odota', *šovni Vañaso* 'soimaa Vanjaa'.

6) Attribuutilla voi olla inessiivimuoto: E *šišem práso Mekeřez'* 'seitsenpäinen Mekerez', *kolmo ijese čorazo*, M *kolma kizâsa čorac* 'hänen kolmivuotias poikansa'. Inessiivimuodolla on aina oma lukusana-attribuutti ja attribuuttilauseke ilmaisee pääsanan erottamattoman ominaisuuden.

Determinatiivisen taivutuksen inessiivi

ei yleensä muuten poikkea käytöltään perustaivutuksen inessiivistä kuin siinä, että tietyissä funktioissa toinen tai toinen taivutus on tyypillinen. Edellä huomautettiin, että inessiiviobjekti on yleensä definiittinen ja ilmaistaan siksi useimmiten determinatiivisen taivutuksen muodolla. INSTRUMENTTI, KEINO, TAPA taas ovat rooleja, jotka tyypillisesti ilmaistaan perustaivutuksen muodoilla (Bartens 1996).

Kuitenkin kahdessa tapauksessa inessiivi kuuluu sellaiseen rakenteeseen, jossa vain perustaivutuksen muoto on mahdollinen: predikatiivina (kohta 2) tai attribuuttina (kohta 6) inessiivillä on oltava perustaivutuksen muoto.

Elatiivi

Elatiivi on

1) LÄHTEEN adverbiaalinen sija: E *liš' kaskasto* 'tuli kellarista', *vedrasto valož pižeme piži* 'sataa kuin saavista kaataan' ("ämpäristä valaen sade sataa"),

2) predikatiivinakin LÄHDE voi olla: E M *mon Moskustan* 'minä olen Moskovasta tullut',

3) MATERIAN adverbiaalinen sija: E *valams šijasto* 'valaa hopeasta',

4) ALKUPERÄN elatiivi edustaa predikatiivia: E *son ištamo a-pokš vel'este* 'hän on sellaisesta pienestä kylästä', *mons ištamo, ištamo vel'estan* 'minä itse olen juuri sellaisesta kylästä',

5) TEMPORAALI-adverbiaalinen sija: E *er'va čiste školado mej'le tonavñesniže urokonz'o* 'joka päivä koulun jälkeen hän teki läksynsä', *kona čači paro godsto* 'se joka syntyy hyvänä vuonna', M *t'ä kizâsta t'ijav's lama kal'dav* (VM) 'tänä vuonna tapahtui paljon pahaa', *smenasta šembä šabat'ñä l'iš'it' laškâž ušu* 'välitunnilla kaikki lapset lähtivät juosten ulos',

6) ainakin ersässä predikatiiviadverbiaali on elatiivimuotoinen (tai translatiivimuotoinen; s. 98): E *son nejav's viška ejkakšosto* 'se näytti pieneltä

lapselta'.

(Adjektiivi voidaan muuttaa adverbiksi elatiivinpäätteellä, joka toimii siis adverbinpäätteenäkin: E *vad'ŕasto* 'somasti, hyvin' < *vad'ŕa* 'soma, hyvä', M *čebārsta* 'hyvin' < *čebār* 'kaunis, hyvä'. Tämän ohella ersässä on etuvokaalinen, konsonanttiainekseltaan liudentunut päätte *-šte* : *paršte* 'hyvin' < *paro* 'hyvä'. Huomaa, että elatiivin etuvokaalisessa päätteessä ei ole koskaan liudennusta: *vel'e-ste*. Ravila on kysynyt, on mordvan *-šte* = suomen adverbinpäätte *-sti*.)

Determinatiivisen taivutuksen elatiivi

puuttuu mokšasta, jossa senkin funktion kannattajana on determinatiivisen taivutuksen ablatiivi (s. 94-). Ersä determinatiivisen taivutuksen elatiivin tuntee. Sen käytöstä voi tehdä saman huomautuksen kuin determinatiivisen taivutuksen inessiivin käytöstä: tiettyjen roolien osalta perustaivutus on tyypillinen, esim. MATERIAN ilmauksissa. Tietyissä rakenteissa vain perustaivutus on mahdollinen: elatiivi ALKUPERÄN predikatiivina on perustaivutuksen muodossa. (Adjektiivi predikatiiviadverbiaalina – kohta 5 – on tietysti perustaivutuksen muodossa.)

Ersän determinatiivisen taivutuksen postpositiorakenteisella elatiivilla on myös ablatiiville luonteenomainen funktio. Alhoniemellä on esimerkkejä determinatiivisen taivutuksen elatiivin käytöstä osaobjektin ilmaisijana: *sin mejle karmast' šimeme vinarit' ejste* 'he sitten alkoivat juoda viinaa' (Alhoniemi 1991 24). Ersäläinen kielenopas OJ käytti elatiivia partiaalisen predikatiivin sijana: *son pizat'el't'nein' ejste* 'hän on kirjailijoita'. Kyseessä on mokšassa tapahtuneelle kehitykselle päinvastainen kehitys: elatiivi on levinnyt ablatiivin alueelle. (Alhoniemi 1992:2.)

Prolatiivi

Prolatiivi on

1) VÄYLÄN adverbiaalin sija: E *Soma jaki kijakška* 'Sjoma kävelee pitkin lattiaa', *nejiinek val'mava, koda---* 'näimme ikkunasta, kuinka---', M *jakaj kijakška* 'kävelee pitkin lattiaa', *neji val'mava* 'näkee ikkunasta',

2) LOKATIIVIN adverbiaalin sija (inessiiviin verrattuna ilmoittaa vähemmän selvärajaista paikallisuutta): E *erit' vel'eva*, M *erät' vel'ava* 'he elävät kylissä, kylittäin', E *š'enava pongavt'nevt' port'rett* 'sienillä, pitkin seiniä, on ripustettuna muotokuvia'.

3) Prolatiivi on myös LOKATIIVI-predikatiivin sija (kuten inessiivi. Samassa asemassa ovat myös olosijaiset postpositiot, adverbis): E *keñe'evat ožanzo, sur-piravat nulanzo, kol'inkava pal'azo, kočkaravat nulanzo* 'kynnärpäitä myöten, kynnärpäihin asti ovat hänen hihansa, sormenpäihin asti rääsynsä, polviin asti paitansa, kantapäihin asti rääsynsä'.

3) TEMPORAALI-adverbiaali voi olla myös prolatiivisijainen. (Se muodostuu vain muutamista substantiiveista, mutta koska muodolla voi olla attribuutti kuten substantiivilla ainakin, on se tulkittava substantiivin kaasumuodoksi eikä adverbiksi.) E *te porava*, M *tä porava* 'tähän aikaan' (myös: E *te porasto*), E *pižemeva* 'sateella', *čopodava*, M *šobdava* 'aamuvahrain' (E *čopuda*, M *šobda*, *šovda*, *šopāda* 'tumma').

Determinatiivisen taivutuksen prolatiivin ja perustaivutuksen prolatiivin käytössä ei ole olennaisia eroja.

Seuraavilla kaasuksilla ei determinatiivisen taivutuksen muotoa ole (ilmeisen analogisia sporadisia esiintymiä lukuunottamatta). Niille ei kantamordvassa, determinatiivisen taivutuksen syntyaikana, sitä ole muodostunut. Ja syy täytyy olla se, että nämä kaasukset eivät kuulu nominin ydinalueelle. Ne ovat lähenneet adverbeja. Edellä todettiin, että determinatiivisen taivutuksen muotoa ei ole liioin illatiivilla eikä mokšassa elatiivillakaan. Ne ovat determinatiivisen taivutuksen ilmeisesti menettäneet, illatiivi jo kantamordvassa. Rajasihan alun alkaenkin, jo kantamordvassa, paikallissijojen determinatiivisten muotojen synty tapa nekin nominin ydinalueen ulkopuolelle: muodot olivat postpositiorakenteita, eivät kaasuksia.

Latiivi

Latiivi on DIREKTIONAALI-adverbiaalin sija. Alhoniemi luonnehtii molempien tulosijojen, illatiivin ja latiivin, käyttöä siten, että edellisellä merkitään kolmidimensioisia, jälkimmäisellä kaksidimensioisia paikallisuuksia (Alhoniemi 1985:5). Usein latiivi osoittaa, mihin liike suuntautuu, illatiivi, mihin se päättyy. E *mol's ošov* 'hän lähti kaupunkiin', *pras mastorov* 'putosi maahan', M *jotašt' Saratovu* 'menivät Saratoviin', *lišs pakšav* 'hän lähti pellolle', *son mol'i čerkavu* 'hän menee kirkkoon'.

Translatiivi

Translatiivi on

1) predikatiiviadverbiaalin sija: E *son važod'i učitel'ks*, M *son pokād'i učitel'ks* 'hän työskentelee opettajana', E *son nejavš viška ejkakšoks*, M *son nejavš šabaks* 'se näytti pieneltä lapselta' (myös elatiivin käyttö tulee kysymykseen: E *son nejavš viška ejkakšosto*), E *rejevi čuvtoks*, M *tijavi čuftaks* 'muuttuu puuksi', E *sajemak polaks* 'ota minut puoliseksi'.

Predikatiiviadverbiaalilla on suomessa kaksi muotoa, olo- ja tulosijainen, mutta kuten mordvassa esim. saamessa ja virossa predikatiiviadverbiaali on verbin laadusta riippumatta yksimuotoinen. Statiiviseen ja dynaamiseen verbiin liittyville paikanilmauksille luonteenomainen kaasusten oppositio (E *son roboti kudoso* 'hän työskentelee kotona', *sajemak kudos* 'ota minut kotiin') kumoutuu

predikatiiviadverbiaalin kohdalla helposti. Mutta myös numerusopposition kumoutuminen on predikatiiviadverbiaalille luonteenomaista, kuten juuri mordvassa ja saamessakin on tapahtunut. Tämä loitontaa muotoa deklinaatiosta ja lähentää sitä adverbisiin. (Translatiivimuodon epä-kaasuksen luonnetta voi ilmentää myös sen kyky toimia johdoksen kantana: E *tejt'erksči* 'tyttöys, tyttöaika'.)

2) Translatiivi on myös verbiä luonnehtivan TAVAN adverbiaalin sija: E *avard'ems ejkakšoks*, M *avard'ems šabaks* 'itkeä kuin lapsi', E *jaki bojarks* 'kulkee kuin pajari'. Tästä käytöstä selittyy varmaan ilmaus E *eržaks korti* 'hän puhuu ersää', M *mokšaks kortaj* 'hän puhuu mokšaa'.

3) Aiempien kirjakielten kielioppien mukaan translatiivi ei ollut predikatiivin sija (Koljadjonkov 1954: 171-, 1959: 242-). Ainakin folkloren kielessä siitä oli yksi poikkeus. 1. partisiiipista muodostuva translatiivi sijoittui predikatiiviksi: E *bu'i saksjat, sajemak!* (*saji* 'ottaja' -ks transl. +at yks.2.Vx) "jos olet ottajaksi, niin ota minut!" "jos haluat ottaa, niin ota minut (vaimoksi)" (Serebrennikov 1967: 166). Nytemmin translatiivi on levinnyt kummassakin kirjakielessä predikatiivin sijana. Translatiivia käytetään nominatiivin sijasta, jos verbi on preteritissä tai verbillä on infinitiivimuoto: E *pokšt'ank sons ul'nes kulakoks* 'isoisämme itse oli kulakki', *son bažas jaks'te'earmeječeks ul'ems* 'hän halusi olla puna-armeijalainen', M *tā ul's oču pavazks* 'tämä oli suuri onni'. Kysymys on käännöslainasta: vastaavissa tapauksissa venäjänkään predikatiivirakenteessa ei voi käyttää nominatiivia, vaan on käytettävä toista sijaa, instrumentaalia.

Abessiivi

Abessiivi on TAVAN adverbiaalin sija: E *mon sonze jožovtomo večksa* 'minä rakastan häntä tajuttomasti' (*jožo* 'taju, tajunta'), *čii't' p'rev'teme* 'ne juoksevat älyttömästi', M *mon jož'äftāma kel'ksajñā p'arakat'ñāñ* (VM) 'minä pidän älyttömästi piirakoista', *virñū aš'ēs't' lopaftāma* 'metsät olivat lehdiffä'. (Samalla muodolla on adjektiivinkin funktio, s. 79.)

Komitatiivi

Komitatiivi on

1) MUKANA OLIJAN, MYÖTÄ SEURAAVAN sija: E *Kol'a sas lišme'nek*, M *Kol'a sas lišmā'nek* 'Kolja tuli hevosineen', E *córa šači kar'nek le'enge'nek* 'poika syntyy virsut niinet muusaan', *son sénd'ak nil'ize alašā'nek nurdo'nek le'enge'nek* 'hän nieli senkin hevosineen, rekineen, niinikimppuineen', E *avas sas ejkakš'nek mež'nek* 'äiti tuli lapsineen (monta lasta mukanaan)' tai: 'äiti tuli lapsineen ja tavaroineen', M *avas tuš šaban'nek mež'nek* 'äiti lähti lapsineen ja tavaroineen'.

Komitatiivi poikkeaa muista determinatiivisen taivutuksen muotoa vailla olevista kaasuksista siinä, että se ei ole pelkästään verbiä jopa adverbien tapaan määrittävä elementti: sille on luonteenomaista sidos lauseen subjektiin tai objektiin.

On kuitenkin myös komitatiivimuotoisia temporaalisia ilmauksia, jotka voi tulkita adverbeiksi: E *činek veiek* 'päivin öin', *t'eleiek kizenek* 'talvin kesin', *M kizâňak talňak* 'kesin talvin'.

Kausatiivi,

jonka omaa vain mokša, on TARKOITUKSEN adverbiaalinen sija: *mol'an kel'mä ved'änksa* 'menen hakemaan kylmää vettä', *parâňksa il'i af parâňksa sar?* 'tulitko hyvän vai pahan (asian) takia? tulitko hakemaan hyvää vai pahaa?'. Mokša voi käyttää myös illatiivia TARKOITUKSEN ilmoittamiseen: *mol'an ved's* 'menen hakemaan vettä'. Kieliopin mukaan *-nksa*-kausatiivi tekee merkityksen konkreettisemmäksi.

Possessiivisuffiksit

Mordvan possessiivisuffikkeilla merkitään paitsi omistajan persoona myös omistettujen luku: onko omistettuja yksi vai useampia. Useissa ersän murteissa tämä lukuoppositio on kuitenkin jo kumoutunut. Mordvan nominintaivutuksessa eriasuiset Px:t ovat suurin ersää ja mokšaa erottava tekijä:

ersä	mokša	
yksi omistettu:		
yks.1.	<i>m</i>	<i>žä</i>
yks.2.	<i>t</i>	<i>čä</i>
yks.3.	<i>zo, ze</i>	<i>c</i>
monta omistettua:		
yks.1.	<i>n</i>	<i>ňä</i>
yks.2.	(= yksi omistettu)	<i>t'ňä</i>
yks.3.	<i>nzo, nze</i>	<i>nza</i>

Kirjakielissä tehdään ero yhden ja useamman omistetun välillä ainoastaan näissä yksikön persoonissa; ersän kirjakielessä ei kuitenkaan yks.2. persoonan kohdalla. Ersän murteissa oppositio tunnetaan: yksi omistettu *t*, monta omistettua *nt*.

Monikon kaikissa persoonissa kirjakielissä on edustus, jossa omistetun numerusoppositio on kumoutunut: sama muoto viittaa sekä yhteen että useampaan omistettuun:

	ersä	mokša
mon.1.	<i>nok, nek</i>	<i>ńkă</i>
mon.2.	<i>nk</i>	<i>ńtă</i>
mon.3.	<i>st</i>	<i>sna</i>

Esimerkkisanan *ćora* 'poika' Px:lliset muodot kirjakielissä:

		ersä	mokša
yks.1.	(yksi)	<i>ćoram</i>	<i>ćoražă</i>
	(monta)	<i>ćoran</i>	<i>ćorańă</i>
yks.2.	(yksi)	<i>ćorat</i>	<i>ćoraćă</i>
	(monta)	- " -	<i>ćoraťńă</i>
yks.3.	(yksi)	<i>ćorazo</i>	<i>ćorac</i>
	(monta)	<i>ćoranzo</i>	<i>ćoranza</i>
mon.1.	(yksi tai monta)	<i>ćoranok</i>	<i>ćorańkă</i>
mon.2.	(yksi tai monta)	<i>ćorank</i>	<i>ćorańtă</i>
mon.3.	(yksi tai monta)	<i>ćorast</i>	<i>ćorasna</i>

Ersässä genetiivi-akkusatiivi ja allatiivimuoto voidaan muodostaa vain sukulaisuusnimistä (Jevsevjev 1963, Gramm. 1980) ja niissäkin vain yks. persoonista. Oppositio yksi : monta omistettua on kumoutunut. Muussa sanastossa poss.taivutuksen genetiivi-akkusatiivin korvaa yks.nominatiivi: *ton umam sokik* 'sinä olet kytänyt minun sarkani' (Gramm.1962: 91).

Esim. genetiivi-akkusatiivi:

yks.1.	<i>ćorań</i>
yks.2.	<i>ćorať</i>
yks.3.	<i>ćoranzo</i>

(monikon persoonat samoin kuin nominatiivi)

Esim. allatiivi:

yks.1.	<i>avańeń</i> 'äidilleni'
yks.2.	<i>avaťeń</i> (murt. <i>avaťet</i>) 'äidillesi'
yks.3.	<i>avansteń</i> 'äidillensä'

Allatiivin ersä yleensä kuitenkin korvaa postpositiorakenteella *turtov*: *avań turtov* 'äidilleni', *avať turtov* 'äidillesi', *avano turtov* 'äidilleen', *avanok turtov* 'äidillemme', *avank turtov* 'äidillenne', *avast turtov* 'äidilleen'.

Mokša sen sijaan käyttää sekä possessiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivia että possessiivisen taivutuksen allatiivia:

Esim. genetiivi-akkusatiivi:

yks.1. (yksi)	<i>ćoražăń,</i>	(monta)	<i>ćorańăń</i>
yks.2.	<i>ćoraćăń</i>		<i>ćoraťńăń</i>
yks.3.	<i>ćoranc</i>		<i>ćoranzăń</i>

mon.1.	<i>ćorańkâñ</i>		(samoin kuin yksi)
mon.2.	<i>ćorańt'âñ</i>		(samoin kuin yksi)
mon.3.	<i>ćorasnân</i>		(samoin kuin yksi)
Esim. allatiivi:			
yks.1. (yksi)	<i>ćoraźti</i>	(monta)	<i>ćorańâñđi</i>
yks.2.	<i>ćoraćti</i>		<i>ćoraťhâñđi</i>
yks.3.	<i>ćorancti</i>		<i>ćoranzâñđi</i>
mon.1.	<i>ćorańkâñđi</i>		(samoin kuin yksi)
mon.2.	<i>ćorańt'âñđi</i>		(samoin kuin yksi)
mon.3.	<i>ćorasnâñđi</i>		(samoin kuin yksi)

Muissa sijoissa ersän kirjakieli erottaa yhden ja monta omistettua vain yks.1. persoonassa; esimerkkitäivutukseksi riittää muutama sijamuoto: ablatiivi, inessiivi, illatiivi, koska kaikki muutkin sijat – lukuun ottamatta latiivia: kummassakaan kielessä ei ole Px:llista latiivia – muodostetaan saman periaatteen mukaan; esimerkkinä *kudo* 'talo':

yks.1. (yksi)	<i>kudodom,</i>	<i>kudosom,</i>	<i>kudozom</i>
(monta)	<i>kudodon,</i>	<i>kudoson,</i>	<i>kudozon</i>
yks.2. (yksi tai monta)	<i>kudodot,</i>	<i>kudosot,</i>	<i>kudozot</i>
yks.3. (yksi tai monta)	<i>kudodonzo,</i>	<i>kudosonzo,</i>	<i>kudozonzo</i>
mon.1. (yksi tai monta)	<i>kudodonok,</i>	<i>kudosonok,</i>	<i>kudozonok</i>
mon.2. (yksi tai monta)	<i>kudodonk,</i>	<i>kudosonk,</i>	<i>kudozonk</i>
mon.3. (yksi tai monta)	<i>kudodost,</i>	<i>kudosost,</i>	<i>kudozost</i>

Mokšan kirjakieli ei näissä muissa obliikvisijoissa (esimerkkeinä ablatiivi, inessiivi, illatiivi) tee yhdenkään persoonan kohdalla eroa yhden ja monen omistetun välillä. Px:t ovat yksikön persoonissa ja mon.3. persoonassa myös samoja tyyppisiä, joita ersä käyttää – yks.1. persoonan osalta ersän monesta omistetusta käyttämä Px *n*; esimerkkinä *moda* 'maa':

yks.1.	<i>modadân,</i>	<i>modasân,</i>	<i>modazân</i>
yks.2.	<i>modadât,</i>	<i>modasât,</i>	<i>modazât</i>
yks.3.	<i>modadânza,</i>	<i>modasânza,</i>	<i>modazânza</i>
mon.1.	<i>modadânk,</i>	<i>modasânk,</i>	<i>modazânk</i>
mon.2.	<i>modadânt,</i>	<i>modasânt,</i>	<i>modazânt</i>
mon.3.	<i>modadâst,</i>	<i>modasâst,</i>	<i>modazâst</i>

Kummin kielen murteissa on mon.1. persoonassa yhden ja monen omistetun oppositio mahdollinen ja mokšan murteissa se on mahdollinen mon.2. persoonassakin. Seuraavat muodot ovat Paasoselta:

mon.1.	ersä	mokša
(yksi)	<i>mok, mek</i>	<i>nâskâ, nâšk</i>
(monta)	<i>nok, nek</i>	<i>nâkâ</i>

mon.2.	ersä	mokša
(yksi)	<i>nk</i>	<i>nəst'ä, n'd'əst'</i>
(monta)	(samoin)	<i>n't'ä, n't'ä</i>

Ersässä oppositiota kannattaa siis sama *m* : *n* ero kuin yks.1. persoonassakin; mokšassa yhtä omistettua ilmoittavat Px:t sisältävät *s'* -aineksen, ilmeisesti saman pronominin jäljen, jonka varaan mokšan yks.1. Px *žä* on jättäytynyt ja joka on mukana yks.2. Px:ssakin: *čä* < *t'-sä*. Kyseessä täytyy olla sama dem.-pronomini, joka muodostaa determinatiivisen taivutuksen yks.nominatiivin. Onko determinatiivisen deklinaation nominatiivin muodostuminen tapahtunut niin myöhäisessä kantamordvan vaiheessa, että prosessin paine vaikutti vielä mokšan erikoiskehityksen aikana?

Murteissa 3. persoonilla on lisäksi seuraavia, kirjakielissä tuntemattomia muotoja:

	ersä	mokša
yks.3. (monta)	<i>nzok, nzek</i>	<i>nžân</i>
mon.3. (yksi tai monta)	<i>sk</i>	<i>snân</i>

Varhaiskantasuomalaisiksi rekonstruoidut Px-sarjat (E. Itkonen 1955: 161-, 1961: 79-, Korhonen 1981: 235)

	yksi omistettu	monta omistettua
yks.1.	<i>*mi</i>	<i>*ni</i>
yks.2.	<i>*ti</i>	<i>*nti</i>
yks.3.	<i>*sA</i>	<i>*nsA</i>
du.1.	<i>*men</i>	<i>*nen</i>
du.2.	<i>*ten</i>	<i>*nten</i>
du.3.	<i>*sAn</i>	<i>*nsAn</i>
mon.1.	<i>*mAk</i>	<i>*nAk</i>
mon.2.	<i>*tAk</i>	<i>*ntAk</i>
mon.3.	<i>*sAk</i>	<i>*nsAk</i>

voidaan perusrakenteeltaan palauttaa uralilaiseen kantakieleen asti (Korhonen 1981: 233-, Janhunen 1982: 31-).

Ersässä on jatkaja molemmilla yks. ja mon.1. persoonan suffikseilla, yks.2. persoonan yhtä omistettua ilmoittavalla suffiksilla ja molemmilla yks.3. ja ainakin toisella, mutta luultavasti molemillakin mon.3. persoonan suffikseilla. Tosin **nsAk* on siirtynyt yks.3. persoonan suffiksiksi, ilmoittamaan monta omistettua: murremuoto *nzok*; mon.3. *st*, murt. *sk* voinee puolestaan selittyä **sAk*-suffiksiksi (s. 41). Yks.2. persoonan monta omistettua ilmoittava Px *nt* tuskin edustaa vanhan rekonstruktion **nti*-suffiksia; kantamordvassa nimittäin **nt* > *nd*, tai *t*, koska suffiksin loppuvokaalin voi olettaa heittyneen jo varhain. Ersän *nt* lienee analoginen, sarjan yks.1. *čoram* : *čoran*, yks. 2. *čorat* : X, yks. 3. *čorazo* : *čoranzo* uudelleen esiin pakottama. (Samanlainen tapaus on ersän determinatiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivi, s. 84.)

Mokšaan on vanha muoto säilynyt sellaisenaan yks.3. persoonan monta omistettua ilmoittavana suffiksina *nza*. Vanha lienee *s*-aines mokšan mon.3. Px:ssakin. Kaikkien muiden obliikvisijojen kuin genetiivi-akkusatiivin ja allatiivin yhteydessä mokšassakin Px on vanhaa perintöä, yksikön persoonissa hyvin selkeästi: yks.1. *n* (*kudsân* 'talossani'), yks.2. *t* (*kudsât* 'talossasi'), yks.3. *nza* (*kudsânza* 'talossansa'). Monikon persoonien päätteillä mon.1. *nk*, murt. *nâk*, *nâk* (*kudsânk* 'talossamme'), mon.2. *nt* (*kudsânt* 'talossanne'), mon.3. *st*, murt. *sk* (*kudsâst* 'talossaan') on myös yhteys vanhoihin päätetyyppeihin **nAk*, **ntAk*, **sAk*.

Mokšassa keskeisessä yks.3. persoonassa selvää säilymää edustavan, monta omistettua ilmaisevan *nza*-suffiksin sijalla on murteissa asu *nžân*; vastaavanlainen suffiksipari on mon.3. persoonalla mokšan murteissa: *sna* ja *snân*. Kirjakeielessäkin *nžân* ja *snân* päätteet ovat genetiivinpäätteinä. Päätteiden loppu-*n* lieneekin yleistymää genetiivistä. Huomiota herättää päätteiden liudentumaton *n*. Muutenhan jo kantamordvassa genetiivin **n* > *n̄*. Mokšan genetiivissä suffiksien järjestys onkin juuri Px+Cx, lukuun ottamatta yks.3. yhtä omistettua ilmoittavaa muotoa: nom. *ćora-c*, gen. *ćora-n-c*; ersän genetiiveissä Px on viimeisenä. Genetiivimuodot eivät siis ole kantamordvalaisia. Mokšan mon.3. *sna*, *snân* päätteiden *sn*-yhtymänkin täytyy olla nuori (esim. inessiivin **sn* > *s* jo kantamordvassa).

Selviä innovaatioita ovat mokšan molemmat deiktiset persoonat, 1. ja 2. Esim. *ćora-žä* 'yksi poikani', *ćora-nä* 'monet poikani', *ćora-čä* 'yksi poikasi', *ćora-tnä* 'monet poikasi'. Ne ovat joutuneet deiktisten demonstratiivien *sä* ja *nä* otteeseen, ilmeisesti determinatiivisen deklinaation muodostuksen jatkovaiheena. Yksikön 1. ja 2. Px:sta näkyy vielä vanha perusta: yks.1. (murt., Selištše) *ŋžä* < **m-se*, yks. 2. *čä* < *tšä* < **t-se*. Paasonen esittää muodot M *avažä* 'vaimoni', *präžä* 'pääni', *kopžä* 'selkäni', *kämäžä* 'saappaani', mutta Px:n liityessä suoraan konsonanttivartaloon: Sel. *kudnžä* 'taloni', *käd'nžä* 'käteni', *l'emnžä* 'nimeni'; kuitenkin Pšen. *kudžä*, *käd'žä*, *l'emžä*. Mokšan kirjakeielessä suffiksi liittyy jälkimmäisellä tavalla vartaloon: *kudžä*, *käd'žä*, *l'emžä*.

Näitä ilmeisen nuoria Px:jaan mokša käyttää kuitenkin vain nominatiivissa ja genetiivi-akkusatiivissa (sekä allatiivissa, johon etymologisesti tulkiten sisältyy genetiivi). Edellä oli esimerkkejä.

Kummankin kielen possessiivisessa taivutuksessa Px:n ja Cx:n järjestys on Cx+Px lukuun ottamatta mokšan nuoret Px:t sisältävää genetiivi-akkusatiivia (ja allatiivia). Nämä nuoret muodosteet ovat tässäkin suhteessa poikkeavia. (Vrt. Bartens 1993 29–30.)

Obliikvisioissa oletetaan alkuaan käytetyn samaa päätevarianttia, millä monta omistettua on merkitty. Osassa ersän murteita oppositio on yks.1. persoonan kohdalla kuitenkin voimassa läpi paradigman, kaikissa kaasuksissa. Saman edustuksen on omaksunut ersän kirjakieli (esim. *kudosom* 'talossani',

kudoson 'taloissani'). Myös mokšassa omistetun numerusta kannattava oppositio on yksikön persoonien kohdalla voimassa paitsi nominatiivissa, myös genetiivi-akkusatiivissa (ja allatiivissa). Muissa obliikvisijoissa se sitten on kumoutunut: *kudsân* 'talossani; taloissani'. Paasosen mokšan murteisiin perustuva paradigma poikkeaa kirjakielen paradigmasta siinä, että ei-grammaattiset obliikvisijat osoittavat vain yhtä omistettua; monta omistettua osoitetaan postpositiorakentein, esim. iness. *ćoraňan esa* 'pojissani', *ćoraňan esa* 'pojissasi'.

Possessiivisuffiksien käyttö

Possessiivisuffikseja käytetään sekä omistuslausekkeessa että omistuslauseessa. Px:llinen substantiivi voi yksinään edustaa omistuslauseketta, mutta sillä voi myös olla persoonapronominin genetiivimuoto attribuuttinaan. Kun omistaja on ilmaistu substantiivilla, liittyy omistettuun Px vain siinä tapauksessa, että omistaja on referenssiltään definiittinen, ilmaistu determinatiivisen tai possessiivisen taivutuksen genetiivi(-akkusatiivi)lla tai on propri. Esim. E *avaňt ćorazo*, M *avať ćorac* 'sen äidin poika', E *moň jalgaň sazorozo* 'minun ystäväni sisar', E *užerěňt nedeze*, M *užarť nedžac* 'sen kirveen varsi' (mutta E *lomaňen pil'ge ki*, M *lomaňan pil'gä ki* 'ihmisen jalanjälki', E *sokseň ki*, M *soksän ki* 'suksen jäljet'). Omistuslauseke voidaan kuitenkin muodostaa ilmeisesti Px:ia: E *te šabraňt tejeřeš* 'tämä on naapurin tytär'.

Omistuslauseessa omistettuun liittyy aina Px (s. 171); omistaja merkitään genetiivillä: E *aťarňt (ul'it) kolmo tejeřenze*, M *aťarť (ul'it) kolma š'arňanza* 'sillä ukolla on kolme tytärtä'.

Px liittyy myös pronomineihin (s. 112, 113, 114, 116), kvanttoireihin (s. 121), postpositioihin (s. 164) ja moniin verbin infiniittisiin muotoihin (s. 172).

Substantiivien muodostaminen

Sanamuodostuskeinona käytetään sekä yhdistämistä että johtamista.

Yhdistäminen

Yhdyssubstantiiveista oli puhetta edellä tarkasteltaessa nominatiivin ja genetiivin käyttöä. Tässä kiinnitetään huomiota yhteen yhdyssanatyyppiin: E *penčt-vakant* 'astiat' ('lusikat-kupit'), M *kućuft-šavaňat* 'astiat' ('lusikat-kupit'), E *sokat-izamat*, M *sokat-inzamat* 'peltotyökalut' ('aurat-äkeet'), E *jamt-kašat* 'ruoka' ('liemet-puurot'), M *surkst-pil'kst* 'korut' ('sormukset-korvarenkaat'), *š'irkt' -ćorat* 'nuorisot' ('tytöt-pojat'). Tällaisia yhdyssanoja käyttävät mordvan sukukieletkin. Batori, joka on tutkinut permiläisten kielten yhdyssanoja, toteaa, että näin muodostetaan yläkäsitteitä; yhdyssana ei ole pelkästään osiensa summa (Batori 1969: 20). Samanlaisia yhdyssanoja muodostavat myös ns. altaillaiset kielet (Fokos 1962: 20). Mordvan yhdyssanojen osille on tyypillistä monikon nominatiivimuoto (vrt. viro *suut-silmat*).

Toisaalta mordvassa käytetään monikon tunnusta myös pelkästään koordinoivaan funktioon: E *Mi'at-Mašat* 'Mitja ja Maša', *avat-ćorat* 'äiti ja poika', M *a'tat-babat* 'ukko ja akka', *al'at-ćorat* 'isä ja poika'. (Ravila 1941: 105–106.) Ensisijaisesti tällainen konneksio kuitenkin tulkitaan monikollisten referenttien rinnastukseksi: E *tejt'ert' ćorat* 'tytöt ja pojat', M *avat, ćorat* 'äidit ja pojat', *š'ik'ne, ćorat'ne* 'tytöt ja pojat'; ortografialla, yhdysviivan käytöllä, erotetaan kirjakielissä tästä pelkän koordinaation rakenne.

Johtaminen

Denominaalisia johdinsuffikseja ovat mm. deminutiivisuffiksit, joita mordva käyttää paljon. 1) E *ne*, palataalistumattoman alveolaarin jäljessä *ne*, M *nä*, 2) E *ine*, 3) E *ke*, M *kä*. Ensimmäistä käytetään, jos sana loppuu soinnilliseen konsonanttiin, kolmatta, jos sana loppuu soinnittomaan konsonanttiin. Ensimmäistä käytetään mokšassa myös, jos sanavartalo loppuu vokaaliin. Ersä käyttää tässä tapauksessa suffiksia *ine*. (Se on Lehtisalosta lähtien — 1936:51 — selitetty yhdysperäiseksi, vanhan **j*-suffiksin sisältäväksi – jota mordva ei kylläkään muuten tunne.) Esim. E *valne*, M *valnā* < *val* 'sana', E *pikske*, M *pikskā* < *piks* 'naru', E *kudi'ne* < *kudo* 'talo', *vel'ine*, M *vel'nā* < *ve'e* 'kylä'. Ersässä redusoitumaton vartalovokaalikin korvautuu *i*:llä: *ine*-suffiksi on laajentanut aluettaan kaikkiin vokaaliin loppuviin vartaloihin: E *jalgi'ne*, mutta M *jalga'nā* < *jalga* 'ystävä, ystävätär'.

Deverbaalisista johdinsuffikseista yleisin on E *mo* / E M *ma*. Se on joko pelkästään verbin nominaalistava suffiksi, tai johdokset ovat konkreettisia substantiiveja (riippuen kantaverbin argumenttirakenteen laadusta). Ersässä allomorfi määräytyy sanavartalon mukaan. Jos verbi on *a*-vartaloineen, suffiksiksi tulee ersässä *mo*; jos verbi on E *o*, *e* -vartaloineen, suffiksi on ersässä *ma*. Mokšassa suffiksi on kaikissa vartalotyypeissä aina sama *-ma*, gen. *-ma'n*. Esim. E *izamo* (mutta M *inzama*: gen. *inzama'n*) 'äes' < E *iza*-*ms*, M *inza*-*ms* 'äestää', E *jažamo-kev* (mutta M *jažam(a)-kev*) 'myllynkivi' (*jaža*-*ms* 'jauhaa'), E *palamo*, M *palama*: gen. *palama'n* 'suudelma, suuteleminen' (*pala*-*ms* 'suudella'); E *valgoma*, M *valgōma*: E *či*-*valgoma*, M *ši*-*valgōma* 'auringonlasku' < E *valgo*-*ms*, M *valgō*-*ms* 'laskeutua', M *vanōma* 'peili' < *vanō*-*ms* 'katsoa', E *vad'ema*-(*pel'*), M *vad'ama* 'voide, rasva' < E *vad'e*-*ms*, M *vad'ā*-*ms* 'voidella', M *vid'ama* 'kylväminen' < *vid'ā*-*ms* 'kylvää'.

On myös joitakin E *me*, M *mā* -johtimisia sanoja, joissa johdin on liittynyt palataalisen vartalon konsonanttivartaloon: E *vid'me*, M *vid'mā* 'kylvös; siemen' < E *vid'e*-*ms*, M *vid'ā*-*ms*. Suffiksi ei ole siis pelkkä nominaalistaja, vaan sillä muodostuu konkreettisia substantiiveja. Etymologisesti suffiksi on tietysti identtinen E *mo* / E M *ma* -suffiksin kanssa.

Sekä denominaalinen että deverbaalinen johdin on E M *ks*: E M *jamks* 'ryynit' < *jam* 'E liemi; M puuro', E *pižolks, pižil'ks*, M *pižal'ks* 'pihlaja' < E *pižol*, *pižel'*, *pižil'*, M *pižal'* 'pihlajanmarja (murt. myös: pihlaja)'; E *puromks*,

promks, *M purâmks* 'kokous' < *E puromo-ms*, *promo-ms*, *M purâmâ-ms* 'kokoontua', *E pamoŕks*, *M pamârks* 'muru' < *E pamoŕe-ms*, *M pamârâ-ms* 'murentua'. Johdin näyttää liittyvän herkästi konsonanttivartaloihin. On kyllä vokaalivartaloisiakin johdoksia: *E* (murt.) *šimeks* 'juoma' < *šime-ms*, *E čapaks*, *M šapaks* 'taikina', vrt. *E čapa-mo*, *M šapa-ma* 'hapan'; joskus johdin liittyy epäodotuksenmukaiseen *a*-vartaloon: *E M potmaks* 'pohja, perusta', vrt. *E potmo*, *M potmâ* 'sisus, povi', *E M palaks* 'nokkonen', vrt. *E palo-ms*, *M palâ-ms* 'palaa'.

Johdin *ks* deverbaalisena näyttää liittyvän varsinkin intransitiivisiin verbeihin. Transitiivisiin liittyy johdin *vks*: *E ponavks*, *M ponafks* 'punos' < *E M ponams* 'punoa'. *E piŕavks* 'aita' johdokseen vrt. *piŕams* 'aidata' ja *piŕavoms* 'voida tulla aidatuksi' (Paasonen on kylläkin kirjannut molemmat johdokset eri murteista.) Suhde *piŕavo-ms* > *piŕav-ks*, jossa johdin on liittynyt intransitiiviverbiin, on korvautunut suhteella *piŕa-ms* > *piŕa-vks*, jossa johdin liittyy transitiiviverbiin.

Adjektiivista muodostetaan substantiiveja johtimella *E či*, *M ši* : *E paroči*, *M parâši* 'hyvyys' < *E paro*, *M para* 'hyvä', *E siŕeči*, *M siŕâši* 'vanhuus' < *E siŕe*, *M siŕâ*, *siŕâ* 'vanha'. Johdin muodostaa abstraktisubstantiiveja myös substantiivien translatiivimuodoista: *E jalgaksči*, *M jalgaksši* 'toveruus, ystävyys' < *jalga* 'toveri, ystävä', *E ŕejŕeŕksči* 'tyttöys, tyttöaika' < *ŕejŕeŕ* 'tyttö'. (Johdin on alkuperältään substantiivi: *E či*, *M ši* 'aurinko; päivä'. Semanttisesti vastaavanlaisista sanoista muodostetaan muissakin sgr.kielissä abstraktisubstantiiveja: komi *burlun* 'hyvyys' < *bur* 'hyvä' + *lun* 'päivä'.)

Ersässä on sukulaisnimistöstä, Jevsevjevin mukaan vain puhujaa vanhempien sukulaisten nimistä (OMG 37), muodostettu erikoisia kollektiivi-ilmauksia *-ide*-aineksella, jonka luonne on epäselvä. (Onko se johdin vai jokin muu grammaattinen morfeemi? Vrt. Ravila 1941: 88-9, Honti 1997: 63-, jotka näkevät johtimessa kaksi vanhaa monikontunnusta, **j* ja **t* -ainekset.) Kantasanat ovat *a*-vartaloita, ja vartalovokaali korvautuu johtimen vokaalilla samalla tavoin kuin esim. ersän *ine*-deminutiivijohtimen sisältävissä sanoissa. Esim. *paŕa* 'vanhempi sisar' > *paŕideŕi* 'vanhempi sisareni ja muut hänen kanssaan olevat', *paŕideŕet* 'vanhempi sisaresi ja muut hänen kanssaan olevat', *paŕidenze* 'hänen vanhempi sisarensa ja muut tämän kanssa olevat', samoin: *paŕideŕenek*, *paŕidenk*, *paŕidest*, *ŕeŕa* 'isoveli' > *ŕeŕideŕi* 'isoveljeni ja muut hänen kanssaan olevat', *aŕa* (murt.) 'isä' > *aŕideŕi* 'isäni ja muut hänen kanssaan olevat'. Muodossa *ide*-ainesta seuraa siis aina (monta omistettua ilmoittava) Px. Lause-esimerkki: *avideŕi jakaŕt pangs* 'äitini ja muut hänen kanssaan olleet lähtivät sieneen'. Šugurovon murteessa vartalovokaali kuitenkin tämän johtimen edellä säilyy: *avad'ŕi*, *ŕaŕad'ŕi* (Cygankin 1961: 357, Honti 1997: 63). (Samanlaisia "additiivisen monikon" ilmauksia muodostetaan sukukielissä monikon tunnuksen avulla.)

Adjektiivi

Johtamaton adjektiivi ei muodollisesti eroa substantiivista. Adjektiivilla on attribuutin, predikaatiivin ja predikaatiivadverbiaalin asema.

Attribuuttiasemassa adjektiivi on taipumaton. Esim. *E paro tejt'et'*, *M para št'ikt'* 'hyvät tytöt'. Adjektiivi *E paro*, *M para* 'hyvä' voi kuitenkin myös kongruoida pääsanansa kanssa numeruksen suhteen: *E part tejt'et'* 'hyvät tytöt', *part pačalkšet'* 'hyviä pannukakkuja', *M part št'ikt'*. Ersän murteista löytyy esimerkkejä muidenkin adjektiivien satunnaisesta numeruskongruenssista: *ašot koňovt'* 'valkeita papereita', *sijed'et' sormat'* 'tiheitä kirjoituksia (kirjoitat)'. Joskus ilmenee kaasuskongruenssiakin: *E sireste atasto --- sireste babasto* 'vanhasta ukosta --- vanhasta akasta', *ašon utkañ vedeme, maziñ utkañ maštomo* '(meni) valkeaa sorsaa ampumaan, kaunista sorsaa tappamaan'.

Predikaatiivasemassa adjektiivi kongruoi subjektin kanssa sekä numeruksen että persoonan suhteen: adjektiivilla on ns. predikaatiivitaivutus, nominikonjugaatio. 3. persoonassa kongruenssi ilmenee numeruskongruenssina, 1. ja 2. persoonassa persoonakongruenssina. 1. ja 2. persoonassa adjektiivilla on verbin konjugaation persoonapäätteet. Tämä on mahdollista kuitenkin vain tunnusmerkittömässä moduksessa, indikaatiivissa, ja – etymologisesti tulkiten – vain tunnusmerkittömässä tempuksessa, preesensissä. Nominilla on preteritimuotokin. Se on kuitenkin etymologisesti liittomuoto, jossa adjektiivin yksikön tai monikon muotoon on liittynyt apuverbi, *E ul'ems*, *M ul'ams* -verbin (= sm. *ole-*) preteritimuoto. Preteritissä verbin persoonapäätteet eivät siis alkuaan liittyneet adjektiiviin vaan apuverbiin. Esimerkkejä adjektiivin predikaatiivitaivutuksesta: *E mazi*, *mazij-*, *M čebär'* 'kaunis':

preesens

E mazij-an, *mazij-at*, *son mazi*, *mazij-t'anok*, *mazij-t'ado*, *siñ mazij-t'*

M čebär-an, *čebär-at*, *son čebär'*, *čebärtama*, *čebärtada*, *siñ čebär't'*

preteriti

E mazi-l'iñ, *mazi-l'it'*, *son mazi-l'*, *mazijt'-el'nek* / *mazij-l'inek*, *mazijt'-el'de* / *mazij-l'de*, *siñ mazijt'-el't'* / *siñ mazijt' ul'nešt'*

M čebär'al'ñ, *čebär'al'at'*, *son čebär'al'*, *čebär'al'amä*, *čebär'al'ädä*, *siñ čebär'al't'*

Persoonapronominia ei 1. ja 2. persoonassa tarvitse liittää muotoon.

Konjugaatiossa mon.1. ja 2. persoonan preesensin persoonapäätteen aloitava *t* on selitetty juuri nominikonjugaatiosta alkunsa saaneeksi (Ravila 1929: 104-). Preteritimuodossa apuverbi on vielä vanhan sanajärjestytyypin mukaan sijoittunut predikaattinominin jälkeen, vaikka mordva perussanajärjestyksestä onkin jo vaihtanut (SOV -järjestyksen järjestykseksi SVO, s. 168). Preteriti, kuten kaikki tunnusmerkkiset moduksetkin, muodostuu myös apuverbillisinä rakenteina. Ersässä apuverbin *ul'e-* sijasta on käytettävä sen frekventatiivijohdosta *ul'nems*, esim. *siñ ul'nešt' mazijt'*, vrt. mokša *siñ ul'st' čebär't'* 'ne

olivat kauniita’.

Predikatiiviadverbiaalina adjektiivilla on translatiivimuoto: E *moieñ maziks ñejavi*, M *moñd’iñä maziks ñejavi* ’minusta se näyttää kauniilta’ tai elatiivimuoto: E *ñejavi maziste*, M *mazista ñejavi* ’se näyttää kauniilta’. (Adjektiivi muutetaan myös adverbiksi elatiivinpäätteellä, kuten elatiivin tarkastelun yhteydessä s. 97 todettiin.) Predikatiiviadverbiaali on translatiivisissa tai faktitiivisissa ilmauksissa harvinainen. Mordva muodostaakin adjektiiveista helposti verbejä, translatiivisia ja faktitiivisia, kuten sukukielensäkin (Kangasmaa-Minn 1993: 74-). Predikatiiviadverbiaalin vaatimaton frekvenssi selittyy tästä.

Komparaatio

Mordvassa ei ole morfologista keinoa ilmaista komparaatiota. Komparaatio rakentuu syntaktisesti.

Komparatiivi: E *kize tel’ed’e paro*, M *kizâš talâda cebär* ’kesä on talvea parempi’ (”kesä talvea hyvä”), M *moñd’adân jomla* ’minua pienempi’: adjektiivi on positiivissa, sitä edeltää ablatiivimuotoinen (etymologisesti siis erosijamuotoinen) vertailukohde, standardi. Jos semanttista standardia ei ole, sijoitetaan standardiksi *se*-demonstratiivipronominin ablatiivimuoto: E *šede paro* ’parempi’, *leči šede lembe*, M *täči šada l’ambä* ’tänään on lämpimämpi’. Rakenteet ovat voineet kontaminoituakin: E *kize tel’ed’e šede paro*, M *kizâš talâda šada cebär* ’kesä on talvea parempi’.

Superlatiivi: 1) standardiksi positiivimuodon eteen asetetaan ’kaikki’-merkityksisen pronominin ablatiivimuoto: E *vešemed’e mazi*, M *šembâda mazi* ’kaunein’ (”kaikista kaunis”), 2) positiivimuodon eteen asetetaan superlatiivinen partikkeli. Nämä ovat yleensä lainasanoja. E *šex* (< ven.): E *šex mazi* ’kaunein’ - tästäkin voidaan muodostaa ablatiivi: *šext’e mazi* –, E *samij*, M *samaj* (< ven.): E *samij mazi*, M *samaj jomla* ’pienin’, E *ejeñ, eñ*, M *iñ* (? < tat. *än*): E *ejeñ mazi* ’kaunein’, M *iñ oçu* ’suurin’.

Absoluuttinen superlatiivi muodostetaan suoralla reduplikaatiolla: E M *mazi-mazi* ’mitä kaunein’, E *paro-paro* ’mitä parhain’, tai asettamalla edellinen jäsen ablatiiviin ja liittämällä siihen enklittinen partikkeli: E *parodojak paro* ’mitä parhain’ (”hyvästäkin hyvä”), M *akšâdânga akša* ’mitä valkein’. Voidaan myös käyttää intensiteettiadverbia: E *pek paro* ’erittäin hyvä’, M *pek ravža* ’pikimusta’ (*pek* ’erittäin’ < tat.), E *tuñ ravžo, d’um ravžo* ’pikimusta’, *tuñ ašo* ’vitivalkoinen’.

Adjektiivien modifiointi johtamalla

Samoja adjektiiveja, joita voidaan komparoida, voidaan myös modifioida. Esim. moderatiivisia adjektiiveja muodostetaan Jevsevjevin mukaan ersässä *iža* -suffiksilla: *pokš* ’iso’ > *pokšiča* ’suurehko’, *piže* ’vihreä’ > *pižiča* ’vihreähkö’, *čapamo* ’hapan’ > *čapamiža* ’hapahko’ (Jevsevjev 1963, OMG 128). Mokšassa

suffiksin asuna on pelkkä *ža*, esim. *šapama* 'hapan' > *šapamaža*. (Vrt. deminutiivisuffiksi E *ine*, M *nā*, kollektiivisuffiksi E *-id'e-*, M *-d'a-*. Näistä suffikseista poikkeavasti ersän *iža*-suffiksi voi liittyä konsonanttivartaloihinkin; näistä suffikseista *iža* poikkeaa siinä suhteessakin, että siinä *i*:tä seuraava konsonantti ei ole palataalistunut.) Moderatiivisia adjektiiveja muodostetaan muillakin suffiksella: E M *ečkaza* 'paksuhko' < E *ečke*, M *ečká* 'paksu', E *ašola* 'valkeahko' < *ašo* 'valkoinen'. Adjektiivia modifioidaan myös deminutiivisuffiksilla: E *nu'kiŋe* 'lyhyt', M *nurkänā* 'lyhyt'. Jevsevjev nimittää näitä deminutiivisuffikseja adjektiivin hellittelysuffikseiksi (суффиксы ласкательные – OMG 128), Paasonen kääntää deminutiivisuffiksilliset samoin kuin kanta-adjektiivin. Kyseessä on ehkä puheen sävyttäminen? Nykyersässä ei OJ:n mukaan käytetäkään *iža* -johdoksia vaan pelkästään deminutiivisuffiksillisia muotoja: *pižine* (< *piže* 'vihreä'), *pokške* (< *pokš* 'iso'), *jakš'érne* (< *jakš'er* 'punainen'). Nykymokšassa (VM) näyttää 2-tavuisiin vartaloihin liittyvän *nā*, 3-tavuisiin *ža* -johdin: *nukkänā* (< *nukkä* 'lyhyt'), *očuñā* (< *oču* 'iso'), *sirəñā* (< *sirā* 'vanha'), mutta *šapamaža* (< *šapama* 'hapan'), *kuvakaža* (< *kuvaka* 'pitkä').

Adjektiivien muodostaminen

Yhdistäminen

Yhdysadjektiivit ovat mahdollisia joistakin värinimityksistä: E *piže-ožo* 'oranssinvärinen', *ašnaza-señ* 'vaaleansininen', M *šobda-šeñəm* 'tummansininen'. Deskriptiivisiä ideofonisoja yhdistetään adjektiiveiksi: E *šurdov-šardov*, M *šurdu-šardu* 'väärä, vääristynyt', E *řízev-fázov* 'monihaarainen, -oksainen', M *kičkār-mačkār* 'mutkikas'. Kuitenkin myös muunlaiset adjektiivit voivat yhdistyä, usein ikään kuin kyseessä olisi adjektiivin vahvistaminen toisella semanttisesti lähisukuisella: E *kepe-štapo* 'paljas, alaston' (*kepe* 'paljasjalkainen', *štapo* 'alaston'), *kel'ev-valov* 'kaunopuheinen, puhelias' (*kel'ev* < *kel* 'kieli', *valov* < *val* 'sana'), M *vid'ä-para* 'totuudellinen' (*vid'ä* 'suora', *para* 'hyvä'), *sokār-šamār* 'vammainen' (*sokār* 'sokea', *šamār* 'ontuva'). (Esimerkit Gramm. 1962 ss. 196-7.)

Johtaminen

Mordvassa kuten muissakin sukukielissä on sanoja, joilla on sekä adjektiivin että substantiivin funktio, esim. E *l'embe*, M *l'ämbä* 'lämmin; lämpö', E *kel'me*, M *kel'mä* 'kylmä; kylmyys, pakkanen'. (Vrt. myös E *ožo* 'keltainen' = sm. *viha*.) Nämä ovat siis ominaisuuksia kuvaavia sanoja.

Mordvassa tällaisella kantasanalla onkin usein vain substantiivin funktio ja adjektiivi johdetaan sitä: E *kel'e*, M *kel* 'leveys' > E *kel'ej*, *kel'ev*, *kel'eŋ*, M *kel'i* 'leveä'; E *se'j*, *se'e*, M *se'j* 'korkeus' > E *se'ej*, *se'ev*, *se'eŋ*, M *se'ji* 'korkea; syvä'. Kuitenkin myös konkreettisista substantiiveista voidaan näin johtaa adjektiivi: E *oču'v*, M *oču* 'iso', joka on samalla tavalla johdettu substantiivista

M *očä* 'isän vanhempi veli', E *sakalov* 'partainen' < *sakal* 'parta'. Johdetussa adjektiivissa on samanlainen suffiksi, mikä esiintyy substantiivin deklinaation lativiissa. On mahdollista selittääkin johdin aiemmaksi kaasuspäätteeksi, lativiinpäätteeksi (Bartens 1991. Mordvassa on myös substantiiveja, jotka sisältävät samannäköisen johdinaineksen. Johdetun substantiivin rinnalla ei mordvassa kuitenkaan ole kantasanaa selittyvää sanaa; johtosuhdetta ei siis mordvassa ole substantiivien osalta muuta kuin etymologisena. Esim. E *kil'ej*, *kil'eŋ*, M *kelu* 'koivu', E *kulov*, *kuloŋ*, M *kulu* 'tuhka', E *sed'ej*, *sed'eŋ*, M *sed'i* 'sydän').

Toisestakin kaasuspäätteestä on kehittynyt adjektiivinjohdin, genetiivinpäätteestä. (Myös marissa ja eteläsaamassa on genetiivimuotoisia adjektiiveja.) Varsinkin ainetta, materiaa ilmaisevista substantiiveista johdetaan *ni*-aineksella adjektiivi. Mutta myös muunlaisia absoluuttisia (siis ei vertailua sallivia) adjektiiveja muodostuu tätä johdinta käyttäen. Esim. E *keveŋi*, M *keväni* 'kivinen' < *kev* 'kivi', E *ošoni*, M *ošäni* 'kaupunkilainen' < *oš* 'kaupunki'. Adjektiivin syntytapa voi selittää sen, että nämä adjektiivit eivät aina osallistu predikatiivitaivutukseen, vaan voivat jäädä monikollisen subjektin ohella kuitenkin yksikölliseen muotoon: E *kudot'ne keveŋi* 'ne talot ovat kivisiä, kivistä'; mokšassa kongruenssikin on mahdollinen: *kutnä keväni* tai *kutnä keväniat*. Muodolla voi olla myös oma adjektiiviattribuutti: E *koške tumoni pengt'* 'kuivasta tammesta (sahattuja) halkoja', mutta *tumoni koške pengt'* 'kuivia tammisia halkoja'.

Abessiivin esittelyssä (s. 79) mainittiin, että samat muodot toimivat myös karitiivisina adjektiiveina. (Etymologisesti ajatellen tässä on kyseessä päinvastainen tapaus: johdinta on ruvettu käyttämään kaasuspäätteen funktiossa.)

Adjektiivin substantiivistaminen

Adjektiivi voidaan substantiivistaa. Se tapahtuu taivuttamalla sitä determinatiivisen deklinaation mukaan. Esim. *kona kudosoŋit' eratado – otsoŋit' ili taštosoŋit'?* 'kummassa talossa asutte, uudessa vai vanhassa?' (Jevsevjev, OMG 126).

Pronominit

Persoonapronominit

Yksikön	1.	2.	3.
nom.	E M <i>mon</i>	E M <i>ton</i>	E M <i>son</i>
gen.	E M <i>moŋi</i>	E M <i>toŋi</i>	E <i>sonze</i> , M <i>soŋi</i>
allat.	E <i>moŋeŋi</i> , <i>teŋi</i> M <i>moŋd'ajnä</i> , <i>tejŋä</i>	E <i>toŋet'</i> , <i>teŋ'</i> M <i>toŋd'ajt'</i> , <i>tejt'</i>	E <i>soŋenze</i> , <i>teŋze</i> M <i>soŋd'ajŋza</i> , <i>tejŋza</i>

abl.	E <i>mońd'eń,</i> <i>mońd'eđeń</i> M <i>mońd'adân</i>	E <i>tońd'eť,</i> <i>tońd'eđeť</i> M <i>tońd'adât</i>	E <i>sońd'enze,</i> <i>sońd'eđenze</i> M <i>sońd'adânza</i>
Monikon	1.	2.	3.
nom.	E M <i>miń,</i>	E <i>tiń,</i> M <i>t'iń</i>	E <i>siń,</i> M <i>siń</i>
gen.	E <i>mińek,</i> M <i>miń</i>	E <i>tink,</i> M <i>t'iń</i>	E <i>sińst,</i> M <i>siń</i>
allat.	E <i>mińeńek,</i> <i>t'eńek</i> M <i>mińd'ajńak,</i> <i>t'ejńak</i>	E <i>tińeńek,</i> <i>t'enk</i> M <i>t'ind'ajńit',</i> <i>t'ejt'</i>	E <i>sińenst,</i> <i>t'enst</i> M <i>sińd'ajst,</i> <i>t'ejst</i>
abl.	E <i>mińd'eńek,</i> <i>mińd'eđeńek</i> M <i>mińd'adânk</i>	E <i>tińd'enk,</i> <i>tińd'eđeńek</i> M <i>mińd'adânt</i>	E <i>sińd'est,</i> <i>sińd'eđest</i> M <i>sińd'adâst</i>

Myös muut obliikvisijat voidaan muodostaa; pronominivartalona on muoto *moń-*, *toń-*, *soń-*, *miń-*, E *tiń-* / M *t'iń-*, E *siń-* / M *siń-*. Siihen liittyvät Cx ja Px tässä järjestyksessä. Kielioppi (1980) ilmoittaa vain ersästä illatiivi-, prolatiivi- ja translatiivimuodot. Mokšan puuttuvat sijat korvataan kieliopin mukaan postpositiorakentein: *moń ezân* tai pelkästään *ezân* 'minuun'.

Etymologialtaan mordvan yksikön persoonapronomininit ovat samaa takavokaalista tyyppiä (**mun*, **tun*, **sun*) kuin saamen ja samojedin pronominit. Monikon pronominit ovat kaikissa sgr.kielissä etuvokaalisia. Ersän yks.3. ja monikon pronominien genetiivimuodoissa näkyy rakenne pronominivartalo (tässä tapauksessa vain CV-) + Px; samanrakenteisia pronominimuotoja, pronominivartalo + Px, on sukukielissäkin (permiläisissä kielissä ja ugrilaisissa kielissä). Ersän pronominien allatiivimuodot osoittavat rakenteen alkuperäiseksi postpositioilmaukseksi; pronominin paradigmassa postpositioivartaloiset allatiivimuodot (yks.1. E *t'eń*, M *t'ejńä* jne.) ovat juuri odotuksenmukaisia; synteettiset muodot (yks.1. E *mońeń*, murt. *mońd'eń*, M *mońd'ajńä*) analogisia, substantiiviparadigman vaikuttamia. Ablatiivissa Cx on reduplikoitu mokšassa aina ja ersässäkin laajasti. Olisiko ollut sekaantumisen vaaraa allatiiviin?

Lauseesta sekä subjektiaseman että objektiaseman persoonapronomini voidaan jättää panematta ilmi; subjektin tai objektin persoona ilmenee verbin persoonamuodosta. Jos lauseeseen on upotettu toinen lause, voi tiettyinä infiniittisinä verbinmuotoina reaalistuvan predikaatin TEKIJÄÄ tai PATIENTTIÄ edustava persoonapronomini saada merkintänsä pelkkänä Px:na (s. 172). Myös omistuslauseen genetiivimuotoinen pronomini-OMISTAJA voi jäädä panematta ilmi – sekin ilmenee omistettua ilmaisevaan subjektisanaan pakollisesti liittyvästä Px:sta (s. 91).

Myös nominilausekkeesta voidaan persoonapronomini jättää OMISTAJA-attribuutin paikalta pois; attribuutin persoona ilmenee omistettua ilmoittavaan pääsanaan liitetystä Px:sta (s. 105). Samaten postpositiolausekkeesta voidaan

persoonapronomini pääsanana edustajana jättää pois: postpositioon liittyvä Px osoittaa sen (s. 164).

Refleksiivipronomini

Suomalais-permiläisellä refleksiivipronominilla (esim. sm. *itse-*) on vastine mordvassakin: E M *eś*. Se on kuitenkin rajoittunut melkein vain possessiivi-refleksiiviksi ja samalta pohjalta selittyväksi postpositiorakenteen pääsanaksi: E *eś jutkovast kortaśt*, M *eś jutkâvast kortaśt* 'he puhuivat keskenään' (mordvassa subjektia, johon possessiivi-refleksiivi viittaa, ei tarvitse panna ilmi – se ilmenee verbin Vx:sta). Postpositiorakenteesta selittyy myös allatiivi: E *son sajiže kožejkaks eśt'enze*, M *son sãvãžã ôrvaks eśt'ãžã* 'hän otti hänet vaimoksi itselleen'.

Muutama kaasumuoto pronominivartalosta muodostuu. Ersä muodostaa pronominille genetiivin samalla tavoin kuin persoonapronomiensa genetiivin: vartalo + Px: *eśeń, eśeť, eśenze, eśeńek, eśent, eśest*, esim. E *sit' eśist vel'ev* 'he tulivat omaan kyläänsä', *eśenze kise* 'itseään varten'. Ablatiivia käyttävät molemmat kielet (se on reduploikoitu kuten persoonapronomininkin ablatiivi ersässä usein, mokšassa aina): M *eś'adãn* 'itseäni', samoin prolatiivia: E *eśkan* 'itsekseni', *eśkat* 'itseksesi', *eśkanzo* 'itseksensä', *eśkast* '(he) itseksen'. Mahdollisia lienevät synteettisinä muutkin sijat – Keresztes esittää niitä: 1990 199. Usein kuitenkin näyttää postpositiorakenteesta *eś* + *e*-vartaloinen postpositio (sama postpositio, joka täydentää substantiivinkin determinatiivista deklinaatiota,) postpositio sulautuneen pääsanaan: vrt. M *eś ezãnza* 'itseksen'; *eśezãnza, eśãzanza* 'itseksen' (esiintymät Paasonen, Wb. 386ab), jolloin näyttää kuin *eś*-pronominille olisi muodostunut synteettinen illatiivi.

Kuten permiläisissä kielissä ja osaksi marissakin refleksiivipronomini voi menettää refleksiivisyytensä – se ei viittaa lauseen subjektiin – ja toimia korosteisen persoonapronominin tavoin: E *ada ñej, Oksa, ton eś'eń polaks!* 'tule nyt, Oksja, sinä minulle vaimoksi!', M *eś'adãn řužaj* 'minua itseäni huonompi'.

Tavallisin tapa korostaa persoonapronominia on kuitenkin liittää pronomini *eś* apposition tapaan persoonapronominin jälkeen; se agglutinoituu täysin pronomiin: E *monś, M montś, E tons, M tontś, E sons, M sontś, E mińś, M mintś, E tins, M t'ints, E sins, M sintś* (vrt. sm. *minä itse* jne.). (Useissa murteissa sibilantista tulee affrikaatta tiettyjen konsonanttien jälkeen, varsinkin n:n - s. 42.) Tällä korosteisella persoonapronominilla on genetiivimuotokin: E *mońšeń, tońseť, sońsenze, mińšeńek, tińsenk, sińsest, M mońt'sãń, tońt'sãń, sońt'sãń, mińt'sãń, t'ĩnt'sãń, sińt'sãń*. Genetiivi noudattaa siis samanlaista taivutusta kuin persoonapronominikin: ersässä pronominivartaloa seuraavat Px:t, mokšassa genetiivinpäätte *ń*. Kieliopin mukaan ersä käyttää muitakin sijoja ja täydentää paradigmaa postpositiorakentein, joissa pääsanana on genetiivi *mońšeń, tońseť* jne. (*mońšeń ejse* 'minussa itsessäni' jne. Sen sijaan mokša: *eś*

esân 'minussa itsessäni'. Ersä siis sanoo "minä-itsen sisässä" ja mokša "itse, oma sisässäni").

Refleksiivipronominin keskeiseen asemaan, objektiksi, mordva on kehittänyt oman pronominin. Substantiivista *pra* 'pää' on jo kantamordvassa kieliopillistunut refleksiivipronomini; hyvin usein sillä on attribuuttina *es*, siis possessiivi-refleksiivinä: E *vanodo pʀank!* 'varokaa itseänne!', *kuliks pʀanzo tʀejš* 'kuoliaaksi tekeytyi', *nevʀik pʀat!* 'näyttäyty!', *pʀanzo tʀfams* 'elättää itsensä', *mariks pʀanzo tʀeize* 'tekeytyi kuulevaksi', *mon nej čarkodićaks pʀam tʀeija* 'minä olen ymmärtävinäni' ("minä nyt tekeydyn ymmärtäväksi"), M *vanʀtk pʀáčan!* 'varo!', E *esʀpʀant a neje*, M *esʀpʀanc af nãji* 'hän ei näe itseään', "omaa päätänsä ei näe" (tarkoittaa: hän on vaatimaton). Kantamordvassa tapahtunut kieliopillistuminen ei ole harvinainen tapahtuma. Monet kielet ovat saaneet refleksiivipronominin päätä merkitsevästä sanasta. (Näin mm. itäiset itämerensuomalaiset kielet: vepsä, lyydi, karjala, inkeroinen ja suomen itämurteet – Koivisto 1995 154-6. Koiviston mukaan tällainen *pää*-sanankäyttö "täytyy palauttaa jo näiden kielten yhteiseen kantamuotoon", s. 155.)

Resiprookki-ilmaus

Varsinaista resiprookkipronominia mordvassa ei ole. Ersä käyttää resiprookkisesti sanaliittoa *vejke* ("yksi")+Px *vejke*+Px: *miñ večkinek vejkinék vejkinék* 'me rakastimme toisiamme', *tiñ večkide vejkenk vejkenk* 'te rakastitte toisianne', *siñ večksʀ vejkest vejkest* 'he rakastivat toisiaan'. Mahdollinen on myös ilmaus *siñ večksʀ vejke ombocēnt* ("he rakastivat yksi toista"). Mokša käyttää resiprookkisesti sanaliittoa *fkä-fkä*+Cx ("yksi-yhte+Cx"). Jälkimmäinen jäsen ottaa siis Cx:n: *kolma kizât tonafnãstʀ siñ marsa, fkä parta vakssa, i tonadstʀ fkä-fkãndi, koda kelʀgi akat-sazârt, i mežävâk-mežävâk afãitʀ sôpânda fkä-fkada* 'kolme vuotta he opiskelivat yhdessä, saman pulpetin ääressä, ja tottuivat toinen toiseensa, kuten rakastavat sisarukset, ja mitään eivät salanneet toinen toiseltaan' (Gramm. 1980 259).

Demonstratiivipronomininit

E *se*, M *sã* 'se', E *te*, M *tã* 'tämä', mon. E *ne*, M *nã* (Paasonen:) 'ne; nämä'; E *net*, M *nat* 'nämä', E *set*, *setne*, M *sat* 'ne'.

Pronomineilla on vastineita sukukielissä, esim. sm. *se*, *tä-mä*, *ne*, *nä-mä*. Numerusoppositio *s*, *t* : *n* on suomalais-permiläiseltä ajalta. (Samaa oppositiota käyttävät komi, mari ja itämerensuomi. Vrt. kuitenkin alempana esiteltävät *tona*, *nona* pronominit!) Muodot *net*, *nat*, *set*, *setne*, *sat* ovat substantiivin taivutuksen mukaisia, analogisia.

Pronomineilla on sekä adjektiivinen että substantiivinen funktio. Adjektiiviset pronominit sijoittuvat attribuuteiksi. Attribuutteina pronominit eivät kongruoi kaasuksen mutta kylläkin numeruksen suhteen: E *se čistenʀ* 'sinä päivänä', *net valtnen* 'näiden sanojen', M *nã šitnãñ* 'näiden päivien'.

Substantiivisesti käytettyinä pronominit taipuvat yksikössä perustaivutuksen mukaan: esim. E *sé*, M *sá*, gen. E *seń*, M *sáń*, all. E *seńeń*, M *sáńd'i*, abl. E *seďe*, M *sada*, abess. E *seń'eme* (*seń-* !), M *saftáma*, kaus. M *sanksa*. Monikon pronominit taipuvat monikon determinatiivisen taivutuksen mukaan; kuitenkin nominatiivissa on paitsi E *ne*, M *ná* myös perustaivutuksen mukaiset muodot E *set'*, *net'*, M *sat*, *nat*. Esim. E (nominatiivi myös) *set'ne*, gen. E *set'neń*, M *sát'náń*, all. E *set'neńeń*, M *sát'náńd'i*, abl. E *set'neďe*. Pronominista *ne*, *net'*, *net'ne* ersässä on genetiivissä, allatiivissa ja ablatiivissa myös perustaivutuksen mallinen muoto: gen. *neń*, all. *neńeń*, abl. *neńďe* (*neń-* !).

E M *tona* = *nona* 'tuo', *tonat* = *nonat* 'nuo': *tona*, *nona* -pronominit on pidennetty kaksitavuisiksi ilmeisesti pronominaalisella johtimella. (Vrt. marin *tuđo* 'tuo; se', *nuno* 'nuo; ne'; -*nV* liittyy vain monikolliseen pronominiin ikään kuin kyseessä olisi reduplikaatio.) Pronominien vartaloilla *to-*, *no-* on etymologinen vastine mm. suomen pronomineissa *tuo*, *nuo*. Mordvassa pronomineilla ei ole numerusoppositiota, vaan ne ovat synonyymisia (sekä ersässä että mokšassa: OJ, VM. Toisin Paasosen aikaan: Wb. 1341a). Yksitavuisilla muodoilla ei ole mordvassa pronominiensa joukossa vastinetta, mutta *to*-vartalosta on muodostettu pronominaaliadverbeja, esim. inessiivi-, elatiivi- ja illatiivimuotoiset E *to-so*, M *to-sa* 'tuossa, tuolla, siinä, siellä', E *to-sto*, M *to-sta* 'tuosta, tuolta, siinä, sieltä', E *to-zo*, M *to-za* tai E *tozon*, *tozov*, *tozov*, M *tozi* – muodon loppussa latiivinpäätte tai E *tozon'* 'tuohon, tuonne, siihen, sinne' (illatiivin muodostus poikkeaa siis deklinaation illatiivin muodostuksesta, jossa päätettä on pelkkä *s*. Pronominintaivutuksessa esiintyvä *sV*-allomorfi on käytössä myös itämerensuomen ja saamen possessiivisessa taivutuksessa, ja voi kysyä, onko mordvaan vanhoista aineksista muodostunut pronominaalinen illatiivinpäätte *s+η* edustuneena itämerensuomenkin illatiivinpäätteenä. Eli onko *n*-latiivi itse asiassa *η*-latiivi?) sekä latiivimuotoinen E M *to-v* 'tuonne, sinne'. Ahlqvist esittää mokšasta sille pelkän vartalon sisältävän muodon rinnakkaismuodoksi: *tuv* tai *tu* tai *to*, samoin kuin vastaavanlaisen muillekin latiivisille pronominaaliadverbeille: *t'ej*, *t'e* 'tänne', *sej*, *se* 'sinne' (1861: 91). (Saamessa ja komissa, komin murteissa, demonstratiivipronominien yksitavuiset vartalomuodot ovat myös käytössä paikkaa ilmoittavina adverbeina; ne kuitenkin vastaavat kysymykseen 'missä?'.)

Interrogatiivipronominit

Mordvankin interrogatiivipronominit ovat *k-* tai *m-* alkuisia.

E M *ki*, mon. E *kit'*, M *kit* 'kuka' (vrt. unk. *ki*). Yksitavuisen pronominin rinnalla on myös nominatiiviinkin kaksitavuisiksi pronominaalisella johtimella muodostettu E *kije*, M *kijá* 'kuka'; obliikvisijat ja monikko muodostuva *ki*-vartalosta. (Nominatiivimuodon *-je*, *já*: vrt. sm. *ku-ka*.) Gramm. 1980 esittää seuraavan taivutuksen: gen. E M *kiń*, all. E *kińeń*, M *kińd'i*, abl. E *kiďe*, M *kida*,

abess. E *kiv'teme*, M *kiftâma*, kausatiivi M *kinksa. ki, kije, kijä* -pronomineja käytetään vain substantiivisesti: E *ki toso stuki?*, M *ki tosa stukaj?* 'kuka siellä koputtaa?', E *teze kije putiže?* 'kuka sen tähän pani?', *kinze polaks sajtanok?* 'kenet otamme vaimoksi?'

E *ko* (vrt. sm. *ku-*) on vain adjektiivinen, attribuuttiaseman pronomini: *ko jonov* 'mille suunnalle?', *ko jono* 'millä suunnalla?', *ko jondo* 'miltä suunnalta?' (Yksitavuisena perusmuodossaan tämä pronomini on vähäkäyttöinen. Esimerkkejä on löytynyt vain tästä konneksiosta.) *ko-* vartalosta tehdään pronominaalisia adverbeja ja vartalo yksinkin on käytössä mokšassa lativisena adverbina: E *kov, koŋ*, M *kov, ko* (M *ko mol'at?* 'mihin menet?' Paasonen, Wb. 799b, *ko* tai *kov* 'mihin' Ahlqvist 1861: 91) 'mihin?', M *kov* myös 'miksi?', E *kozo*, M *koza*, E *kozoŋ, kozov, kozoj*, M *kozi*, E *kozoŋ* 'mihin, minne?', E *koso*, M *kosa* 'missä?', E *kosto*, M *kosta* 'mistä?'. Pronominin illatiivilla on siis kolme hahmoa, etymologisesti **ku-sV*, **ku-sVŋ*, jotka molemmat ovat kanta-mordvalaisia, ja ersässä lisäksi **ku-sVñ*, tai **ku-sVn*, jos nasaalin liudennus selittyy sekundaariksi (vrt. genetiivinpäätte, s. 75). Illatiivinmuodostukseen kiinnitettiin edellä demonstratiivipronominien yhteydessä jo huomiota.

E M *kona*, mon. *konat* on substantiivinen ja adjektiivinen pronomini 'kuka kahdesta tai useammasta': E *kona teze dušmanis?* 'kuka täällä on vihollinen?', M *kona ezdânt tui?* 'kuka teistä lähtee?'. Pronominiin voi liittyä Px: E *konanok* 'kuka meistä?', *konank* 'kuka teistä?', *konast* 'kuka heistä?'. (*kona*: vrt. dem.pronomini *tona, nona*)

E *kodamo*, M *kodama*, mon. E *kodat*, M *kodapt* 'millainen?' on substantiivinen ja adjektiivinen pronomini: E *kodat kudot-kardazot?* 'millainen on kartanosi?', "millaisia ovat talosi, kartanosi?!", *kodamo tevnje sin tejit?* 'millaisia töitä he tekevät?'. Pronomini voi määrittää myös adjektiivia tai adverbia: M *kodama para!* 'kuinka hyvä!', *kodama kuvats udân!* 'kuinka kauan olenkaan nukkunut!' (vrt. E *is'tamo*, M *is'tama* 'sellainen'; adjektiivia, adverbia määrittäessä: 'niin'). (*kodamo, kodama*, vrt. karj. *kudama*, veps. *kudam*)

(E *koda*, M *koda*, *kâda* ei ole pronomini, vaan aina adverbi tai konjunktio: 'kuinka?; kun (tempor. ja kondit.), kuin': E *koda toŋt' l'emet?*, M *koda toŋ l'emčä?* 'mikä on nimesi? ("kuinka on nimesi?")', E *koda kundasak ked'ežet', karmi kortamo* 'jos otat sen käteesi, se alkaa puhua', 'kun otat ---'.)

E *meže*, M *mežä* 'mikä?', mon. E *mežt', M mešt'*. Gramm. 1980 antaa pronominista kaikkien kaasusten muodot: gen. E *mežen', M mežəŋ'*, all. E *mežneŋ', M mežəndi*, abl. E *mežde*, M *mežda*, iness. E *mežese*, M *mežsa*, elat. E *mežeste*, M *mežsta*, illat. E *mežes*, M *mežs* jne. Ersän murteissa illatiivi, inessiivi ja elatiivimuodot kuuluvat usein seuraavasti: *mejs, mejse, mejste* (**zs > js*). Tämä on substantiivinen pronomini: E *te, avaj, meže?* 'mikä tämä on, äiti?', *ton meže sajat?* 'mitä sinä otat?'. Adjektiivisena käytetään genetiivin kaltaista muotoa: E *mežen tejemas staka?*, M *mežəŋ t'ijemas staka?* 'mikä työ on vaikea?'

Pronominin taiputusmuotoja käytetään myös adverbeina: E *mežneŋ*, M

mežāndi 'miksi?', *E mežeks* 'miksi?', *E mejs* 'miksi?'

Adverbeja muodostuu myös pelkästä *me*-vartalosta: *E M meks* 'miksi?', *M mes* 'miksi?', *M meñdi* 'miksi?'. Ersän murteessa (VVr.) pelkkä vartalokin toimii adverbina: *me* 'miksi?': *me a kortat eřzaks?* 'miksi et puhu ersää?'.
(*me*-, vrt. sm. *mi*-)

On myös reduplikoituja interrogatiivipronomeineja: *E kit'-kit'* 'ketkä kaikki?', *mežt'-mežt'* 'mitä kaikkea?': *E kit'-kit' jutašt?* 'ketkä kaikki menivät?', *M kit-kit kortašt?* 'ketkä kaikki puhuivat?', *mešt'-mešt' nājšt?* 'mitä kaikkea he näkivät?'.
Kuten esimerkeistä näkyi, täydennyskysymyslauseet muodostetaan useimmin niin, että kysymyspronomini sijoitetaan lauseen alkuun. Interrogatiivipronomini voi kuitenkin olla myös toisena lauseenjäsenenä lauseen alusta oikealle; silloin pronomini ei olekaan fokuksessa: lauseen alkuun sijoitetaan fokusoitu elementti.

Pronominilla *E meže*, *M mežā* on yksi erikoinen käyttötapa. Sen avulla voidaan muodostaa additiivinen monikko: *E Peťa-mešt'* 'Petja ja muut hänen kanssaan olevat', *Peťa-mežeñ vaks* 'Petjan ja muiden hänen kanssaan olevien luo' (Jevsevjev 1963: 39, Ravila 1941: 104, Honti 1997: 64). Vrt. s. 99-.

Relatiivipronomininit

Vaikka mordva käyttää runsaasti vasemmanpuoleista relatiivilauseetta, se tuntee myös relatiivipronominillisen oikeanpuoleisen attribuutilauseen. Kaikki interrogatiivipronomininit toimivat myös relatiivipronomeineina. Esim. *M kal'dav piñat'i kijā kši maksī, sā azārāc* 'joka huonolle koiralle leipää antaa, se on sen herra' (relatiivipronominikin voi siis sijaita lauseen alusta oikealle toisena lauseenjäsenenä kuten interrogatiivipronominikin!), *E meže tejat, šeken' nejat* 'mitä teet, sen näet'.

Indefiniittipronomininit

Indefiniittipronomeineja muodostetaan interrogatiivipronomeineista reduplikoimalla: *E kije-kije*, *M kijā-kijā* 'joku', *E meže-meže*, *M mežā-mežā* 'jokin', *E M kona-kona* 'joku kahdesta tai useammasta', *E kodamo-kodamo*, *M kodama-kodama* 'jokin, jonkinlainen';
liittämällä pronominin eteen partikkeli

E koj, ta, tago: *koj-kije* 'joku', *koj-meže* 'jokin', *koj-kodamo* 'jonkinlainen', *ta-ki* 'joku', *tago-meže* 'jokin', esim. *saš ta-ki* 'joku tuli', *ramaš tago-meže* 'hän osti jotakin', *M ka'ti, koj, tag* : *ka'ti-kijā* 'joku', *ka'ti-kodama* 'jonkinlainen', *ka'ti-mežā* 'jokin', *tag-kijā* 'joku', *tag-mežā* 'jokin', esim. *jorañ niñgā ka'ti-mežā azāms* 'halusin vielä jotakin sanoa', *koj-mežā* 'jotakin', *koj-kijā* 'joku', *koj-kodama* 'jonkinlainen' (*koj, ka'ti* < ven., *ta, tag, tago* < turkkil.);
liittämällä pronominin perään partikkeli

E bu'ti, *M bā'di* : *E kije-bu'ti*, *M kijā-bā'di* 'jokin', *E kodamo-bu'ti*, *M kodama-*

bâd'i 'jonkinlainen' (*but'i*, *bâd'i* < ven.)

tai enklittinen partikkeli

E *jak* (vokaali + *jak*), *gak* (soinnill.kons.+*gak*), *kak* (soinniton kons. + *kak*),
M *vâk* tai *gâk* (vokaali + *vâk* tai *gâk*), *gâ* (soinnill.kons. tai vokaali+*gâ*), myös
latiivin *i +gâ*), *ka/kâ* (soinniton kons. + *ka/kâ*) (*jak*, *vâk* jne. vrt. sm. *kin*, *kaan*,
murt. *kik*): E *kijak* 'kukaan', gen. *kiŋgak*, all. *kiŋeŋgak*, abl. *kiđejak*, transl.
kikskak, mon. *kiŋkak*, E *mežejak*, *mežgak* 'mikään', gen. *mežeŋgak*, abl.
mežđejak, M *kivâk* 'kukaan', *kigâ* 'kukaan', gen. *kiŋgâ*, all. *kiŋđigâ*, abl.
kiđâvâk, mon. *kitka*, M *mežâvâk*, *mežâgâ*, gen. *mežâŋgâ*, all. *mežâŋđigâ*, abl.
mežđâvâk, iness. *mežsâvâk*, elat. *mežstâvâk*, transl. *mežkska*, mon. *meštkâ*.
Esim. E *kijak si* 'joku tulee', *mon kučan kiŋgak* 'lähetän jonkun', *ťese kijak*
aras 'täällä ei ole ketään', *kiŋgak arasť jarmakonzo* 'kenelläkään ei ole rahoja',
son toŋet 'jovtas mežejak?' 'kertoiko hän sinulle jotakin?', M *kivâk saj* 'joku
tulee', *kigâ af saj řâši školav* 'kukaan ei tule tänään kouluun', *af sodasi kigâk*
'sitä ei tiedä kukaan', M *mežâvâk iz az* 'ei sanonut mitään', M *mon kučan kiŋgâ*
'minä lähetän jonkun'.

(Interrogatiivisista adverbistakin tehdään samalla tavalla indefiniittisiä: E
kodajak, M *koda-koda* 'jotenkin', M *af kodanga* 'ei mitenkään', M *kodanga*
ašâs sašânda řâ mâl's prâžân 'mitenkään ei tullut se ajatus mieleeni'.)

Kvanttorit

Kardinaalilukusanat

1: E *vejke*, attribuuttina *ve* (Vrt. lukuadverbi *veš'* 'yhdessä kerran'), M *fkâ* = sm.
yksi (sgr. ajalta: tässä ja seuraavien lukusanojen kohdalla tällä ilmauksella
tarkoitetaan sitä, että etymologia voidaan todistaa sgr. – tai muuhun
kantakieleen – ulottuvaksi). Mordvassa sanavartaloon on liitetty deminutiivi-
johdin E *ke*, M *kâ*

2: E *kavto*, M *kafta* = sm. *kaksi* (ural. ajalta)

3: E *kolmo*, M *kolma* = sm. *kolme* (sgr.ajalta)

4: E *niľe*, M *niľâ* = sm. *neljä* (sgr.ajalta)

5: E *veľe*, M *veľâ* = sm. *viisi* (ural. ajalta)

6: E *koto*, M *kota* = sm. *kuusi* (sgr.ajalta)

7: E *sisem*, M *sisem* = sm. *seitsemä*- (suom.-perm. ajalta)

8: E *kavkso*, M *kafksa* = sm. *kahdeksan* (suom.-volg. ajalta)

9: E *vejkse*, M *vejksa* = sm. *yhdeksän* (suom.-volg. ajalta)

10: E *kemeň*, M *kemâň* = sm. *kymmene*- (ei vastineita muissa sgr.kielissä)

Lukusanat 11-19: *ke(m)*+lukusanan 1-9 prolatiivimuoto (muodoissa
assimilaatioita):

11: E *kevejkeje*, M *kefkijâ*, 12: E *kemgavtovo*, M *kemgaftuva*, 13: E
kemgolmovo, M *kemgolmuva*, 14: E *kemniľeje*, M *kemniľâje*, 15: E *keveteje*, M

kevet'ajä, 16: E *kemgotovo*, M *kemgotuva*, 17: E *kemzišemge*, M *kemzišəmgä*, 18: E *kemgavksovo*, M *kemgafksuva*, 19: *kevejkseje*, M *keveksajä*
 20: E M *koms* (perm. ja ugr. kielissä on yhteinen lukusana **koj-sV*, ?**koj-cV* "mies, ihminen" + demonstr.pronomini. Mordvan lukusana poikkeaa siitä m-aineekseltaan. Vrt. mansi *χum* 'mies', joka selitetään johdokseksi **koj-vartalosta*.)

Lukusanat 21-29: E *komsvejkeje*, *komskavtovo* jne. mutta M *koms fkä*, *koms kafta*, *koms kolma* jne.

Lukusanat 30-90: 30 E *koloŋgemen*, M *kolmāgemān*, 40 E *niil'əngemen*, M *niil'gemān*, 50 E *ved'gemen*, M *ved'gemān*, 60 E *kodgemen*, M *kodgemān*, 70 E *šižgemen*, M *šižgemān*, 80 E *kavksoŋgemen*, M *kafksāgemān*, 90 E *vejkseŋgemen*, M *vejksəgemān*

100: E *sado*, M *sada* = sm. *sata* (vastineet sgr.kielissä; indoiran.lainasana, ilmeisesti lainautunut moneen kertaan)

200-900: E *kavtošadt*, *kolmošadt*, *niil'esadt* jne., M *kafta šatt*, *kolma šatt*, *niilä šatt* jne.

1000: E *tiša* (< ven.), esim. 4000: *niil'e tišat*; E murt. *tožān*, M *tožān*, vrt. liett. *tukstantis*, *tukstantis* ja sm. *tuhāt*, esim. 5000: M *veļä tožātt'*

Attribuuttina oleva lukusana ei taivu. Sitä seuraava substantiivi on lukusanojen (yhtä suurempien) jäljessä yksikön tai monikon nominatiivimuodossa, mokšassa myös perustaivutuksen ablatiivimuodossa. Esim. E *mon ramiñ veť al* tai: *mon ramiñ veť alt* 'ostin viisi kananmunaa', *ramiñ niil'e kniiga* tai: *ramiñ niil'e kniigat* 'ostin neljä kirjaa', *tušť sado lomañ* tai: *tušť sado lomaťť* 'matkaan lähti sata ihmistä', *veľe kniigat'ne* 'ne viisi kirjaa', M *koms kiza eřān oša* tai: *koms kizat eřān oša* 'kaksikymmentä vuotta elin kaupungissa', *ramañ niil'ə kniigat* tai *ramañ niil'ə kniigada* 'ostin neljä kirjaa', *tušť sada lomañ* tai: *tušť sada lomañda* 'matkaan lähti sata ihmistä', *tožān vejksa šatt kolmāgemān niil'ä mašina* tai *mašinada* tai *mašināt* 'tuhatyhdeksänsataakolmekymmentäneljä autoa'.

Mon.nominatiivimuodon käyttö näkyy myös siinä, että toisen lukusanan jäljessä lukusanat 100, 1000 ovat mon.nominatiivimuodossa, kuten edellä esimerkeistä näkyi: E *kavtošadt*, M *kafta šatt*.

Mordvan kielen kuvauksissa selitetään myös, että vain lukusanat 2-10, 100, 1000, ja yhdistetyistä lukusanoista sellaiset, joissa kirjoitetaan erilleen luku 2-10, 100, 1000, vaativat substantiivin mon.nominatiivimuotoon, esim. E *niil'əngemen veľe kudot* '45 taloa'. (VM:n mukaan näissä tapauksissa mokšassa voitaisiin käyttää myös substantiivin ablatiivimuotoa.) Mutta muiden lukusanojen kanssa substantiivi on yks.nominatiivimuodossa: E *komsveťeje kudo* '25 taloa', M *kemzišəmgä kiza* '17 vuotta', *kafksāgemān kiza* '80 vuotta'.

Edellä oleva pätee nominatiiviin, jolloin lukusana siis edustaa rakenteen pääsanana. Jos rakenne on jossakin muussa sijassa, rakenteen pääsanana onkin substantiivi; se taipuu perusdeklinaation mukaan ja on siis yksikön muodossa.

Esim. *E kavto traktort* 'kaksi traktoria', mutta gen. *kavto traktorón*, iness. *kavto traktorso*. Jos substantiivi on definiittinen, se taipuu determinatiivisen deklinaation mukaan ja on monikon muodossa: *E vefe kñiga'ñeñ* 'näiden viiden kirjan'.

Substantiivisesti käytettyä lukusanaa taivutettaessa vain viimeinen jäsen taipuu: *M sisám sátt ved'gemån vef'asa* '755:ssä'

Lukusana voidaan myös eksplisiittisesti substantiivistaa taivuttamalla sitä determinatiivisen deklinaation mukaan: *E ñil'eñt' ejste sajems vejke kadovi kolmo* 'neljästä pois ("ottaa") yksi jää kolme'. Yhdistetystä lukusanasta taivutetaan vain viimeistä jäsentä: *M sada ñil'gemån kotãt'ñãndi* 'niille 146:lle'.

Erikoinen samana kertautuvan lukumäärän ilmaus on sellainen, jossa lukusana reduplikoidaan ja asetetaan *ñ*-loppuiseen asuun (muodollisesti siis perustaivutuksen genetiivimuotoon): *E kolmoñ-kolmoñ pristupkañ troks askel'az* 'aina kolmen portaan yli, kolme porrasta kerrallaan, astuen', *miñ jutínek komšve'tejeñ-komšve'tejeñ vajgel'be* (huomaa yksikön nom.) *čizenze* 'me kuljimme aina 25 kilometriä päivässä, 25 kilometriä kerrallaan', *M kaftãñ-kaftãñ javãžãñ* 'hän jakoi ne kahden ja kahden eriin' – jälkimmäisessä esimerkissä lukumääräilmauksen pääsana, pronomini, ei ole eksplisiittisti lauseessa ilmaistuna.

Ordinaalilukusanat muodostetaan suffiksilla *E će*, *M cã*, esim. *E kolmoće*, *ñil'eće*, *M kolmãcã*, *ñil'ãcã*.

Kaksi ensimmäistä lukusanaa muodostetaan muusta kuin lukusana-vartalosta: 'ensimmäinen' = *E vafeñće*, *M vafãñcã* < *E vafeñ*, *M vafãñ*. (Muotoja *E vafeñ*, *M vafãñ* käytetään esim. konneksioissa *E vafeñ lov* 'ensi lumi', *M vafãñ tãšt'ã* 'ensi tähti'; ne eivät siis ole ordinaalilukusanoja vaan adjektiiveja.)

'toinen' = *E omboće*, *M ombãcã* < *E ombo*, *M omba*. (Nämä ovat indefiniittipronomineja tai adjektiiveja: *E vejkeñ lemze čokuška*, *omboñ lemze kukuška* 'toisen nimi on satakieli, toisen nimi on käki', *M arta omb kudu!* 'tule toiseen huoneeseen!')

Yhdistetyissä lukusanoissa suffiksi liitetään viimeiseen jäseneseen: *E tiša vejksesadt komškavtovoće iješ*, *M tožãñ vejksa sátt komškafãtãcã kizãš* '1922. vuosi'.

Suffiksiin on verrattu komipermjakin ordinaalilukusanojen muodostukseen käytettyä suffiksia *d'ž*: *ñol'öd'ž* 'neljäs' (E. Itkonen luennoillaan). Toisaalta turkkilaiskieltenkin ordinaalilukusanojen tunnus on (muinaisturkki) *nč* (v. Gabain 1974: 104), joten komipermjakin tunnus voisi olla turkkilaisperäinenkin.

Indefiniittiset kvanttorit

'paljon; moni' = *E lamo*, *M lama*: *E lamo at anan*, *M lama af anan* 'paljoa en

pyydä', E *lamo tumodo* 'paljon tammia', *ton lamo lomań nej sim'dat-andat* 'sinä juotat ja ruokit nyt monia ihmisiä'.

'vähän' = E *a-lamo*, M *af-lama*, *kârža*: M *kârža jarmakta* 'vähän rahaa'. Indefiniittisen kvanttorin määrittämä substantiivi voi siis sekä ersässä että mokšassa olla ablatiivisijainen kuten substantiivi mokšassa lukusanankin yhteydessä, mutta se voi olla myös joko yksikön tai monikon nominatiivissa: M *lama alašada* 'paljon hevosia' tai: *lama alaša* tai: *lama alašat* (VM). (Tarkemmin: Alhoniemi 1992b.)

Indefiniittisistä kvanttoreistakin muodostetaan myös samana kertautuvan määrän ilmaus:

'paljon kerrallaan' = E *lamoń-lamoń*, M *lamâń-lamâń*

'vähän kerrallaan' = E *a-lamoń a-lamoń*, M *af-lamâń af-lamâń*.

Kollektiiviset kvanttorit

Seuraavaa muotoa käytetään ilmoittamaan, montako meitä, teitä, heitä on. Muotoon kuuluu lukusana +*n*+Px: E *kavtońeńek* (myös *kavtońek*, *kavońek*), M *kafâńńak* (myös *kafâńak*) 'me kaksin', E *kavtońenk*, M *kaftâńâńt*, murt. (Jurtk.) *kaftâńank* 'te kaksin', E *kavtońest*, *kavtońesk*, M *kaftâńâst* 'he kaksin', E *kolmońest*, *kolmońesk*, M *kolmâńâst* 'he kolmin'. Mokšan muodoissa herättää huomiota Px. Se on samaa tyyppiä kuin mokšan substantiivin possessiivisen taivutuksen paikallissijoissa käyttämä eli vanhempaa tyyppiä kuin mokšan substantiivin possessiivisen taivutuksen grammatististen sijojen suffiksit. Esim. E *ńej kadovińek kavtońeńek* 'nyt me jäimme kaksin', *karmašt kolmońesk eřamo* 'he alkoivat elää kolmin', *dubinkas kavońest ařâńeń čavińiže* 'se nuija iski molemmat ukot kuoliaaksi', *šorma sas kavońezeńek* 'meille molemmille tuli kirje', *kavońeseńek staka orma* 'meissä molemmissa on vaikea tauti', M *măžarda-bâđi kudsa ul'st kotâńâst* 'jolloinkin he olivat talossa kuusin, heitä oli talossa kuusi', *šorma sas řejńak kafâńak* 'meille molemmille tuli kirje'. Muotoa käytetään siis ikään kuin persoonaprominin sijaisena, mokšassa se kuitenkin seuraa useimmiten apposition tapaan persoonapronominia.

(Marissa on silmäänpistävästi näitä muistuttavia muotoja, varmaan sukulaisrakenteita: lukusana + *n* + Px, mutta marissa on Px:n jäljessä vielä aina Cx. Subjektina tai objektina olevaa persoonapronominia määrittää, tai toimii yksinäänkin ilmipanemattoman subjektin paikalla, marissa lukusanan *n*-loppuinen muoto, ilmeinen genetiivimuoto; sen perään ei liity Px. Alhoniemi, 1985: 101–102.)

Myös indefiniittisistä kvanttoreista muodostetaan samanlaisia ilmauksia ('meitä, teitä, heitä paljon', 'meitä, tietä, heitä vähän'): E *miń lamońek* 'meitä paljon', *tiń lamońenk* 'teitä paljon', *siń lamońest* 'heitä paljon': *lamońek ul'ńińek* 'meitä oli paljon', M *lamâńak* 'meitä paljon', *lamâńânt* 'teitä paljon', *lamâńâst* 'heitä paljon': *lamâńak ul'imä* 'meitä oli paljon', *miń mořt'ama lamâńak* 'me menemme kaikin, suurella joukolla'.

Verbi

Vartalo-tyypit

1. vartalotyyppi: vartalovokaali on *a*. Esim. E *M pala-* 'suudella',
 2. vartalotyyppi: vartalovokaali on E *o*, M *â*. Verbillä on myös konsonantivartalo. Esim. E *vano-*, M *vanâ-*, E M *van-* 'katsoa',
 3. vartalotyyppi: vartalovokaali on E *e*, M *ə*. Verbillä on myös konsonanttivartalo, joka on käytössä useammassa muotoryhmässä kuin 2. vartalotyyppin verbeillä. Esim. E *nil'e-*, M *nil'ə-*, E M *nil'-* 'niellä'.
2. ja 3. vartalotyyppillä on indikatiivin preseensin yks.1. ja 2. persoonassa lisäksi analoginen, 1. vartalotyyppin mukainen alivartalo *vana-*, *nila-*.

Finiittinen taiputus: Persoonapäätteet

Mordvan verbillä on kaksi sarjaa persoonapäätteitä: 1) päätteet, jotka osoittavat subjektin persoonan, ja 2) päätteet, jotka osoittavat subjektin ja objektin persoonan. 1) -sarjan päätteillä muodostuvat ns. subjektikonjugaation paradigmatt, 2) -sarjan päätteillä ns. objektikonjugaation paradigmatt. Persoonapronominien esittelystä ilmeni, että mordva erottaa kuusi persoonaa, kolme yksikön ja kolme monikon persoonaa.

Subjektikonjugaation persoonapäätteet

Persoonapäättesarjat ovat kolmea tyyppiä: a) preesensin päätteet, b) preteritin päätteet, c) optatiivissa käytetyt päätteet. Imperatiivin muodot ovat myös omaa laatuaan. Imperatiivin ja optatiivin päätteet esitellään erikseen modustunnusten käsittelyn yhteydessä.

Esimerkkinä indikatiivin preesensin taiputus:

yks.1. E *M palan*, yks.2. E *M palat*, yks.3. E *pali*, M *palaj*, mon.1. E *palatano*, M *palatama*, mon.2. E *palatado*, M *palatada*, mon.3. E *palit'*, M *palat'* ;

yks.1. E *M vanan*, yks.2. E *M vanat*, yks.3. E *M vani*, mon.1. E *vantano*, M *vanâtama*, mon.2. E *vantado*, M *vanâtada*, mon.3. E *vaniť*, M *vaniť'* ;

yks.1. E *M nil'an*, yks.2. E *M nil'at*, yks.3. E *M nil'i*, mon.1. E *nil'ano*, M *nil'tama*, mon.2. E *nil'tado*, M *nil'tada*, mon.3. E *nil'it'*, M *nil'it'*.

Esimerkkinä indikatiivin 1. preteritin taiputus:

yks.1. E *paliń*, M *palan'*, yks.2. E *palit'*, M *palat'*, yks.3. E *M palas'*, mon.1. E *palińek*, M *palamä*, mon.2. E *palid'e*, M *palad'ä*, mon.3. E *M palasť'* ;

yks.1. E *vaniń*, M *vanân'*, yks.2. E *vaniť*, M *vanât'*, yks.3. E *vanos'*, M *vanâs'*, mon.1. E *vanińek*, M *vanâmä*, mon.2. E *vanid'e*, M *vanâd'ä*, mon.3. E *vanosť'*, M *vanâsť'* ;

yks.1. E *nil'ín*, M *nil'én'*, yks.2. E *nil'it'*, M *nil'ot'*, yks.3. E *M nil's'*, mon.1. E *nil'ínek*, M *nil'ämä*, mon.2. E *nil'id'e*, M *nil'äd'ä*, mon.3. E *M nil'sť'*.

(Esimerkkitaivutukset ovat tässä ja koko konjugaation käsittelyssä ensi sijaisesti Paasosen Chrestomathie-kirjasta. Paasosen esittämistä eri murteissa

esiintyvistä päätetyypeistä on tässä esitetty ne, jotka ovat kirjakielissä käytössä. Murre-edustuksesta mainitaan erikseen eri yhteyksissä.)

Näissä paradigmoissa vain 1. ja 2. persoonan muodot rakentuvat persoonapäätteitä käyttäen, 3. persoonan muodot eivät sisällä varsinaista persoonapäätettä.

yks.1. persoona

a) preesensin persoonapäätte *n* on uralilaiseen kantakieleen palautuva yks.1. persoonan päätte **m* (Janhunen 1982: 35). Kantamordvassa sananloppuinen **m* > *n*.

b) 1. preteritin päätteessä *ń* liudennus johtuu siitä, että edellä on ollut palataalinen aines, preteritin tunnus **j*. Ersän päätteen edellä on palataalinen aines vieläkin, *i*. Mokšan preteritin päätteen liudennus todistaa, että mokšankin muoto palautuu sellaiseen kantamordvalaiseen muotoon, jossa persoonapäätteen edellä on ollut palataalinen aines. Tämä aines on varmaan ollut vanha preteritin tunnus **j*. Tunnus on palataalistanut persoonapäätteen, siirtänyt persoonapäätteelle omankin funktionsa. Oppositio preesensmuotoihin oli varmistunut preesensistäkin käsin. Taivuttamalla koko preesens yks.1. ja 2. persoonassa *a*-vartaloisesti varmistettiin, että preesensissä persoonapäätteet olivat aina toista tyyppiä, takaista, liudentumatonta. (Monikon 1. ja 2. persoonan osalta asia varmistui sijoittamalla persoonapäätteen eteen takainen *ta, ʔa* -elementti.)

yks.2. persoona

a) *t* : Päätte on uralilainen yks.2. persoonan $V_x *t$ (Janhunen, mts.).

b) *tʔ* : Preteritin päätteen liudennus johtuu samasta syystä kuin yks.1. persoonan päätteen liudennus.

yks.3. persoona

a) Muodolla ei ole varsinaista persoonapäätettä. Se on etymologialtaan deverbaalinen nomini. Tunnusmerkittömässä moduksessa ja tempuksessa, indikatiivin preesensissä, on yks.3. persoonan muotona deverbaalinen nomini uralilaisissa kielissä odotuksenmukainen. (Toinen mahdollisuus olisi, että yks.3. persoonan muodoksi olisi sijoittunut pelkkä verbivartalo. Mordva ei tätä mahdollisuutta ole käyttänyt.) Tämä deverbaalinen nomini on mordvassa päättymättömän partisiipin kanssa identtinen kuten preesensin 3. persoonat useissa muissakin uralilaisissa kielissä. Mordvan partisiipin tunnus on **jA*. Se on siis sama tyyppi kuin saamen 1. partisiippi; sama partisiippi löytyy eräistä itämerensuomalaisista kielistäkin. (Itämerensuomessa valtaedustus preesensin 3. persoonan paikalla on toisesta partisiipista, **pA*-partisiipista, saadulla muodolla.) Tunnuksen **jA* vokaali on kantamordvassa heittänyt ensin, sitten konsonantti tavunloppuisena muodostanut edeltävän redusoituneen vokaalin

kanssa sulaumavokaalin *i*: E M *vani*, *niili*. Mokšassa *a*-vartaloissa on **j* vielä näkyvissä: *pala_j*, sen sijaan ersässä tähänkin vartalotyyppeihin on muista vartalotyypeistä yleistynyt *i*: *pali*.

b) Tunnusmerkkisissä moduksissa ja tempuksissa muotona on tempus- tai modustunnuksellinen vartalo.

mon.1.persoona

a) E *tano*, *t'ano*, murt. *dano*, *d'ano*, (myös seuraavilla murremuodoilla on soinnillisella ja liudentuneella konsonantilla alkavat allomorfit) *tamk*, *tama*, *tanok*, *tank*, *tan*, M *tama*, *t'ama*. Päätetä käytetään preesensissä, indikatiivin ja konditionaalien preesensissä. Tämän persoonapäätteen jälkiosana ovat vanhat ainekset, mokšassa ja ersän murteissa verbin mon.1. persoonan pääte ja muuten ersässä mon.1. persoonan possessiivisuffiksi. Korhonen rekonstruoii persoonapäätteen suomalais-ugrilaiseksi asuksi **mVk* (1981: 280), Janhunen uralilaiseksi asuksi **mAt* (1982: 35). Ersän *no*, *nok*, *nk* -pääte on mon.1. persoonan Px monen omistetun sarjasta (s. 102). Vx:t ja Px:t vaikuttavat helposti toisiinsa. (Myös marissa juuri mon.1. persoonassa persoonapäätteenä onkin Px.) Näiden persoonaan viittaavien ainesten edessä, verbivartalon jäljessä, on aines *ta*, *t'a*. Se liittyy 3. vartalotyypissä konsonanttivartaloon molemmissa kielissä, ersässä liittyminen konsonanttivartaloon tapahtuu lisäksi 2. vartalotyypissä. *ta*, *t'a* -aineksen *t* on etymologialtaan monikon *t*, nominin konjugaatiosta liikkunut verbin konjugaatioon kuten Ravila oletikin ja jo ennen häntä Setälä ja A.Rjabov (Ravila 1929: 104). Siihen liittyvä *a* vaikuttaa samoin kuin yks.1. ja 2. persoonan muodoissa persoonapäätteen edellä oleva *a*: liittyvä persoonaan viittaava pääte on takaista, liudentumatonta tyyppiä. Koko preesensparadigma muotoutuu saman allomorfityypin varaan, joka on eri, mitä preteritiparadigma käyttää. *ta* jäsenyy synkronisella tasolla luontevimmin osaksi persoonapäätettä (E *tano*, M *tama*: *pala-tano*, *pala-tama* jne.).

b) E *iek*, murt. *me*, M *mä*. Pääteen etuvokaalisuus johtuu siitä, että päätettä on edeltänyt kantamordvassa preteritin tunnus **j*.

mon.2. persoona

a) E *tado*, *t'ado*, murt. *dado*, *d'ado*, *tadk*, *tatk*, M *tada*, *t'ada*. Pääteen jälkiosassa on vanha mon.2. persoonan pääte. Korhonen rekonstruoii varhaiskantasuomeen asun **tA(+k)* (1981: 282), Janhunen uralilaiseen kantakieleen asun **tAt* (1982: 35). Tämäkin *ta*, *t'a* -aineksinen pääte liittyy kummassakin kielessä 3. vartalotyypissä konsonanttivartaloon ja ersässä myös 2. vartalotyypissä.

b) E *d'e*, M *d'ä*. Pääteenä on sama vanha mon.2. persoonan pääte. Pääteen etuvokaalinen asu johtuu sitä edeltäneestä palataalisesta preteritin tunnuksesta.

mon.3. persoona

a) Muotona on etymologialtaan deverbaalisen nominin mon.nominatiivimuoto. Tämä on odotuksenmukaista, koska yks. 3. persoonassa on saman deverbaalisen nominin yksikkömuoto. Mokšassa on *a*-vartalon monikon muodossa odotuksenmukainen soinniton konsonantti: *palasʹ*. Vartalotyyppeihin *vanisʹ*, *niʹisʹ* soinniton konsonantti on ilmeisesti yleistynyt *palasʹ*-tyypistä. (Mokšan murteissa *sʹ* voi edustua myös *šʹ*-yhtymänä: *palasʹ*.)

b) Tunnusmerkkisissä tempuksissa ja moduksissa tempus- tai modustunnuksellisen vartalon perään on liittynyt mon.nominatiivin päätte.

Objektikonjugaation persoonapäätteet

Objektikonjugaation persoonapäätteet ilmoittavat subjektin lisäksi, onko objektina minä, sinä, hän tai se, me, te, he tai ne tai mikä tahansa määräistä objektia ilmaiseva substantiivi. Objektin on siis oltava definiittinen. Objektikonjugaation käytöllä on toinenkin ehto: toiminnan on oltava aspektiltaan kompletiivista. (Poikkeuksellisista erikoistapauksista tulee puhe objektia erikseen käsittelevässä jaksossa s. 175–176.)

Jos subjektipersoona on monikollinen, on objekti tunnistettavissa vain persoonan – 1., 2., 3. –, ei luvun mukaan. Jos objektina on mon.1. tai 2. persoona, ei subjektin persoonaa eikä lukua voi tunnistaa ersässä eikä mokšassakaan lukua.

Subjektipersoonaa osoittava aines on muodon lopussa. Usein, varsinkin silloin, kun objektina on 3. persoona, se näyttää Px:lta. On erikoista, että yks.1. persoona näyttää usein olevan ilman subjektipersoonaan viittaavaa tunnusta, ja erikoinen on myös yks.2. persoonan päätte *k*. Mokšassa on jonkin verran tendenssiä käyttää eri Vx:itä preesensissä ja preteritissä.

Objektipersoonaa osoittaa 1. persoonassa *m*, 2. persoonassa *d*, *t*, 3. persoona on vailla tunnusmerkkiä. (Preesensissä oleva *s*, joka on mukana myös 1. objektipersoonan preesenssarjoissa, näyttää näiden persoonien preesens-tunnukselta.)

Alkuaan näyttää tehdyn ero vain yksikön persoonien kohdalla yksiköllisen ja monikollisen objektin välillä. Kirjakielten sarjat ovat seuraavat, esimerkki-verbinä *kundams* 'tarttua'; murre-edustuksesta esitetyt esimerkit ovat Paasoselta:

objektina yks.3.

preesens	ersä	mokša
yks.1.	<i>kundasa</i>	<i>kundasa, kundasan</i>
yks.2.	<i>kundasak</i>	<i>kundasak</i>
yks.3.	<i>kundasi, kundasazo</i>	<i>kundasi</i>

(Yksikön paradigma on molemmissa kielissä sama ja siis kantamordvalainen)

mon.1.	<i>kundasinek</i>	<i>kundasask</i>
mon.2.	<i>kundasink</i>	<i>kundasast'</i> murt. <i>kundasajənit'</i> , <i>kudasañk</i>
mon.3.	<i>kundasiž</i>	<i>kundasaz</i>

preteriti

yks.1.	<i>kundija</i>	<i>kundajnä</i> , murt. <i>kundajä</i>
yks.2.	<i>kundik</i>	<i>kundajt'</i> , murt. <i>kundajk</i>
yks.3.	<i>kundiže</i>	<i>kundažä</i>

(3.persoonan pääte on identtinen Px:n kanssa)

mon.1.	<i>kundiñek</i>	<i>kundašk</i> , murt. <i>kundañak</i>
mon.2.	<i>kundink</i>	<i>kundašt'</i> , murt. <i>kundañk</i> , <i>kundajənit'</i>
mon.3.	<i>kundiž</i>	<i>kundaž</i>

(Myös mon. persoonissa subjektia osoittavilla päätteillä on yhteys Px:ihin. Preteritiparadigma kokonaisuudessaan voi olla kantamordvalainen; mokšan murremuodot ovat tuskin myöhäistä lainaa ersästä.)

objektina mon.3.

preesens

yks.1.	<i>kundasiñ</i>	<i>kundasajnä</i>
yks.2.	<i>kundasiť</i>	<i>kundasajt'</i>
yks.3.	<i>kundasinze</i>	<i>kundasiñä</i>

mon.1.-3. = objektina yks.3. ja subjektina mon.1.-3.

preteriti

yks.1.	<i>kundiñ</i>	=obj.yks.3.
yks.2.	<i>kundiť</i>	=obj.yks.3.
yks.3.	<i>kundinze</i>	<i>kundazəñ</i>

mon.1.-3.= objektina yks.3. ja subjektina mon.1.-3.

(Tässä sarjassa on selvimmän rakenne: vartalo+tempustunnus+Px.)

objektina yks. 2.

preesens

yks.1.	<i>kundatan</i>	<i>kundat'ä</i>
yks.3.	<i>kundatanzat</i>	<i>kundatanza(t)</i>
mon.1.	<i>kundatadiž</i>	<i>kundat'äd'äž</i>
mon.3.	=mon.1.	=mon.1.

preteriti

yks.1.	<i>kundiñin</i>	<i>kundat'əñ</i>
yks.3.	<i>kundiñizit'</i>	<i>kundanžä</i>
mon.1.	<i>kundiđiz</i>	<i>kundađžä</i>

mon.3. = mon.1.

objektina mon.2.

preesens

yks.1., 3. *kundatadiž* *kundat'äd'äž*

mon.1., 3. = yks.1. ja 3.

preteriti

yks.1., 3. *kundiđiž* *kundad'äž*

mon.1., 3. = yks.1. ja 3.

objektina yks.1.

preesens

yks.2. *kundasamak* *kundasamak*

yks.3. *kundasamam* *kundasamañ*

mon.2. *kundasamiž* *kundasamaš'*

mon.3. =mon.2. *kundasamaž*

preteriti

yks.2. *kundimik* *kundamaj'*

yks.3. *kundimim* *kundamañ*

mon.2. *kundimiž* *kundamaš'*

mon.3. =mon.2. *kundamaž*

objektina mon.1.

preesens

yks.2. *kundasamiž* *kundasamaš'*

yks.3. =yks.2. *kundasamaž*

mon..2. =yks.2. =yks.2.

mon..3. =yks.2. =yks.3.

preteriti

yks.2. *kundamiž* *kundamaš'*

yks.3. =yks.2. *kundamaž*

mon.2. =yks.2. =yks.2.

mon.3. =yks.2. =yks.3.

Vaikka näiden ersän ja mokšan paradigmojen välillä on eroavuuksia, on kuitenkin yhtäläisyyksiä niin paljon, että objektikonjugaation voi olettaa saaneen perusilmeensä jo kantamordvassa.

Tempustunnukset

Preesens

E palan, palat, pali, palatano, palatado, palit, M palan, palat, palaj, palatama, palatada, palast; *E vanan, vanat, vani, vantano, vantado, vaniñ, M vanan, vanat, vani, vanätama, vanätada, vaniñt'; E ñil'an, ñil'an, ñil'i, ñil'tano, ñil'tado,*

niil'it, M *niil'an*, *niil'an*, *niili*, *niil'tama*, *niil'tada*, *niil'ut'*.

Preesensin yks.1. ja 2. persoonassa *n* ja *t* -ainesta edeltää kaikissa vartalotyypeissä vokaali *a*. 1. vartalotyypissä se edustaa vartalovokaalia, 2. ja 3. vartalotyypissä se on tietysti 1. vartalotyypin analogiaa. Kaikissa vartalotyypeissä esiintyvää *a*-vokaalia ei kuitenkaan voi selittää preesensstunnuksiksi: mokšassa preteritissäkin on 1. vartalotyypissä *a*-vartalo: *pala-ni*, *pala-t'* jne. On tulkittava joko 2. ja 3. vartalotyypin edustus *vana-*, *niil'a-* (pro E *vano-*, M *vanâ-*, E *niil'e-*, M *niil'a-*) 1. vartalotyypin *pala-* analogiaksi, tai oletettava yks.Vx:ille *n* ja *t* allomorfit *an* ja *at*, jotka tulevat käyttöön 2. ja 3. vartalotyypin preesensissä. Kuten edellä persoonapäätteiden esittelyssä ilmeni, on valittu edellinen, yksinkertaisempi ja myös motivoinniltaan selkeä (s. 123) vaihtoehto.

Missään muodossa subjektikonjugaation preesensparadigmaan ei kuulu tempustunnusta. Tunnusmerkittömänä kategoriana preesens on myös futuurin tempus ja kertomusten ns. historiallisen preesensin mordva tuntee myös (Gramm. 1980 289-).

Yhdessä tapauksessa preesensstaivutuksen muodoilla on nimenomaan ja vain futuurinen merkitys. Kyseessä on verbi *ul'ems* niissä tapauksissa, joissa sitä käytetään kopulana, siis predikatiivirakenteissa. Presenttisen predikatiivirakenteensa mordva muodostaakin aina nominilauseena. Esim. E *son ul'i toso*, M *son ul'i tosa* 'hän on oleva siellä'. (Sen sijaan eksistentiaali-possessiivina muoto *ul'i* – s. 162 – on presenttisen eksistentiaali- tai omistusrakenteen muodostaja: E *toso ul'i ovto*, M *tosa ul'i ofta* 'siellä on karhu', E *moñ ul'i kiigam*, M *moñ ul'i kiigazä* 'minulla on kirja'.)

Mordva voi muodostaa myös analyttisen futuurin. Apuverbinä on *karmams* (perusmerkitys 'alkaa') ja pääverbillä on 1. infinitiivin muoto: E *mon karman kortamo*, M *mon karman kortama* 'olen puhuva (siitä)'

Preesensstaivutus on myös konditionaalin preesensillä (s. 134).

1. preteriti

Indikatiivin ja konjunktiivin preteritissä 1. ja 2. persoonalla on oma tempustunnuksensa. Se on **j*, sgr. preterititunnus (Korhonen 1981: 266). Se on kadonnut, mutta kadotessaan jättänyt jäljen: yksikössä Vx:n konsonantti on liudentunut, monikossa Vx:ksi on valiutunut etinen allomorfi. Ersässä kaikissa vartalotyypeissä päätteiden edellä on vokaali *i*, mokšassa vartalovokaali. Esim. indikatiivin preteri: yks. E *paliñ*, *paliit'*; *vaniñ*, *vanit'*; *niil'ni*, *niil'it'*, M *palañ*, *palat'*; *vanâñ*, *vanâit'*; *niil'ni*, *niil'it'*, mon. E *paliñek*, *palid'e*; *vaniñek*, *vanid'e*; *niil'ni*, *niil'id'e*, M *palamä*, *palad'dä*; *vanâmä*, *vanâd'dä*; *niil'ni*, *niil'd'dä*.

Edellä persoonapäätteiden esittelyn yhteydessä käsiteltiin jo **j*-tunnustakin. Ersässä on nyt preteritissä kaikkien vartalotyypien 1. ja 2. persoonassa sama vokaali näkyvissä, myös 1.vartalotyypissä (*paliñ*, *paliit'*, *paliñek*, murt. *palime*, *palid'e* jne.). Ersä on siis 2. ja 3. vartalotyypin muodoissa syntyneen *i:n* yleistänyt koko preteritiin, jolloin sillä on ersän konjugaatiossa preteritintunnuksen

asema. Mokša taas on vastustanut *i*-vartaloa ja on sijoittanut preteritin merkin koko paradigmassaan Vx:iin: sen liudentuneisuus, etisyys kantaa tempus-funktion.

3. persoonalla on eri tunnus, *ś*. Koska 3. persoonassa ei ole persoonapäätettä, on yksikössä persoonamuotona vartalon ja tunnuksen sisältävä muoto. 3. vartalotyypissä (E *niile-*, M *niilə-*) tunnus liittyy konsonantivartaloon. Esim. indikatiivin preteriti: yks. E *palas*, *vanos*, *niilś*, M *palas*, *vanās*, *niilś*, mon. E *palasť*, *vanosť*, *niilśť*, M *palasť*, *vanāsť*, *niilśť*. Syy siihen, että 3. persoonan tunnus on toinen kuin 1. ja 2. persoonan, on ilmeinen. **j*-tunnuksinen preteriti ja **jA*-aineksinen muoto preesensissä samassa persoonassa olisivat sekoittuneet silloin, kun kantamordva menetti loppuvokaalin **jA*-päätteisestä muodostakin. Siitä syystä kieltoverbin preteritintunnus **ś* (s. 140–141) tuli käyttöön muidenkin verbien 3. persoonaan. Yksi verbi kuitenkin omalta osaltaan todistaa, että preteritissä 3. persoonallakin aiemmin oli sama tunnus kuin 1. ja 2. persoonalla. Tämä verbi on **vole-* > *ulə-*. Osana synteettisiä liittomuotoja, pääverbiin agglutinointuneena: indikatiivin 2. preteritissä, konjunktiivissa ja desideratiivissa, sillä on vielä taivutus, jossa kaikissa persoonissa on ollut sama tunnus, **j*. (Muuten tällä apuverbillä on mokšassa samanlainen preterititaivutus kuin muillakin verbeillä: *ul'əń*, *ul'ət'*, *ul's*. *ul'ems*-verbin preteritin *ers* muodostaa seuraavasti: *ul'-ń-in*, *ul'-ń-it'*, *ul'ńes* eli verbin *ńe* -johdoksesta *ul'ńems*; *ul'ems*-verbin paradigma on siis *ers*ssä suppletivistinen.) Esim. konjunktiivilla on seuraavat muodot: E *palavliń*, (murt.) *palaul'ń*; *palavliť*, (murt.) *palaul'it'*; *palavol'*, (murt.) *palaul'*; *palavlińek*, (murt.) *palaul'inek* ; *palavli'de*, (murt.) *palaul'ide* ; *palavol'ť*, (murt.) *palaul'ť*, M *palal'əń*, *palal'ət'*, *palal'*, *palal'əmā*, *palal'əd'ā*, *palal'ť*. 3. persoonissa ei siis ole **ś*-tunnusta. Sananloppuinen sulaumavokaali (< *reduoitunut vokaali + *j*) muotojen lopusta saattoi pudota, koska E *vol'*, *ul'*, M *l'* tulkittiin jo konjunktiivin tunnukseksi.

1. preteritillä on siis kaksi tunnusta, molemmat vanhoja, **j* ja **ś*.

Käytöltään 1. preteriti on kaiken menneessä ajassa tapahtuneen tai tapahtuvan tempus. 2. preteritin käytöllä on omat ehtonsa (niistä seuraavassa); siihen verrattuna 1. preteriti on tunnusmerkitön mennyt aika.

Indikatiivin 1. preteritin mukainen taivutus on myös konditionaalinen preteritillä (s. 136–137).

2. preteriti

Indikatiivin toinen preteriti on etymologisesti liittomuoto, pääverbin ja apuverbin liitto. Muodosta näkyy, että vanhan SOV-sanajärjestystyyppin mukaisesti siinä vielä apuverbi on sijoittunut pääverbin jälkeen. Esim. E *palil'ń*, *palil'it'*, *palil'*, *palil'inek*, *palil'ide*, *palil'ť*, M *palal'əń*, *palal'ət'*, *palal'*, *palal'əmā*, *palal'əd'ā*, *palal'ť*. (Tämänlainen mokšan mon.3. persoonan muoto on vanhemmissa lähteissä, mm. Paasosella: Chrestomathie 07. Sen sijaan vuoden

1980 kielioppi kirjoittaa päätteen *l'*-asussa – 293, ikään kuin se olisi nuori yhtymä, jossa likvida ei menetä sointia *t:n* edellä.) Apuverbi on siis ollut **vole-* > kantamordva **ul'a-* > E *ul'e-*, M *ul'a-*, ja koko preterititavutuksessaan se on käyttänyt **j-*tunnusta. Pääverbin muoto on ongelmallinen. Siksi odottaisi infiniittistä muotoa ja sellaiseksi ersän *pali* selittyisi: päättymättömän tekemisen partisiipiksi. Mokšassa apuverbi kuitenkin näyttää sijoittuneen suoraan pääverbin vartalon perään. Mordvassa on muitakin konjugaation paradigmoja, joissa on sama suhde: ersä on niissä yleistänyt *i-*vartalon kaikkiin vartalotyyppeihin. Sellainen oli juuri käsitelty 1. preteritin paradigma ja sellainen on myös konditionaali. 1. preteritissä ersän *i-*vartalaisuus kontra mokšan tunnusmerkitön vartalo tulkittiin edellä siten, että ersän *i-*vartalaisuus on 2. ja 3. vartalotyypin preteritissä odotuksenmukaista, mokšan preteritin kaikissa vartalotyypeissä tunnusmerkitön vartalo innovaatio. Konditionaalin osalta tällaista todistetta ei ole; pikemminkin mokšan konditionaali näyttää alkuperäisemmältä kuten kohta todetaan.

Jos oletetaan ersän *i-*vartaloista (*pali-*, *vani-*, *niili-*) 2. preteritin muodostusta alkuperäiseksi, kantamordvalaiseksi, muoto selittyisi päättymättömän tekemisen partisiipin ja apuverbin yhdistelmästä: *paliil'in* "suutelija olin". Näin rakentuvia menneen ajan tempuksia on turkkilaiskielissä; marin ja udmurtin murteissa käytetään samoista aineksista koostuvia, turkkilaisperäisiksi selitetyjä rakenteita (Bartens 1979: 139, 202). Näiden kielten rakenteilla ja mordvan 2. preteritillä on kuitenkin sen verran semanttisia eroja, että mordvan rakennetta ei voi helposti niihin rinnastaa. Sinänsä mordvan rakenteen synty omalta pohjalta olisi luonteva. Onhan marikin muodostanut liittotempuksen, verbin infiniittisestä muodosta ja apuverbista koostuvan 2. preteritinsä. (Marin rakenteessa pääverbillä on, hämmästyttävää kyllä, muoto, joka infiniittisenä muotona on funktioltaan gerundi.) Selityksen tarvitsisi kuitenkin mokšan muodon rakenne, jossa oletettavan partisiippimuodon sijalla näyttää olevan pelkkä verbivartalo; kuinka apuverbi saattaisi agglutinointua pelkän verbivartalon perään?

2. preteritin tuntee myös nominikonjugaatio; se onkin sen ainoa menneen ajan tempus. Edellä (s. 108) huomautettiin siitä, että näissä preteritimuodoissa ei etymologisesti katsoen nomini saa verbin persoonapäätettä; sen on saanut nominia seurannut ja siihen sitten agglutinoinut apuverbi. Konsonanttivartaloisen nominin jäljessä päätteellä on vokaalialkuinen allomorfi: E *el'in*, *e'lit'*, *el'*, *el'inek*, *el'id'e*, *el't'*, M *al'añ*, *al'at'*, *al'*, *al'amä*, *al'ad'dä*, *al't'* (näin ei synny fonotaktisesti mahdotonta konsonanttiyhtymää). Mokšassa monikon preteritimuodoissa on nomini odotuksenmukaisesti monikkomuotoinen; Jevsevjevillä on ersästäkin vielä tällainen, nykykielelle vieras preteritin monikkotavutus. Esim. Jevsevjev: E *lišme-len'* 'olin hevonen', *lišme-le't'*, *son lišmel'*, *lišmet-el'nek*, *lišmet-el'd'e*, *šin lišmet-el't'*, M *lomañal'añ* 'olin ihminen', *lomañal'at'*, *son lomañal'*, *lomat't'al'amä*, *lomat't'al'ad'dä*, *šin lomat't'al'ä't'* (Jevsevjev

1963: 117-, 413). Serebrennikovin esittämä ersäläinen paradigma poikkeaa edellä siteeratusta Jevsevjevin paradigmasta siinä, että monikon muodoissa ei nominia ole merkitty ensin monikolliseksi; tämä onkin nykyersän paradigmatyyppi: *lomań-el'ín, lomań-el'ít', lomań-el', lomań-el'íńek, lomań-el'íde, lomań-el'ít'* 'olimme ihmisiä' jne. (Serebrennikov 1967: 161). Jos 2. preteriti tulkitaan ersäläisittäin "suuteliija olin" tyyppistä, olisi koko 2. preteriti syntynyt nominin puolella. Tämä yksinkertaiselta ratkaisulta tuntuukin. Ersässä on *i* toisen tavun vokaalina saanut paljon vahvemman aseman kuin mokšassa. Redusoituneesta vokaalista ja **j*:sta sulautunut *i* on pystynyt levittäytymään myös *a*-vartaloihin, vrt. E *pali*, mutta M *palaj* 'suuteleva; suutelee', ja *i* on ersässä *o*:n ja *e*:n tavoin redusoituneen vokaalin suorakin jatkaja, tosin vain yhdessä tapauksessa, **j*:n edellä (vrt. E *alijams*, M *alâjams* 'munia' < *al'muna*', s. 64). Mokša sen sijaan on vastustanut *i*:n ekspansiota. Voinee olettaa, että se on välistä substituoinut *i*:n kokonaan vartalovokaalilla (s. 129).

Nykytilanteessa 2. preteriti on muoto, jossa tunnukseksi on tulkittava *l'*. Sehän pelkästään erottuu yks.3. persoonassa vartalon jäljestä, ersäläisen partisiippivartalon ja mokšan perusvartalon jäljestä (E *palil'*, M *palal'*). Yks.3. persoona on siis tunnuksellinen vartalo tässäkin tapauksessa.

2. preteriti on käytöltään *a*) menneen ajan habituaali: E *palil't'* 'heillä oli tapana suudella', M *ozânkšńáL't'* 'heillä oli tapana uhrata' (Paasonen, Chrestomathie 07), b) menneen ajan progressiivi, jonka aikana tapahtuu toinen toiminta: E *mon lovnil'ín křiiga, žardo panžovs kenkšes di sovas'tetam* 'olin lukemassa kirjaa, kun ovi avautui ja sisään astui isäni' (Mosin – Bajuškin 1983: 68), M *son udâl', mažarda mon tuń rabâtama* 'hän nukkui, kun minä lähdin työhön' (Gramm. 1980 292).

2. preteriti on yleiskielessä harvinainen, mokšasta melkein hävinnyt. Sitä on kuitenkin elvytetty nykykieliin.

Tempukset ja objektikonjugaatio

Objektikonjugaation keskeisissä paradigmoissa, "objekti hän, se" tai "objekti he, ne", preesensparadigmaa erottaa preteritiparadigmasta merkki *s(a)*. Myös paradigmoissa "objekti minä, me" preesensillä on sama merkki. Sen sijaan paradigmoissa "objekti sinä, te" preesensiiä erottaa preteritistä *ta*-aines. (Edellä objektikonjugaation persoonapäätteiden esittelystä s. 125–127 näkyvät preesensmuodot.) Preesensstunnuksina nämä ainekset lienevät toissijaisia. Kai sekä *s* että *t* ovat ensin viitanneet objektipersoonaan? (Erikoista on kyllä niiden soinnittomuus vokaalienvälisissä asemissa, ikään kuin niiden takana olisi konsonanttiyhtymä.) Myös objektikonjugaation preteritintunnus on **j*. 2. preteritiä ei mokša käytä. Ersässä se on käytössä. Sillä on samat persoonapäätteet kuin 1. preteritillä. 1. preteritin *-i-* (<**j*) -tunnus korvautuu vain *-il'i-* tunnukseksi.

Modustunnukset

Mordva on moduksista erityisen rikas suomalais-ugrilainen kieli; vain samojedikielissä on enemmän moduksia. Mordvan modusjärjestelmä on erittäin vähän systeeminluonteinen. Modukset ovat indikatiivi, konjunktiiivi, desideratiivi, konditionaali – jolle Paasonen tuntee kaksi tempusta, preesensin ja preteritin, mutta nykykieliopit vain yhden, preesenstaivutusta käyttävän –, konditionaali-konjunktiiivi, optatiivi sekä imperatiivi.

Indikatiivi

Indikatiivi, jonka tempuksia edellä käsiteltiin, on moduksena tunnusmerkitön.

Konjunktiiivi

Mokšan konjunktiiivi on muodoltaan identtinen indikatiivin 2. preteritin kanssa (uudemmissa lähteissä tehdään ero mon.3. persoonan kohdalla: preteritissä päätteeksi merkitään *l'*, konjunktiiivissa *l'* : Gramm. 1980 293, 297), ersässä muoto poikkeaa sikäli indikatiivin 2. preteritistä, että verbivartalon jäljessä on aines *v*, murt. *u*, *vo* (1. ja 2. persoonissa) tai *vo*, murt. *u* (kolmansissa persoonissa). Seuraavassa ersän konjunktiiivi: *pala-vl'ini* (murt. *pala-ul'ini*, *pala-vole'i*), *pala-vl'it'* (murt. *pala-ul'it'*, *pala-vole'et'*), *pala-vol'* (murt. *pala-ul'*), *pala-vl'inek* (murt. *pala-ul'inek*, *palavol'nek*, *pala-vl'ime*), *pala-vl'ide* (murt. *pala-ul'ide*, *pala-vol'de*), *pala-vol't'* (murt. *pala-ul't'*).

Konjunktiiivilla ilmaistaan irreaalista toimintaa tulevassa tai menneessä ajassa; toteutumisen tiellä on ehto, tai toteutumista vain toivotaan. Esim. *E lamo lovnovl'it'*, *lamo sodavl'it'kak* 'jos paljon lukisit, paljon tietäisitkin', *vandi vi'ev mol'evl'ini uma's* 'huomenna haluaisin mennä, aion mennä metsään marjaan', *isak mol'evl'ini uma's* 'eilen olisin halunnut mennä marjaan', *M daj sä sormat'*, *štoba e's sel'mäsän näjäl'ini* 'anna se kirje, jotta omin silmin näkisin sen'.

V. Pall on selittänyt konjunktiiivin alkuaan frekventatiivijohdokseksi. Hän on verrannut sitä karjalan *l*-konditionaaliin, jossa todella on kysymys frekventatiivijohdoksesta: karj. *andel'* 'olisi antanut' (Pall 1955: 15). (Toinen vertauskohta olisi länsisaamassa. Siellä frekventatiivijohdos on saanut konditionaalin funktion: sa. *manalij* 'menisi'. Frekventatiivilla on yhteys konjunktiiivisuuteen: sm. murt. *hän osteli hevosta* 'hän yritti ostaa hevosta' ja sitäkin tietä irreaaliin.) Ersässä on Pallin mukaan tämän frekventatiivijohtimen edellä toinen johdin, (passiivis-refleksiivis-)modaalinen *v* (esim. *mol'evems* 'voida mennä, kyetä menemään' < *mol'ems* 'mennä'). Niin houkutteleva kuin tämä selitys onkin, 3. persoonien preteritistä puuttuva *s*-tunnus tekee sen mahdottomaksi. Ei voi ymmärtää, kuinka tämä johdos olisi muodostanut preteritinsä toisin kuin kaikki muut, myös käytössä olevat *-le-* johdotset. Konjunktiiivimuodon lopussa on sama apuverbi agglutinoituneena, mikä on verbin ja nomininkonjugaationkin 2. preteritin lopussa. (Nomininkonjugaation 2. preteriti todistaakin, että preteritin rakentumiseen on osallistunut apuverbi.)

Mokšassa konjunktiiivi ja 2. preteriti ovatkin homonyymeja.

On mahdollista, että mokšan paradigmatt ovat etymologisestikin identtiset. Preteritin käyttö irreaalin ilmaisimena on mahdollista sgr.kielissä (esim. sm. *huomenna lähemme huviretkelle, satoi taikka paistoi*). Kun hylätään ajatus konjunktiiivista *l*-johdokseksi, on kysyttävä, mikä on ersässä pääverbin vartalon ja oletetun apuverbin välissä oleva *v*, *vo* -aines? Pall piti sitä johtimena. *v*-johtimelle on kuitenkin tyypillistä terminaalinen asema muuten mordvassa mahdollisissa deverbaalisten johtimien jonoissa (poikkeuksellisia ovat vain jonot E *-vo-kšno-*, *-v-kšne-*, M *-vâ-kšná-*, M *-vâ-ńd'â*). Eikä tietenkään ajatus apuverbin agglutinoinumisesta varta vasten muodostetun johdosvartalon perään tunnu luonteelta. Olisiko mahdollista, että ersä säilyttäisi *v*:llään (*pala-vlíń*, murt. *pala-vol'én*) samalla tavalla kuin *u*:llaan (murt. *pala-ul'ín*) vain apuverbin muistoa? Ei tietenkään muinaisen **vole*-verbin muistoa, kun verbi jo kantamordvassa oli *ul'â*-asuinen – eikä koko suomalais-volgalaisella alueella ole merkkiäkään **vole*-verbin alkukonsonantista. Mutta kantamordvassa on tapahtunut kehitystä labiaalivokaali *> ve*, vrt. **úje > E M ve 'yö', *úk- > vej- : E vej-ke 'yksi'*. Olisiko kehitys vienytkin ersässä kahteen tulokseen: *ńil'e-ul'ín > ńil'e-l'ín > ńil'i-l'ín* mutta *ńil'e-ul'ín* myös *> ńil'e-vel'ín, ńil'e-vlíń*? Ja sille analogisesti murteissa takavokaalinen variantti *pala-vol'ín*? Eli konjunktiiivi olisi juuri se, miltä se mokšan kannalta näyttää: 2. preteriti irreaalin funktiossa? Ersässä eri muodot ja eri funktiot olisivat sitten löytäneet toisensa.

Desideratiivi

Kirjakielten paradigmatt ovat seuraavat (esimerkkiverbit *morams* 'laulaa' ja *sokams* 'kyntää'): E *moriksel'ín, moriksel'ít, moriksel', moriksel'ínek, moriksel'id'e, moriksel't'*, M *sokal'aksâ'l'ân, sokal'aksâ'l'âr, sokal'aksâ'l', sokal'aksâ'l'âmä, sokal'aksâ'l'ädä, sokal'aksâ'l'ít'* (Gramm. 1962 300, 303). Paasosen mokšan paradigma poikkeaa edellisestä hiukan, siinä tunnus on *lksâ'l'*.

Desideratiivin modaalisuus on menneeseen aikaan kuuluvaa: E *moriksel'ín* 'halusin laulaa', M *sokal'aksâ'l'ân* 'halusin kyntää'. Moduksella onkin preteriti-taivutus. ('haluan laulaa' ilmaistaan esim. seuraavasti: E *me'em ul'i morams, M mäl'âžä ul'i morams* "mieleni on laulaa".)

Ersän desideratiivi selittyy siten, että 1. partisiipin translatiivimuotoon on siinäkin agglutinoinutun *ul'ems*-verbin preteriti. Tämän selityksen vahvistaa tieto, että ersän murteissa samaa partisiipin translatiivimuotoa voidaan taivuttaa myös preesenstaivutuksen mukaan: *but'i sajksat – sajemak!* 'jos haluat ottaa – ota minut (vaimoksi)!' (Olga Jerina kääntää kuitenkin preesensrakenteen: 'jos voit ottaa – ota minut!') ja se voidaan asettaa myös futuuriseen ilmaukseen. Futuuri, joka ei nominikonjugaationa ole mahdollinen, rakentuu nominista ja apuverbista: *but'i ul'at sajks* (Serebrennikov 1967: 166.).

Mokšan desideratiivin muodossa näyttävät kontaminoituneen desideratiivi ja konjunktiiivi tai myönteinen ja kielteinen desideratiivi (s. 142).

Konditionaali

Kirjakielten paradigmat ovat seuraavat: E *morińd'ėran*, *morińd'ėrat*, *morińd'ėrej*, *morińd'ėratano*, *morińd'ėratado*, *morińd'ėrit*, M *sokańd'ėran*, *sokańd'ėrat*, *sokańd'ėrāj*, *sokańd'ėratama*, *sokańd'ėratada*, *sokańd'ėrājt*. Tämä paradigma on siis muodostunut preesensparadigmaksi. Ersässä kiinnittää huomiota yks.3., jossa on vielä jäljellä 3. persoonan muodostaneen partisiipin *j*, mikä indikaatiivin paradigmissa ersän *a*-vartaloisiltakin verbeiltä puuttuu (E *pali*, vrt. M *palaj*).

Paasonen kääntää muodon *palind'ėran* 'jos suutelen'. Konditionaali on siis pelkästään sivulauseen modus, ehtolauseen rakentaja. Se ilmaisee tulevaisuudessa mahdollista toimintaa, jonka toteutumisesta riippuu toisen toiminnan toteutuminen. Esim. E *vešnińd'ėrat tev, sval mujat* 'jos etsit työtä, aina löydät', M *a to mon ušėdėńd'ėran avat'ėń erafsnėń azėńkšnėma, sati kafta šis* 'jos minä rupean naisten elämästä puhumaan, menee ("riittää") kaksi päivää'.

On oletettu, että konditionaalimuodossa osa E *d'ėra-*, M *d'ėra-* edustaa aiempaa itsenäistä verbiä. Kantaverbi onkin muutamassa ersän murteessa (Gor Večk) olemassa: *d'ėrams* 'yrittää, pyrkiä': *son d'ėri javomo* 'hän haluaa erota (yhteisöstä)'. Sen preesensin 3. persoona toimii ersässä laajemminkin konjunktiona 'jos' (paitsi *d'ėraj* myös *žėraj*); se sijoittuu heti verbin persoonamuodon jälkeen, siihen enklittisesti liittyen: *sokan-d'ėraj* 'jos kynnän' eli rakenne on samanmerkityksinen kuin konditionaalin preesensin yks.1. *sokińd'ėran*, vastaavasti *sokat-d'ėraj* = *sokińd'ėrat* 'jos kynnät' (OJ), *arėan-d'ėraj urvakstomo* 'jos suunnittelen naimista', *mon kulan žėraj, mon joman žėraj* 'jos kuolen, jos tuhoudun ---' (Paasonen, Wb. 337a). Mokšassa sama muoto esiintyy kysymyslauseita sävyttävänä partikkelina, retorisia kysymyksiä muodostavana; se kuitenkin sijoittuu yleensä lauseen alkuun: M *t'ėraj mon sokėran?* 'olenko minä muka sokea?', *t'ėraj mon sajan?* 'pitäisikö minun tulla?', *t'ėraj mol'an, kepatsa?* 'pitäisikö minun mennä ja nostaa se?', *t'ėraj af i vanėma?* 'eikö muka saisi katsoakaan?' (Paasonen, Wb. 337b), *d'ėraj sokat?* 'kynnätkö muka?', *d'ėraj mon af sodasa, mežė kortan?* 'enkö muka tiedä, mitä puhun?!' (VM). Mokšassakin partikkelilla voi kuitenkin olla paikka myös verbin jäljessä, jolloin klusiili on soinnillinen: *sokat d'ėraj?* 'kynnätkö muka?' (VM). Tässä asemassa syntyneeksi selittynee VM:lla lauseenalkuisenkin partikkelin soinnillinen klusiili. Muutenhan mokšassa lauseenalkuisen partikkelin sananalkuinen klusiili on vielä Paasonen aikaan ollut soinniton. Sen alkuperäisen soinnittomuuden osoittaa myös kausatiivijohdos E *t'ėravtoms*, M *t'ėraftėms* 'koettaa'. (Paasonen, Wb. 337. Kaikki edellä olevat esimerkit ovat samasta lähteestä.) Semantiikaltaan non-faktuaalisen kantaverbin (**t'ėra-*) preesensin yks.3. persoonan muoto on kieliopillistunut partikkeliksi (M) tai konjunktioksi (E), joka merkitsee ilmauksen ehdolliseksi. Sgr. kielistä on kyllä esimerkkejä, joissa verbin persoonan suhteen tunnusmerkittömän 3. persoonan

muodon sisältänyt rakenne, lause kokonaisuudessaan, on siirtynyt jonkin sanaluokan edustajaksi (esim. suomen adverbi *kenties*, komin indefiniitti-pronominin *kod-šurö* 'joku', "kuka sattuu"), mutta pelkän verbin persoonamuodon siirtymisestä toiseen sanaluokkaan ei liene muita esimerkkejä. (Venäjässä taas se on tavallista: *значит* 'siis, niinmuodin', *будет* 'riittää jo!'.)

Mordvan konditionaalissa *d'éra-* on kuitenkin säilyttänyt sikäli verbin luonteensa, että se taipuu persoonamuodoissa. Mordvalle ovat tyypillisiä kaksoisverbit (s. 157), jotka yhtymässä taipuvat kumpikin. Konditionaalien etymologisen selityksen mukaan odottaisi konditionaalinkin olevan kahden finiittisesti taipuvan verbin liitto. Näinhän ei kuitenkaan ole. Konditionaalissa *E d'ér*, *M d'ár* -aines taipuu verbin preesenstaivutuksen mukaan (3. persoona siis ersässä – *paliñd'érej*, *paliñd'érej'* – arkaaisemman mallin mukaan kuin indikiativin preesens), ja edellä käyvä pääverbin muoto *E paliñ*, *M palañ* on taipumaton ja syntyttävältä ongelmallinen. Edellä oli esimerkkejä taipumattomaksi ainekeksi, ersässä konjunktioksi kiteytyneestä *E d'éraj-* aineksestä; se liittyi preesensissä taipuvan pääverbin perään. Konjunktiolla ja modustunnuksella on siis ersässä sama asema pääverbiin nähden, asema sen oikealla puolella (ja mokšassakin partikkelin verbinjälkeinen asema on VM:n mukaan mahdollinen). Kummassakin kieliopillistumisprosessissa alkuperäinen verbi on menettänyt itsenäisyyttään samansuuntaisesti: konjunktioksi tai modustunnukseksi muuttuessaan se on menettänyt mahdollisuutensa päälauseessa; siitä on tullut sivulauseen merkki. Konjunktio on taipumaton, edellä pääverbi taipuu. Modustunnus taas on liittynyt taipumattomaan pääverbin muotoon.

Pääverbin muotoa on vaikea selittää ersän *paliñ* -muodon *i:n* takia pelkästään infiniittiseksi muodoksi – *i*-loppuinen, verbivartalon genetiiviltä näyttävä muoto (vrt. saamen ja marin verbivartalon genetiiviä edustava infiniittinen muoto) kuuluu mordvan infiniittisten muotojen ryhmään. Infiniittinen *i*-muoto on kuitenkin partisiippi, päättyneen tekemisen partisiippi (s. 154). Samanlainen suhde *E -i* + affiksi, *M* vartalovokaali+ affiksi tavataan kyllä eräissä muissakin muodoissa, mutta niissä ersän *i*-vartalo on osoittautunut arkaaisemmaksi, **j:n* muiston säilyttäjäksi. Kaikissa tapauksissa ersän muodon alkuperäisempi luonne ei kuitenkaan ole varma. Esim. deminutiivinjohtimessa *E ine*, *M* vartalovokaali + *iä* ja johtimessa *E id'e*, *d'e* (s. 106, 107) on tuskin kyseessä etymologialtaan yhdysperäinen aines. Samalla tavoin kuin redusoitunut vokaali on *j:n* edellä edustuneena ersässä *i:nä* (vrt. *E alijams*, *M alâjams* 'munia', s. 64), voi se näissäkin tapauksissa edustaa *i:nä*. Vaikeudet *paliñd'éran* muodon selittämisessä eivät kuitenkaan rajoitu äänteellisiin: funktion, merkityksen kannalta ei ole mahdollista selittää muotoa päättyneen tekemisen partisiipin ja siihen agglutinointuneen verbin yhdistelmästä. Entä jos mordva kuitenkin olisi aiemmin tuntenut samanlaisen *i*-loppuisen gerundimuodon, modaalisen gerundin? Onhan mordvassa toisellakin päättyneen

tekemisen partisiipilla, *ž*-partisiipilla, rinnallaan etymologisesti identtinen modaalinen gerundi *ž*. Ja jospa *ersä* olisi *i*-vartalon käytöllä eristänyt gerundin partisiipista? *n*-gerundi olisi kuitenkin konditionaalinen rakennusosaksi jouduttuaan menettänyt kokonaan itsenäisen asemansa. Tällaisen modaalisen gerundin, verbivartalon genetiivimuodon, tuntevat sekä saame että mari kuten mainittiin. Mordvan konditionaalinen yks.1. persoonassa olisi siis alkuaan rakennetyyppiä "suudellen yritän" – eikä mordvassa vieläkin tavallista kaksoisverbin tyyppiä "suutelen yritän". "suudellen yritän" -rakenne on turkkilaiskielissä tuiki yleinen ja niistä mariin (ja vähemmässä määrin udmurtiin) levinnyt konverbityyppi, joka ei ole kuitenkaan saanut mordvaan jalansijaa. (Čhaidzen saamien tietojen mukaan sitä olisi jonkin verran mordvan murteissa – 1967: 259.) Tosin mahdotonta ei ole, että gerundin ja pääverbin liitto olisi mordvan omaltakin pohjalta kiteytynyt synteettiseksi rakenteeksi. Jonkin verran tätä hypoteettista selitystä voisi tukea se seikka, että mokšan kielteinen konditionaali voisi ehkä sekin selittyä, tosin taas hypoteettisen, kielteisen gerundin ja *d'ära*- verbin yhtymästä (s. 141). – Parempaakaan selitystä mordvan konditionaalista synnylle ei ole.

(Jevsevjev on käsittänyt pääverbin muodon yks.1. persoonassa preteritiivimuodoksi: 1963: 204. *E palin*, *M palan* on tietysti homonyymi 1. preteritin yks.1. persoonassa muodon kanssa. Jos ajattelee konditionaalista taustalle kahden finiittiverbin yhdistelmää, ja konjunktion syntyneen, kun jälkimmäisen verbin taivutuksesta luovuttiin, ei modusmuodon syntyminen päinvastaisella tavalla, siten, että edellisen verbin taivuttamisesta olisi luovuttu, selitystä yhtä luontevasti. Kuinka taipumattomaksi muodoksi olisi valitunut yks.1. persoonassa muoto tunnusmerkittömän 3. persoonassa sijasta?)

Konditionaalista syntyy jää arvoitukseksi. Varmalta vaikuttaa vain se, että siinä todella on kysymys pääverbin ja toisen verbin, *re'a*-verbin, liitosta. Jo *ersän d'e'ej*-konjunktio ja mokšan *r'raj* -adverbi vaativat tätä selitystä. Koljadjonkov on jo selittänyt konditionaalista kahden verbin liitosta (1948, tässä siteerattu Serebrennikovin teoksen kautta: Serebrennikov 1967: 168. Miten prosessi olisi edennyt, jää selvittämättä Serebrennikovin katsauksessa). Saman lähteen mukaan Koljadjonkov olisi pitänyt muotoja *kundi'nd'e'ran* ja *kundand'e'raj* rinnakkaisina modusmuotoina. Sen sijaan että jälkimmäisessä muodossa olettaisi morfeemijärjestystä persoonapäätte + modustunnus, on varmaan paikallaan tulkita muodon *d'e'raj* konjunktiksi, kuten Paasonenkin on tehnyt (edellä oli hänen esimerkkejään). Konjunktiksi sen Jevsevjevin näyttää käsittävän (1963: 204-). Verbin jälkeinen asema on konjunktioille tyypillinenkin SOV-kielissä, sikäli kuin niissä konjunktioita on. Tässä olisi siis yksi tapaus, jossa mordva, nykyinen SVO-kieli, säilyttää muistoa muinaisesta SOV-sanajärjestyksestään (s. 168).

Paasonen tunsi konditionaalista kaksi tempusta. Tässä käsitellyn konditionaalista preesensin lisäksi konditionaalista preteritin, joka käytti 1. preteritin

päätteitä. Esim. E *paliñd'eriñ*, *paliñd'erit'*, *paliñd'eres'*, *paliñd'eriñek*, *paliñd'eride*, *paliñd'eres'*, M *palañd'äräh*, *palañd'ärät'*, *palañd'äräs'*, *palañd'ätämä*, *palañd'äräd'ä*, *palañd'äräs'*. Erotukseksi preesensistä, jonka Paasonen kääntää 'jos suutelen', Paasonen kääntää tämän muodon 'jos suutelin'. Gramm. 1962 ja Gramm. 1980 eivät tätä paradigmaa esitä. Ei sitä liioin mainitse Jevsevjev ersän muotojen joukossa – sen sijaan hän mainitsee *d'erej* -sanan kyllä liittyvän preteritimuotoisenkin verbin jälkeen –, mutta mokšasta hän esittää täyden preteritiparadigman (mts. 204, 344); mokšan paradigman esitti samoin jo Ahlqvist (1861: 54, 56). Preteritimuotoja käyttävät kuitenkin vielä molemmat nuoret kielenoppaat: E *no*, *paliñd'eres'* (OJ), M *no*, *palañd'äräs'* (VM) 'no mitä jos suutelikin', E *no*, *paliñd'eriže* 'no mitä jos suutelikin häntä' (OJ).

Konditionaali-konjuktiivi

Paasonen esittää muodon konditionaalin alajajina, konditionaalin preesensin ja preteritin jälkeen. Esim. E *paliñd'eravl'ni*, M *palañd'äräl'eni* 'jos suutelisin; jos olisin suudellut'. Etymologisesti muodon voi selittää siten, että siinä pääverbin muotoon (E *paliñ*, M *palañ*) agglutinoinutun verbi (E *řera-*, M *řära-*) on alkuaan taipunut konjuktiivissa. Samanlaisen modusmuodon esittää kummastakin kielestä myös Gramm. 1962 (s. 301, 303) ja Gramm. 1980 (s. 299). Gramm 1962 (s. 283) sanoo muotoa käytettävän kaunokirjallisuudessa vain vähän. Molemmat kielenoppaat, sekä ersäläinen OJ että mokšalainen VM sen kuitenkin tuntevat. Käytöltään se on kontrafaktuaalinen (se ilmaisee toteutumattomaa tapahtumaa, koska toteutumiselle tarpeelliset ehdot puuttuvat – mts. 283). Esim. E *ul'ñd'eravl'it' ton lomañ*, *peľenze čarstvam maksovlija řet* 'jos olisit ihminen, antaisin sinulle puolet valtakunnasta', M *savññd'äräl' mardams erafsñza sä vast'i, kosa ---* 'jos voisi palata elämässä sille paikalle, missä---' (Gramm. 1980: 298).

Jevsevjev esittää samanlaisen paradigman mokšasta (1963: 344-). Sen sijaan ersästä hän tuntee tai mainitsee vain muodon, jossa konjuktiivimuotoista pääverbiä seuraa *d'erej* -muoto (siis konjunktio): esim. *moľevl'eñ-d'erej*, *moľevl'et-d'erej*, *moľevel'-d'erej*, *moľevl'eñek-d'erej*, *moľevl'ed'e-d'erej*, *moľevl'it'-d'erej* 'jos menisin, jos menisit jne.' (mts. 205). Samanlainen esimerkki on kieliopissa (Gramm. 1962: 283) ersän konditionaali-konjuktiivista: E *paro ul'level'*, *řevl'it'd'eraj išt'a, koda kortat* 'hyvä olisi, jos tekisit niin kuin puhut'.

Optatiivi

Optatiivilla on kaikki persoonat käsittävä paradigma: E *palazan*, *palazat*, *palazo*, *palastano*, *palastado*, *palast*, M *palazan*, *palazat*, *palaza*, *palastama* tai *palazama*, *palastada* tai *palazada*, *palast*. (Kieliopin mukaan mokšan kirjakieli käyttäisi vain optatiivin yksikön muotoja ja monikon 3. persoonaa. Kuitenkin

esim. Feoktistov käyttää kyllä muotoja *palastama, palastada*.)

Optatiivin tunnus on 1. ja 2. persoonissa *z* tai *s* ympäristön soinnillisuudesta riippuen. 3. persoonista näkyy muodon koostumus selvästi: ne rakentuvat verbivartalosta ja Px:sta. Mon.3. persoonassa mokšassakin on vanha suffiksi *st* ($< sk < *sVk$), joka mokšan poss.taivutuksessa esiintyy vain paikallissijoissa. 3. persoonissa ei siis optatiivilla ole tunnusta lainkaan. 1. ja 2. persoonissa tunnuksen tapaan esiintyvä *z*, *s* on tietysti sama aines kuin 3. persoonan päätteessä. Optatiivin paradigma on siis rakentunut 3. persoonan muodon varaan. Alkuperäisiä muotoja siinä ovat vain juuri 3. persoonat. Ne ovat alkuaan täydentäneet imperatiivin 2. persoonia. Mon.2. imperatiivi on siinä suhteessa optatiivimuotojen kaltainen, että ei siinäkään minkäänlaista modustunnusta ole. Optatiivin päteaineena Px on odotuksenmukainen. Px-päätteitä käyttävät optatiivissa myös muut suomalais-volgalaiset kielet (Korhonen 1981: 273).

Imperatiivi

Imperatiivilla on vain 2. persoonat. Yks.2. persoonassa on tunnus, **-k*. Se on säilynyt vokaalinjälkeisenä mutta konsonantinjälkeisessä asemassa tapahtuu muutos $k > t$ (s. 41); ersän murteissa on kyllä säilymätapauksiakin. Esim. E *palak!*, *vanok!*, *vant!*, *niil'!*, *niil'k!* M *palak!*, *vanâk!*, *niil'!*

Imperatiivin yks.2. persoonan mordva muodostaa siis samoin kuin saame ja itämerensuomi (sekä hanti, unkari ja samojedikielet – Korhonen 1981: 257; mari samoin kuin permiläiset kielet sen sijaan käyttävät yks.2. imperatiivina pelkkää verbivartaloa, mansi Px:llista tai pelkkää verbivartaloa).

Jo optatiivin yhteydessä mainittiin, että mordva muodostaa mon.2. imperatiivin tunnukselta: verbivartaloon liittyy suoraan persoonapäite. Tässä suhteessa mordva toimii samoin kuin saame ja länsimari. Toisessakin suhteessa näiden kielten imperat.mon.2. persoonan muodot muistuttavat toisiaan: päteaineena näyttää olleen alkuaankin pelkkä **tV*. Minkäänlaista numerukseen viittaavaa konsonanttiainesta muodoista ei erota. (Ei itämerensuomessakaan imperatiivin mon.2. persoonan päätteessä ole havaittavissa missään merkkiä loppuklusuilista. Korhonen 1981: 282-) Esim. mordva E *palado*, *vanodo*, *niil'ed'e*, M *palada*, *vanâda*, *niil'âda*, murt. myös *niil'âd'â* (kirjakieli käyttää vain takavokaalista allomorfia, esim. Gramm. 1962: 302, Gramm. 1980: 295).

Imperatiivin perään voi liittyä enklittinen partikkeli, ersässä *-a*, *-(j)ak*, *-ka*, *-(j)at'* (Jevsevjev 1963: 216-); uusi kielioppi mainitsee myös ersän partikkelin *-â* ja mokšan partikkelit *-a*, *-â*, *-ka*, *-t' / ?-t'a'* (Gramm. 1980: 295). Partikkeli antaa käskylle lieventävän tai tuttavallisen sävyn.

Modukset ja objektikonjugaatio

Objektikonjugaatiossa modustunnusta seuraavat objektikonjugaation päätteet.

Preterititaiutusta noudattavat konjunktiivi, desideratiivi ja konditionaali-konjunktiivi saavat samat persoonapäätteet kuin objektikonjugaatiossa indikatiivin 1. preteriti ja taas preesenstaiutusta noudattava konditionaali saa samat persoonapäätteet kuin objektikonjugaatiossa indikatiivin preesens.

Vuoden 1962 kieliopin mukaan (Gramm. 1962: 306, 310) kirjakieli ei käytä objektikonjugaatiossa optatiivia lainkaan. Vuoden 1980 kielioppi sanoo sitä käytettävän vain tietyistä verbeistä affektisissa yhteyksissä ja niistäkin vain yks.3. persoonan muotoa objektin ollessa "sinä" tai "hän", E *puṛgiṇe vačkod'enzat* 'ukkonen sinut iskeköön', M *praṅś sāvānzat* 'tomu sinut ottakoon'. Optatiivisiin ilmauksiin käytetään optatiivin sijasta analyttistä rakennetta, jossa pääverbin indikatiivin muotoa edeltää partikkeli E *kadik*, M *katk*, esim. E *kadik sajt'anzat*, M *katk säft'anza* 'se sinut ottakoon' (Gramm. 1980: 313-14). Partikkeli on tietysti alkuperältään E *kadoms*, M *kadāms* 'jättää, päästää' -verbin yks.2. imperatiivin muoto ja rakenne kokonaisuudessaan venäjän vastaavan rakenteen (путь + indikatiivin muoto) synnyttämä. Paasonen kuitenkin esittää mokšasta yks.3. ja mon.3. persoonalle objektikonjugaationkin muodot niissä tapauksissa, joissa objekti on yks. tai mon.3. ja ersästäkin yhden muodon, yks.3. persoonan, kun objektinakin on yks.3. Muissa niistä tapauksista, joissa mokšalla on optatiivimuoto käytössään – subjektina yks.3. ja objektina mon.3., subjektina mon.3. ja objektina yks. tai mon. 3. –, ersä käyttää Paasonen mukaan vastaaviin tehtäviin muotoa, joka on identtinen indikatiivin preteritin objektikonjugaation muodon kanssa. Seuraavassa Paasonen esittämät muodot (niissä tapauksissa, joissa Paasonen paradigmassa on useampi muoto, ensimmäinen on sama, jota kirjakieli käyttää):
objektina yks.3.

subjektina yks.3. E *palaso*, tai *palasso*, *palazazo*, M *palasa*, tai *palazažä*
subjektina mon.3. M *palazaž*

objektina mon.3.

subjektina yks.3. M *palasān* tai *palanza*

subjektina mon.3. M *palazaž* (= muoto, jonka objektina yks.3. ja subjektina mon.3.)

Imperatiivin muodostuksessa on objektikonjugaatiossa omat erikoispiirteensä.

Yks.2. persoonan muodolla on kummassakin kielessä kolme objektiivisen taivutuksen muotoa, objektina "minä", "hän" tai "he". Mon.2. persoonalla on kaksi muotoa, objektina "minä tai me" ja objektina "hän tai he" (Gramm. 1962: 306, 309, Gramm. 1980: 312-13). Seuraavassa Paasonen esittämät muodot:
subjektina yks.2.

objektina yks.1. E *palamak* tai *palimak*, M *palamak*

objektina yks.3. E *palik*, M *palak*

objektina mon. 3. E *palit'*, M *palajit'* tai *palajk*

subjektina mon.2.

objektina yks.1. tai mon.1. E *palamiz* tai *palimiz*, M *palamaš'* tai *palamašk* (Paasonen mukaan tämä muoto toimii myös yks.2. persoonan muotona, jos objektina on "me")

objektina yks. 3. tai mon. 3. E *palink*, M *palajən'* tai *palańk*; mokšasta Paasonen esittää kuitenkin vielä muodon *palas'*, jota käytettäisiin vain yksikölliseen, "hän" objektiin viittaavana. Kirjakielissä juuri tämä muoto on yksinomainen, viittaamassa sekä objektiin "hän" että objektiin "he".

Objektiivisen konjugaation imperatiivinkin muodot ovat siis ersän eräiden optatiivin muotojen tapaan melkein kaikki identtisiä indikatiivin preteritin objektikonjugaation muotojen kanssa! (Preterititaivutuksen muodoista poikkeavia ovat melkein vain muodot E M *palamak* 'suutele minua', E myös *palimak* – huomaa *i*-vartaloisuus! – ja M *palak* 'suutele häntä'.) Tähän erikoiseen ilmiöön voi verrata indikatiivin preteritin käyttöä konditionaalin funktiossa; indikatiivin tunnusmerkkisin muoto näyttää siis voivan liukua tunnusmerkkisten modustenkin alueelle.

Kielteinen taivutus

Mordva käyttää kielteisen taivutuksen muodostamiseen sekä kieltopartikkeleita että kieltoverbiä. Aikaisemmin mordvakin on useiden sukukielteensä tapaan muodostanut koko kielteisen taivutuksensa kieltoverbiä käyttämällä, mutta osassa paradigmoja kieltoverbi onkin jäykistynyt kieltopartikkeliksi. Sgr. kielille luonteenomaisesti mordvassakin kieltoverbiä on kahta tyyppiä. Toinen on käytössä indikatiivissa, toinen imperatiivi(-optatiivi)ssa.

Kieltoverbi vaatii pääverbiin ns. konnegatiivimuodon. Se on (ollut) identtinen imperatiivin yks.2. persoonan muodon kanssa. (Näin on kaikissa sukukielissäkin.) Mordvan konnegatiivimuodon lopussa ollut klusiili *-k* on kuitenkin menettänyt asemansa helposti (toisin kuin imperatiivin 2. persoonan muodossa). Kirjakielissä on käytössä vokaaliloppuinen muoto. (Kirjakielten kieliopit määrittelevätkin konnegatiivimuodon verbinmuodoksi, josta puuttuu infinitiivin päätte.) Paasonen esittää seuraavanlaisia konnegatiivimuotoja: E *pala(k)*, *vano(k)*, *vant*, *niľ'e*, *niľ'*, M *pala(k)*, *vana*, *vanək*, *niľ'ä*, *niľ'*.

Kieltoverbi esiintyy indikatiivissa vain preteritissä: E *ežin*, *ežit'*, *eš*, *ežinek* tai *ežime*, *ežid'e*, *ešt* (esiintyy myös sellaisia murremuotoja, joista puuttuu sibilantti 1. ja 2. persoonasta: *ein*, *eit'*, *eš*, *einek*, *eide*, *ešt'*). Mokšan murteissa tunnetaan sama paradigma: *əžəń*, *əžəł'*, *əž*, *əžəmə*, *əžəd'ä*, *əšt'* (1. tavussa voi olla myös redusoituneen vokaalin sijasta *i*: *ižəń*, *ižəł'*, *iž* jne.). Siinä kieltoverbistä on käytössä vanha etuvokaalinen vartalo – kieltoverbille on tyypillistä useamman vartalon mahdollisuus; on rekonstruoitu sekä etuvokaalisia että takavokaalinen vartalo: **e*, **ä*, **a*: UEW 68- – ja preterititunnuksena on vanha preterititunnus **s*. 1. ja 2. persoonassa tunnusta seuraavat kuitenkin konjugaation 1. preteritin

päätteet, jolloin näissä persoonamuodoissa on kaksi tunnusta perätysten, **ʒ* + **j*. Tämä on suomalais-volgalaisen kielialueen tyypillinen kieltoverbin preteritin vanha muodostustapa. Suomalais-volgalaisen kieltoverbin preterititaiutuksen ovat läntisimmät kielet muutamia alueita lukuun ottamatta menettäneet; itämerensuomesta liivi ja eteläviro, saamelaiskielistä ruotsinsaamelaiset kielet ovat preterititaiutusta säilyttäneet.

Mokšassa vanha tyyppi on myös säilynyt vain murteittain. Kirjakielessä ja murteissa on laajalti käytössä toisenlainen kieltoverbi-vartalo: *aš*-. Sen perään liittyvät 1. ja 2. persoonassa ainoastaan **j*-tunnusta edellyttäneet päätteet, ja 3. persoonassa **ʒ*-tunnus: *ašə́n*, *ašə́t*, *ašə́z*, *ašə́mä*, *ašə́d’ä*, *ašə́st’*. Tätäkin kieltoverbiä, joka itse siis noudattaa peruskonjugaaation 1. preteritin taiutusta (*ašə́z* : *z* pro *ʒ*!), seuraa pääverbin konnegatiivimuoto. Vartalo *aš* on etymologialtaan hämärä. Sama vartalo, tai pidempi tyyppi *ajaš*, toimii mokšassa negatiivisena eksistentiaali-possessiivina (s. 162).

Kielteinen preesens, 2. preteriti, konditionaali ja konditionaali-konjunktiivimuodostavat kielteisen taiutuksen partikkelin avulla: taipuvan pääverbin eteen sijoittuu partikkeli E *a*, (Kal., Kažl.) *at*, M *af*. Esim. E *a moran*, M *af moran* 'en laula', E *a moril’ín*, M *af moral’ən* 'en (yleensä, tavallisesti) laulanut', E *a morin’d’éran*, M *af moran’d’áran* 'jos en laula', E *a morin’d’éravl’ín*, M *af moran’d’áräl’ən* 'jos en laulaisi, jos en olisi laulanut'. Kielteisen konditionaalinsa mokša voi muodostaa toisinkin; Paasonen esittääkin vain seuraavan muodostuksen: *palaf’áran*, *vanəft’áran*, *níl’əft’áran*; *palaf’árat*; *palaf’áräj* jne. Tätä muotoa käytetään myös nykymokšassa: *saft’áräj aftobus*, *satama meki* 'jos auto ei tule, tulemme takaisin' (VM). Paasonen, joka tunsikin konditionaalin preteritinkin, esittää sen samalla tavoin kielteisellä: *palaf’árän*, *palaf’árär’*, *palaf’áräs* jne. Samanlaisen muodostustavan Paasonen tuntee konditionaali-konjunktiiville: *palaf’áräl’ən*, *palaf’áräl’ət’*, *palaf’áräl’*. Tämä on nykykielenkin käyttämä muoto: *maksəft’áräl’ən kši*, *aščəl’əd’ä vačəda* 'jos en olisi antanut leipää, olisitte nähnyt nälkää' (VM). Miten nämä kielteiset muodot ovat syntyneet? Konditionaalin oletettiin syntyneen kahden verbin yhdistelmästä (s. 136). Ehkä kielteinen elementti sisältyykin ensimmäiseen verbiin: **palavtək-t’áran* > > M *palaf’áran* "suutelematta yritän"; vrt. affirmatiivinen rakenne *palań-t’áran* "suudellen yritän". Tämän selityksen heikkoutena on se, että mordvassa ei ole negatiivista **palavtək* -gerundia; siinä siis karitiivinen aines olisi liittynyt suoraan verbinvartaloon. Mari ja permiläiset kielet kuitenkin käyttävät sellaista, mari nimenomaan **n*-gerundin negatiivisena parina. (Mordva käyttää vain denominaalista karitiivista E *vtomo*, *v’eme*, M *ftāma*, *ftəmā* -suffiksia, jolla on sekä johtimen että kaasuspäätteen funktio.)

Mordvan takavokaaliseen kieltopartikkeliin (E *a*, *at*, M *af*) voi verrata vanhan kieltoverbin takavokaalista allomorfia. Mari esim. käyttää juuri kieltoverbin preesensissä takavokaalista vartaloa: länsimari *a-*, itämari *o-*. (Tämä marin vokaalisuhde edellyttää yleensä vanhaa **a*-vokaalia.) Esim.

länsimari *am wide* 'en vie', *at wide* 'et vie'. Kieltoverbi menettää helposti verbin ominaisuuksiaan. Edellä mainittiin kieltoverbin menettäneen suurimmassa osassa itämerensuomea ja saamea tempus-taivutuksen. Voi olettaa mordvan partikkelin taustalle vanhaa verbiä. Se on kuitenkin menettänyt kaikki verbin ominaisuutensa, persoonataivutuksenkin, jolloin siitä on tullut partikkeli. Kun kieltoverbin persoonataivutus rupeaa hajoamaan, tapahtuu se yleensä siten, että 3. persoona valtaa 1. ja 2. persoonankin paikan. (Näin on tapahtunut virossa; liivissä 3. persoona on vallannut vasta 1. persoonankin paikan.) Mordvan kielteisen partikkelin kehityksessä odottaisi siis partikkelin lähimmäksi edeltäjäksi yks.3. persoonan preesensmuotoa. Kieltoverbi kuitenkin valitsee herkästi eri grammaattiset morfeemit kuin muut verbit (kuten preteritin **s*-tunnuksen käyttökin osoittaa); mordvan kieltoverbin aiempaa preesensin yks.3. persoonan muotoa ei siis voi muiden verbien perusteella päätellä. Muissa suomalais-volgalaissa kielissä kieltoverbin preesensin yks.3. muodostuu **JA* (saame, itämerensuomi), **pA* (itämerensuomi) tai **k* (mari) -aineksin. Mordvan partikkelien lopusta ei varmoja päätelmiä voi tehdä; mahdollisesti se on ollut **k*.

Konjunktiivin ja desideratiivin synnyssä oli osuus apuverbillä; se on agglutinoitunut muotojen loppuun. Kielteisessä taivutuksessa apuverbi näyttää agglutinoituneen kieltopartikkelin loppuun ja sitä seuraa pääverbin konnegatiivimuoto. Esim. konjunktiivi: *E avol'in pala*, *M afäl'än pala* 'en suutelisi, en olisi suudellut', *E avol'it' pala*, *M afäl'ət' pala* 'et suutelisi, et olisi suudellut', *E avol' pala*, *M afäl' pala* 'ei suutelisi, ei olisi suudellut'. Kielteinen konjunktiivi eroaa siis kummassakin kielessä kielteisestä indikatiivin 2. preteritistä (*E a pal'il'in*, *M af palal'än*), vaikka ne affirmatiivisina ovat mokšassa homonyymeja muotoja! Huomiota herättää kielteisessä konjunktiivissa pääverbin konnegatiivimuoto. Paradigmalle voisi olettaa myös muotoa *E *avol'in pali*, *M *afäl'än palaj* eli "en ollut suutelija" affirmatiiviselle konjunktiiville annetun etymologisen selityksen mukaisesti. Negatiiviset muodot eivät affirmatiivisten muotojen etymologista selitystä kuitenkaan kumoa: sillä hetkellä, jolla nominintaivutuksen preteritimuoto ("suutelija-olin") on ottanut paikan konjunktiivina ('suutelisin, olisin suudellut'), on se verbin paradigman muoto, ja kielteisessä taivutuksessa verbin paradigmassa pääverbillä on konnegatiivimuoto silloin, kun persoonanmerkintä ei ole sen hallussa. Kielteinen desideratiivi muodostuu seuraavasti: *E avol'ksel'in pala* (voidaan kyllä sanoa myös: *a paliksel'in*), *M afäl'ksäl'än pala* 'en halunnut suudella'. Mokšan desideratiivin tunnuksessa *-l'ksä-* herättää hämmästyä *l' – s.* 133. Tästä kielteisestä paradigmastako *l'*, *ul'ə-* apuverbin vartalokonsonantti, on tarttunut mokšan myönteisen desideratiivinkin muotoihin? Kielteiset muodotthan näyttävät muodostuneen seuraavasti: *a* tai *af* + *ul'ə-* + modustunnuks *- ul'ə-* osassa ei tässäkään tapauksessa näy merkkiäkään mistään partisiipin tunnuksesta (*ul'i*); partisiipin varaan kuitenkin affirmatiivinenkin desideratiivi

näyttää (ersässä) rakentuneen.

Imperatiivissa ja optatiivissa on käytössä kaksitavuinen kieltoverbi, ilmeisesti vanhan yksitavuisen etuvokaalisen kieltoverbivartalon johdos. Imperatiivin muodot ovat yks.2. E *il'a*, murt. *il'ak*, mon.2. *il'ado*. Kieltoverbiä seuraa pääverbin konnegatiivimuoto: *il'a pala!* 'älä suutele!'. Optatiivista käytetään 3. persoonia: yks.3. E *il'azo pala!* 'älkөөn suudelko!', mon.3. E *il'ast pala!* 'älkөөt suudelko!'. Mokšan muodot ovat yllättäviä: imperatiivi yks.2. *t'at pala!*, mon.2. *t'ada pala!* Mitään äännelaillista /> t' -muutosta mokšassa ei ole tapahtunut, mutta tässä tapauksessa sitä voinee olettaa. Yks.2. persoonassa oudoksuttaa loppu -t, ikään kuin se olisi persoonapäätte. (Persoonapäätte on marinkin kieltoverbin imperatiivin yks.2. persoonan muodon lopussa.) Optatiivi muodostuu samasta t'a-vartalosta: yks.3. *t'aza pala!*, mon.3. *t'ast pala!*

Ersän imperatiivin ja optatiivin kieltoverbi on suomen ja saamen imperatiivissa esiintyvän kieltoverbin vastine. Myös obinugrilaiset kielet, joissa kieltoverbi on kangistunut kieltopartikkeliksi, käyttävät imperatiivissa toista partikkelia kuin indikatiivissa, juuri itämerensuomen, saamen ja mordvan kieltoverbin imperatiivimuodon etymologista vastinetta.

Edellä esiteltyjen kieltoverbin subjektikonjugaation muotojen lisäksi kieltoverbillä on myös objektikonjugaation muodot niissä konjugaation osissa, joissa kieltoverbi on käytössä. (Kieltopartikkeli affirmatiivisen muodon edessä tulee käyttöön samoissa tapauksissa kuin subjektikonjugaatiiosakin: indikatiivin preesensissä ja 2. preteritissä sekä konditionaalissa ja konditionaali-konjunktiiivissa.)

Kieltoverbiä käyttää kielteisen taivutuksen indikatiivin 1. preteriti. Esim. obj.yks.3. E *ežija*, *ežik*, *ežiže*, *ežinek*, *ežink*, *ežiž pala* 'en, et, ei suudellut häntä, emme, ette, eivät suudelleet häntä'. Mokšan murteet käyttävät samaa kieltoverbiä (*ižijä*, *ižik* tai *ižit'*, *ižəžə*, *ižnək* tai *ižəšk*, *ižink* tai *ižəšt'*, *ižəžə pala*), mutta yleiskielessä on käytössä aš-vartaloinen paradigma *ašinā*, *ašit'*, *ašəžə*, *ašəšk*, *ašəšt'*, *ašəžə pala*. Vastaavasti obj.mon.3.: E *ežin'*, *ežit'*, *ežinže*, *ežinek*, *ežink*, *ežiž pala* ja mokšan päätyyppi: *ašinā*, *ašit'*, *ašəžən'*, *ašinā*, *ašijənit'*, *ašəžə pala*. (Analogisesti affirmatiivisen taivutuksen mallin mukaan muodostuvat ne paradigmat, joissa objektina on 1. tai 2. persoona.)

Konjunktiiivissa kieltopartikkeliin agglutinoitunut apuverbi taipuu objektikonjugaation preterititaivutuksen mukaan; sitä seuraa konnegatiivimuoto: obj.yks.3. E *avol'ize pala*, M *afəl'əžə pala* 'tämä ei suutelisi häntä, ei olisi suudellut häntä', obj.mon.3. E *avol'inže pala*, M *afəl'it'sən* tai *afəl'ənžə pala* 'hän ei suutelisi heitä, ei olisi suudellut heitä' jne.

Optatiivissa ja imperatiivissa on käytössä E *il'a-*, M *t'a-* kieltoverbi: optatiivi obj.yks.3. E *il'aso pala*, M *t'azazə pala* 'älkөөn tämä suudelko häntä', E *il'inže pala*, M *t'azazən pala* 'älkөөn hän suudelko heitä' jne. Imperatiivissa obj. yks.1. E *il'amak pala*, M *t'amak pala* 'älä suutele minua', obj.yks.3. E *il'ak pala*, M *t'ak*

pala 'älä suutele häntä', obj.mon.3. E *il'it pala*, M *t'ajt' pala* 'älä suutele niitä', E *il'ink pala*, M *t'ajənt' pala* 'alkää suudelko niitä'.

Konjugaation infiniittisten muotojen joukossa on myös kielteinen partisiippi-gerundi. Sen muodostamiseen käytetään kieltosanaa *apak*. Sitä seuraa pääverbin konnegatiivimuoto, jolla tässä tapauksessa on se erikoisuus, että siinä muodon alkuperäinen loppu *-k* on usein säilyneenä; muutenhan konnegatiivimuodon perästä se on yleensä kadonnut. Esim. E M *apak palak*, E tavallisesti kuitenkin *apak pala* 'suutelematon; suutelematta'. *apak* on tietysti takavokaalisesta kieltoverbin vartalosta muodostunut, mutta muodostustapa, muoto, on läpinäkyvätön.

Muut kieltopartikkelit paitsi *apak* toimivat myös konjugaation ulkopuolella. Kielteisenä kopulana predikatiivirakenteessa toimii ersässä *avol'*, mokšassa *af*, esim. E *son avol' stud'ent* 'hän ei ole opiskelija', *t'e avol' vasolo* 'se ei ole kaukana', M *son af stud'ent* 'hän ei ole opiskelija', *t'ä af ičkəžä* 'se ei ole kaukana'.

Edellä mainittiin, että mokšan *aš*, mon. *ašət*; *ajaš* toimii kielteisenä eksistentiaali-possessiivina. Esim. *kud uštəms ajaš toŋ pengəñät'nä* 'tupaa lämmittäaksesi sinulla ei ole polttopuita'. Vastaavassa funktiossa on ersässä sana *aras*. Se kongruoi subjektin kanssa numeruksen suhteen: *kudom aras* 'minulla ei ole kotia', *moŋ aras' l'el'am urežem* 'minulla ei ole veljeä eikä kälyä'. Samat kieltomuodot voivat toimia lisäksi lokatiivisessa predikatiivirakenteessa: E *avas aras kudoso* 'äiti ei ole kotona', *ejkakš'tne aras' kudoso* 'lapset eivät ole kotona', M *son aš kudsə* 'hän ei ole kotona', *š'in ašət kudsə* 'he eivät ole kotona'.

Kieltopartikkelit E *a*, M *af* ovat myös sananmuodostuskeinoja: E *a-lamo* 'vähän', *a-paro* 'huono', *a-kemema* 'epäusko', *a-jon* 'huono', *a-eraviks* 'tarpeeton', M *af-para* 'huono', *af-ocu* 'pieni', *af-lama* 'vähän'.

Infiniittiset muodot

Infinitiivit

Mordvassa on kolme infinitiiviä. Keskeisessä asemassa on I infinitiivi.

I infinitiivin päätte on *-ms* (E murt. *-mks*, M murt. *-məs*). Päätte koostuu kahdesta osasta: siinä on deverbaalinen nomininjohdin, kantamordvan **-mə*, **mə* + illatiivin päätte tai (ersän murteissa) translatiivin päätte. Rakenteeltaan se on siis verrattavissa suomen III infinitiiviin. Mordvan perusteella ei kylläkään voi päätellä, onko kyseessä vanha **mA* vai **mi* -johdin; kumpapaakin johdinainesta on ollut jo uralilaisessa kantakielessä.

I infinitiiviä käytetään ensisijaisesti komplementaatioon: lauseeseen (matriisilauseeseen) upotetaan toinen lause matriisilauseen predikaatin komplementiksi infinitiivistämällä upotetun lauseen predikaatti. Mordvan komplementaatioissa saavat upotelauseen nominijäsenet monenlaisia hahmoja: upotelauseen subjekti jää kokonaan ilmaisematta, kun se on samatarkoitteinen matriisilauseen subjektin kanssa; eritarkoitteisena se saa allatiivisen agentin hahmon. Upotelauseen objekti voi säilyttää asemansa infinitiivin objektina mutta voi myös nousta matriisilauseen subjektiksi tai objektiksi.

Komplementtina I infinitiivi on

1) subjekti, jolloin

predikaattiverbi on yksipersonainen modaaliverbi: E *M éravi* 'täytyy', E *M savi* 'tulee, sopii, pitää', *M araj* 'tulee, sopii, pitää' (mahdollisesti jokin muukin verbi, esim. 'onnistua' *udaloms* -verbillä on ersässä yksipersonaistakin käyttöä), tai venäjistä lainatut modaaliset sanat *možna*, *nel'za* (niillä on nominin tavoin myös 2. preteriti): E *jutaž nedl'at'ňeste savs ul'ems t'enze kavto svad'baso* 'kuluneina viikkoina hänen piti olla kaksissa häissä', *M t'ejn'ak éravi niingä tonad'ams* 'meidän täytyy vielä oppia', *t'ej'at' éravâl tums* 'sinun olisi pitänyt lähteä', tai predikaattia edustaa adjektiivipredikaatti (esim. 'hyvä', 'paha', 'helppo', 'vaikea'): E *s'ormadoms is'tamo umoň škado pek staka* 'on hyvin vaikea kirjoittaa sellaisista ammoisista ajoista', *M s'anksa tož'da érams* 'sen tähden on helppo elää'. Upotelauseen subjekti voidaan ilmaista lauseessa allatiivimuotoisena agenttina: E --- *savs ul'ems t'enze kavto svad'baso* 'hänen piti olla kaksissa häissä', *M t'ejn'ak éravi niingä tonad'ams* 'meidän täytyy vielä oppia', E *éramskak šož'dine ul'eval' tink marto paro mir'd'enen* 'hyvän miehen olisi helppo eläkin teidän kanssanne'. Upotelauseen objekti voi säilyttää asemansa infinitiivin objektina, näin varsinkin kirjakielessä: E *romanoň' paro jonksoks éravi lovoms šen, što ---* 'romaanin hyvänä puolena täytyy pitää sitä, että ---', *M koda stanä možna kaskavs'a vanft'ams v'argazl'* 'kuinka sitten on mahdollista kuljettaa sutta säkissä?'. Tavallisesti objektin status kuitenkin muuttuu.

Alempana 3. kohtana käsitellään samoilla modaaliverbeillä tai modaalisilla lainasanoilla tai samoilla adjektiivipredikaativeilla muodostuvia rakenteita, joissa kuitenkin modaaliverbi tai modaalinen sana tai predikaatti taipuu monipersonaisesti. Niissä upotelauseen objekti ei säilytäkään asemaansa.

Komplementtina I infinitiivi on myös

2) objekti, jolloin

a) upotelauseen subjekti voi olla eri kuin matriisilauseen subjekti. Predikaattiverbi on tällöin permissiivinen verbi ('antaa, sallia'), upotelauseen subjekti voidaan ilmaista infinitiivin allatiivimuotoisena agenttina: E *maksodo t'en val jovtams* 'antakaa minun sanoa sana', *ejkakšos ež makso kirgapa'enze vanoms vračon'ten* 'lapsi ei antanut lääkärin katsoa kurkkuaan'.

b) Useimmissa tapauksissa matriisilauseeseen on kuitenkin upotettu lause,

jonka subjekti on sama kuin matriisilauseen. Silloin se ei saa erillistä edustajaa lauseeseen. Predikaattiverbi voi olla desideratiivinen, kognitiivinen – yleensä nonfaktuaalinen verbi, esim. 'ajatella', 'suunnitella', 'luvata', 'päättää', 'yrittää', 'pyrkii', 'unohtaa': E *érvas ejstest baži a nevtëms ombočent' ikel'e selvedt'nen* 'kumpikin heistä haluaa olla näyttämättä kyyneleitä toisen nähden ("edessä")', M *son snartni mežejak tejemš* 'hän yrittää tehdä jotakin', M *joran mol'ems ošu* 'aion mennä kaupunkiin', *mon af t'arafian kingä d'ivandaftâms* 'en pyri hämmästyttämään ketään'. Myös muunlaisia predikaattiverbejä on: M *tonaftst' nâjams i kočkams érafsta glavnajt'* 'he opettivat näkemään ja valitsemaan elämästä pääasian', *iz éaskâda otvečams* 'hän ei ehtinyt vastata'.

Komplementtina I infinitiivi voi olla myös

3) adverbiaali:

Samoja kognitiivisia verbejä, joita sisältyi edellä oleviin esimerkkilauseisiin, taivutetaan myös objektikonjugaation mukaan, vaikka niihin liittyy samatekijäinen infinitiivi: E *snartsinék* (obj.yks.3.) *tolkovams* 'yritämme-sen tulkita', M *piksâms šukštanza* (obj.yks.2.) 'hän uhkaa-sinut piestä', *Tarus šavâms jorasi* (obj.yks.3.) 'Taru haluaa-hänet tappa'. Objektikonjugaation muodon sisältämä muodollinen objekti on alkuperältään upotelauseen objekti. Objektikonjugaation käyttö kuitenkin vaatii ymmärtämään sen matriisilauseen verbin objektiksi, eli upotelauseen objekti on noussut matriisilauseen objektiksi. Infinitiivi ei siis voi tässä tapauksessa itse olla predikaattiverbin objekti, vaikka sekin verbin määritettä edustaa.

Myös seuraavissa tapauksissa infinitiivi on ilmeinen predikaattiverbin määrite. Nämä predikaattiverbit ovat samoja modaaliverbejä tai modaalisia sanoja, joiden käyttöä yksipersonaisina tarkasteltiin kohdassa 1); niillä on myös monipersonaista käyttöä. Tällöin predikaattiverbillä on ilmipantu subjekti: upotelauseen objekti on noussut matriisilauseen subjektiksi. Infinitiivi itse ei voi siis edustaa subjektia, ei liioin – koska kyseessä on intransitiiviverbi tai predikaattiverbi – objektia. Se on muu määrite. Esim. E *meřemas* (subj.) *éravš topavtoms* 'se käsky täytyi täyttää', M *možnal' šin* (subj.) *polaftâms l'ijasa* 'ne olisi voitu vaihtaa toisiin'. Saman rakenteen muodostaa myös ersän *mastovoms* 'kelvata': E *šin* (subj.) *at maštuvit' jarcams* 'ne eivät kelpaa syödä'.

Toisellakin niistä rakenteista, jotka yleensä saavat infinitiivin subjektiksi (kohta 1), nimittäin tiettyjen adjektiivien ('vaikea', 'helppo' jne.) muodostamalla predikaattiverbilla, on rinnallaan toinen rakenne: upotelauseen objekti on muuttanut statustaan ja noussut matriisilauseen subjektiksi – jolloin infinitiivi itse on tietysti menettänyt subjektiasemansa. Esim. M *kals jarcams para* 'kala on hyvää syödä', *řesandams řä zadačas af staka* 'tämä tehtävä ei ole vaikea ratkaista'.

Näissä tapausryhmissä infinitiivi on saanut siis matriisilauseessa subjektin ja objektin asemaa alemman aseman. Ainut mahdollisuus on tulkita se adverbiaaliksi. Sen statuksen alennus on kumminkin ilmeinen seuraus

komplementaatioprosessista: tässä prosessissa sen oman objektin status nousee, siitä tulee matriisilauseen objekti tai subjekti. Siksi nämäkin tapaukset esitetään tässä verbin komplementaation käsittelyssä.

4) Infinitiivi voi sijoittua myös joidenkin adjektiivien komplementiksi; lauseen subjekti on samatarkoitteinen infinitiivin tekijän, upotelauseen subjektin, kanssa: *E son anok ul'nes te skastoit' lisems stol'eit' eksste* 'hän oli valmis silloin nousemaan pöydästä', *M son anäk tums* 'hän on valmis lähtemään'.

5) Substantiivinkin komplementiksi infinitiivi voi sijoittua; nämä substantiivit ovat abstraktisanoja, usein lainasanoja: *E maks'i vozmožnošt' šormadoms* 'se antaa mahdollisuuden kirjoittaa', *M kurək sas ping's tums* 'pian tuli aika lähteä', *maks' p'ikaz kadāms asfal'tān kit'* 'antoi käskyn jättää asfalttitie'. Sopii huomata, että tämä attribuutti sijoittuu pääsanansa jälkeen. (Ersäläisen kansanrunon kielessä on pääsanana eteenkin vapaasti sijoitettava infinitiivi-attribuuttia, tosin harvinaisena: *E ravžo bisor surgutoñ pakšan sokams-modazo* 'mustan helmen kaltainen on Surgutin alueen kyntömaa'.) Ilmeisesti nämä attribuuttirakenteet ja sellaiset predikatiivirakenteet, joissa subjektina on samantyyppinen abstraktisana, usein lainasana, ja sitä luonnehtimassa infinitiivi, edellyttävät jotenkin toisiaan. Kumpiakin rakenteita on varsinkin kirjakielessä. Esim. *E iskusstvañt' cel'eze --- vit'ems e'amosoñt' vid'ečičn di mazičičn asatomañt'* 'taiteen päämäärä on korjata elämässä ilmenevät oikeuden ja kauneuden vajavuudet', *M kiti'ikat' dolgoc šada kārkašta vanāndāms --- javl'ėnijanzān* 'kritikin tehtävä on nopeammin tarkata sen ilmiöitä'.

Vapaana määritteenä I infinitiivi on

1) koko lauseen finaalin määrite. Rakenne on relatiivinen finaaliirakenne. Siinä infinitiivin ja lauseen objektin tai infinitiivin ja intransitiivisen olemassaolemista ilmoittavan lauseen subjektin välillä on viittaussuhde. Esim. *E sonze arašt' jarmakonzo markañ ramams* 'hänellä ei ole rahaa ostaa postimerkkejä', *M t'ijada veñškā jotams* 'tehkää vene mennä yli', *son ramaš mači, pečkāžā i maksāžā babancti pid'əms* 'hän osti hanhen, teurasti sen ja antoi sen eukolle paistettavaksi'.

Vapaankin finaaliirakenteen I infinitiivi voi muodostaa, sen eteen kuitenkin sijoittuu venäjistä lainattu konjunktio *E štobu*, *M štoba*, mikä panee kysymään, onko koko rakennekin venäjistä: *E babuškaš, štobu šoždal'gavtoms teveñt', Petrañ kolmokš' eskel'davtize čačičañt' pekenze troks* 'eukko, tehdäkseen asian helpommaksi, pani Peterin kolmesti astumaan synnyttäjän vatsan ylitse', *M t'ā trojkaš ariš korol' ezda, štoba sāvəms s'it'ənc pravāndaftəma* 'tämä troikka tuli kuninkaan luota, hakeakseen hänet tyttöä parantamaan'. Venäjän tavoin ja varmaan venäjän esikuvan perusteella mordva käyttää I infinitiiviään myös fraasimaisiin lauseen aloituksiin, koko lauseen määritteisiin: *E vit'ste me'rems*, *M vid'əsta mār'gəms* 'suoraan sanoen', *E l'ijaks me'rems*, *M l'ijaks mār'gəms* 'toisin sanoen'.

2) Vapaana määritteenä I infinitiivi voi määrittää erikoistapauksessa verbiä. Mokša käyttää sellaista etymologista figuraa, jossa taipuvaa pääverbiä edeltää saman verbin I infinitiivi. Rakenne osoittaa toiminnan intensiivisyyttä. Esim. *tums af tuj* 'ei mene millään pois', *anams anasi* 'kärttää sitä, pyytämällä pyytää sitä'. (Venäjässä on samanmallinen figura, joten mokša on voinut ottaa mallin siitä.)

3) Edellä mainittiin, että kansanrunon kielessä ersässä infinitiivi voi olla substantiivinkin vapaana määritteenä, vapaana attribuuttina.

Predikaatiksikin I infinitiivi voi sijoittua.

Jos infiniittinen muoto pystyy sijoittumaan tähän finiittisen muodon tyyppilliseen funktioon, saa se aina modaalisen lisämerkityksen. Infinitiivin käytöllä puhuja ilmentää subjektiivista suhtautumistaan tapahtumaan. Infinitiivi predikaatin paikalla onkin yleensä suoraan esitykseen kuuluva tyylikeino. Predikaatin funktiossa esiintyvää mordvan infinitiiviä tutkineet Aljoškina (1973: 39-) ja Utškina (1975: 84-) korostavat molemmat intonaation osuutta infinitiivisen predikaatin esiintymiseen. Infinitiivipredikaatin argumentit käyttäytyvät samoin kuin lauseupotuksessa. Infinitiivin TEKIJÄ ei koskaan voi olla subjektina. PATIENTTI voi olla lauseessa subjektina tai objektina.

Mordvan I infinitiivin ollessa predikaattina infinitiivin TEKIJÄ voidaan ilmaista vain allatiiviagenttina. Infinitiivin ja sen PATIENTIN ilmaisemisen kannalta voidaan erottaa kaksi rakennetyyppiä:

a) lauseen subjektiksi sijoittuu infinitiivin PATIENTTI. Esim. E *kučkordomsat* 'sinua pitäisi potkaista' (Koljadjonkov 1959: 190), *kirga langa sajemsat řeste* 'sinut on heitettävä täältä niskasta ulos' (Jevsevjev 1963: 287), *M son ba kurortu kučëms* 'hänet pitäisi lähettää kylpylään', *řä vel'as' sävëms* 'se kylä on vallattava',

b) infinitiivin PATIENTTI on objektina: E *ist'amo kožajkañt' avol' pokordams – ked' langso bu kantiems* 'ei sellaista vaimoa saisi haukkua – käsillä häntä pitäisi kanniskella'. Kysymyslauseeseen infinitiivipredikaatti sijoittuu helposti. Täydennyskysymyslauseessa kysymyssana ei voi silloin olla subjektina. Esim. E *mežeñ kis večkems sonze?* 'miksi häntä pitäisi rakastaa?', M *mežá řijëms? kov řäni mol'ëms?* 'mitä tehdä?, mihin nyt mennä?'.

Mordvakin tuntee imperatiivisen infinitiivin: E *erëms šumbrasto!* 'terveydeksi!', *a pižnëms!* 'ei saa huutaa!', M *atakas anëklams!* 'valmistautukaa hyökkäykseen!'.

b)-tyypin infinitiivi-rakenteet, myös infinitiivipredikaatin kysymyslauseessa ja imperatiivisen infinitiivin, tuntee moni muu kieli, venäjäkin. Lainavaikutteet mordvan ja venäjän välillä ovat siis mahdollisia. Toisaalta juuri sgr.kielille kuten myös turkkilaiskielille on luonteenomaista infiniittisten muotojen sijoittuminen predikaatiksi. Mordvalaisuus on sen sijaan a)-rakenne. Sen on tehnyt mahdolliseksi mordvan nominikonjugaatio. (Samanlaisen rakenteen

muodostaa toinenkin mordvassa predikaatin paikalle pystyvä infiniittinen muoto, ns. infinitiivi-partisiippi.)

Infinitiiviä koskeva negaatio pääverbin ja infinitiivin rakenteessa voidaan ainakin kirjakielissä muodollisestikin sijoittaa infinitiiviin, käyttämällä negatiivista partikkelia, kieltomuotoa: *E Nasta snar't'nes a noldams mit'd'en't is'tamo vasolon tarkav* 'Nasta koetti olla päästämättä miestänsä niin kaukaiseen paikkaan', *M mon joran af noldams šabat' viri* 'en halua päästää lasta metsään' (samanmerkityksinen on VM:n mukaan lause *mon af joran noldams šabat' viri*, jossa kieltö kohdistuu pääverbiin).

ns. II infinitiivin päätteet ovat *E mo, me, M ma*. Tämän infinitiivin päätte sisältää saman deverbaalisen nomininjohtimen kuin edellisenkin infinitiivin päätte. Aineksen perästä ei voi kuitenkaan erottaa minkäänlaista kaasuspäätettä kuten infinitiivin rakenteelta odottaisi. Infinitiivin käytön kannalta sen perään odottaisi latiiivista päätettä. II infinitiivi määrittää nimittäin niitä verbejä, joiden nominimääritteellä on tulosijainen muoto. Näitä verbejä ovat liikeverbit ja myös muutkin intransitiiviverbit, joilla voi olla tulosijainen määrite sekä jonnekin liikuttamista, sijoittamista ilmoittavat ja myös muut tulosijaisen määritteen saavat transitiiiverbit. Esim. *E arazi son si te'j sokamo-videme?* 'tokko hän saapuu tänne maaotöihin ("kyntämään-kylvämään")?', *Jahimeñ kučokšniž tonavt'ne* 'lähettivät Jahimin oppimaan (kouluun)', *sajiz te štipčikeñt moramo* 'he ottivat sen viulunsoittajan soittamaan', *M tuš virga jalga vešnd'ams* 'lähti metsää pitkin ystävää etsimään', *noldaz alašat pakšava arnāma* 'päästivät hevosen peltoa pitkin juoksemaan'. Myös analyttisen futuurin muodostava *karmams* 'alkaa' -verbi kuuluu II infinitiivillä järjestyviin verbeihin: *E karman šormadomo*, *M karman šormadāma* 'olen kirjoittava; alan kirjoittaa'. Niin ikään kausatiiviset manipulaatioverbit ('pakottaa, panna tekemään') saavat infinitiivimääritteensä II infinitiivin muotoon: *E jozomaťamoťne, konat karmavt' lomañeñt vel'avtoms rodnoj koljozov* 'tunteet, jotka panevat ihmisen palaamaan synnyinkolhoosiin', *M kosartsamaž morama* 'he pakottavat minut soittamaan'.

Liikeverbeihin, liikuttamisverbeihin liittyvä infinitiivi on tyypillinen kaikille sgr.kielille. Infinitiivi voidaan näissäkin tapauksissa selittää matriisilauseeseen upotetusta lauseesta käsin. Kysymys ei kuitenkaan ole komplementaatiosta, jossa upotelause sijoittuu korvaamaan matriisilauseen keskeisen nominijäsenen, subjektin tai objektin. Liikeverbin, liikuttamisverbin sisältävään matriisilauseeseen sijoittuu upotelause vain adverbiaalilauseeksi; sillä on oltava samatarkoitteinen subjekti kuin matriisilauseen intransitiivisen verbin subjekti tai transitiiivisen verbin objekti. Näihin verbeihin liittyvän infinitiivin ja matriisilauseen verbin välisen suhteen höllempää luonnetta, kuin mistä komplementaatiosta on kysymys, osoittaa, että infinitiivin lisäksi

matriisilauseen verbillä voi olla samanaikaisesti tulosijainen nominimäärte: E (murt.) *at mol'at baňav l'ekšnuma?* 'etkö mene saunaan kylpemään?', M *kapitanć šävâmaž oboronańd'i vastt' vanâma* 'kapteeni otti meidät puolustukseen paikkaa tarkastamaan'.

Upotelauseen objekti säilyttää statuksensa ja pysyy infinitiivin objektina. II infinitiivi voi kuitenkin kongruoida oman objektinsa kanssa, jolloin infinitiiviin liittyy objektin persoonaa osoittava Px. Objektin erillinen ilmi paneminen ei ole tarpeen. Kongruenssi edellyttää, että objekti on definiittinen. Objektina voi olla myös lause. Esim. E *l'isš a'aš čavomonzo* 'se ukko lähti tappamaan hänet', *karmit' čavomot* 'he tulevat tappamaan (fut.) sinut', M *avas' märks' pečkâmânza* 'äiti käski teurastaa sen', *saň vanâmânza, kosa karmatama rabâtama* 'tulin katsomaan, missä alamme työskennellä'. Infinitiivin, kuten muidenkin infiniittisten muotojen, ilmipantu indefiniittinen objekti on yleensä perustavutuksen genetiivi(akkusatiivi)-sijassa: E *tujat ponksoň čavovtomo* 'lähdet housuja(si) pieksättämään', M *saň klubu morâň morâma* 'tulin klubille lauluja laulamaan'. (Finiittisen verbin indefiniittisen objektin sija on perustavutuksen nominatiivi.)

ns. III infinitiivi E *-mado, -m(o)do, -m(e)d'e*, M *-mda*. Ersässä allomorfit jakautuvat samoin kuin deverbaalinen nomininjohdin *ma; mo, me* eri vartalotyypeille: *o* ja *e* -vartalot + *ma* ja *a*-vartalot + *mo*: E *mol'emado, eřamodo*; *e*-vartaloissa on myös etuvokaalista allomorfia: *nujemed'e*. Päätteessä ovat yhdistyneinä sama deverbaalinen johdin, mikä I ja II infinitiivinkin päätettä rakentaa, sekä ablatiivinpäätte. Muoto voidaan määrittellä infinitiiviksi – eikä esim. deverbaalisen nominin ablatiivisijaksi – sillä perusteella, että sekin kongruoi objektin kanssa – substantiiville tämä ei ole mahdollista. Esim. E *toň avam pečkemedet' meři* 'sinut äitini käskää teurastaa', M *son atkazaš šormadâmdanza* 'hän kieltäytyi kirjoittamasta sitä'.

Tämä infinitiivi liittyy verbeihin, joiden substantiivimäärtekin on ablatiivimuotoinen. Näitä verbejä ovat 'pelätä', 'hävetä', 'varoa', 'välttää', 'välttyä', 'kieltää', 'kieltäytyä', 'lakata'. Semantiikaltaan vastaavat verbit saavat määritteensä erosijaan mordvan sukukielissäkin. Mordvassa, toisin kuin sen sukukielissä, näitä verbejä on myös 'käskää, kehottaa' – mordvassa kuitenkin 'kieltää' = 'ei-käskää' – ja mokšassa myös verbi *jorams* 'haluta' (siihen voi kyllä liittyä I infinitiivikin, mikä odotuksenmukaista onkin, vrt. I infinitiivin käyttö s. 146). Esim. E *šed'e malav mol'emado pel'in* 'pelkäsin mennä lähemmäksi', *langozonzo varštamodo viž'dat* 'häpeät katsoa häneen' ('hävetä' verbiin voi kyllä liittyä I infinitiivikin: M *anams viž'daň* 'häpesin pyytää'), M *řasa kortamda af mărğit'* 'täällä kielletään puhumasta', *mărğs suvamda* 'kehotti tulemaan sisään'.

Tämä infinitiivi ja II infinitiivi, joka liittyy liuke-, liikuttamisverbeihin, eivät ole lauseen rakenteessa samanveroisia. Edellä mainittiin, että pääverbin ja II

infinitiivin suhde on höllempi kuin verbin ja I infinitiivin komplementaatiiossa: II infinitiivin rinnalle pääverbi voi saada samanveroisen tulosijaisen nominimäärittteen. Vastaava ei ole mahdollista III infinitiivin suhteen. Pääverbiin liittyy joko III infinitiivi tai ablatiivimuotoinen nomini, eivät molemmat yhtä aikaa. (Huomattakoon, että mordvan III infinitiivi ei liity liikeverbeihin, vrt. suomen *meni joelle uimaan, tuli joelta uimasta*).

Infinitiivi-partisiippi

Passiivinen päättymättömän tekemisen *ma* -partisiippi, Paasosen ns. infinitiivi-partisiippi, omaa päätteensä, jossa on etymologisesti määritellen pelkästään deverbaalinen johdin **mA*. (Edellä mainittiin, että mordvassa ei voi muista **mV*-johdoksista päätellä, kumpaa tyyppiä niissä vokaali on ollut, väljä vai suppea.) Infinitiivi-partisiipin päätte on kantamordassa ollut ilmeisesti painollinen ja säilyttänyt siksi avoimen vokaalin (Ravila 1929: 118).

Tällä infiniittisellä muodolla on sekä infinitiiville että partisiipille ominaista käyttöä.

-*ms* -infinitiivin tapaan sekini voi sijoittua predikaatiksi. Silläkin on modaalinen lisämerkitys ja sekini on puhetilanteeseen liittyvä ilmaus. Predikaattina muodolla on nominikonjugaatiolle ominaiseen tapaan myös 2. preteritin muoto. E *vandi toñet' viřev moľema* 'huomenna sinun on mentävä metsään', *iřak moñeñ moľemal' viřev* 'eilen minun piti mennä metsään', *M kov tuma tonafñama?* 'minne on lähde opiskelemaan?', *řejñä tumal' ořu* 'minun oli mentävä kaupunkiin'. Argumentit saavat sellaisen muodon, kuin yleensä upotuksessa: infinitiivin tekijä ilmaistaan allatiivimuotoisella agentilla. PATIENTTI taas saa paikan subjektina: E *sajemat řeře* 'sinut täytyy ottaa tästä pois', *ře řevs toñet' řejemal'* 'sinun piti tehdä se työ', *M řävemat řäřl'* 'sinut täytyy ottaa tästä pois', *řiñ pečkamal'* 'ne piti teurastaa'; infiniittistä muotoa on taiputettu nominikonjugaation mukaan (Gramm. 1962: 243). (Nykykirjakeissä PATIENTTI ei kuitenkaan välttämättä enää sijoitukaan subjektiksi vaan jää objektinsijaiseksi, jolloin muodostuu PATIENTIN sisältävä impersonaalirakenne: E *řinst kel's jutavtomal' Evangel'ijañ řekstneñ* 'heidän kieleensä oli käännettävä evankeliumitekstit'. Tämä on varmaan venäjän impersonaalirakenteiden vaikutusta.)

Sama muoto toimii passiivisena päättymättömän tekemisen partisiippinakin. Senkin agentti voidaan ilmaista allatiivilla; agentin sijana on kuitenkin yleensä genetiivi, jolloin pääsanastantiivissa voi olla Px. Vain harvoissa tapauksissa muoto esiintyykään ilman agenttia. Esim. E *večkima jalgam* 'rakastettu, rakas ystäväni', *maksoma řejřeř* 'naitettava tyttö', *moñ řejema řevs avol' iřtamo řořda, koda ařřija ikel'e* 'työ, joka minun on tehtävä, ei ole niin helppo kuin aiemmin kuvittelin', *vastoma lomañem řas řede ikel'e* 'se ihminen, joka minun piti kohdata, tulikin aikaisemmin', *moñeñ vastoma řejřeř* 'tyttö, joka minun pitäisi tavata', *ejkakřneñ pel'ema učitel'ničas tuř* 'opettaja, jota lasten täytyi pelätä, lähti pois', *M moñ řijema řevžä řtaka* 'työ, joka minun on tehtävä, on

vaikea', *moñ vasəd'əma šřírəžā* tai: *tejnā vasəd'əma šřírš saj pojətsa* 'tyttö, joka minun on tavattava, saapuu junalla', *lomařnāñđi pel'əma ofta* 'karhu, jota ihmisten on pelättävä', *šabat'ñəñ pel'əma učit'əl'ñičāsna* 'opettajatar, jota lasten on pelättävä'. Edellisten esimerkkien antajina ovat olleet OJ ja VM. Heidän mukaansa muoto partisiippinakin on modaalinen. Toisaalta ersäläisen VK:n mukaan attribuuttiasemassa muotoon ei liity modaalista lisämerkitystä: *ejkakštneñ pel'əma učit'əl'ñičās tosol* = 'opettajatar, jota lapset pelkäävät, oli siellä' (ei *'opettajatar, jota lasten on pelättävä, oli siellä'). Ilmeisesti päättymättömän tekemisen partisiipille on kontekstissaan mahdollista liukuminen futuuriin ja samalla modaalisten vivahteiden alueelle (*maksoma tejer'ə* 'naitettava tyttö, tyttö joka tullaan naittamaan, tyttö, joka pitää naittaa').

Mordvakin muodostaa sukukieltensä tapaan partisiippiensa avulla ns. vasemmanpuolisen relatiivilauseen – partisiipitkin ovat tulkittavissa upotelauseista. Mordvalla on toinenkin keino relatiivilauseen muodostamiseen. Pronominien joukossa esiteltiin myös relatiivipronominit. Niiden avulla mordva muodostaa ns. oikeanpuolisen relatiivilauseen. Esim. VK käyttää sitä tuodakseen selvän modaalisen lisämerkityksen verbinmuotoon: *učit'əl'ñičās, konado ejkakštneñeñ pel'emal', tosol* 'siellä oli se opettajatar, jota lasten on pelättävä' – relatiivilauseessa predikaattina tämä infinitiivi-partisiippi.

Partisiipit

I partisiippi, päättymättömän tekemisen aktiivinen partisiippi on E *i, ica*, M *i, j* -päätteinen. Muodoltaan partisiippi on identtinen finiittisen konjugaation ind.preesensin yks.3. persoonan muodon kanssa. Kysymyksessä on siis saamestakin ja osasta itämerensuomea tavattava päättymättömän tekemisen *JA-johtiminen partisiippi. Ersässä muotoa on voitu pidentää *ca*-johtimella. Kirjakeilessä *-ica*-partisiippi on lähes yksinomainen.

Partisiipilla on vain attribuuttiasema: E *šormas a sodiča narodos* 'kirjoitustaidoton kansa', M *šud'i ved* 'virtaava vesi', *pižəlgədi řižā* 'viheriöivä ruoho'. (Partisiippi on voinut substantiivistua; ersässä on silloin pitempi muoto: E *lovnića* 'lukija', M *luvi* 'lukija'.)

II partisiippi, päättyneen tekemisen partisiippi, omaa pääteaineksen E *-vt*, M *-f*. Partisiipin on oletettu syntyneen *v*-johtimisissa verbeissä; nominaalistava aines on ollut *-*k* (Heikkilä 1968: 183-).

Ersässä tämä on vain erikoistapauksessa käyttöön tuleva partisiippi, mokšassa keskeinen päättyneen tekemisen partisiippi. Mokšassa se intransitiiviverbistä muodostuneena on aktiivinen ja transitiiviverbistä muodostuneena passiivinen. Ersän esimerkeissä on vain transitiiviverbeistä muodostuneita partisiippeja.

Kaikilla partisiipeilla on attribuuttiasema, niin tälläkin: M *šizəf alaša* 'väsynyt hevonen', *noldaf alaša* 'irtipäästetty hevonen'. Ersän partisiipin

käytölle on ehto: partisiippia käytetään attribuuttina vain, jos sillä on genetiivimuotoinen määrite: *te'áñ ramavt lišmes* 'isän ostama hevonen' (Jevsevjev 1963: 289). Jevsevjev esittää myös esimerkkilauseen *kizen ramavt skal* 'летом купленная корова, kesällä ostettu lehmä'. Saa sen käsityksen, että ersän partisiipin esiintymisehto on puhtaasti morfologinen luonteeltaan. Nykymordvassa muoto E *kizen*, M *kizân* on adjektiivi: E *kizen tejevt tev*, M *kizân tif tev* 'tehdyt kesäiset työt'. (Temporaaliadverbi on E *kizna*, M *kizânda*: E *kizna tejez tev*, M *kizânda tif tev* 'kesällä tehty työ'.)

Mokšassa tällä partisiipilla on myös predikatiiviasema ja silloin predikatiivin taivutus: *min pisat'el'ánkâ sodaft* 'meidän kirjailijamme ovat tunnettuja'. Tämän statuaalisen passiivin lisäksi mokšan partisiippi voi muodostaa myös aktionaalisen passiivin, siitä alempana.

Ersän päättäneen tekemisen partisiipin päätyyppi on kuitenkin *ž*-partisiippi. Partisiipin tunnus *ž* < **sV*. *ž*-aines on myös gerundin päätteenä sekä ersässä että mokšassa. (Vrt. seuraavassa *n*-partisiippi.) Etymologisesti samanasuiseksi selittyvä partisiippi on marissa ja permiläisissä kielissä, mutta näissä se on päättymättömän tekemisen partisiippi.

Tämäkin partisiippi on kantaverbin intransitiivisuudesta – transitiivisuudesta riippuen aktiivinen tai passiivinen, ja sillä on sekä attribuutti- että predikatiiviasema. Predikatiiviasemassa se hämmästyttää sikäli, että se ei kongruoi subjektin kanssa numeruksen suhteen. Esim. *se urvakstož brats* 'se nainut veli', *pel's koňaz sel'mse* 'puoliksi suljetuin silmin'; *modas sokaž* 'pelto on kynnetty', *modat'ne sokaž* 'pellot ovat kynnetty'. (Koljadjonkov 1954:168. Jevsevjevin esittelemässä kielimuodossa on kuitenkin kongruoiva rakenne: Jevsevjev 1963:454.)

Tavallisimmin päättäneen tekemisen partisiippien avulla, niin ersän *ž*-partisiipin kuin mokšan *f*-partisiipinkin avulla, muodostuu tällainen predikatiivirakenteinen statuaalinen passiivi; siinä partisiippi luonnehtii predikatiivina subjektia, TEEMA-subjektia: E *modas sokaž* 'pelto on kynnetty', M *ponksnú muskf' i kosftaft* 'housut oli pesty ja kuivattu, housut olivat pestyt ja kuivatut'. Näiden päättäneen tekemisen keskeisten partisiippien avulla voi verbin semantiikasta riippuen muodostua kuitenkin aktionaalinenkin passiivi, esim. E *konañ marto vejse lovnožel't sormat'ne* 'jonka kanssa yhdessä oli luettu ne kirjeet', M *jarcamat'niá sivaft* 'ruuat oli syöty'. Näissä lauseissa subjektiksi on noussut verbin PATIENTTI.

(Sitä kysymystä, olisiko intransitiivisten verbienkin päättäneen tekemisen partisiippi sijoittunut aktionaaliseksi predikaatiksi, ei ainoastaan statuaaliseksi predikatiiviksi, on käsitelty: Bartens 1979: 65-, 1996: 39-. Tarkastelu osoittaa, että tällainen käyttö ei ole vakiintunut. Voi kysyä, johtuisiko tämä siitä, että venäjä ei tässä tapauksessa antanut mallia kuten se partisiippi-passiivin muodostukseen antoi.)

On kolmaskin päättyneen tekemisen partisiippi. Paasonen mainitsee Chrestomathie-kirjassaan sekä ersästä että mokšasta partisiipin *palañ* 'suudeltu'. Muoto *palañ* näyttää verbivartalon genetiiviltä. Sellainen infiniittinen muoto on sekä saamessa että marissa. Kummassakin muoto on kuitenkin gerundina. Marissa on kuitenkin muodostunut 2. preteriti siten, että samanlaiseen, verbivartalon genetiivimuodolta näyttävään muotoon on liittynyt taipuva apuverbi. Tässä rakenteessa odottaisi verbin infiniittisen muodon olleen nimenomaan päättyneen tekemisen partisiippi. Marissa on saattanut siis olla mordvan päättyneen tekemisen *n*-partisiipin tarkka vastine aiemmin eli marin infiniittisellä muodolla on saattanut olla gerundin funktion ohella partisiipinkin funktio. Edellä myös kysyttiin, olisiko mordvan konditionaali voinut rakentua (hypoteettisen) *n*-gerundin varaan (s. 135–136), eli olisiko mordvankin *n*-muodolla ollut aiemmin paitsi partisiipin myös gerundin funktio.

Mordvan kieliopit (Gramm. 1962: 320- ja Gramm. 1980: 344-) eivät tätä partisiippiä mainitse. Jevsevjev esitti sen vain kielioppinsa ersää koskevassa osassa (1963: 289). *n*-partisiipin tuntevat kuitenkin nykymordvalaisetkin, sekä ersäläinen OJ että mokšalainen VM.

Jevsevjev mainitsee, että ersässä se on samanmerkityksinen kuin *ž*-partisiippi ja aina tällä korvattavissa; kuten mainittiin, mokšasta hän ei sitä esitä. Hänellä on ersästä esimerkit: *ramañ kšede jarsan* 'syön ostettua leipää', *aras kandoñ ved'em* 'minulla ei ole kannettua vettä', *mol'an salañ lišmese* 'kuljen varastetulla hevosella'. (Jevsevjev 1963: 289, 345.) Nuorillekin mordvalaisille partisiippi kuitenkin on tuttu: E M *ramañ kši* 'ostettu leipä' (OJ, VM), E *kandoñ ved'* (OJ), M *kandân ved'* (VM) 'kannettu vesi'.

Kielteinen partisiippi

E M *apak* +konnegatiivimuoto – ersässä kuitenkin yleensä ilman loppu-*k*:ta — mainittiin kielteisen konjugaation esittelyn yhteydessä. Se on päättyneen tekemisen kielteinen partisiippi, intransitiiviverbistä muodostuneena aktiivinen ja transitiiviverbistä muodostuneena passiivinen. Sillä on sekä attribuutin että predikatiivin asema: E *apak soda tejt'er* 'tuntematon tyttö', *tejt'erškak mi'd'eñeñ apak makst* 'se tyttökin on naimaton ("miehelle antamaton")', *son apak siže* 'hän ei ole väsynyt' (vrt. *son sižež* 'hän on väsynyt'), M *apak sodak lomañ* 'tuntematon ihminen', *apak tonafñak lomañ* 'oppimaton ihminen', *son apak erväjaft* 'hän on naimaton'. Lisäksi se toimii myös appositiona: M *kov mol'at apak sodak l'ijä ošu ?* 'miksi menet tuntemattomana toiseen kaupunkiin?'.

Gerundit

Gerundin tuottanut upotelause on sijoittunut adverbiaalilauseena matriisilauseeseen. Gerundit ilmoittavat mordvassa tapaa tai aikaa.

Edellä partisiippina mainitulla ersän *ž* -muodolla on myös gerundin funktio; gerundina muodon tuntee mokšakin. Gerundi on usein modaalinen. Tällöin se edellyttää aina samaa tekijää mikä pääverbillä on eikä sitä panna ilmi. Esim. E *tus avar'dež* 'hän lähti itkien', M *tus ardâž* 'hän lähti juosten'. Kumpikin kieli käyttää figura etymologicaa, jossa tapahtuman intensiivisyyden, nopeuden tms. korostamiseksi verbin edellä käy saman verbin *ž*-gerundi. Esim. E *solaž soli* 'sulamalla sulaa, sulaa nopeasti', M *lijaž liji* 'juoksee nopeasti'. Muoto on gerundina myös temporaalinen, tapahtuman päätyneeksi osoittava. Temporaalisen gerundin tekijän ei tarvitse olla sama kuin päälauseen tekijä. Gerundin oma tekijä merkitään näkyviin genetiivimuotoisena: E *Karpa, obedeni jutaž, lediže umani* 'Karpa niitti aterian loputtua saran', M *šin valgâž, Avdu lišs vel'asta* 'päivän valjettua Avdju lähti kylästä' (Gramm. 1980: 358-).

Edellä niin ikään partisiippina esitetyllä kielteisellä E *apak pala*, M *apak palak*-rakenteella on myös gerundin funktio. Sekin on modaalinen, yleensä päälauseen tekijän kanssa samatarkoitteista tekijää edellyttävä gerundi. Esim. E *keles apak lotše polavinevi* 'kieli muuttuu lakkaamatta', M *širšs apak vešaniť mužá* 'tyttö löysi hänet etsimättä'. Jotkut gerundit ovat saaneet adverbien ilmeen, eikä niillä ole sidosta päälauseen tekijään; ne määrittävät pikemminkin lauseen ulkopuolisina koko lausetta: M *apak sodak suvan lomaňan kuds* 'sattumalta menin vieraaseen taloon'.

m-aineeksisiä gerundeja on kummassakin kielessä. Temporaalisia ovat seuraavat kolme:

elatiivinpäätteellä muodostunut E *msto, mste*, M *msta* osoittaa toisen tapahtuman kanssa samanaikaista tapahtumaa: E *čin št'amsto mol'an pakšav* 'auringon noustessa menen pellolle', M *šabat' udəmsta mol'an* 'lapsen nukkuessa menen'. (Myös substantiivin taivutuksessa elatiivilla on temporaalinen funktio, s. 96.)

illatiivin päätteeseen sisältävä mokšan *mäs, ms* -gerundi ilmoittaa sen rajan, mihin asti pääverbin toiminta ulottuu: M *čorat' ožotasta sams son, mefi, moň at antsaman* 'hän on ruokkimatta minua veljen metsästyksestä tuloon asti', *morť morams kšišs* 'hän tanssi niin kauan kuin laulua laulettiin'.

Edellisissä esimerkeissä gerundien oma, pääverbin subjektin kanssa eritarkoitteinen tekijä on ilmaistu genetiivillä. Tekijä, niin pääverbin subjektin kanssa eritarkoitteinen kuin samatarkoitteinenkin, voidaan ilmaista myös Px:lla. Gerundien ja infinitiivien rakenteessa onkin se suuri ero, että gerundeihin voi liittyä tekijää osoittava Px, mikä taas infinitiivien kohdalla ei ole koskaan mahdollista; kun infinitiiviin liittyy Px, on se aina objektikongruenssin merkki. Esimerkkejä gerundeista: E *tujemsten*, M *tumstân* 'mennessäni', E *tujemstet'*, M *tumstât* 'mennessäsi', E *tujemstENZE*, M *tumstânza* 'mennessänsä', E *tujemstehnek*, M *tumstânk* 'mennessämme', E *tujemstenk*, M *tumstânt* 'mennessänne', E *tujemstest*, M *tumstâst* '(heidän) mennessään' (Gramm. 1980 361), E *od moroň moramston saš jalgam*, M *od morâň moramstân saš jalgažá*

'uusia lauluja laulaessani saapui ystäväni', E *toñ sóрмаñ sóрмадомстот туйн лавкав*, M *тоñ sóрмаñ sóрмадәмстәт туñ лавкав* 'sinun kirjettä kirjoittaessasi lähdin kauppaan', M *päk uçan šit' esa. Lisämstänza tutama víri* 'odotan kovin aurinkoa, sen noustessa lähdemme metsään'.

Kuitenkin gerundikin voi infinitiivin tavoin saada myös objektikongruenssin aiheuttaman Px:n (Tähän tärkeään seikkaan on FM Jack Rueter kiinnittänyt huomioni.): M *sä knigas' tejnä pit'ni, ramamstanza vašəd'ut'ən toñ* 'tämä kirja on minulle kallis, sitä ostaessani kohtasin sinut', E *ramamstonzo vastiteñ toñit'* 'sitä ostaessani kohtasin sinut'.

Vain mokšan tuntema *-māk, -mæk* -gerundi on usein myös temporaalinen, mutta se voi olla modaalinenkin. Se voi osoittaa sekä samanaikaista että toista tapahtumaa edeltävää tapahtumaa. Gerundin ja pääverbin tekijäpersoonana on aina sama – sillä ei ole väliä, onko pääverbin tekijäpersoonana ilmaistu subjektina vai agenttina. Esim. *ramamāk knigat tuñ kudu* 'ostettuani kirjoja lähdin kotiin', *vanāmāk t'ä kinot' loma't'ññä avak'š'š'* 'katsottuaan sen filmin ihmiset itkivät', *luvāmāk t'ä knigat' tejnä mařavi eřafs' l'ijaks* 'sen kirjan luettuani elämä tuntuu minusta toisenlaiselta'. Tämä gerundi on siis myös modaalinen: *putāmāk käd'enzän kopasks* 'pannen kätensä puuskaan'. Kielteiseksi se muutetaan *af*-partikkelilla: *jakšama varmat' lanks af vanāmāk, Šavva val'mat'ññäñ panžžžäñ kel'əda-kel'əs* 'välittämättä kylmästä tuulesta Šavva avasi ikkunat sepposen selälleen' (Gramm. 1980: 362).

Tämän gerundin loppukonsonantti on ilmeisesti taivutusaines, jollainen muissakin gerundeissa on *m(V)*-johdinaineksien jäljessä. Loppukonsonantti voi selittyä **k*-latiiviksi; joissakin muotoryhmissä, esim. imperat.yks.2. persoonassa, sananloppuinen **k* on vokaalinjälkeisenä säilynyt hyvin. Mordvan komitatiivinkin loppukonsonantti (E *-ñek*, M *-ñək*) on oletettavasti latiivin **k*-aines.

Kummassakin kielessä on vielä syytä ilmoittava *mga*-gerundi, jonka tunnuksessa johdinainesta seuraa prolatiivinpääte. Tämänkin gerundin tekijäpersoonana on aina sama kuin pääverbin tekijäpersoonana. Gerundin käyttö ei ole kummassakaan kielessä runsasta. Esim. E *teje'terka večkemga lišs' mir'deñeñ* 'tyttö meni rakkaudesta naimisiin ("miehelle")', M *toka't'əñ toñ rahamga* 'tönäisin sinua, koska nauroin niin', *kel'gəmgə lišs'* 'rakkaudesta hän meni (naimisiin)'.

Seuraavassa *mga*-muoto on leksikaalistunut adverbiksi: E *žardojak a lovnovi teñ mařamga, mešit' sel'vet't'ne* 'milloinkaan en voi lukea (sitä) ääneen ("kuullen sen"): kyneleet haittaavat'.

E *ozado*, M *ozada* -tyyppi

Kummassakin mordvan kielessä on verbeistä muodostuneita E *do*, M *da* -päätteisiä muotoja, joiden funktio on gerundinomainen, esim. E *ozado*, M *ozada* 'istuen' (< E M *ozams* 'istuutua'), E *komado*, M *komada* 'kumossa' (< E

M *komams* 'kumartua', M myös: 'mennä kumoon'). Gerundeiksi näitä ei kuitenkaan voi luokitella, koska niitä ei voi muodostaa kaikista verbivartaloista. Ne osoittavat kuitenkin mordvankin tunteneen saman tavan, jolla saame, mari ja permiläiset kielet ovat muodostaneet eräitä infiniittisiä muotojaan: suoraan verbivartalon perään on liitetty kaasuspäätte. Mordvan muotojen lopussa on ablatiivinpäätte. (E. Itkonen 1963.)

Verbien muodostaminen

Sananmuodostuskeinona käytetään sekä yhdistämistä että johtamista.

Yhdistäminen

Mordva käyttää runsaasti erilaisia yhdysverbejä.

Kahdesta verbistä muodostuneen yhdysverbin merkitys ei ole yksinkertaisesti osien summa, vaan yhdistämällä on saatu yläkäsite. Esim. E *oršams-karšems*, M *ščams-kařams* t. *-karšems* 'pukeutua, pukea vaatteet ja kengät' ("pukea vaatteet - kiinnittää virsut", vrt. *kar* 'virus'), E *trams-kastoms*, M *trams-kasřtšms* 'kasvattaa' ("ruokkia-antaa kasvaa"), E *kiřšems-morams*, M *křřšims-morams* 'huvitella' ("tanssia-laulaa"), E *andoms-šimdšems*, M *šimdšems-andšms* 'ravita' (E "ruokkia-juottaa", M "juottaa-ruokkia"), E *čijams-jakams* 'naittaa' ("kosia-kulkea"). Yhdysverbien kumpikin osa taipuu: E *kiřšan-moran*, M *křřšan-moran* 'huvittelen'.

On myös yhdisteitä, joissa jälkiosa elää vain ensi osan mukana, ei itsenäisesti: E *jakams-pakams* 'vaeltaa, kuljeksia sinne tänne' (*jakams* 'kulkea'): E *jakin-pakin kudova* 'kuljekin pitkin taloa'. Mokšassa tähän yhdysverbiin on jälkiosaksi kuitenkin sijoitettu täysverbi *pokams* 'koputtaa (koroilla)': *jakams-pokams* 'kuljeksia'.

On myös sellainen kahden verbin liitto, jossa jälkimmäinen verbi vaikuttaa edellisen aspektiin. E *řejems*, M *řijšms* 'tehdä' -verbi näyttää merkitsevän pääverbin kontinuaatiiviseksi. (Ersäläinen OJ käyttää yhdysviivaa verbien välissä, mokšalainen VM kirjoittaa verbit erilleen.) Esim. E *valske jarsiň-řejin di tujin vařodšeme*, M *šobdava jarcaň řijšn i tuň pokšdšema* 'aamulla varhain söin aamiaista ja lähdin työhön', E *nedřačiste jakiňek-řejinšek ulčava*, M *jořšista jakamš řijšmš ulčava* 'sunnuntaina kävelimme katuja pitkin', E *vastoviňek ulčaso, kortiniňek-řejinšek di javiňek*, M *vaššdšemš ulčasa, kortamš řijšmš i javšmš* 'kohtasimme kadulla, keskustelimme ja erosimme'. *jakams*-verbiin liittyessään E *řejems*, M *řijšms* näyttää kuitenkin muodostavan uuden leksikaalisen yksikön: E *jakams-řejems*, M *jakams řijšms* 'käydä jssk' ("kulkea-tehdä"). E *mon jakiň-řejinš jalgaňen* 'kävin ystävän luona', M *jakan řijšn päkštař kudř vařska, tuň meki* 'kävin suljetun talon luona, tulin takaisin'.

E *sajems*, M *sävšms* 'ottaa' -verbi muodostaa toisenlaisen liiton pääverbin kanssa; verbien välissä voi olla rinnastuskonjunktio ja pääverbi on liiton

jälkimmäinen jäsen. Tälläkin verbiliitolla sävytetään pääverbi, tähdenetään toiminnan peruuttamattomuutta, uskomattomuutta (?): E *son sajs di merš beřan val avansteri* 'hän sanoi pahan sanan äidilleen' ("otti ja sanoi"), M *sävš i ramaš pit'ni or* 'hän osti kalliin turkin' ("otti ja osti"). Samaa keinoa käyttää venäjäkin, mutta myös vatja, suomi, ruotsi, tanska (Lewy 1937: 288-; hänen mukaansa tämäkin on aspektuaalinen, perfektiivistävä ilmaus.)

On myös verbejä, joissa verbiosan eteen on sijoittunut ideofoni, vain tässä konneksiossa esiintyvä. (Paasonen tulkitsee yhtymän sanaliitoksi ja kirjoittaa osat erilleen.) Näin on saatu deskriptiivinen verbi. Ideofoni voi myös kuulua sanapesyeseen, jossa on muita samavartaloisia johdoksia. Usein ideofoni on muodostettu *t-* tai *k-*loppuiseksi (*-t < * -k?*). Seuraavissa jälkiosa on E *mol'ems*, M *mol'ems* 'mennä': E *kašt mol'ems*, M *kašt mol'ems* 'olla hiljaa, mykkänä', E *čil'dor m.* 'kimmeltää' (vrt. *čil'dordoms* 'kimmeltää'), M *čift' m.* 'alkaa valjeta (päivä)' (vrt. *čift'ordoms* 'loistaa'), E *čaturt mol'ems* 'narista' (vrt. *čaturdoms* 'narista'), E *ajmil'k m.* 'yhden kerran huojahtaa' (vrt. *ajmel'dems* 'huojua – esim. humalainen'), M *pänkš' m.* 'nyrjähtää' (vrt. M *pänkš'adems* 'kouristua – sydän'), M *šel m.* 'vaieta äkkiä', M *pińd'al mol'ems* tai mieluummin *pińd'alt mol'ems* 'loistaa' (vrt. *pińd'aldems* 'loistaa'), E *vandolk m.*, M *vand'olk m.* 'kirkastua, loistaa' (vrt. E *vandoldoms*, M *vand'aldems* 'loistaa'). Myös adjektiivista, värinimestä, on mahdollista muodostaa rakenteeseen kelpaava muoto: E *t'užolk m.* (*t'uža* 'keltainen') 'loistaa keltaisena'. Ersä tekee samanlaisia verbejä myös käyttämällä verbinä *meřems* 'sanoa' -verbiä. (Saa monessa tapauksessa sen vaikutelman, että *meřems*-verbit ovat momentaanisia tai inkoatiivisia. Toisaalta on kyllä momentaanisia *mol'ems*-muodosteitakin.) Esim. *čil'dork meřems* 'välkähtää' (edellä *čil'dor mol'ems*), *teřmešt meřems* 'säpsähtää', *libor m.* 'nousta lentoon, räpsyttää' (vrt. E *libordoms*, *libeřdems*, M *libeř'dems* 'väristä, räpsyä'), *mořk m.* 'narista', *čirk m.* 'kallistua' (vrt. *čir' vino* – pelkästään attribuuttina, *čiršte putoms* 'panna vinoon – lakki'), *pol'd'eř m.* 'alkaa vierä suurina pisaroina' (vrt. *pol'd'eřdems* 'vierä – kyyneleet'), *aulk m.* 'olla märän liukas'. Värin nimiä on muokattu myös tällaisiin rakenteisiin sopiviksi: *ašolt m.* 'loistaa valkeana' (*ašo* 'valkea'), *jakš'teř' m.* 'loistaa punaisena' (*jakš'teře* 'punainen').

Johtaminen

Deverbaalisia johtimia

Frekventatiivisia tai frekventatiivis-kontinuaatiivisia johtimia:

1) E *kšno / kšne*, M *šândä / šänd'a* (yksitavuisiin) tai *kšná*

Esim. E *sukoňakšnoms*, M *sukəňakš'əms* 'kumarrella' < E *sukoňams*, *sukəňams* 'kumartaa', E *mijekš'něms*, *mikš'něms*, M *mikš'něms*, *miš'ənd'əms* 'myyskennellä' < E *mijems*, M *mijəms* 'myydä', E *tujekš'nems*, *tukš'noms*, M *tuš'ənd'əms* < E *tujems*, M *tujəms* 'lähteä', E *sakš'noms*, M *saš'ənd'əms* < E *sams*, M *sajəms* 'tulla', E *prakš'noms*, M *praš'ənd'əms* < E M *prams* 'pudota'

Kantamordvan johtimet ovat kahta muotoa: *kšāndā / kšāndā ja *kšā. Ne ovat yhdysperäisiä: *kš + *ndā /ndā tai +* nā. *ndā/ndā ja *nā -johtimia käsitellään seuraavina.

2) E *no* / *ne*, M *ndā* / *ndā*

Esim. E *laznoms*, M *lazāndāms* 'halkoa' < E *lazoms*, M *lazāms* 'halkaista'

Kantamordv. *ndā / ndā. Johtimen vastine on itämerensuomen *nte*: veps. *jokšendēb*

3) E *ne*, M *nā*

Tämä on erittäin produktiivi johdin. Esim. E *putriems*, M *putriāms* 'asetella paikoilleen' < E *putoms*, M *putāms* 'panna'

Kantamordv. *nā. Johtimella ei ole vastineita sukukiellissä.

4) E *se*, M *sā*

Verraten produktiivi johdin. E *ramšems*, M *ramšāms* 'ostella' < *ramams* 'ostaa', *ojmšems*, M *vajmšāms* 'lepäillä' < E *ojmams*, M *vajmams* 'levähtää'. (Huomaa *a*-vartalon ja johtimen poikkeuksellinen suhde!)

Kantamordv. *sā. Sen taustalla on *če tai *se. Hallap: = ims. *ise*, *itse* < *nīce

5) E *je*, M *jā*

Näin johdetuille verbeille ei voi osoittaa kantasanaa, mutta tämän frekventatiivijohdoksen rinnalla on aina sen momentaaninen korrelaatti, E *de*, M *dā* -johdos: E *toš'ajems*, M *toš'ijāms* (mokšassa *āj* > *ij* ?) 'tyrkkää', vrt. E *toš'ad'ems*, M *toš'ād'āms* 'tyrkätä', E *kivč'ajems*, M *kafč'ijāms* 'leimahtella', vrt. E *kivč'kad'ems*, M *kafč'ad'āms* 'leimahtaa'

Kantamordv. *jā < *j. Vrt. sm. *hyppiä* ja *hypätä*

Inkoatiivisia johtimia:

6) E *ze*, M *zā*

Esim. E *kirvazems*, M *kārvāzāms* 'ruveta palamaan', vrt. partis. E *kirvi*, M (murt.) *kārvā* 'loimuava'

Kantamordv. *zā < *se tai *ce

7) E *zeve*, M *zāvā*

Esim. E *morazevems*, M *morāzāvāms* 'ruveta laulamaan' < E M *morams* 'laulaa'.

Tällä johtimella ilmaistaan myös tahtomatta tai odottamatta tapahtuvaa toimintaa:

E *varštazevems* 'tahtomattaan tai odottamatta katsahtaa jkta' < *varštams* 'katsahtaa'

(Inkoatiivisia johdoksia muodostuu myös osaksi niillä suffikseilla, jotka esitellään alempana denominaalisina translatiivisina suffikseina.)

Kausatiivis-kuratiivinen johdin:

8) E *vto* / *v'te*, M *ftā* / *ftā*

Esim. E *ojmavtoms*, M *vajmaftāms* 'antaa levätä' < E *ojmams*, M *vajmams* 'levätä', E *moravtoms*, M *morāftāms* 'panna laulamaan' < E M *morams* 'laulaa', E *vanovtoms* 'panna jk vartioimaan tai katsomaan jtk' < *vanoms*

'vartioida; katsoa', *čapavtoms* 'hapattaa' ; kantaverbiä ei ole, mutta on samasta verbikannasta selittyvä nomini *čapamo* 'hapan'

Kantamordv. **χtâ / χt'ə* < **ktA*, vrt. sm. *kasvattaa* < *kasvaa*. (ural. ajalta)

Passiivinen johdin:

9) E *to*, 3. pers. preteritimuodoissa kahdennettuna: *tot*

Arkaaainen, folkloren kielen käyttämä. Esim. E *vanotoms* 'tulla vaalituksi': *vaj, koso, koso te bojar-ava vanotoc?* 'voi missä missä sitä pajaritarta vaalittiin?' < *vanoms* 'vaalia', E *t'ratoms* 'tulla kasvatetuksi' : *koso t'ratit' vanotit'* 'missä tulit kasvatetuksi, vaalituksi?' < *t'rams* 'kasvattaa'

Ilmeisesti kantamordvalainen. Johtimella saattaa olla nimittäin vastine suomen passiivintunnuksessa; siihen on verrattu unkarinkin passiivista johdinta.

Passiivis-refleksiivis-modaalinen johdin:

10) E *vo / ve*, M *vâ / və*

Esim. E *putovoms*, M *putêvâms* 'tulla asetetuksi jhnk, voida tulla asetetuksi jhnk' < E *putoms*, M *putêms* 'asettaa', E *pandžovoms*, M *panžêvoms* 'avautua' < E *panžoms*, M *panžêms* 'avata', E *nejavoms*, M *nâjêvoms* 'näkyä, olla näkyvissä' < E *nejems*, M *nâjêms* 'nähdä', E *mařavoms*, M *mařavêms* 'tuntua' < E M *mařams* 'kuulla, tuntea'

Kantamordv. **vâ / və* < **v*, vrt. sm. johdin *u, y* (näkyä), sa. passiivinen johdin *u*, mansin passiivintunnus *w*.

Denominaalisia johtimia

Translatiivisia johtimia:

11) E *mo / me*, M *mê / mə*

Esim. E *valdomoms*, M *valdêməms* 'valjeta' < E *valdo*, M *valda* 'vaalea; valo'

Kantamordv. **mê / mə* (ural. ajalta)

12) E *nda*; *ndo / nd'e*, M *nda*; *ndê / nd'ə*

Esim. E *kevendams*, M *kevêndams* 'kivettyä' < E M *kev* 'kivi'. Tämä johdin voi muodostaa myös essiivisiä ja faktitiivisiä verbejä.

Kantamordv. **nda*; **ndê / nd'ə*. (Vrt. sm. *tähdentää*)

13) E *kado, gado*, M *kadê, gadê*

Esim. E *kožakadoms*, M *kožakadêms* 'rikastua' < E *koža*, M *kožâ* 'rikas', E *ravškadoms*, M *ravčkadêms* 'mustua' < E *ravžo*, M *ravža* 'musta'.

Joskus tämä johdin näyttää deverbaaliselta, inkoatiiviselta: E *avařgadoms*, M *avařgadêms*, *avařgêdêms* 'ruveta itkemään', vrt. E *avařd'ems*, M *avařd'êms* 'itkeä' (Vrt. lyyd. *ärägädöü* 'rupeaa ärisemään')

E *lgado*, M *lgêdê*

Esim. E *ašolgadoms*, M *akšêlgêdêms* 'tulla valkeaksi' < E *ašo*, M *akša* 'valkoinen'. On myös adjektiivi *ašola* 'valkeahko'. Hallap olettaa, että *l* on lohjennut tällaisista adjektiiveista mukaan verbinjohtimeen. Näin lienee, sillä joskus *l*-adjektiivin moderatiivinen merkitys on kirjattu johdokseenkin: (Paasonen) M *ravžêlgêdêms* 'hiukan mustua', vrt. *ravčkadêms* 'mustua'. Joskus

tämäkin johdin näyttää deverbaaliselta, inkoatiiviselta: E *vižd'elgadoms*, M *vižd'elgädâms* 'ruveta häpeämään' < E *vižd'ems*, M *vižd'ëms* 'hävetä'

E *škado*, M *škâdâ*

Esim. E *štapskadoms* 'paljastua' < *štapo* 'paljas', E *lambaškadoms*, M *lambaškâdâms* 'tulla makeaksi', kantasanaa ei voi osoittaa; on korrelaatti E *lambamo*, M *lambama* 'makea'

E *škado*, M *škâdâ*

Esim. E *senškadoms*, M *senšškâdâms* 'tulla siniseksi' < E M *seni* 'sininen'. Vrt. E *šijaškadoms* 'tulla hopeanväriiseksi', jossa sibilantti näyttää lohjenneen kantaadjektiivista *šijaža* 'hopeanhoitava' (< *šija* 'hopea')

Kantamordv. **kadâ*, **gadâ*, **lgadâ*, **škadâ*, **škadâ*

Faktitiivinen johdin:

14) E *kavto*, *gavto*, M *kaftâ*, *gaftâ*

Esim. E *kožakavtoms*, M *kožakaftâms* 'rikastuttaa' < E *koža*, M *kožâ* 'rikas', E *ašolgavtoms*, M *akšâlgâftâms* 'valkaista, tehdä valkeaksi' < E *ašo*, M *akša* 'valkea', E *štapskavtoms* 'paljastaa' < *štapo* 'paljas' (vrt. *štapskadoms* 'paljastua')

Kantamordv. **kaχtâ*, **gaχtâ*

Samasta kannasta muodostetaan rinnakkaiset johdokset, translatiivinen E *kado*, *gado*, M *kadâ*, *gadâ* -johdos ja faktitiivinen E *kavto*, *gavto*, M *kaftâ*, *gaftâ* -johdos.

Seuraava johdin näyttää vain muuttavan nominin verbiksi:

15) E M *ja*

Esim. E *alijams*, M *alâjams* 'munia' < E M *al* 'muna', E *vařajams*, M *vařâjams* 'mennä rikki' < E *vařa*, M *vařâ* 'reikä'.

Kantamordv. **ja*, **jâ* Sgr. **j*.

Ääntä jäljitteleviä deskriptiiviverbejä

16) muodostetaan ideofoneista: E *no*, *né*, *na*, *ná*, M *nâ*, *nâ*, *na*, *nâ* -johtimin:

Esim. E *varnoms*, M *varnams* 'vaakkua' < *var* (variksen äänestä), E *gajniems* 'helkkyä' < *gaj* (vars. metallin äänestä)

Kantamordv. **nâ* /*nâ*, **na*, **nâ*

Eksistentiaali-possessiivi

Mordvassa, kuten muissakin sen idemmissä sukukielissä, on erityinen muoto eksistentiaalisten ja possessiivisten lauseiden muodostamiseksi. (Bartens 1996: 58-97. Erityisen eksistentiaali-possessiivin olemassaolo perustuu siihen, että niin eksistentiaalilauseet kuin omistuslauseetkin edustavat epätyypillistä predikaatiota – niissä ei ole kysymys toiminnasta tai prosessista. Niinpä näiden lausetyyppien predikaatiksi sijoittuukin monissa kielissä elementti, jolla ei ole verbin piirteitä.) Se on käytössä tunnusmerkittömässä moduksessa ja tempuksessa eli indikatiivin preesensissä. Se on nominaalinen muoto, joka kongruoi numeruksen suhteen subjektin kanssa. Koska mordvan nominilla on mahdollisuus 2. preteritiin, on tämä tempus myös nominaalisella eksistentiaali-possessiivilla.

Mordvan positiivinen eksistentiaali-possessiivi on muodoltaan identtinen *ul'ems*-verbin I partisiipin ja siten myös tämän verbin futuurin 3. persoonan muodon kanssa. Esim. E *mastor lankso ul'i ist'amo žvef'* 'maailmassa on sellainen eläin', *mastor lankso ul'it' ist'amo žveft'* 'maailmassa on sellaisia eläimiä', M *moñ ul'i od kniگاžā* 'minulla on uusi kirja', *moñ ul'it' od kniگاā* 'minulla on uusia kirjoja'. Kuten esimerkeistä näkyy, eksistentiaali-possessiivilla on kuitenkin preesensin tempusarvo.

Eksistentiaali-possessiivi toimii myös nominina. Sen merkitys on mordvassa silloin samanlainen kuin mordvan sukukielissäkin: E M *ul'i* 'omaisuus'. Ilmeisesti siitä syystä, että muoto on homonyymi finiittisen taivutuksen verbinmuodon, indikatiivin futuurin yks.3. persoonan muodon kanssa, tämä eksistentiaali-possessiivi korvautuu menneen ajan kontekstissakin verbinmuodolla, *ul'ems*-verbin (ersässä sen frekventatiivijohdoksen *ul'nems*) yks. tai mon.3. persoonan 1. preteritin muodolla: E *siñst ul'ñešt' kavto ejkakšost* 'heillä oli kaksi lasta'.

Negatiivisen eksistentiaali-possessiivin tuntee kumpikin mordvan kieli, mutta se on erilainen kummassakin. Ersän eksistentiaali-possessiivi on *aras'*, mon. *aras't'* ja mokšan *aš*, mon. *ašāt*, tai oudosti numeruskongruenssia tuntematon *ajaš*. Esim. E *mastor lankso aras' ist'amo žvef'* 'maailmassa ei ole sellaista eläintä', *mastor lankso aras't' ist'amo žveft'* 'maailmassa ei ole sellaisia eläimiä', *siñst aras'eł't' a ejd'est a kakšost* 'heillä ei ollut lapsia', M *tosa ašāt kefnā* 'siellä ei ole kiviä', *tosa ašāł't' kefnā* 'siellä ei ollut kiviä'; *kud uštāms ajaš toñ pengāñāt'ñā* 'sinulla ei ole halkoja lämmittää tupaa'.

Mordvan nominikonjugaation olemassaolo tuo negatiiviselle eksistentiaali-possessiiville myös 1. ja 2. persoonan paradigmuodot: E *aras'eł'ini* 'minua ei ollut olemassa', *aras'eł'it'* 'sinua ei ollut olemassa', M *ašāł'əni* 'minua ei ollut olemassa', *ašāł'ət'* 'sinua ei ollut olemassa'.

Nominina sana merkitsee yleensä 'puute': E *araz'* (tämä on ilmeisesti alkuperäinen asu, jonka loppusibilantti on eksistentiaali-possessiivissa

menettänyt sointinsa, kun se ensin esim. monikonmuodossa oli tapahtunut automaattisesti), dem.-suffiksillisena *araske* 'puute', M *ašāñā* 'joutava, merkityksetön asia'. Kummassakin kielessä on käytössä myös ominaisuudennimien johtimella edelleen johdettu sana: E *arasči*, M *ašši* 'köyhyys, puute'.

Postpositiot ja adverbit

Mordva on sukukieltensä tavoin postpositioita käyttävä kieli (vain mordvan läntiset sukukielet, itämerensuomi ja saame, tuntevat myös prepositio-kategorian). Postpositioilla ja adverbeilla on useita yhtymäkohtia.

Paikkaa ilmoittavat postpositiot ja adverbit

Mordvan kielten käyttämistä postpositioista valta-osaa voidaan käyttää myös adverbeina. Ne ovat paikkaa ilmoittavia. Monille on luonteenomaista kuuluminen sarjaan: paikallisuutta ilmaisevasta vartalosta muodostetaan sarja postpositio-adverbeja. Kuten substantiivin paikallissijoissa, niissäkin on tulo-, olo-, ero- ja prolatiivisijainen jäsen. Tällaisen sarjan muodostavat esim. postpositio-adverbit E *alov*, M *alu* 'alle', E *alo*, M *ala* 'alla', E *aldo*, M *alda* 'alta', E M *alga* 'alitse'. Vartaloon ovat siis liittyneet latiivin-, ablatiivin- ja prolatiivinpäätte; olosijainen jäsen, E *alo*, M *ala*, näyttää sisältävän vain vartalonjälkeisen vokaalin päätteineksena. Samanmuotoinen postpositio-adverbien sarja muodostuu esim. vartaloista E *udal-*, M *ftal-* 'taka-', E *ikel-*, M *ingəl-* 'ete-'.

On oletettu, että muoto E *alo*, M *ala* palautuisi asuun **alna* (Paasonen 1913-18 22:4, Bubrih 1953: 28, 52), mutta on myös kysytty, olisiko siinä suffiksina pelkkä **IV* (Bartens 1970, 1993: 33). Vastaavanlainen sarja voi muodostua muunkinlaisista sanatyypeistä: vrt. E *erva jonov* 'joka suunnalle', *erva jono* 'joka suunnalla', *erva jondo* 'joka suunnalta', M *ičkəzi* 'kauaksi', *ičkəzä* 'kaukana', *ičkəz'dä* 'kaukaa'. Useimmat näistä postpositio-adverbi-sarjoista ovat *l*-aineeksisia. Nämä muut sarjat voisi selittää analogisiksi. Olosijailmauksen muoto on aina ennustettavissa erosijailmauksen muodosta: jos eroilmaus muodostuu ablatiivinpäätteellä, nousee sen rinnalle olosijailmaukseksi aina loppuvokaalillinen muoto, näin myös *jondo* : *jono*, *ičkəz'dä* : *ičkəzä*.

Toinen postpositio-adverbien sarja käyttää aina illatiivi, inessiivi ja elatiivi-muotoja; niiden ohellakin voi olla prolatiivimuotoinen ja latiivimuotoinenkin jäsen (mutta erosija ei koskaan ole ablatiivimuotoinen). Esim. E M *vakss* 'luo', E *vakssso*, M *vakssa* 'luona', E *vaksssto*, M *vaksssta* 'luota', E M *vakska* 'vieritse', E M *malas* 'lähelle', E *malaso*, M *malasa* 'lähellä', E *malasto*, M *malasta* 'läheltä', E *malava* 'läheltä', E M *malav* 'lähelle'.

Postpositioina muodot edellyttävät pääsanan genetiiviin tai nominatiiviin lähinnä pääsanan definiittisyydestä riippuen: referenssiltään definiittinen pääsana on determinatiivisen taivutuksen genetiivi(-akkusatiivi)muodossa. Pääsanana oleva persoonapronomini jää helposti fakultatiivina ilmi panematta: sen persoona näkyy postposition perästä, Px:sta. Esim. E *vaksson*, M *vakssan* 'luonani'.

Siinä sarjassa, jossa oloilmauksesta ei erotu varsinaista taivutus päätettä ja eroilmaus on ablatiivimuotoinen, on Px:llisilla muodoilla se erikoinen piirre, että niissä tuloilmaus ja oloilmaus lankeavat yhteen: E *ikel'en* 'eteeni; edessäni', *ikel'er* 'eteesi; edessäsi', M *alân* 'alleni; allani'. Eihän substantiivin taivutuksessakaan latiivia voi taivuttaa possessiivisessä taivutuksessa.

Paikkaa ilmoittavat adverbis

Muutamissa tapauksissa vastaavanlainen muotosarja esiintyy vain adverbina, sanavartalon semantiikasta johtuen, esim. E *vasolo* 'kaukana', *vasoldo* 'kaukaa', M *ičkəzä* 'kaukana', *ičkəzdä* 'kaukaa'.

Pelkästään adverbina esiintyvät ymmärrettävästi myös erilaisista pronominivartaloista, demonstratiivi- ja interrogatiivi-vartaloista, muodostuvat spatiaaliset adverbis, joita on jo pronominien esittelyn yhteydessä käsitelty. Silloin huomautettiin mm. pronominivartaloisten illatiivimuotojen erikoisuudesta. Kiinnostavaa on, että kantamordva on kuitenkin yhteen tärkeään postpositiorakenteeseen ottanut juuri pronominivartaloisen postposition: substantiivin determinatiivisen taivutuksen paikallissijoja korvaamaan.

Aikaa ilmoittavat postpositiot ja adverbis

Postpositioina ja adverbina esiintyvät esim. E *mej'le*, M *mel'ä* 'jälkeen; myöhemmin' ja sen antonyymi, E *ikel'e*, M *ingal'ä* 'ennen; aiemmin' (jälkimmäinen voi olla myös paikkaa ilmoittava: 'edessä'). Ne omaavat poikkeuksellisen rektion, järjestyvät ablatiivilla. (Erosijarektion voi selittää temporaalisten postpositioiden kohdalla niiden komparatiivinen luonne.)

Aikaa ilmoittavat adverbis

Pelkästään adverbina käytettäviä temporaalisia ilmauksia on runsaasti. Muodoltaan ne ovat usein läpinäkymättömiä, leksikossa lueteltavia. Seuraavat adverbis lienevät kuitenkin ablatiivimuotoja: E *zardo*, M *məzarda* 'milloin?'.

Temporaalisia adverbisja muodostuu myös erityisin vain niissä tavattavin päättein, jotka eivät kuitenkaan ole produktiiveja. Ilmeisesti uralilainen *nA elää seuraavissa adverbisissa: E *erva veñe* 'joka yö', *kažnij čine* 'joka päivä', M *ta pingâñä* 'siihen aikaan', *kolmâcä kizâñä* 'kolmantena vuotena'.

nA ja *rA aineiden yhdistelmästä – jollainen itämerensuomen eksessiivikin on – selittyy seuraavien temporaalisten adverbien päätte: E *kizna* 'kesällä', *tel'na* 'talvella', *sokšna* 'syksyllä', M *talânda* 'talvella', *sokšânda* 'syksyllä'

(tämäkin päätte on siis esimerkkinä ersän grammaattisissa morfeemeissa, siis jälkitavuuissa, tapahtuneesta *nd* > *n* -muutoksesta).

Kolmaskin temporaalisten adverbien päätte on jo kantamordvassa ollut käytössä: E *čit* 'päivällä', *siredmeñ pel't* 'vanhuudessa', M *šit* 'päivällä', *t'ä vet* 'tänä yönä', *širad'an päit'* 'vanhuudessa'. (Bartens 1970 247-256.)

Muita postpositioita

On myös sellaisia postpositioita, joita ei käytetä adverbeina; sen estää sanan merkitys (tai jos sanaa adverbina käytetään, sillä on toinen merkitys, esim. postposition E *baška*, M *paška* 'paitsi' rinnalla on adverbi E *baška*, M *paška* 'erillään' : E *erit' baška* 'elävät erillään'). Tällaisia postpositioita ovat esim. E *marto*, *maro*, M *marta* 'kanssa', E *kise*, *kis* 'tähden, vuoksi' (< *ki* 'tie', siitä inessiivi- tai illatiivimuoto – Paasonen, Chrestomathie 77), E *koša*, M *koša* 'suhteen, verraten', E M *košas* 'mukaan; tähden' (muodoltaan edellisen illatiivi), E *kuvalmo*, M *kuvalma*, E *kuvalt* 'pitkin; mukaan'. Tällaiset postpositiot vaativat pääsanalleen yleensä genetiiviasun. E *marto*, M *marta* järjestyvät kuitenkin useimpien paikkaa ilmoittavien postpositioiden tavoin: nominatiivia tai genetiiviä käyttäen. E *koša*, M *koša* on siinä erikoinen, että se vaatii pääsanastanttiin illatiiviin: M *šas koša* 'siihen verraten', *mon sotsa šä al'ät' šel'mas koša* 'tunnen sen miehen silmistä'. (Paasonen sanakirjassa postpositio on merkitty turkkilaisperäiseksi. Postposition mukana lienee lainautunut rektiokin; sama postpositio on lainautunut mariinkin, ja marissakin se järjestyvätulosijalla.) Edellä mainittiin, että temporaaliset postpositiot E *mej'le*, M *mel'ä* 'jälkeen; myöhemmin' ja sen antonyymi, E *ikel'e*, M *ingal'ä* 'ennen; aiemmin' järjestyvät ablatiivilla. Ablatiivilla järjestyvät lisäksi turkkilaisperäinen postpositio E *baška*, M *paška* 'paitsi'. (Vastaavat kolme postpositiota järjestyvät erosijalla turkkilaisellakin taholla, kuten myös joissakin mordvan sukukielissä.)

Modaaliset adverbit

Elatiivin käsittelyn yhteydessä (s. 97) todettiin, että adjektiivikannoista muodostuvat elatiivinpäätteellä modaaliset adverbit: E *seřejste* 'syvästi' < *seřej* 'syvä', M *čebär'sta* 'kauniisti' < *čebär* 'kaunis'. Ersässä on yhdessä adjektiivikantaisessa adverbissa päätteellä *-š'e*: *parš'e* 'hyvin' < *paro* 'hyvä'. Samanlainen päätte on pronominivartaloisessa (*e*-) adverbissa E *iš'a*, *š'a* 'siten'. Mokšan vastaava adverbi *sta* näyttää elatiivimuodolta (murt. tosin myös *eksta*).

Pronominaalinen modaalinen adverbi on myös M *t'af'ta* 'täten'; tässä demonstratiivivartaloon (*t'ä*-) on liittynyt saamesta tuttu modaalisten adverbien päätte **ktA*; itämerensuomestakin löytyy tämänmuotoisia pronominaalimuotoja (sm. *että*, *jotta*).

Itämerensuomalaisten kielten prolatiivinpäätteeseen (sm. *-itse*: *maitse*) rinnastuu adverbinpäätte E *ček*, M *čək* : E *jalgaček* 'pareittain' < *jalga*

'kumppani', E *mejel'ček, mel'ček*, M *mel'čək* 'perättäin', vrt. E *mejle, mejle'e*, M *mel'ä* 'myöhemmin; jälkeen', E *lankšek, lanček*, M *lančək* 'päällekkäin' < E *lango*, M *langa* 'päällispinta'.

Etymologisesti tulkiten pelkkä substantiivin perusmuotokin on voinut saada modaalisen adverbien funktion: E *jalgo*, M *jalga* 'jalan' (= sm. *jalka*).

Kvanttoriadverbit

Adverbi, joka ilmoittaa kertautuvien kertojen määrän, muodostuu lukusanasta 'yksi' (E *vejke*, M *fkä*; vartalo myös *ve-*) päätteellä *št'* ja seuraavista päätteellä *kšt'*: E M *vest'* 'yhden kerran', E *kavkšt'*, M *kafkšt'* 'kahdesti', E *kolmokšt'*, M *kolmākšt'* 'kolmesti'. Paasonen olettaa *vest'*-muodosta *k:n* katoa; vastaavanlaisia katomuotoja hän mainitsee ersän murteista: *kavšt'*, *kolmušt'* (Paasonen 1903: 61. Jos *št'* olisi alkuperäisempi, rinnastus suomen lukuadverbeihin olisi luonteva.).

Myös indefiniittisistä kvantoreista muodostuu kvanttoriadverbi: 'useasti' = M *lamākšt'*.

Intensiteettiadverbit,

jotka määrittävät adjektiiveja tai adverbeja, näyttävät olevan yleensä vierasta lähtöä. Esim. E *pek*, M *päk* (E *pek paro*, M *päk para* 'erittäin hyvä') on tataarilaista perua (Paasonen, Chrestomathie 107). Oma tapa on määrittää adjektiivia toisella adjektiivilla: E *ištamo paro* 'niin hyvä' ("sellainen hyvä"), M *stama čebāf* 'niin kaunis' ("sellainen kaunis"). (Tätä adjektiivin määrittämistapaa käyttävät myös esim. permiläiset kielet.) Ideofoneja (joista alempana) käytetään myös intensiteettiadverbien tapaan.

Puhetilanteen adverbit

Mordva käyttää myös erityisiä puhetilanteen adverbeja, pragmaattisia partikkeleita: E *vana, va, ono, vat*, murt. *vara, oro*, M *vaga, vona, va, vov* (Jerina 1996: 41), esim. E *vana t'ese kemeñ čelkovojt* 'kas tässä kymmenen ruplaa', M *vaga kodapt jalga'ñä* 'kas vain millaisia ystäviä' (esimerkit: Jerina mts. 42). *va-*alkuiset on tulkittu verbistä E *vanoms*, M *vanāms* 'katsoa' lyhentyneiksi; tšuvassin *vara* ja venäjän *won* ja *wot* -partikkelit tai niiden vaikutus tuntuu myös mordvan aineksissa.

Muita adverbeja

Lisäksi on runsaasti muita adverbeja: on esim. nominia tai verbiä määrittäviä täsmentäviä, rajoittavia adverbeja, tai puhujan suhtautumista ilmaisevia koko lausetta määrittäviä adverbeja. Niiden paikka on leksikossa. Joukossa on lainasanoja (esim. E M *añčak* 'ainoastaan' on tšuvassilainen laina), lainailmauksia (esim. E *vište me'rems*, M *vid'asta mägāms* 'suoraan sanoen' on käännöslaina venäjältä).

Konjunktiot

Mordvassa, kuten kaikissa sen sukukielissäkin, alistuskonjunktiot ja rinnastuskonjunktiot edustavat kahta alkuperältään erilaista ryhmää. Rinnastuskonjunktiot ovat aina lainasanoja, venäjältä lainattuja (esim. *i, da*). Yhdyssubstantiivien käsittelyn yhteydessä mainittiin vanha rinnastustapa, jossa rinnastettaviin sanoihin liitettiin sama pääte, monikontunnus, niiden rinnasteisuuden osoittamiseksi (s. 106). Muitakin elementtejä voidaan käyttää rinnastamiseen, esim. enklittisiä partikkeleja: E *ojgak lovcojak* 'voita ja maitoa'. Alistuskonjunktioidenkin joukossa voi olla lainoja (esim. venäjältä E *što, M šta* 'että', E *štobu, M štäba* 'jotta', E M *jes'li* 'jos'), mutta niissä on sellaisiakin, jotka ovat rakentuneet oman kielen aineksista, pronominivartaloista. Esim. *ko*-vartalosta E *koda, M kōda* tempor. 'kun', kondit. 'jos', kompar. 'kuin'. Modusten käsittelyn yhteydessä todettiin, että mordvalla on keino muodostaa konditionaalinen sivulause moduksellakin.

Enkliittiset partikkelit

E *gak, kak, jak* (soinnillinen konsonantti+*gak*, soinniton konsonantti+*kak*, vokaali+*jak*), M *galgä, kalkä, nga/ngä* (soinnillinen konsonantti+*galgä*, soinniton konsonantti+*kalkä*, vokaali+*nga/ngä*. Onko mokšan partikkelissa loppu *-k* heittynyt pois?). Kliitikat liittyvät fokuksessa olevaan lauseen osaan, oli se nomini tai verbi. Ne tuovat merkityksen 'myös' tai 'jopa, (kieltolauseessa) edes'. Lisäksi enkliittisten partikkelien avulla on mahdollista koordinoitakin: E *ojgak lovcojak* 'voita ja maitoa'. Etymologisesti tämä partikkeli on rinnastettu suomen enkliittisiin *kik, kin* ja *kAAn* partikkeleihin (Paasonen, Chrestomathie 67, 71, Hakulinen 1968: 193-). (Kuten suomen niin mordvankin partikkeliä käytetään myös indefiniittipronominien muodostukseen, vrt. s. 118.) Enkliittinen pragmaattinen partikkeli on esitelty s. 81–82.

Interjektiot

Mordvan kieltenkin emootioita kuvastavat interjektiot ovat yleensä yksitavuisia: E M *vaj!* (käytetään kuten sm. *voi!*), *aj!* (käytetään kuten suomen *oi!*). On siis ersälle ja mokšalle yhteisiä, kenties kantamordvalaisia interjektioita. (Paasonen jopa vertaa ensinmainittua mordvan interjektiota vastaavaan suomen interjektioon: Chrestomathie 149.) Toki interjektiot ovat affektisina yleensä nopeasti uudistuvaa sanastoainesta.

Ideofonit

Verbien muodostamisen esittelyssä (s. 158) mainittiin ideofonin ja verbin (*mol'ems* 'mennä', *me'ems* 'sanoa') liittona syntyneet deskriptiiviverbit.

Mordva käyttää ideofoneja myös verbin kuvailevana määritteenä: E *šotor šind'ize i pečkas jortize* 'räiskis mursi sen ja uuniin paikasi sen' (Paasonen: *šotor* 'krach! knicks!' – Chrestomathie 129), M (murt.) *ftuñ jumas* 'se on tuhoutunut täysin' (Paasonen, Wb. 2351), *ñur avar'di* 'itkee vuolaasti' (Paasonen, Wb. 1411).

Ideofoni saattaa edustaa yksinkin predikaattia: E *pa'azo še šripka-prañt' cop* 'hänen sisarensa sen viulunkaulan nappasi' (Paasonen: *cop* drückt ein plötzlich Ergreifen aus – Chrestomathie 128), *pečkasto žaroš pukšt* 'uunista hiilet pelmahtivat' (Paasonen: *pukšt* 'puff!' – Chrestomathie 115. Ersän kolme lause-esimerkkiä ovat kaikki samasta sadusta: Paasonen, Chrestomathie 5).

Jokin ideofoni määrittää intensiteettiadverbin tavoin vain tiettyjä adjektiiveja, varsinkin värinnimityksiä: E *dum ravžo*, M *tuñ ravža* 'pikimusta', E *dum ašo*, M *tuñ akša*, *ftuñ akša* 'vitivalkoinen', E *dum jakšt'e'e*, M *ftuñ jakšt'ə'ä* 'tulipunainen', M *ftuñ señəm* 'taivaansininen' (Paasonen, Wb. 332, 2351. Ainakin *dum*, *tum* on turkkilaiselta taholta lainattu ideofoni), M *ñur načka* 'likomärkä' (Paasonen, Wb. 1411; vrt. edellä *ñur avar'di*).

Myös substantiivin määritteenä ideofoni ottaa paikan: E *gaj mañej* 'hyvin selkeä sää', *gaj bajaga* 'kilisevä kulkunen' (Paasonen, Wb 405).

Sanajärjestyksestä

Mordvan perussanajärjestys on tyyppiä SVO: E M *mon šormadan šorma* 'minä kirjoitan kirjettä'.

Mordvan sanajärjestyksessä on kuitenkin monia piirteitä, jotka viittaavat siihen, että sanajärjestys on aiemmin ollut SOV -tyyppiä:

Attribuutti edeltää aina pääsanaa: E *paro teje'te'*, M *čebär š'ir* 'hyvä tyttö'.

Adpositiona on postpositio: E *kudo udalo*, M *kud ftala* 'talon takana'.

Standardi edeltää adjektiivia: E *kize te'ed'e paro*, M *kiza tal'äda čebär* 'kesä on talvea parempi'.

Apuverbi liittyy pääverbin perään; analyttisiä rakenteita mordvassa ei enää tosin ole (lukuun ottamatta analyttistä futuuria, joka on nuori muodoste), mutta siinä on useita synteettisiä rakenteita, jotka ovat syntyneet aiemmista analyttisistä pääverbin ja apuverbin sisältäneistä rakenteista. Niissä voidaan todeta apuverbin aiemmin liittyneen pääverbin perään. Tällaisia ovat indikatiivin 2. preteriti ja muut modukset kauttaaltaan; mordvan tunnusmerkkiset moduksethan ovat kaikki imperatiivi-optatiivia lukuun ottamatta

muodostuneet apuverbillisistä rakenteista. Analyttisessä futuurissa apuverbi *karmams* sen sijaan sijoittuu pääverbin eteen (E *son karmi moramo*, M *son karmaj morama* 'hän on laulava'). Tämä apuverbi onkin kieliopillistunut täysverbistä, jollaisena *karmams* 'alkaa' -verbiä vieläkin myös käytetään.

Kongruenssi-ilmiöistä

Kongruenssi lauseessa

Lauseessa nominatiivisubjekti laukaisee 1. ja 2. persoonassa persoona-kongruenssin ja 3. persoonassa numeruskongruenssin predikaattiverbiin (nämä ns. verbin subjektikonjugaation päätteet on esitelty s. 122–125). Pronominisubjektin ei kuitenkaan tarvitse olla erikseen lauseessa ilmi pantuna. Jos verbaalisella predikaatilla ei ole yhtään argumenttia, ei subjektia eikä objektia, on sillä yks.3. persoonan muoto: E *piži* 'sataa', M *l'ämbändi* 'sää lämpenee'. Kuten suomalais-ugrilaisissa kielissä yleensäkin, kongruenssi-päätteillä on 1. ja 2. persoonassa enemmän tai vähemmän suorasti näkyvä yhteys vastaaviin persoonapronomineihin. 3. persoonassa verbin päätteet edustavat odotuksenmukaisesti nominin numerustunnuksia, ovathan muodot nominaalisia.

Tämän verbin finiittisen taivutuksen lisäksi nominatiivisubjekti laukaisee kongruenssin predikaatin paikalle sijoittuvaan nominiin. Pronominisubjektin ei tarvitse olla erikseen lauseessa ilmi pantuna. Tässä tapauksessa paradigma on kuitenkin verbin paradigmaa lyhempi: sillä on vain indikatiivi ja indikatiivilla vain kaksi tempusta, preesens ja 2. preteriti. Tietysti 2. preteritissäkin on etymologisesti kysymys apuverbin kantamasta kongruenssista; synkroniselta kannalta muotoon ei kuitenkaan enää kuulu apuverbiä vaan sen sijalla tempustunnus.

Nominaalisena predikaattina on adjektiivi tai substantiivi (jokin sen alempana luetelluista sijamuodoista; paikallissijojen veroiset adverbis tai postpositiorakenteet ovat myös mahdollisia predikaatin asemassa), lukusanakin tai muu kvanttorisana. Nominipredikaatilla on yks.1. ja 2. persoonassa verbin konjugaation päätteet. Vokaaliloppuinen nomini saa kuitenkin hiatusta ehkäisevän *j:n* preesensin persoonapäätteen eteen: E *vasolojan* 'olen kaukana' < *vasolo* 'kaukana', M *mazijat* 'olet kaunis' < *mazi* 'kaunis'. 3. persoona on perusmuotoinen nomini, monikollisen subjektin yhteydessä monikollinen. On kuitenkin muutamia sanatyyppejä, jotka eivät mon.3. persoonan predikaatteina numerustaivutukseen osallistu; sellainen on ersässä *ń*-adjektiivi : E *kudo'ne keven* 'talot ovat kiveä' ja päättyneen tekemisen partisiippi: *modat'ne sokaž* 'maat ovat kynnetyt' (vrt. s. 153).

Subjektin kanssa kongruoiva adjektiivi ja substantiivin nominatiivimuoto ovat luonnehtivan predikaattivirakenteen predikaatteja: E M *mazijat* 'olet kaunis', E *moit's jovksan* 'minä itse olen satu', *tarkas bolotal* 'se paikka oli

suota'. Jos kuitenkin predikaattia edustaa sellainen lauseke, jossa adjektiivilla tai substantiivilla on restriktiivinen määräite, saakin se persoonapäätteen ja substantiivi ottaa determinatiivisen taiputuksen muodon: E *te leješéŋ vedés ist'amol seň* 'siinä joessa vesi oli niin sinistä', *ton vad'rat avas* 'olet kaunis nainen', *minék pokštas žo ist'amo parol lomaňes* 'isoisämmekin oli niin hyvä ihminen', M *šín staptâl't lomat'ňá – bogatičt'* 'ne olivat sellaisia ihmisiä, sankareita'. (Nykykielessä näissä rakenteissa voi substantiivikin ottaa päätteen: E *kodamo avol' paro lomaňat* 'kuinka häjy ihminen olet'.)

Lokaalisen predikatiivin sija on inessiivi, mutta myös prolatiivilla on oloilmauksen funktio. Lokaaliset postpositiorakenteet ja adverbiset ovat myös mahdollisia tämän predikatiivirakenteen kongruoivina predikaatteina. Esim. E *kudosotanok* 'olemme kotona', *vasolojan* 'olen lähellä', M *ru'amiasäl'* 'se oli kehdoissa', E *vel'eval't*, M *vel'aval't* 'ne olivat pitkin kyliä'.

Subjektin kanssa kongruoivan ALKUPERÄN tai LÄHTEEN predikatiivin sija on elatiivi: E *moňš ist'amo ist'amo vel'estan* 'minäkin olen juuri sellaisesta kylästä'; M *Saransk ošästán* 'olen Saranskin kaupungista tuleva'. (Mokša kyllä kernaasti ilmoittaa alkuperänkin luonnehtivalla predikatiivirakenteella, jossa predikatiivina on *n*-adjektiivi: *kožä kuděňán* 'olen rikkaasta kodista'.)

Kvanttorilauseessa kvanttori on subjektin kanssa kongruoivana predikaattina: E *knigat lamol't* 'kirjoja oli paljon', M *šabat kolmâl't* 'lapsia oli kolme'.

Ainakin yhdestä ersäläismurteesta (Alatyr) nominikonjugaatio on hävinnyt; siinä kuitenkin kaikki monikolliset subjektit, myös mon.1. ja 2. persoonan pronomini, laukaisevat predikaatissa numeruskongruenssin: *tiň siřet?* 'kuinka vanhoja olette?' (Markov 1961: 51).

Predikaatin paikalle voi sijoittua myös infiniittinen muoto. Ne taipuvat nominipredikaatteina. Predikaatteina esiintyvät seuraavat infiniittisen taiputuksen muodot: infinitiivi-partisiippi, esim. E *sajemat t'este* 'sinut on haettava täältä', M *kučkār'damat* 'sinua pitäisi potkaista', *ms*-infinitiivi, esim. E *kučkordomsat* 'sinua pitäisi potkaista' (tämä infinitiivi ei mokšassa tule tällaisena PATIENTTI-subjektillisena rakenteena kysymykseen) tai päättyneen tekemisen partisiippi, esim. E *son oršazel' buto mik ošoň lomaňks*, M *son ščafäl' kâda ošěň lomaň* 'hän oli pukeutunut kuin kaupunkilaisihminen'. Edellä mainittiin, että ersän *ž*-partisiipin predikatiivisessa taiputuksessa on se poikkeuksellinen piirre, että se ei ota monikon tunnusta: E *modat'ne sokaž* 'pellot ovat kynnetyt'.

Subjektin kanssa kongruoivana predikaattina predikatiivirakenteessa näyttää alkuaan olleen mahdollinen myös päättymättömän tekemisen partisiippi. Erikoista on, että se on silloin ollut translatiivimuotoinen. (Vrt. edellä s. 99.) Desideratiivi on kieliopillistunut tällaisesta rakenteesta: E *paliksel'ín* 'halusin suudella'. Murteissa on myös preesensmuotoja: *bufi sajiksat* 'jos haluat ottaa;

jos voit ottaa' (s. 133) ja futuurirakenteita – joissa tosin ei ole kysymys nominikonjugaatiosta: E *kuliks ul'at* 'olet kuoleva', *efiks ul'at* 'olet elävä'.

Yhteistä kaikille näille ilmaistyypeille, lukuun ottamatta päättäneen tekemisen partisiippiä, on modaalisuus – joka futuuriinkin kuuluu.

Subjektikongruenssin lisäksi mordvan verbillä on objektikongruenssi. Definiittinen, determinatiivisen deklinaation genetiivi-akkusatiivimuotoinen objekti laukaisee objektikongruenssin verbiin, jolloin verbi saa objektikonjugaation päätteet (ne on esitelty s. 125–127. Poikkeuksellisesta, prototyypiselle verbin ja objektin suhteelle vieraasta rakenteesta, jossa determinatiivisen deklinaation genetiivi-akkusatiivimuotoinen objekti ei laukaisekaan objektikongruenssia verbiin, puhutaan s. 175). Objektikonjugaation ydinalue edellyttää 3. persoonan objektia. Tällä ydinalueella objektikonjugaation päätte sisältää samanaikaisesti informaation definiittisestä objektista, sen persoonasta ja numeruksesta, ja subjektista. Jos objektina on 1. tai 2. persoona, on paradigma osin hyvinkin yksinkertainen persoonan merkinnässä, persoonanmerkinnän oikeastaan puuttuessa (s. 126–127). Pronomiinobjektin ei tarvitse olla lauseessa erikseen ilmi pantuna siitä huolimatta, että se on ollut kongruenssin laukaisija. Objektikonjugaation omaa koko finiittinen paradigma, jokainen modus ja jokaisen moduksen jokainen tempus. Lisäksi definiittinen objekti voi laukaista kongruenssin tiettyihin infiniittisiin muotoihin. Tästä alempana lausekkeen kongruenssia käsiteltäessä.

Yksi lausetyyppi, omistuslause, rakentuu subjektiin merkkinsä saavan kongruenssin varaan. Lauseen alussa genetiivi-obliikvina esiintyvä omistajanilmaus saa merkkinsä jäljessä tulevaan omistetunilmaukseen: E *ef'zan ul'nes ajgorozo* 'ersällä oli orihevonen', M *al'ät ul' cebät alašac* 'sillä miehellä on hyvä hevonen'. Tässäkään lauserakenteessa pronomini-omistajanilmauksen ei tarvitse olla ilmi pantu: E *ul'i mazi avakšost* 'heillä on kaunis kana'.

Kongruenssi lausekkeessa

Kongruenssi nominilausekkeessa:

Adjektiivin esittelyn yhteydessä mainittiin, että adjektiivi attribuuttina ei yleensä kongruoi pääsanansa kanssa. Numeruskongruenssia kuitenkin tapaa varsinkin E *paro*, M *para* adjektiivin ja substantiivin lausekkeesta – on merkittävää, että juuri vastaava adjektiivi saamessakin kongruoi pääsanansa kanssa – : E *paro tejt'ert'* tai *part tejt'ert'*, M *para š'ikt'* tai *part š'ikt'*. Nämä kongruoivat rakenteet tuntevat myös nuoret mordvalaiset OJ ja VM. (Folkloren kielessä voi nähdä muunkin adjektiivin numeruskongruenssia, joskus jopa kaasuskongruenssia.) Tämä kongruenssi on mordvassa poikkeuksellinen: siinä suunta on oikealta vasemmalle eli kongruenssi laukeaa taaksepäin, kun taas

kaikissa muissa kongruenssitapauksissa kongruenssin laukaiseva elementti on vasemmalla ja kongruenssi laukeaa eteenpäin. (Tosin suunta objektin kongruenssissa on myös oikealta vasemmalle, koska mordvan sanajärjestys on SVO, mutta sanajärjestyksen muutos – mordvan vanha järjestys on ollut SOV – on nuorempi kuin objektikongruenssin synty.)

Possessiivisessa rakenteessa pääsana kongruoi omistajanattribuuttinsa kanssa, kun 1. tai 2. persoonalla on omistaja: *E moñ jalgam* 'minun ystäväni', *toñ jalgat* 'sinun ystäväsi' < *jalga* 'ystävä'. Kongruenssin merkinä pääsanassa on Px. Possessiivisen rakenteen pääsana kongruoi myös 3. persoonaa edustavan omistajanattribuuttinsa kanssa, jos tämä on referenssiltään definiittinen ja ilmaistu determinatiivisen deklinaation genetiivi(-akkusatiivi)-muodolla: *E kudonit' prázo*, *M kudt' prác* 'sen talon katto' < *prá*.

Kongruenssi verbilausekkeessa:

Osa verbin infiniittisistä muodoista kongruoi joko subjekti- tai objektiargumenttinsa kanssa.

Subjektiargumenttinsa kanssa kongruoivat *E msto*, *mste*, *M msta* -gerundi ja *E M ms*-gerundi. Niiden erikseen ilmipannulla subjektiargumentilla, rakenteessa agentilla, on genetiivimuoto. Pronominiagentin ei kuitenkaan tarvitse olla erikseen ilmi pantu. Agentti laukaisee kongruenssin Px:na gerundimuotoon: *E od moroñ moramston sas jalgam* (OJ), *M od morân moramstân sas jalgažä* (VM) 'uusien laulujen laulaessani saapui ystäväni', *E sired'emezest ejkakšost arasel't'* 'heillä ei ollut lapsia ennen kuin vasta heidän vanhettuaan' (esim.: Bubrih 1953: 160), *M mon samâzt* (? < *samâžât*) *tása tisa kâda erävi* 'teen täällä ennen tuloasi sen, mikä pitää'.

Objektiargumenttinsa kanssa kongruoivat II ja III infiniitti (E *mo*, *me*, *M ma*, E *mado*, *m(o)do*, *m(e)d'e*, *M mda*); pronominiobjektin ei tarvitse olla erikseen ilmi pantu. Kongruenssin merkinä on Px: *E karmit' čavomot* 'he tulevat tappamaan sinut', *M avas' märks' pečkâmânza* 'äiti käski teurastaa sen'; *E toñ avam pečkemed'e't' meři* 'sinut äitini käskii teurastaa', *M son atkazas' šormadâmdanza* 'hän kieltäytyi kirjoittamasti sitä'. Gerundeistakin yksi, *E msto*, *mste*, *M msta* -gerundi, voi kongruoida objektiargumenttinsa kanssa; ei senkään pronominiobjektin tarvitse olla ilmi pantu (missään rakenteessa pronominiobjektin tai pronominiobjektin ilmipano ei ole pakollista): *M sä knigas' tejnä pit'ni*, *ramamstanza vas'd'it'än toñ* (VM) 'tämä kirja on minulle kallis, sitä ostaessani kohtasin sinut', *E ramamstonzo vasti'e'n toñt'* 'sitä ostaessani kohtasin sinut' (OJ).

On erikoista, että gerundi voi kongruoida sekä subjekti- että objektiargumenttinsa kanssa. Infiniitteille on vain objektikongruenssi mahdollinen. Mordva on ainoa sgr.kieli, jossa infiniittisellä muodolla on objektikongruenssi. Infiniittisen muodon objektikongruenssi sen sijaan on näissä kielissä yleinen ilmiö.

Subjektista

Subjekti edustaa mordvassakin useimmiten lauseen ensisijaista topiikkaa, mutta subjektina voi puheeseen, tekstiin tulla myös referenssiltään indefiniittinen tekijä. Silloin lauseen sanajärjestys voi olla käänteinen, varsinkin jos indefiniittinen tekijä on semanttiselta rooliltaan AGENTIIVI: E (murt.) *marinza tus' apak soda t'äi'ir* 'hänen kanssaan tuli tuntematon tyttö', M *li'ss' utârâzânza čorañä* 'häntä vastaan tuli nuori mies'. Yhden lausetyypin funktio on tuoda indefiniittinen tekijä puheen näyttämölle. Tämän eksistentiaalilauseen sanajärjestys on mordvassakin käänteinen: E *toso ul'i t'ejt'eť*, M *tosa ul'i št'ir* 'siellä on (joku) tyttö' (Tässä lausetyypissä kuten sille paralleelissa possessiivisessäkin lauseessa on predikaattina eksistentiaali-possiivi: s. 162).

Semanttiselta rooliltaan mordvankin subjekti on useimmiten AGENTIIVIN tai TEEMAN edustaja. Mordvassakin on kumminkin keinoja nostaa myös PATIENTTI lauseen subjektiksi. Varsinaista taivutuspassiivia ei mordvassa tosin ole. Kahdella johdostyyppillä voidaan kylläkin muodostaa sikäli puhdas passiivi, että johdin ainoastaan muuttaa kantaverbin argumenttirakennetta: poistaa AGENTIIVI-argumentin ja nostaa subjektiksi PATIENTTI-argumentin. Toinen johtimista on *t*: E *vaj koso koso t'e t'ejt'eť'aka t'itatoč?* (imperfektimuotojen 3. persoonissa johdin reduplikoituu) 'ah missä missä se tyttölapsi kasvatettiin?' (vrt. *t'irams* 'ruokkia, kasvattaa', kaksiargumenttinen, AGENTIIVIN ja PATIENTIN omaava verbi). Tämä johdin on kuitenkin aivan harvinainen, lähinnä folkloren kielessä käytetty. Samanlainen puhtaan passiivin muodostus on mahdollista myös *v*-johtimisille verbeille: E *seste kolavozo t'e svad'bas* 'olkoot häät pilatut' (< *kolams* 'pilata'), M *d'ivandažaväst', kosta sävəvs ved'* 'he alkoivat ihmetellä, mistä vesi oli otettu' (< *sävəms* 'ottaa'). Useimmiten *v*-johdos tuo verbille kuitenkin modaalisen lisämerkityksen: E *arazi tiñ, avat-čorat, moñeñ t'ravtado* 'tokko minä pystyn teitä, äitiä ja poikaa, elättämään', M *kost tănara narod t'ejt' andəvi* 'kuinka sinä voit niin paljon kansaa ruokkia'.

Jos predikaattina on infinitiivi-partisiippi tai infinitiivi, nousee PATIENTTI myös subjektin paikalle. Tällöin verbiin liittyy aina modaalinen lisämerkitys.

Predikaattina infinitiivi-partisiippi:

Infinitiivi-partisiippi on modaalinen, nesessiivinen ilmaus; ilmauksen KOKIJA voidaan panna ilmi, allatiivimuotoisena. Jos infinitiivi-partisiipilla on PATIENTTI-argumentti, se sijoittuu lauseen subjektiksi. Esim. E *sajemat t'este* 'sinut on otettava täältä', *t'e t'evs toñet t'ejmal'*, M *tä t'evs t'ejt' t'ijamal'* 'sinun piti tehdä se työ', E *vandi toñet' viřev mol'ema* 'huomenna sinun on mentävä metsään'. Ainakaan ersän nykykirjakelessä PATIENTTI ei välttämättä enää sijoitukaan subjektiksi vaan jää objektinsijaiseksi (s. 151).

Predikaattina *ms-* (E murt. *mks-*) infinitiivi:

Infinitiivi on modaalinen, nesessiivinen; ilmauksen KOKIJA voidaan allatiivimuotoisena panna ilmi; PATIENTTI sijoittuu lauseen subjektiksi. Rakenteeltaan ilmaus on siis samanlainen kuin edellinen. Esim. E *no glavnojes, meže tońeńt' sval kiřd'emš mel'se* 'se on pääasia, mikä sinun on aina pidettävä mielessä', M *řä vel'as šävâms* 'se kylä on vallattava', *pańâms kolhozsta, kijä af rabâtaj* 'se on ajettava kolhoosista, joka ei tee työtä'.

Kummassakaan edellisistä rakenteista, jotka muodoltaan rinnastuvat statuaalisiin predikatiivirakenteisiin, ei kuitenkaan semanttisesti ole kysymys predikatiivirakenteesta: predikaatti ei ilmoita subjektin ominaisuutta, vaan rakenne kokonaisuudessaan on dynaaminen, verbikeskeinen, rakenne on aktionaalinen passiivirakenne. AGENTIIVI-subjekti muuttuu KOKIJA-agentiksi ja subjektiksi on noussut PATIENTTI. Olennaista molemmissa esitellyissä infiniittisissä rakenteissa on niiden modaalinen ilme. Rakenteita voisikin nimittää modaaliseksi passiiviksi. Infinitiivin nousu finiittisen verbin paikalle, predikaatiksi, merkitsee lauseen modaaliseksi. Infinitiivi predikaatin paikalla on puhetilanteeseen kuuluva ilmaus.

PATIENTTI-subjektin predikaattina voi olla toisenlainenkin infiniittinen muoto, partisiippi, päättyneen tekemisen partisiippi. Silloin rakenteeseen ei liity modaalisuutta, eikä sen käyttö liioin rajoitu puhetilanteeseen.

Partisiipin avulla muodostuu yleensä statuaalinen passiivi, predikatiivirakenne, jossa partisiippi luonnehtii subjektia: E *bańas vel' pek naražaz* 'sauna on erittäin hyvin varustettu', *son oršažel' buto mik ošoń lomańks* 'hän oli pukeutunut melkein kuin kaupunkilaisihminen', M *vastâžä ul'el' anâk atsaf* 'vuoteeni oli aina valmiiksi sijattu'.

Näissäkään rakenteissa ei suinkaan aina ole semanttisesti kysymys subjektin ja predikatiivin suhteesta, TEEMA-subjektia luonnehtivasta statuaalisesta predikatiivista, vaan rakenne on mieluummin tulkittava aktionaaliseksi passiiviksi. PATIENTTI on subjektiasemassa; agentin ilmaiseminen ei ole mahdollista: E *konań marto vejse lovnožel'ř šormat'ne* 'jonka kanssa yhdessä kirjeet oli luettu', *muinže šet' kal'ne, konat'ne ul'nešř ozavtož Eržan viška pingste* 'hän löysi ne pajut, jotka oli istutettu Ersän lapsuusaikana', M *jarcamat'ńä šivft* 'ruuat on syöty', *raznaj mäř i aršemat azftäl'ř* 'erilaisia mielipiteitä ja ajatuksia oli esitetty'. – Muodollisen predikatiivirakenteen mutta semanttiselta ilmeeltään aktionaalisen passiivin muodostaa myös venäjän päättynyttä tekemistä ilmoittava passiivinen partisiippi. Voi kysyä, onko mordvan kielten partisiippien passiivinen käyttö venäjän vaikutusta vai onko transitiiviverbeistä passiivisena muodostuva partisiippi inherentisti, verbin semantiikasta riippuen, taipuvainen passiivin muodostukseen.

Kaikissa edellä olevissa tapauksissa subjektin sija on ollut nominatiivi. Se onkin lähes yksinomainen subjektin sija. Yhdessä tapauksessa subjektin sijana voi olla ablatiivi: kun predikaattinominina on kvanttori, subjekti on ablatiivissa

(Alhoniemi 1982): E *tumot'ned'e kolmol'* 'tammia oli kolme' (OJ), M *tumâda kolmâl'* 'tammia oli kolme'. (Edellä lukusanojen esittelyn yhteydessä mainittiin, että mokšassa lukusanat voivat järjestyä ablatiivilla: *kolma tumâda* 'kolme tammea'; indefiniittiset kvanttorit voivat järjestyä kummassakin kielessä ablatiivilla: E *lamo tumodo* 'paljon tammia', M *lama alašada* tai *lama alaša* tai *lama alašat* 'paljon hevosia'. Mordvassa ablatiivi on myös partiaalisen predikaatiivin sija ja myös partiaalinen objekti on tiettyjen verbien ohella ablatiivisijainen.)

Objektista

Mordvassa perusdeklinaation ja determinatiivisen deklinaation kaasusten käytössä on olennainen ero objektin merkinnässä. Indefiniittisen totaaliobjektin merkintään perusdeklinaatio käyttää nominatiivia: E *ramiñ lišme*, M *ramañ alaša* 'ostin hevosen', E *ramiñ od lišmet'*, M *ramañ od alašat* 'ostin uudet hevoset'.

Determinatiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivi on definiittisen totaaliobjektin sijoista keskeinen. Se laukaisee verbiin objektikonjugaation muodon: E *te lišmenit' te'am ramiže* 'tämän hevosen isäni osti', *ved'enit' kandija* 'toin veden, kannoin veden'. Tyypillisesti rakenne osoittaa verbin ja sen totaaliobjektin suhteen kompletiiviseksi. (On poikkeuksia: preesensissä inherentisti inkompletiivista aspektia ilmaisevat kognitiivis-perseptiiviset verbit ja mokšassa myös frekventatiiviverbit tulevat kysymykseen tässä rakenteessa — Alhoniemi 1996.)

Inkompletiivin aspektin osoittamiseksi on toisia keinoja. Determinatiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivimuotoinen objekti ei laukaisekaan objektikonjugaation muotoa verbiin vaan verbi pysyy subjektikonjugaation muotona. Tätä keinoa suosii varsinkin ersä. Esim. *čis' istamo l'embeste eždas' Jegorkamežen viškiñe kudiñenit'kak* 'aurinko yhtä lämpimästi lämmitti Jegorkan perheen pikkuista tupaakin', *kosojak jalganzo marto moñ jalgat'ñen' kudosto panses'* 'jossakin hän oli ystävineen häätämässä minun ystäviäni kodeistaan'.

Toinen keino osoittaa verbin ja objektin suhde inkompletiiviseksi on sijoittaa objekti determinatiivisen taivutuksen inessiivimuotoon ja verbi subjektikonjugaation muotoon. (Verbillä voi olla objektikonjugaation muoto vain determinatiivisen taivutuksen genetiivi-akkusatiivimuodon ohella.) Tätä rakennetta käyttää varsinkin mokša. Esim. *son aralakšñas mokšat'ñen' esa* 'hän puolusti mokšalaisia', *kuvat' narod's borâčas' i pañčas' popñen' i bajaññen' esa* 'kauan kansa kamppaili vastaan ja hätyytteli pappeja ja pajareita'. Edellä perustaivutuksen kaasusten käytön esittelyssä mainittiin myös inessiiviobjekti (s. 96, tällainen objekti ei kuitenkaan ole indefiniittinen vaan eireferentiaalinen); tyypillisesti inessiiviobjekti on definiittinen ja siksi determinatiivisen taivutuksen inessiivimuodossa.

Mordva tekee muutamien verbien kohdalla kaasustenkäytöllä eron totaaliobjektin ja partiaaliobjektin välillä. Verbit ovat syömistä ja juomista merkitsevät verbit. Partiaaliobjektin, ablatiiviobjektin, saavina ne ovat aspektiltaan inkompletiiviset: *E jarsams prákodo*, *M jarcams prákada* 'syödä piirakoita', *E símems čajde*, *M síməms čajdə* 'juoda teetä'. (Sen sijaan esim. *E sévems*, *M sévəms* 'syödä' -verbiin liittyy inherentisti merkitys 'syödä loppuun, syödä kaikki' eli se on leksikaaliselta aspektiltaan kompletiivinen eikä siksi voi koskaan saada ablatiiviobjektia.)

Determinatiivisesta taivutuksesta tulee partiaaliobjektin sijana kysymykseen myös ablatiivi. Tässä tapauksessa, ja vain tässä tapauksessa, on objektin merkinnässä vastaavuus perusdeklinaation ja determinatiivisen deklinaation välillä: indefiniittinen osaobjekti on perustaivutuksen ablatiivissa, definiittinen osaobjekti determinatiivisen taivutuksen ablatiivissa. Esim. *E síms vinadońt* 'hän joi sitä viinaa'. Vrt. *síms vinado* 'hän joi viinaa'. Alhoniemellä on esimerkkejä määräisen elatiivinkin käytöstä ablatiivin sijasta: *siń mej'le karmašt' símeme vinánt' ejste* 'he sitten alkoivat juoda sitä viinaa' (Alhoniemi 1991: 24); ks. s. 97. (Kirjallisuudesta saattaa löytää esimerkkejä ablatiivimuotoisesta osaobjektista muiden kuin syömistä, juomista merkitsevien verbien ohessa: *E stak lopat'neđe t'etrádzozot!* 'ompele niitä lehtiä vihkoosi!', *M koske taradta muń* 'löysin kuivia oksia'. Sekä ersäläiselle OJ:lle että mokšalaiselle VM:lle tämä ablatiivinkäyttö oli kuitenkin vierasta.)

Edellä on jo huomautettu, että ablatiiviobjektin lisäksi mordvassa on ablatiivipredikatiivi ja ahdasalainen ablatiivisubjektikin, eli ablatiivi, joka mordvassa onkin nomininparadigmassa lähes tyystin menettänyt muinaisen erosijan luonteensa, on ollut omiaan kielipillisiinkin tehtäviin. Tämän prosessin juuret saattavat ulottua syvälle: myös saamessa ja itämerensuomessa ablatiivista on tullut objektin sija (kaikkien saamelaiskielten alueella monikon paradigmassa). Itämerensuomi käyttää ablatiivi(partitiivi)objektin lisäksi myös ablatiivi(partitiivi)subjektia ja -predikatiivia.

Väitelause ja kysymyslause

Väitelause ja kysymyslause, ratkaisukysymyksen sisältävä lause, ovat samanmuotoisia. Niitä erottaa vain intonaatio. Väitelause *E ton mol'at ošov*, *M ton mol'at ošu* 'sinä menet kaupunkiin' muuttuu kysymyslauseeksi käyttämällä nousevaa intonaatiota sen sanan kohdalla, joka edustaa kysymyksen ratkaistavaa elementtiä (intonaatio nousee sanalla *E ošov*, *M ošu*: 'kaupunkiinko menet?', intonaatio nousee *mol'at* -verbin kohdalla: 'menetkö jalan kaupunkiin?'). Kun ratkaistava elementti esitetään eksplisiitisti kontrastiivisena, sijoittuu kontrastiivisessa fokuksessa oleva nomini verbin eteen: *M ton ošu mol'at ali vel'i?* 'menetkö kylään vai kaupunkiin?' (VM).

Lähteenä käytettyä kirjallisuutta:

(Venäjänkielisistä lähteistä, s. 181–182, on tekstissä käytetty translitteroituja lyhenteitä. Vain useasti toistuvat mainitaan myös sivuilla 177–181.)

- Ahlquist [Ahlqvist], August 1861: *Versuch einer mokscha-mordwinischen Grammatik nebst Texten und Wörterverzeichnis*. St. Petersburg.
- Alhoniemi, Alho 1982: Eräitä näkökohtia mordvan nominaalisen predikaatin käytöstä. *Suomen Kielitieteellisen Yhdistyksen julkaisuja* 9. Turku.
- " - 1982b: ez-vartaloisten postpositioiden asemasta mordvan syntaktisessa järjestelmässä. *MSFOu* 181. Helsinki.
- " - 1985: *Marin kielioppi*. SUS. Apuneuvoja X. Helsinki.
- " - 1985b: Über die Wohinkasus im Mordwinischen. *UJb. NF5*. Wiesbaden.
- " - 1989: Suomen ja mordvan vanhat erosijat omilla teillään. *Sananjalka* 31. Turku.
- " - 1991: Zur Kasuszeichnung des Objekts im Mordwinischen. *Suomen Kielitieteellisen Yhdistyksen vuosikirja*. Helsinki.
- " - 1992: Mordvan sijasynekretismistä. *Sananjalka* 34. Turku.
- " - 1992b: Mordvan 'paljon' ja 'vähän' -sanojen syntaksista. – *Variaatioita. Opera Fennistica & Linguistica* 4. Tampere.
- " - 1993: Ersän ja mokšan sisäisistä eroista: 'kysyä'-verbien käytön aspektuaalista tarkastelua. *SUST* 215. Helsinki.
- " - 1996: Zur Verwendung der Objektkonjugation im Mordwinischen. – *Laponica et Uralica*. Hrsg. von Lars-Gunnar Larsson. *Studia Uralica Upsaliensia* 26. Uppsala.
- Bartens, Angela 1998: *Ideophones and sound symbolism in Atlantic creoles. Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia*. Painossa.
- Bartens, Hans-Hermann 1998: Mordwinen. – *Sibirien, Finnland, Ungarn*. Göttinger Bibliotheksschriften 10. Göttingen.
- Bartens, Raija 1970: On the Temporal Forms in Mordvin. *FUF* 38. Helsinki.
- " - 1979: *Mordvan, tšeremissin ja votjakin konjugaation infiniittisten muotojen syntaksi*. *SUST* 170. Helsinki.
- " - 1991: Das rätselhafte Adjektiv. *Linguistica Uralica* 27. Tallinn.
- " - 1993: Permiläiset l ja s -koaffiksit. *Sananjalka* 35. Turku.
- " - 1996: Über die Deklinationen im Mordwinischen. *FUF* 53. Helsinki.
- Bátori, István 1969: *Wortzusammensetzung und Stammformverbindung im Syrjänischen mit Berücksichtigung des Wotjakischen*. Ural-Altäische Bibliothek XVI. Wiesbaden.
- " - 1980: *Russen und Finnougrier. Kontakt der Völker und Kontakt der Sprachen*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica. Band 13. Wiesbaden.
- Bereczki, Gábor 1994: *Grundzüge der tscheremissischen Sprachgeschichte I*. SUA 35. Szeged.

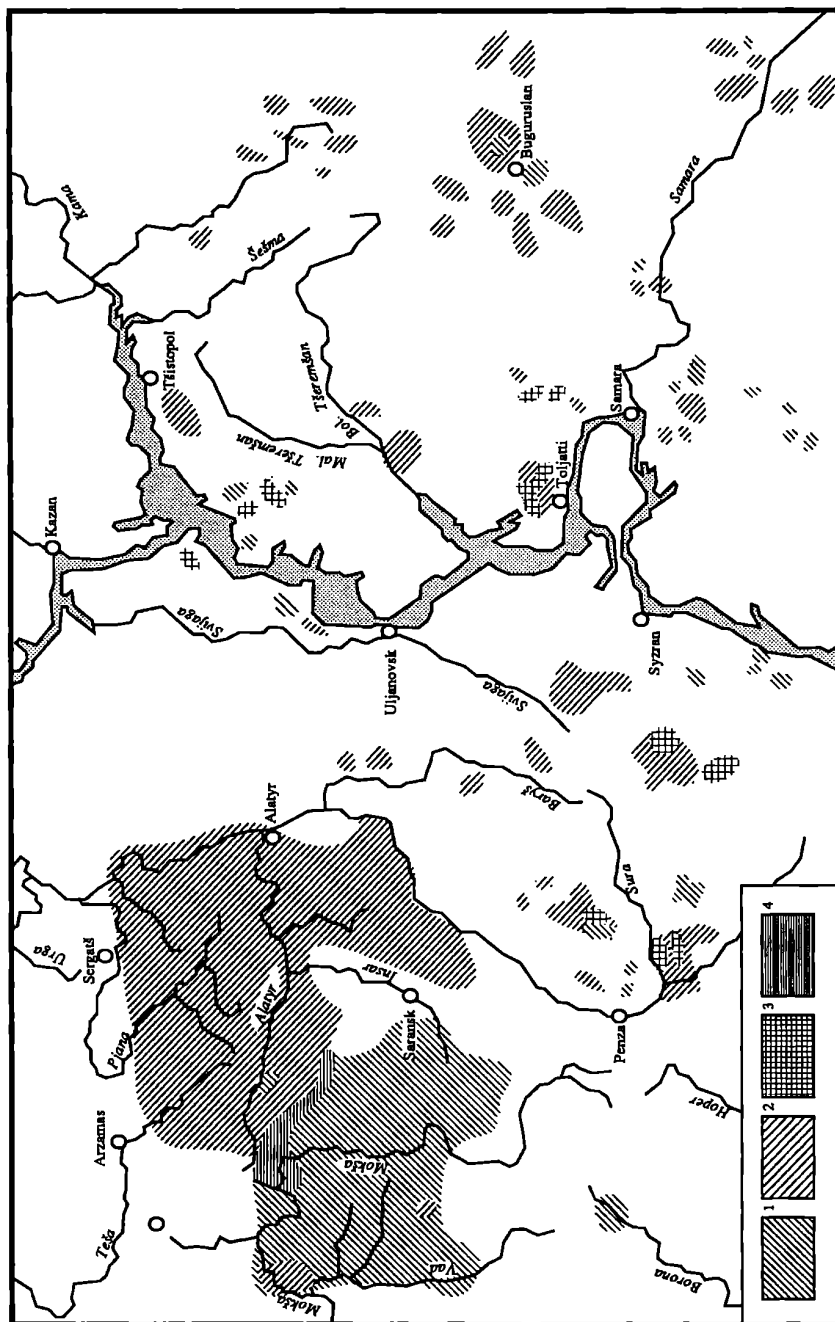
- Domokos, Péter 1983: *Itäisten suomalais-ugrialaisten kansojen kirjallisuudesta*. Tietolipas 91. Helsinki.
- Feoktistow, A.P. 1990: *Die Dialekte der mordwinischen Sprachen. – H. Paasonens Mordwinisches Wörterbuch I*. Ss. XXXI – LIX. Helsinki.
- Fokos, Dávid 1962: *Uráli és altaji összehasonlító szintaktikai tanulmányok. NyK 64*. Budapest.
- Gabain, A. von 1974: *Altürkische Grammatik*. 3. Aufl. Wiesbaden.
- Givón, T. 1984: *Syntax. A functional-typological introduction. Vol.I*. Amsterdam – Philadelphia.
- Gramm. 1962, ks. *Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. I. Фонетика и морфология*.
- Gramm. 1980, ks. *Грамматика мордовских языков*.
- Hakulinen, Lauri 1968: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 3., korjattu ja lisätty painos. Helsinki.
- Harmatta, János 1977: *Írániak és finnugorok, irániak és magyarok. – Magyar őstörténeti tanulmányok*. Budapest.
- Harva, Uno 1942: *Mordvalaisten muinaisusko*. Helsinki.
- Heikkilä, K. 1968: *Itämerensuomen -ek johtimella vastine mordvassa? CSIFU Pars I*. Helsinki.
- Honti, László 1997: *Numerusprobleme. (Ein Erkundungszug durch den Dschungel der uralischen Numeri.) FUF 54*. Helsinki.
- Itkonen, Erkki 1946: *Zur Frage nach der Entwicklung des Vokalismus der ersten Silbe in den finnisch-ugrischen Sprachen, insbesondere im Mordwinischen. FUF 29*. Helsinki.
- " - 1955: *Onko itämerensuomessa jälkiä duaalista? Virittäjä*. Helsinki.
- " - 1961: *Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historian tutkimuksen alalta. Tietolipas 20*. Helsinki.
- " - 1963: *Über den Genetiv und Partitiv in einigen Adverbien. CIFU*. Budapest.
- " - 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki.
- " - 1971: *Zum Ursprung und Wesen der reduzierten Vokale im Mordwinischen. FUF 39*. Helsinki.
- " - 1972: *Über das Objekt in den finnisch-wolgaischen Sprachen. FUF 39*. Helsinki.
- Jakobson, R.– Lotz, J. 1979: *Axioms of a versification system exemplified by the Mordvinian folksong. – Jakobson, Roman: Selected writings V*. The Hague – Paris – New York.
- Janhunen, Juha 1980: *Samojedologian peruskurssi 1980*. Käsikirjoitus.
- " - 1981: *Uralilaisen kantakielen sanastosta. SUSA 77*. Helsinki.
- " - 1982: *On the structure of Proto-Uralic. FUF 44*. Helsinki.
- " - 1989: *Samojedin predestinatiivisen deklinaation alkuperästä. SUSA 82*. Helsinki.

- Jevsevjev 1963, ks. Евсевьев, М.Е. *Избранные труды IV. Основы мордовской грамматики.*
- Joki, Aulis J. 1973: *Uralier und Indogermanen. Die älteren Berührungen zwischen den uralischen und indogermanischen Sprachen.* SUST 151. Helsinki.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1993: On the Non-Attributive Adjective in the Finno-Ugric Languages. *UJb. NF 12.* Wiesbaden.
- Kappeler, Andreas 1982: *Russlands erste Nationalitäten. Das Zarenreich und die Völker der Mittleren Wolga vom 16. bis 19. Jahrhundert.* Köln – Wien.
- Keresztes, László 1987, 1986: *Geschichte des mordwinischen Konsonantismus I-II.* SUA 27, 26. Szeged.
- " - 1990: *Chrestomathia morduinica.* Budapest.
- Koivisto, Vesa 1995: *Itämerensuomen refleksiivit.* SKST 622. Helsinki.
- Koivulehto, Jorma 1983: Seit wann leben die Urfinnen im Ostseeraum? Zur relativen und absoluten Chronologie der alten idg. Lehnwortschichten im Ostseefinnischen. – *Symposium saeculare Societatis Fenno-Ugricae.* SUST 185. Helsinki.
- " - 1983b: Suomalaisten maahanmuutto indoeurooppalaisten lainasanojen valossa. *SUSA 78.* Helsinki.
- " - 1990: *Ihminen : itämerensuomen ja suomalais-permiläisen kielialueen indoeurooppalaisista lainasanoista.* Esitelmä Suomalais-ugrilaisessa Seurassa 27.4.1990.
- Korenchy, Éva 1988: Iranischer Einfluss in den finnisch-ugrischen Sprachen. – *The Uralic languages. Description, history and foreign influences.* Ed. Denis Sinor. Leiden – New York – Kobenhavn – Köln.
- Korhonen, Mikko 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan.* SKST 370. Helsinki.
- " - 1987: Kalevalamitan varhaishistoriaa. *SUSA 81.* Helsinki.
- " – 1991: Remarks on the structure and history of the Uralic case system. *SUSA 83.* Helsinki.
- Lallukka, Seppo 1990: *The East Finnic Minorities in the Soviet Union.* Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia. B 252. Helsinki.
- Lehtisalo, T. 1936: *Über die primären ururalischen Ableitungssuffixe.* SUST 57. Helsinki.
- Lewy, Ernst 1937: Erzämordwinisches *sajems* 'nehmen' perfektivierend. *FUF 24.* Helsinki.
- Mosin, M.V. – Bajuškin, N.S.1983: *Ersämordvan oppikirja.* SUS. Apuneuvoja VIII. Helsinki.
- Paasonen, H. 1897: Die türkischen Lehnwörter im Mordwinischen. *SUSA 15.* Helsinki.
- " - 1903: *Mordvinische Lautlehre.* SUST 22. Helsinki.
- " - 1903b: Die sogenannten Karataj-mordwinen oder Karatajen. *SUSA 21.* Helsinki.

- " - 1909: *Mordwinische Chrestomathie mit Glossar und grammatikalischem Abriss*. Zweite Auflage 1953. SUS. Apuneuvoja IV. Helsinki.
 - " - 1910: Über den Versbau des mordwinischen Volksliedes. *FUF 10*. Helsinki.
 - " - 1913 – 1918: Fi. *pellava* 'Lein'. *SUSA 30*. Helsinki.
 - " - 1947: *Mordwinische Volksdichtung*. Gesamm. von H. Paasonen. Hrsg. und übers. von Paavo Ravila. IV. Band. SUST 91. Helsinki.
 - " - Wb. = *H. Paasonens Mordwinisches Wörterbuch*. Zusammengest. von Kaino Heikkilä. Unter Mitarbeit von Hans-Hermann Bartens, Aleksandr Feoktistow und Grigori Jermuschkin bearb. u. hrsg. von Martti Kahla. LSFU XXIII: 1-4. Helsinki 1990-1996.
- Patrushev, Valeri 1995: Uralic nations of Russia: Historic development and present condition. *COIFU. Pars I*. Jyväskylä.
- Poppe, Nicholas 1968: *Tatar manual: descriptive grammar and texts with a Tatar-English glossary*. Second, revised edition. UAS 25. Bloomington.
- Ravila, Paavo 1929: Über eine doppelte Vertretung des urfinnischwolgaischen *a der nichtersten Silbe im Mordwinischen. *FUF 20*. Helsinki.
- " - 1932: Zum Einfluss des Russischen auf das Mordwinische. *Annales Academiae scientiarum Fennicae. B 27*.
 - " - 1935: Die Stellung des Lappischen innerhalb der finn.-ugr. Sprachfamilie. *FUF 23*. Helsinki.
 - " - 1938: Merja und Tscheremissen. *FUF 26. Anz.* Helsinki.
 - " - 1941: Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen. *FUF 27*. Helsinki.
 - " - 1973: Zur Kritik der mordwinischen Substrathypothese des russischen Akanje. – *Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Erkki Itkonen sexagenarii die XXVI mensis aprilis anno MCMLXXIII. Erkki Itkonen 60 v.* SUST 150. Helsinki.
- Rédei, Károly 1983: Die ältesten indogermanischen Lehnwörter der uralischen Sprachen. – *Symposium saeculare Societatis Fenno-Ugricae*. SUST 185. Helsinki.
- " - 1986: *Zu den indogermanisch-uralischen Sprachkontakten*. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung. Herausgegeben von Manfred Mayrhofer und Wolfgang U. Dressler. Heft 16. Wien.
 - " - ks. UEW
- Róna-Tas, András 1988: Turkic influence on the Uralic languages. – *The Uralic languages. Description, history and foreign influences*. Ed. Denis Sinor. Leiden – New York – Kobenhavn – Köln.
- Salo, Merja 1991: Mordvalaiset. – *Uralilaiset kansat. Tietoa suomen sukukielistä ja niiden puhujista*. Toim. Johanna Laakso. Helsinki.

- Sammallahti, Pekka 1988: Historical phonology of the Uralic languages. – *The Uralic languages. Description, history and foreign influences*. Ed. by Denis Sinor. Leiden – New York – Kobenhavn – Köln.
- Schmid, Wolfgang P. 1979: Zur Frage der Datierung iranischer Lehnwörter in den finnisch-ugrischen Sprachen. – *Festschrift für Wolfgang Schlachter zum 70. Geburtstag*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica. Band 12. Wiesbaden.
- Spuler, Bertold 1950: Die Mordwinen. Vom Lebenslauf eines wolga-finnischen Volkes. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. Band 100, Heft 1*. Wiesbaden. 2. painos: *Finnisch-ugrische Mitteilungen 6*. Hamburg 1982.
- Stipa, G.J. 1973: Mordwinisch als Forschungsobjekt. *Euroasiatica. Folia Philologica. Annali dell' Istituto universitario orientale di Napoli. Suppleta II*.
- " - 1990: *Finnisch-ugrische Sprachforschung*. SUS. Helsinki.
- SUS-Arkisto: *Mordvalaiskielten murrekartta*. (Mordwinisches Wörterbuch 1990:LIX), 1998 piirtänyt Jack Rueter.
- UEW = Rédei, Károly. *Uralisches etymologisches Wörterbuch*. Budapest 1986-1988.
- Vászolyi, Erik 1968: Prolatívusz, tranzitívusz, lokatívusz a zürjénben, a votjákban és a finnugor alapnyelvben. *ŰK 70*. Budapest.
- Veenker, Wolfgang 1967: *Die Frage des finnougriischen Substrats in der russischen Sprache*. UAS 82. Bloomington.
- Алешкина, Р. А. 1973: Глагольные односоставные предложения в мордовских языках. *Вопросы мордовского языкознания*. Саранск.
- Бубрих, Д.В. 1953: *Историческая грамматика эрзянского языка*. Саранск.
- Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. I. Фонетика и морфология*. Ред. М.Н. Колядёнков, Р.А. Заводова. Саранск 1962.
- Грамматика мордовских языков*. Под.ред. проф. Д.В.Цыганкина. Саранск 1980.
- Евсевьев, М.Е. *Избранные труды IV. Основы мордовской грамматики*. Саранск 1963.
- Ерина Ольга 1996: Особенности употребления демонстративных частиц в мордовских языках. *Fenno-ugristica 19*. Тарту.
- Колядёнков, М.Н. 1954: *Грамматика мордовских (эрзянского и мокшанского) языков. Часть II. Синтаксис*. Саранск.
- " - 1959: *Структура простого предложения в мордовских языках. Предложение и его главные члены*. Саранск.
- Марков, Ф.П. 1961: Приалатырский диалект эрзя-мордовского языка. *Очерки мордовских диалектов I*. Саранск.
- ОМГ = Евсевьев, М.Е. *Основы мордовской грамматики*.

- Палль, В. 1955: *Времена и наклонения в мордовских языках. Автореферат диссертации.* Тарту.
- Серебренников, Б.А. 1967: *Историческая морфология мордовских языков.* Москва.
- Учкина, В.И. 1975: Инфинитив в мордовских языках. *Вопросы мордовского языкознания.* Саранск.
- Феоктистов, А.П. 1963: *Категория притяжательности в мордовских языках.* Саранск 1963.
- " - 1975: Мордовские языки. – *Основы финно-угорского языкознания. Прибалтийско-финские, саамский и мордовские языки.* Москва.
- " - 1976: *Очерки по истории формирования мордовских письменно-литературных языков.* Москва.
- " - ks. tuõs Feoktistow.
- Халлап, В. 1958: Материалы по истории глаголообразовательных суффиксов в мордовских языках. *Keele ja Kirjanduse instituudi uuringused II.* Tallinn.
- Цыганкин, Д.В. 1961: Шугуровский диалект эрзя-мордовского языка. *Очерки мордовских диалектов I.* Саранск.
- Червонная, С. М. 1996: Пробуждение финно-угорского Севера. Опыт Марий Эл. Том 2. РАН. Москва.
- Чхаидзе, М.П. 1967: О происхождении и функциях марийских и удмуртских спаренных глаголов. *Вопросы финно-угорского языкознания. Вып. IV.* Ижевск.
- Шахматов, А. А. 1910: *Мордовский этнографический сборник. С.-Петербург.*

Kartta
Mordvalaiskii kielten murrekaritta

1. Mokšalaisia murcia
2. Eräkköisii murcia
3. Mordvalaisia sekämurcia
4. Eräskin rajoituvia mokšalaismurcia

(Lähde: SUS-ARKISTO Jack Rueter)